Gilbert Badia

ROSA LUXEMBURG

Bir Mektup Ustası

Çeviri:
Ülkü Erdoğdu

pencere yayınları

Gilbert Badia
Bir Mektup Ustası Rosa Luxemburg

Bu kitabın yayın hakları
Pencere Yayınlarına aittir
Bu kitap Les Éditions de l'Atelier /
Éditions Ouvrières, Paris, 1995
Fransızca baskısından dilimize çevrilmiştir.
Birinci Baskı: Mayıs 1999
Kapak: İbrahim Karakaş
Baskı ve Cilt: Ceylan Matbaası
Yayın Yönetmeni: Muzaffer Erdoğdu

ISBN 975-7814-93-8

PENCERE YAYINLARI: 108

Hamam Sok. No. 2 Yavuz Han Kat 6 Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel ve Faks: (0212) 513 27 17 - 522 79 24 -511 64 98

Gilbert Badia

Bir Mektup Ustası
Rosa Luxemburg

Çeviri: Ülkü Erdoğdu

ROSA LUXEMBURG'U YENİDEN KEŞFETMEK

Berlin Eden Oteli. Yüzbaşı Waldemar Pabst'ın kumandanı olduğu alayın Genel Kurmay Merkezi. 15 Ocak 1919, Salı'yı Çarşamba'ya bağlayan gece. Saat 23'ü biraz geçe Rosa Luxemburg tutuklanıp, otelin bir odasına hapsedilmiş. Birkaç saat önce tutuklanırken sökülmüş olan giysisini onarmış, Goethe'nin *Faust*'unu okuyor. Saat 23.30'da Yüzbaşı Pabst makamına çağırtıyor onu. Kısa süren bir kimlik kontrolü. 23.40'ta soruşturma bitmiştir. Kendisine söylenen, hapsi boylayacağıdır. Otelden çıkınca, bir asker, dipçik darbesiyle çenesini dağıtır. Rosa, yarı baygın dışarı sürüklenir, bir otomobile atılır ve otomobil hızla hareket eder. Birkaç dakika sonra, yanında bulunan subay Kurt Vogel, kafasına bir kurşun sıkarak işini bitirir.

Gövdesine bir taş bağlayıp onu bir su kanalına, *Landwehrkanal*'a atarlar. 5 Mart 1918'de Rosa Luxemburg, kırk sekiz yaşına basmıştı.

Tasarlanmış cinayet. Programlanmış demek daha doğru olur. Daha iki ay önce, Spartakist gazete *Die Rote Fahne*'da adeta önsezi nitcliğinde bir makale okuyabilirdiniz.*

"Liebknecht[1] iki yüz subayın canına okudu... [...] Spar-

* Spartakizm: Karl Liebknecht ve Rosa Lüxemburg'un 1914-1919 yılları arasında yönettikleri Alman Sosyalist ve Komünist hareketi. (Çev.)

1. Spartakist Hareket: Yöneten Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg'un katledildiği gece öldürüldü.

takistler Marstall'i[2] *bastılar, Berliner Tageblatt'ın*[3] *binasına sızmayı denediler. [...]*

Spartakistler Parlemento'ya yaklaştılar: Bu haberle, İlerici Halk Partisi'nin parlementer grubu tam da oturumun ortasında paniğe kapıldı ve zulüm tiyatrosu sayılan saygıdeğer meclise şapkalarını, şemsiyelerini ve belki de yeri doldurulamayacak başkaca değerli eşyalarını bırakıp, kaçarak dağıldılar.

İşte böyle, bir haftadan beri, Berlin'de, hareketimize ilişkin en akla hayale gelmeyecek dedikodular dolaşmakta. Bir yerde patlama olsa, sokağın köşesinde bir kurşun atılsa, küçük burjuvanın saçları diken diken oluyor, sırtı ürperiyor; çevresine çıldırmış gibi bakıyor: "Kesinlikle Spartakistlerin işidir!"

Birçok kişi, Liebknecht'e dokunaklı bir dilekçe ile başvuruda bulundu. Spartakistlerin tasarladığı Saint-Barthelemy'ye aday olan kocaları, yeğenleri, teyzeleri için bir ayrıcalık rica ediyorlardı. İşte, görkemli Alman Devrimi'nin ilk yılında, ilk ayında gerçekte neler olup bittiğini söylüyorum size! [...] Ancak, bu dedikoduların, bu gülünç kuruntuların, bu çılgın eşkiya öykülerinin ve bu küstah yalanların ardında çok ciddi birşey var: Bunların hepsi planlanmış. Tahrik kampanyası, sistemli bir biçimde yürütülmekte. Bu, ayakta uyutma öyküleriyle küçük burjuvalar arasında panik yaratmak, halkın kafasını karıştırmak, işçiler ve askerleri sindirip yanıltmak istiyorlar. Bir Yahudi kıyımı atmosferi yaratılmak ve Spartakist hareket, geniş kitlelere politikasını ve amaçlarını tanıtma olanağı bulamadan, siyasal açıdan tırpanlanmak isteniyor."

Makale Rosa Luxemburg imzasını taşıyordu.

6 Ocak 1919'da, 1918 Kasım Devrimi ile iş başına gelen tek yetkili memur olan Emil Eichhorn'un sürgün edilmesini protesto eden onbinlerce Berlinlinin yaptığı gösteri, hükümete, Spartakistlere -yalnızca politik açıdan değil- acı çektirme fırsatı

2. Berlin'de devrimci denizcilerin bir bölümünün kışladığı askeri bina.
3. Berlin'de çıkan büyük haber gazetesi.

verdi. İmparatorluğun tayin ettiği bütün öteki memurlar iş başında kaldılar.

Hükümet kanadındaki askeri meselelerden sorumlu bulunan Gustav Noske, birkaç hafta önce, başkentin kenar mahallelerinde, İmparatorluk ordusunun hep iş başında olan Genel Kurmay'ının özel birimlerinin desteğiyle, gönüllü birlikleri oluşturmuştu. Noske'un isteği üzerine, Clemenceau bu iç savaş örgütlerini kurmaya yarayan 5000 mitralyözün Almanya tarafından teslimini ertelemeyi kabul etmişti.

Bu birlikler, 11 Ocak Cumartesi günü Berlin'e girmişlerdi. Şefleri tüm yetkiyi üzerine almıştı. Anlaşıldığı üzere, sanki Albay Reinhard'ın da onayladığı gibi, mahkumları infaz etme yetkisi: "Askerce davranıyorum ve bu meselelerde kimsenin talimatını alacak değilim." Rosa Luxemburg'un kaleme aldığı ve katledilmesinin ertesi günü yayınlanan makalede söz ettiği subay, işte bu adamdı:

"Flandres ve Argonne'un yenik düşmüş zavallıları Vorwärts'ın[4] 300 'Spartakist'i üzerinde... parlak bir zafer kazanarak ünlerine yeniden kavuştular. Belçika'nın, Alman kuvvetleri tarafından görkemli bir şekilde istila edildiği zamanki savaş başarıları, Berlin sokaklarında Reinhard ve Cie'nin gazası yanında sönük kalır. Hükümet 'yanlısı' askerin, kimliklerini saptamak olanaksız hale gelinceye kadar dipçikleyerek öldürdüğü, Vorwärts'tan teslim olma işini görüşmeye gelmiş parlementerler, duvara dizilip alınlarına nişan alınarak beyni dağıtılmış mahkumlar... Böyle şanlı kahramanlıkların yanında, Fransızların, İngilizlerin ve Amerikalıların karşısındaki ani bozgunlar kimin umurunda? Düşman, 'Spartaküs'tür ve Berlin, subaylarımızın zaferi yeniden kucaklamakta usta oldukları yerdir. Ludendorff'un yenildiği o yerde bu zaferlere zemin hazırlayan genarele gelince bu, Noska, 'işçi' Noska'dan başkası değil."

Komün'ün savaşçılarının cesetleri üzerinde hora tepen Paris burjuvazisinin, Prusyalıların karşısında kalleşçe pesetmiş ve başkenti dış düşmanlara teslim etmiş burjuvanın

4. Devrimcilerin, yayın hakkını üstlenmesiyle kurulmuş olan sosyal demokrat gazete.

curcunalı eğlentisini, "düzen"in köpek sürüsü yandaşlarının bu sarhoşluğunu kim unutabilir ki?

Bu "kanlı hafta" boyunca, basının yansıttığı en çılgın uğultular birbirini kovalar. En yakın dostu Clara Zetkin, 13 Ocak'ta Rosa'ya, Stuttgrat'tan şu mektubu yazar:

"Bir tanem! Acaba bu mektup, acaba aşkım sana ulaşabilecek mi? Herşeye karşın yazıyorum.... Yanında olamamanın verdiği acıyla, senin savaşını paylaşmamanın utancıyla... Dün gazeteler, hükümet yanlısı haydutların seni tutukladığını yazdılar. Yıkıldım. Akşam, haber yalanlandı. Soluk aldım ve umutlandım."

16 Ocak 1919'da bazı gazeteler Rosa ve Karl Liebknecht'in tutuklandığını yazarlar. Clara Zetkin, telgrafla bağımsız Sosyalist Parti'nin yöneticilerini uyarır, onların konumlarını sağlamak için ellerinden geleni yapmalarını ister. Aynı gün hiç kuşkusuz, katillerinin kaleme aldığı resmi bir yazıyla, Karl Liebknecht'in kaçmaya teşebbüs ettiği sırada vurulduğu, Rosa'nın da hapishaneye nakledildiği sırada, gözü dönmüş bir kalabalık tarafından öldürüldüğü, üstelik, cesedinin bulunamadığı açıklanıyordu.

14 Ocak'ı 15 Ocak'a bağlayan gece tam olarak neler olup bittiği, bugün biliniyor.

Rosa ve Karl, baskı altındaki arkadaşlarını yalnız bırakmamak için Berlin'den ayrılmayı reddetmişlerdi. Wilmersdorf mahallesinde oturan bir sempatizanın evinde saklanıyorlardı. Mahallenin, iki militanın "gizlendiği"ni haber alan milis esnafı onları tutuklar ve Eden oteline götürür. Yüzbaşı Woldmar Pabst birliğinin kurmaylığına Berlin'i haraca kesenlerden birini tayin etmiştir. (Tutuklama işine katılmış olanlardan her birine 1700 Marklık bir prim ödeyecek olan Berlinli bir banker)

Pabst, daha sonraları, Rosa'nın, silah elde dövüşen asilerden çok daha tehlikeli olduğunu düşündüğünü söyleyecektir. Aynı gece, önce Liebknecht'i sorgular, sonra otel çıkışı, onu hapishaneye götürmesi gereken otomobilde haklayan subaylarına "emanet" eder. Ondan sonra sıra Rosa Luxemburg'a gelir.

İşgal altındaki Berlin'de, içi kan ağlayarak, iki Spartakist di-

renişçinin infazının kanıtlarını toplamaya çalışan kişi Leo Jogiches'tir.[5] Ölülerin kimlikleri saptanınca düzmece bir mahkeme oldu. Adalet parodisi. Katilleri onaylayan yargıçlar, onları formaliteden mahkum ettiler, sürülmeleri ve yurt dışına çıkmaları çabucak ayarlandı. Yüzbaşı Pabst'a gelince, o hiç tatlı canını üzmedi. 1970'e kadar Federal Alman Cumhuriyeti'nde gül gibi yaşadı.

Katiller asla yeniden yargılanmadılar. Şimdi de, yeniden birleştirilmiş Almanya'da, eski R.D.A.'da yarım yüzyılı aşkın süredir yer alan, sokak ve meydanlardaki Rosa Luxemburg adının silinmesinden söz ediliyor.

17 Ocak 1919 sabahı, Clara Zetkin, Rosa'nın öldüğünü öğrendi. 1913'ten beri dostunun en yakın mektup arkadaşı olan Mathilde Jacob'a bir mektup yazdı. (Clara, Mathilde Jacob'un hapiste olduğundan habersizdir. 13 Ocak Pazartesi yanlışlıkla tutuklanıp, 22 Ocak'ta serbest bırakılacaktır.)

"Karl ve Rosa'sız bir hayatın nasıl geçeceğini bilemiyorum. [...] Mathilde, Mathilde, onlarsız, Rosa'sız yaşamaya katlanabilecek miyiz? Benim için, buna katlanmanın bir tek yolu var: Çalışmak ve halkın içinde, emekçilerle birlikte mücadele etmek. İki şehidin, halk kitlelerini yönlendiren düşünüşüne sahip çıkmak. Bana göre, Rosa'nın son isteğidir bu. Ayrıca, bu, Rosa'nın çalışmalarının toparlanıp yayınlanmasını da içine alıyor. [...] Sosyalist literatürde ve proletarya tarihinde onlara layık bu dev yapıtın gerçekleşmesi için bütün gücümü kullanmak istiyorum."

Birkaç gün sonra Mathilde Jacob yanıt verir:

"Hapishaneden ayrılırken, kafamda bir tek düşünce vardı. Artık şimdi Rosa'ya koşamazsın; bundan böyle, hayatın yeni bir anlam kazandı. Beş yıldan beri gördüğüm en iyi şeyi. Rosa için görüp, bunu ona yazmaya alışmıştım. Rosa'nın her bakışı, her sözcüğü, her mektubu, yaşamam ve harekete geçmem için bana davetiye çıkarıyordu. [...] Pazar akşamı (12 Ocak) onunla kısacık bir yarım saat geçirdim. Ona, yaptığım bütün bu aptallıkların bana nasıl acı verdiğini söyledim.

5. Leo Jogiches, Rosa'nın büyük aşkı.

Rosa kahkahayla güldü ve bana insanın her zaman, herşeyi içinden geçirmesinin iyi bir şey olduğunu söyledi! [...] Sonra, sevgiyle izin istedim kendisinden. [...] Onun ölümündeki korkunç koşullar ve tüm bu rezalet, o sevgili vücudunun parçalanması, tüm bunlar öylesine tüyler ürpertici ki, bu ani şokla bunu anlayabilmem olası değil. Tek bildiğim, bunun vücudumun her zerresinde intikam duygusu yarattığı. [...] Rosa'nın yapıtının yayınlanacağını umuyoruz. Askerler, Rosa'nın dairesini feci şekilde darmadağın etmişlerdir. Geride bıraktıklarının kurtarılabilmesini umut ediyorum. Bütün gücümle kendimi bu göreve vakfetmeyi, kendime görev sayıyorum. Lütfen siz de Rosa'nın yazdığı bütün yazıları toplayın..."[6]

25 Ocak 1919 Cumartesi günü iki şehit için çok görkemli cenaze törenleri düzenlendi. Karl'ın mezarının yanında, Rosa için boş bir mezar yapıldı. Cesedi 31 Mayıs 1919'da tanınmaz bir halde *Landwehrkanal*'da sürüklenirken bulundu. Noske, onu Berlin'den onlarca kilometre uzaklıkta bulunan Zossen Askeri Kampı'na getirtti gece yarısı, ama olay kulaktan kulağa yayıldı. Bu işi önceden haber almış olan Mathilde Jacob, cesedin yanına gitti, Rosa'yı eldivenlerinden ve giysisinden tanıdı. (3 Mark) kefalet ödenerek, Rosa'nın cesedini Berlin'e götürme izni alındı. 5 Haziran'da Rosa Luxemburg, korkunç bir kalabalık eşliğinde, Karl Liebknecht'in yanına gömülmek üzere Firiedrichfelde mezarlığına götürüldü.

O günden bu yana (Üçüncü Reich'e rastlamaması koşuluyla)* her yıl, ocak ayının üçüncü pazar'ı, binlerce Berlinli Rosa'nın mezarını çiçeklerle donatmaya gelir.

6. Yahudi asıllı Mathilde Jacob Naziler tarafından tutuklanıp sürgün edilecek ve 14 Nisan 1943'te Theresienstadt ölüm kampında ölecektir. Yayınladığımız mektubun birkaç sayfası, Berlin'de çıkan IWK *(Internationale Wissenchaftliche. Korrespondenz zur Geschichte der Deutschen Arbeiterbeweguno)* dergisinin 4-1993 sayısında, mektubu yayımlayan Ottokar Luban tarafından ortaya çıkarılmıştır.

*. Reich: Almanca, "imparatorluk" anlamına gelen sözcük. I. Reich (962-1806) dönemini, II. Reich (1871-1918) Bismarck dönemini, III. Reich (1933-1945) Hitler dönemini kapsar. (Çev.)

**
*

5 Mart 1870'te Rosalia Luksenburg'un - 18 yıl sonra İsviçre'yc[7] geldiği zaman adı Rosa Luxemburg olarak düzeltildi. Doğduğu Zamosc, Rus Polonya'sında, Varşova'nın güney doğusunda kurulmuş orta halli bir kenttir. (1795'te Polonya; Rusya, Avusturya ve Prusya arasında üçüncü kez paylaşılmıştır.) Rosa, ileri görüşlü, kültürlü bir yahudi ailenin son çocuğu olarak dünyaya geldi. Evde ne Yidişçe* ne de İbranice konuşulurdu. Schiller'in müthiş hayranı olan annesi, Polonya ve Alman edebiyatıyla ilgilenirdi. Babasına, aileye bir ölçüde rahat bir yaşam sağlayan kereste işi miras kalmıştı.

Rosa, ailesi -olasılıkla çocukların öğrenimini kolaylaştırmak için- Varşova'ya, yerleşmeye karar verdiğinde üç yaşındaydı. Evleri "Geto"nun dışında, Marzalkowska'nın, büyük bir anayolu yakınındaydı.

Görünüşe bakılırsa, kalça kemiğindeki bir hastalığı tedavi etmek için, doktorlar, küçük kızın bacağını alçıya aldılar ve Rosa bu yüzden bir yıl yataktan çıkamadı. Rosa bütün yaşamı boyunca aksadığına göre bu tedavi pek bir işe yaramadı.

1880 sonbaharında, Rosa, başarıyla verdiği bir sınav sonucu Rus Kız Lisesi'ne kabul edildi. (Bu liseye Yahudi öğrencileri almak, çok az bir kontenjanla sınırlıydı.) Okulda, Rusça'dan başka, üç dil öğretiliyordu: Polonyaca, Almanca ve Fransızca. 14 Haziran 1887'de, yedi öğrenim yılı okuduktan sonra Rosa liseden ayrıldı. Karne notu: Pekiyi.

Aynı yıl, bir sınıf arkadaşına verdiği fotoğrafın arkasına şunları yazmıştı: "İdealim, insanın hiç pişmanlık duymadan, herkesi sevebileceği sosyal rejimdir." Bu ideal, hiç kuşkusuz Polonyalı yazar Adam Mickiewicz'in eserlerini okurken esinlendiği idealdi. (Fransa'da 1848 devrimini yaşamış bir yazardı bu.) Yahudilerle Hristiyanlar, Polonyalılarla Ruslar arasındaki sosyal adalet ve eşitlik gereksinimi Rosa'nın -lise yılları sırasında ve az sonraki yıllarda- kendilerini Marksçı olarak tanımlayan ve

7. Cf. Elzbieta Ettinger, *Rosa Luxemburg Bir Yaşam*, Belfond, 1990, sh. 62
*. Yidiş dili: Yahudice ve Almanca karışımı dil, yidişçe. (Çev.)

Çarlık polisi tarafından dağıtılmış olan bir kuruluşun "Proletarya" adını sürdüren bir grup devrimciyle çabucak bağlantı kurmasının nedenini açıklamakta. Bu grubun merkezindeki eylemlerinin niteliği neydi? Hiçbir belge bunu kanıtlamıyor. Kesin olan birşey varsa, grubun yöneticilerinden biri olan Kasprzak'la orada tanışmasıdır. (Kasprzak 1905 devriminde asılacak ve Rosa bundan ötürü korkunç acı çekecektir.) Tutuklanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Rosa'ya 1889'da Polonya'ya kaçmasında yardımcı olan kişi Kasprzak'tır. Efsanedeki gibi, gerçekten bir köylünün at arabasındaki saman yığınının içine gizlenerek mi geçmiş sınırı, bu tam olarak bilinmiyor.

Rosa Luxemburg, 1889 şubatında Zürih'e gelir. Polonyalı Alman karışımı bir ailenin, Lübecklerin yanına pansiyoner olarak yerleşir: Adam, Bismarck'ın antisosyalist yasalarının sürgüne zorladığı bir Alman sosyalistiydi. Rosa, çok geçmeden adamın Polonya asıllı olan karısı Olimpia ile dostluk kurdu. Ekim ayında üniversiteye kaydoldu. İzleyeceği yolu tam olarak kestiremese de Doğal Bilimler okumaya başladı. Rosa, bazı özel dersler de veriyordu ama yine de ailesinin yolladığı parayla geçimini sağlıyordu.

Yaz mevsiminde Zürih'e Litvanyalı genç bir devrimci geldi. Daha yirmi üç yaşındayken ünlü olan Leo Jogiches'le tanışması Rosa için hayatının en önemli olayı olacaktır.

Vilnalı zengin bir ailenin oğlu olmakla birlikte Leo, bir saatçi dükkanına çırak olarak girmişti. 1880'li yıllardaki Yahudi kıyımından sonra kentin fabrikalarına akın etmiş olan Yahudi işçilerin güvenini kazanmakta gecikmedi. O da devrimci yazarların eserlerini incelemektedir: Marks, Bakunin. Ustaca ve becerikli davranıp, yasa dışı grevler düzenler, Çarlık polisi tarafından aranan devrimcilere yardım eder. III. Çar Aleksandr'a bir suikast düzenleyen devrimcilerden ikisine işte böyle ustaca, sahte pasaportlar çıkartır. Leo'nun bir arkadaşı Litvanya asıllı Fransız Sosyalist, Charles Rappoport şöyle anlatıyor: "Geceyi, Jogiches ve onlarla birlikte, onların (suikasti düzenleyen iki kişi) kaçışını hazırlayarak geçirdim. Polis kentin altını üstüne getirirken, Jogiches öyküler anlatarak bizi sakinleştiriyor ve bize moral veriyordu."

1888'de tutuklanıp, delil yetersizliğinden serbest bırakılan Jo-

giches hakkında ertesi yıl yeniden dava açılır ve hapse mahkum edilir. Hapisten çıkınca bir inzibat taburuna, askere yazılır. Askerden kaçar ve Zürih'e gitmeyi başarır.

İsviçre'deki sığınmacı devrimciler (Özellikle de Rusya ve Almanya'dan gelmiş olanlar) sayısız toplumsal demekler kuruyorlardı. Leo ve Rosa, işte bu demeklerden birinde karşılaştılar. Leo demeğe pek sık uğramazdı ama onun deneyimi, "dünya" hakkındaki bilgisi, özellikle de teoriye düşkün bu adamları ve bu kadınları son derece heyecanlandırırdı. Rosa ona ilgi duyuyordu, çok geçmeden bu adamın ateşli tavrına, inançlarına, insanı kazanma ve dinleyeni ikna etme sanatına, dahası dik başlılığına vuruldu. Kuşkusuz, liseyi onbeş, onaltı yaşlarında terk etmiş ve öğrenimine hiçbir özel ilgi göstermemiş olan Leo da bu gencecik kadının geniş kültüründen etkilenmişti.

İşte o yıl, 1891 yılında Rosa öğrenimine ve yaşamına yeni bir yön verir. Fen bilimleri yerine, ekonomi ve hukuk öğrenmeye koyulur. Belki de bu, Marks'ın eserini sindirmeye yönelik bir karardır.

Rosa, (yalnızca Rusça konuşan) Leo'yu Polonya meselesine bulaştırmakta gecikmedi. Hiç kuşkusuz, her ikisi de 1893'te Milliyetçi P.P.S.'nin (Polonya Sosyalist Partisi) dağılmasını, milliyetçi kanattan, çok küçük bir azınlıkta bulunan Enternasyonalist kanadın ayrılmasını desteklediler. Aynı yıl, farklı bir parti olarak ortaya çıkmış olan S.D.K.P. (Polonya Krallığı Sosyal Demokrasi Partisi) 1900'de Litvanya Sosyal Demokrasi Partisi ile birleşti ve S.D.K.P. İ. L. adını aldı.

Leo'nun tasarrufunda bulunan para sayesinde (babadan kalan mirastan düzenli olarak payını almaktadır.) S.D.K.P. yöneticileri *İşçi Hakları* adında bir Polonya gazetesi çıkarmaya karar verirler. Rosa gazetenin yazı işlerinin sorumluluğunu nerdeyse tek başına üstlenecektir. *İşçi Hakları* Paris'te baskıdayken Rosa 1894'ten 1896 Temmuz'una kadar gecesini gündüzüne katıp çalışacaktır.

Önceleri Rosa 1893'te Zürih'te yapılan Enternasyonal Kongresi'nde adından söz ettirmişti. S.D.K.P.'nin kabulünü isteme işinde ağırlığını koymuştu. Belçikalı Emile Vandervelde şöyle anlatıyor: "Onun delege kalabalığı arasından sıçrayıp, daha iyi

anlaşılmak için bir sandalyeye çıktığını görür gibiyim. Yazlık giysisinin içinde ufak tefek, incecik ve çıtı pıtı görünen bu kız etkili bakışlarla, gönülleri fethedilmiş ve adeta büyülenmiş kongre üyelerini coşturarak davasını savundu ve el kaldırarak kabul oyunu verdi."

Paris'te Rosa çok çalışır. Daha sonraları da irtibatını kesmediği Fransız sosyalistlerle tanışır: Edouard Vaillant, Jules Guesde, Paul ve Laura Lafargue, Hubert Lagardelle. *İşçi Hakları* dergisi için kaleme aldığı makalelerin dışında, Polonya'nın sanayileşerek kalkınması üzerine hazırladığı doktora tezi için kaynak topladığı Ulusal Kütüphane ve Polonya Kütüphanesi'ne gidip gelir. 1897'nin Mayıs ayı başlarında, parlak bir biçimde Zürich'te devam ettirir bu işi.

1896'daki Londra Enternasyonal Kongresi'nde Rosa ve Leo, mensubu bulundukları Polonya Partisi (S.D.K.P.)nin, P.P.S. rumuzu ile tanınmasını kabul ettirirlerse de, aynı yıl Çarlık polisi, örgütü dağıtır ve militan yokluğundan, *"İşçi Hakları"* artık çıkmaz.

Rosa (ve Leo) böylelikle, zor bir seçimle karşı karşıya kaldılar. Üç yıldır, etkinliklerinin özünde, S.D.K.P. için çalışmak yatıyordu. Ancak bu iş, fiilen sona ermişti. Bununla birlikte Rosa, Polonya meselelerinde uzman olma sıfatıyla, Karl Kausky'nin yönettiği ve tüm Avrupa Sosyalist Partilerine referans olan *Die Neu Zeit*'de yayımlanan makaleleri sayesinde adını herkese duyurdu.

Uzun uzun düşünüp taşındıktan sonra Rosa ve Leo, bundan böyle Almanya'da mücadelelerini sürdürmeye karar verirler. Alman Sosyal Demokrat Partisi (S.P.D.) o sıralarda Enternasyonal işçi Hareketinin en kalabalık ve saygın partisidir. 18 Mart 1895'te Rosa, bir Paris mektubunda, şöyle yazmıştı: "Burada, hiç kimse Almanlara iltifat etmeden söylevine başlamıyor."

Leo, S.P.D.'nin (Rosa tarafından) ele geçirilmesi için küçük bir mücadele planı geliştirir. Ancak Rosa, Polonyalı bir sosyalist, dahası Yahudi'dir; Frau Doktor olmuştur. O dönemde, tamamen olağanüstü bir şeydir bu. En küçük bir bahaneyle her an ihraç edilme riski vardır. Çözüm, şike evlilik yaparak, Prusya milliyetini elde etmekte yatmaktadır. Rosa'nın dostu Olympia

Lübeck, oğullarından birini, Gustav'ı adet yerini bulsun diye Rosa Luxemburg'la evlenmeye zorla ikna eder ve Rosa, 19 Nisan 1898'de Rosa Lübeck adını alır. Rosa artık Berlin'e gidebilecektir. Nitekim, üç hafta sonra Berlin'e gider.

Yerleşir yerleşmez, Sosyal Demokrat Parti'nin Genel Merkez'ine katılır. Apar topar onu Genel Merkez'e alan partinin beş yöneticisinden biri, Ignaz Auer'dir. Kendine güveni ve bilgisi sayesinde Auer'in üstünde çok iyi bir etki bırakmıştır. Oysa Rosa'nın politik konumu (Polonya'nın bağımsızlığına muhaliftir.) Auer'in fikirleriyle (ve S.P.D.'nin yönetimindeki büyük çoğunlukla) bağdaşmamaktadır. Hepsi de en iyi çözümün Polonya'nın Prusya tarafından işgal edilmiş olan kesiminin asimilasyonu (Almanlaştırılması) olacağı görüşündedir. Rosa, seçim kampanyası sırasında, Yukarı Silezya'nın Polonya tarafındaki meydanda, parti delegesi olarak, konuşma yeteneği ve halka kendi dilinde hitabetmesi sayesinde, düzenlediği mitinglere çok sayıda dinleyici çeker.

Rosa'nın Almanya'daki başarısı baş döndürücüdür. Altı aya varmadan tanınmış ve nüfuzlu sosyal demokratların dostluğunu kazanmıştır. Julius Bruhns ve özellikle de en çok okunan Sosyalist gazete *Leipziger Volkszeitung*'un yöneticisi Bruno Schönlank. Eylül ayında bir başka Sosyal Demokrat Gazete'nin, *Sächsische Arbeiterzeitung*'un yazı işleri müdürlüğünü verirler kendisine. Temmuz ayında Leipzig'teki büyük bir yayınevi tarafından doktora tezi yayınlanır. Gazeteci ve konuşmacı yönünden zayıf bir partide, yetkiyi yetenekle birleştiren bu kültürlü genç kadın, insanları kendine çeker. Çok geçmeden, etki alanı genişler. Artık işi Polonya meseleleriyle sınırlı tutmamaktadır. Uluslararası ekonomik sorunları ele almakta ve Alman Sosyal Demokrasisi'nin iç sorunlarını da irdelemekte gecikmeyecektir. 1898 yazından itibaren, partiye ait birçok gazete, onunla işbirliği yapmak ister ve yerel sorumlular, düzenledikleri mitingleri harekетlendirmesi amacıyla onu mitinglere davet ederler.

Kısa zamanda onu aile dostları olarak kabul eden Kautsky'lerle, S.P.D.'nin iki "tarihi şef"inden biri olan August Bebel'le tanışır, Clara Zetkin ve Franz Mehring'le dostluk kurar ve ilk kez, 1898 Ekim'inde, Stuttgart'ta yapılan S.P.D. Kongresi'ne katılır.

Hiçbirinden geri kalmayan Rosa, (21 - 28 Eylül tarihleri arasında) *Leipziger Volkszeitung*'da, Marksist kuramı bazı açılardan yeniden gözden geçirmeyi öneren Eduard Bernstein'in savunduğu tezlere karşı bir dizi makale yayınlar.

Bernstein'in, *"Sosyalizmin Önermeleri"* olarak kişisel görüşlerini açıkladığı yapıt ortaya çıktıktan sonra, Rosa Luxemburg, ona ikinci bir makale dizisi ile yanıt verir. Bu makalelerin hepsi broşür şeklinde, 1899'da basılır.[8] Bu polemiğin Rosa için nasıl bir yüreklilik ve başarıyı temsil ettiğini gözümüzün önünde canlandırmak için, iki baş oyuncunun konumunu bir kez daha anımsayalım: Daha dün hiç kimsenin tanımadığı, yirmisekiz yaşında genç bir Polonyalı kadın, en gözde sosyalist kuramcılardan birine, Engels'in dostuna, Marks'ın vasiyetini yerine getirmekle yükümlü adama, S.P.D.'nin temel iletişim aracı *Sozialdemokrat*'ın yazı işleri müdürlüğünü yaptığı sırada Bismarck Antisosyal Yasa'larının uzun bir sürgüne zorladığı insana saldırıyor.

Kavgaya atıldığı andan itibaren, Rosa Luxemburg tavrını ortaya koymuştu. 1898'deki Stuttgart Kongresi'nde gençliğini ve daha işin başında olduğunu başına kakan bir hasmına şöyle yanıt verdi: "Kuşkusuz, Alman İşçi Hareketi'nde ilk önce apoletlerimi kazanmalıyım. Bunu biliyorum, ancak onları düşmana karşı sol kanatta kazanmalıyım. Yoksa, sizinle uzlaşma yapmaya çaba harcayan sağ kanatta değil."

Rosa, eylül ayından beri yazı işleri müdürlüğünü yaptığı *Sachsiste Arbeiterzeitung*'taki görevinden 2 Kasım 1898'de istifa ettiği zaman, politik eğiliminin ve kişisel tutumunun bu işin özünü oluşturduğunu, bu konuda pes etmeye niyeti olmadığını kesin olarak açıkladı; çünkü gazete, *Vorwarts*'ın yazarlarından biriyle polemiğe girdiği bir makalesini geri çevirmişti.

Onun başarıları, Bernstein ve devrimcilere karşı saldırılarındaki gözü pekliği, Almanya'ya gelişinden itibaren, ciddi şekilde düşman kazanmasına da neden oldu. Stuttgart'ta bir kongre üyesi onu, teoriyle ilgilenmeye ve parti taktiklerini uy-

8. *Sosyal Reform mu Yoksa Devrim mi?* Bu broşürün yeni baskıları yapılacak ve birçok dile çevrilecektir.

gulama sorumluluğunu tabandakilere, günlük gazete savaşını yürüten pratisyenlere bırakmaya davet etti.

Rosa Luxemburg'un yıldızı parlayınca, doğal olarak mizah gazeteleri, çoğunlukla da acımasızca, onun müdahelelerini eleştirdiler. Bazı karikatürcüler pek hoş olmayan "genç şarkıcı" karikatürleri yaptılar.

Mücadeledeki dürüstlüğüne ve ifade özgürlüğüne dokunan bütün bu saçmalıklara karşı son derece duyarlı olan Rosa, Jogiches'in de öğütlerini tutarak, kişiliğine ve özel yaşamına yönelik bu saldırılara yanıt vermeyi reddetti. Bütün yaşamını da böyle tüketecekti.

Sevdiğine, Leo Jogiches'e mektuplarında sunduğu başarıları, kuşkusuz, ilginç formüller bulma yeteneği ve hedefi tam onikiden vuran taşı gediğine koyma becerisi sayesinde kazanıyordu; özellikle de yaptığı işlerde, işbaşındayken hasmını yuhalatıyordu.

Kendine belge sağlamak için, bütün dünya basınını izliyor, Alman kütüphanesinden sürekli ödünç kitaplar alıyor, Zürich'ten kitap yollamalarını istiyordu. Kuşkusuz, hiçbir başka sosyal demokrat gazeteci, makalelerini yazmaya bu kadar zaman harcayıp, özen göstermezdi.

Zaman zaman onun zafer çığlıklarına bıyık altından gülmeyi de denediler. Gerçekten Rosa Luxemburg bilinçliydi ve bilinçli yazıyordu. Başarıdan başarıya koşması, Sosyal Demokrat Parti'deki kuramcıların ve gazetecilerin yetenekli konuşmacıdan yana fukaralığından da kaynaklanıyordu.

Ertesi yıl, ağustosta Leo, ona kavuşmak için Berlin'e gelmişti. S.P.D.'de bir "burjuva" yaşamının kurallarına saygı gösterilirdi. Nikahsız yaşamaları hoş karşılanmadı. O zaman Leo, Rosa'nınkinin çok yakınında bir oda kiraladı... Bunun üzerine Rosa artık Bayan Lübeck olmamak ve sevdiği adamla evlenmek için özgür kalmak amacıyla avukatına derhal boşanma işlemlerine başlama talimatı verdiği sıralarda, Leo'yu kuzeniymiş gibi tanıttı.

1901'de, yazıları ve yazarlık hakları sayesinde parasal durumu düzelmiş olan Rosa -o zamana kadar Leo'nun para yardımı ve ailesinin yardımlarıyla yaşamıştı- sonunda düşünü gerçekleştirebildi: Kautskylerin dairesine iki adım ötede, 58 de la

Cranachstrasse'da iki odalı bir yer kiraladı. Birinde Leo Jogches'i ağırlayacak biçimde, hem yatak odası hem çalışma odası olacak biçimde düzenledi odaları. Hatta ev işleri için genç bir kadını, Anna'yı işçi tuttu. Böylece Jogiches, tüberküloza yakalanan erkek kardeşiyle Cezayir'de uzun bir süre kalmasının dışında -Cezayir güneşi, yirmi yıl önce Marks'ı nasıl iyileştirmemişse, onu da iyileştirmeyecekti- Ağustos 1900'den başlayarak Berlin'de Rosa ile yaşadı. (Rosa'nın aşklarına ayrılmış bölümlerde de görüleceği gibi) ilişkileri hiçbir zaman rayına oturmadı.

Birkaç yıl içinde Rosa Luxemburg, Enternasyonal Sosyalist Hareket'in bir pruva simgesi oldu. Sosyalist Millerand'ın, Waldeck - Rousseau tarafından yönetilen hükümete girmesini fırsat bilerek, sosyalistlerin "burjuva" hükümetlerine katılmalarının karşısında çok net bir biçimde tavır aldı. Jaures'in pozisyonuna savaş açtığı sırada, Jules Guesde, Edouard Vaillant bu sorun üzerinde, Rosa'nın görüşlerini paylaştılar.

1903'ten itibaren, Sosyalist Enternasyonal Başkanlık Kurulu'nun üyesidir. İkinci Enternasyonal'in Amsterdam Kongresi'nde (1904 ağustosu) Jaures'in söylevini ustalıkla (Almanca'ya) çevirir: O döneme ait bir fotoğrafta, onu yazlık giysisi ve şapkasıyla, tüm dünyanın Sosyalist Parti yöneticilerinin ortasında tek kadın olarak görmekteyiz.

Amsterdam Kongresi'nin ertesi günü Rosa Luxemburg, Zwickau'da içeri atıldı. Makalelerinden birinde İmparator II. Guillaume'a hakaret ettiği gerekçesiyle üç ay hapse mahkum olmuştu.

Rusya'da ocak 1905'de patlayan devrim, Rosa Luxemburg'un Almanya'daki yaşamının bu yeni evresini -birçok bakımdansona erdirecektir. Şubat'ta Jogiches, Berlin'den tüm yeteneğini ortaya koyduğu Cracovie'ye gider: Gazeteler, el ilanları, broşürler basar, onun gözüpek bildirilerini basan dik kafalı basın işçilerini güçlendirmek için grevler ve yardım kampanyaları düzenler. O sırada -S.P.D.'nin merkez yayın organı olan- *Vorwärts*'ta gazetecilik yapan Rosa, Rus Devrimi'nin gelişimini ve sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Kendisine ayrıntılı bilgi sağlamadığı ve kendisini eylemlerinden haberdar etmediği için Leo'ya sitem eder.

Sonuç olarak, aralık ayında devrime katılmaya karar verir. Alman gazeteci Anna Matschke adına düzenlenmiş sahte bir pasaportla Varşova'ya gelir. O sırada, devrim kan kaybetmektedir. Çarlık polisi duruma el koyar, sayısız tutuklamalar ve idamlar olur. (Eylülde Rosa'nın eski arkadaşı M. Kasprzak asıldı.) 4 Mart 1906'da otuzaltıncı yaş gününden birkaç gün önce Rosa, Leo ile aynı anda tutuklandı. Gerçek kimlikleri çok çabuk ortaya çıktı.

Ruh hastaları ve adi suçtan yatanlarla aynı koğuşa kapatıldığından, hapishane onun için dayanılmaz hale geldi. Yalnızca geceleri yazabildiği çağrı ve el ilanlarını dışarıya sızdırmayı başarabilirse, bunlar hemen basılıyor, ayaklanan Varşova'da dağıtılıyordu. Rosa'nın tutuklandığı duyulur duyulmaz, Alman Sosyal Demokrat Parti yönetimi işe el koydu. Çarlık yanlısı yetkililerle görüşmeler sağlandı. Öte yandan Rosa'nın erkek kardeşi bir jandarma subayına rüşvet verdi. Bunun üzerine 28 Haziran 1906'da 3000 altın ruble tutarında kefaletle -olasılıkla, kefaleti S.P.D. sağladı- Rosa özgürlüğüne kavuştu. Davayı beklerken, (o zamanlar Rus İmparatorluğunun bir parçası olan) Finlandiya'da, Saint-Petersburg'a yakın bir kent olan Kuokkala'da oturma izni verildi Rosa'ya. Orada, belli başlı Rus devrimcilerle tanıştı. (Lenin yanlısı Bolşevikler ve Menşevikler)

Orada geçirdiği günlerde, içinde - Alman partisi için 1905 Devrimi'ni anlatan bilgilere yer verdiği broşürü kaleme alır. Broşür aynı yıl Hamburg'ta Emekçi Grevi, Parti ve Sendika başlığı altında çıkacaktır.

Bununla birlikte, Rosa, eylül ayında Mannheim'de yapılacak olan S.P.D. yıllık Kongresi'ne katılmak için Almanya'ya dönmeye sabırsızlanmaktadır. 13 Eylül'de Berlin'e gelir.

Mannheim Kongresi Rosa için düş kırıklığıdır. Kendisini sendikal yönetimin ağır topu olarak hissettirdiği bir kongrede, yeni devrimci hareketin yolu olarak "kitle grevi"ne ilişkin düşünceleri, her devrimci harekete karşı düşmanca tavır takmıyormuş gibi, her tür çatışmadan kaçınarak öncelikle sendikalıların yazgısını müzakere yoluyla düzeltmeye kafa yoruyormuş gibi saptırıldı... Kongre üyeleri geleneksel sözcüklere başvursalar, sosyalizmi daima varılması gereken hedef olarak tanıtmaya devam etseler bile.

Sözde devrimci, S.P.D. aslında gitgide reformizme kaymaktadır. Bernstein'in resmen yasaklanmış fikirleri onlara bu yolu açmıştır. Üstelik "tarihi yöneticiler" Paul Singer, Wilhelm Licbknecht, August Bebel ya kaybolup gittikleri ya da meydanı - Friedrich Ebert- gibi kuramdan çok pragmatizme düşkün olanı, herşeyden önce kafaları örgütlenmeyle, Reichtag'taki üye ve delege sayısının yükseldiğini görmekle meşgul adamlara bıraktıkları zaman, bu dönüşüm daha da yoğunluk kazanacaktır.

Hatta 1905 Rus Devrimi'nden önce, birçok hareketlenmede Rosa Luxemburg'un takındığı tavrı genellikle onaylayan S.P.D. yöneticileri, onun "radikalliği"nden yakınıyorlardı. Onlara göre Rosa "çok ileri gidiyordu" yani aşırı devrimci buldukları görüşleri savunuyordu. Bu açıdan, August Bebel ile aralarında geçen şu konuşma karakteristik bir örnek oluşturmakta. Sahne, 1905 Ekim'inde Rus Devrimi'nin ortasında geçer. Çarın, devrimci harekete karşı-ateş şeklinde duyurduğu, yasal meclis Duma'daki seçimlere Rus sosyalistlerin olası katılımı tartışılmaktadır. Meclisin sınırlı yetkileri ve seçim şekli yüzünden Rosa, her bakımdan Rus Sosyalistlerin bu seçime katılmasına karşı çıkar. Bebel kabul oyu verir. Kautsky, mahcup bir tavırla Bebel'den yana çıkar. (Almanya'da sosyal demokratlar bu meclisin sınırlı sayıda yetkisi olmasına karşın, Reichstag'ın müzakerelerine katılmaya çok fazla önem verirler.) Sözü Rosa'ya bırakalım:

> *"August bana, benim aşırı uçta olmamdan ötürü (çok dostça) sitem etti ve şöyle haykırdı: 'Dikkat, Almanya'da ihtilal patlak verdiği zaman Rosa solda yerini alacak, ben sağda!' Üstüne üstlük, bir de alay etti: 'Ama bir çuval inciri berbat etmesine izin vermeyiz, asarız onu; çok sakin bir şekilde şöyle dedim: 'Ancak, vakti geldiğinde, kimin kimi asacağını şimdiden bilemezsiniz."*

Bundan böyle Rosa Luxemburg, görüşlerini açıklayıp savunduğu makaleleri partinin basın organlarında yayınlamakta giderek zorlanacaktır. Kuşkusuz kendisine Kautsky'nin yayınladığı Marks'ın yapıtları ile ilgili bir rapor hazırlaması ya da Tolstoy'la ilgili bir makale yazması için çağrıda bulunurlar; ancak "kitle grevi" üzerine yaptığı her yorum reddedilir.

Rosa'nın yapacağı yorumlarla Rus ve Polonya meselelerini kurcalayacağı görüşü hakimdir. 1907'de, Stuttgart Enternasyonal Kongresi'nde, kaleme aldığı Russes Martov ve Lenin ile, (S.P.D. homurdansın dursun) savaşın patlaması durumunda, tüm Sosyalist Partileri "kapitalist egemenliğin sonunu çabuklaştırmak için, çatışmayla provake edilmiş sarsıntıdan yararlanmaya" zorunlu kılan bir değişiklik önerisini kabul ettirir. Kişisel açıdan baktığımızda ise, 1905 - 1906 Rosa için önemli bir duraktır. Çünkü onbeş yıldır sevdiği adamla, Leo Jogiches'le ilişkileri kopma noktasındadır.

Savaş öncesi yıllarda Rosa'nın politik yalnızlığı, artarak devam edecektir. 1910'da, parti yönetiminin "merkeziyetçi" görüşlerini benimseyen, devrimci amaç olumlamalarını reddeden ve Reichstag'ta, sandalye sayısını yükseltmeye öncelik veren Kautsky'le çatıştığı için... Daha 1907'de, Enternasyonal Kongre'de Fransız Sosyalist Gustave Hervé, Alman delegelere hitaben şu konuşmayı yapmıştı:

> *"Sizin bilginize, örgütlenmenize, büyük militanlarınıza hayranım. Ne var ki siz, oy vermekten ve para toplamaktan başka işe yaramayan harikulade bir makinasınız. Hiçbir devrimci görüşünüz yok sizin. Hükümetin karşısında kabuklarınıza çekilir, sorunlardan kaçmayı denersiniz. Hapse girmekten korkarsınız."*

Bunun üzerine Rosa, "Hayır!" diye bağırınca Hervé şöyle dedi: "Hayır, siz böyle değilsiniz, bu doğru."[9]

1910'da S.P.D. Prusya Landtag (Parlemento) seçimi için, yürürlükte olan oylama biçimine karşı bir kampanya başlattı. Parlemento (Reichstag) milletvekillerini seçmek için nispi temsil sistemi ile oy verilirken, Prusya'da zengin sınıfları aşırı derecede kayıran, ancak belirli bir vergi ödeyen yurttaşlara oy hakkı tanıyan bir seçim sistemi vardı; öyle ki, sosyal demokrasi % 28'lik oyla yalnızca on kadar milletvekili çıkarabilmişti. Rosa Luxemburg, hükümeti dize getirmek için, genel grev parolası

9. Analitik Rapor, Brüksel, s. 123. Üç yıl kadar sonra Amsterdam Kongresi'nde; Jaurés şöyle demişti: " Ne devrimci tutum takınıyorsunuz, ne de parlementer [...] Kuramcı çözümlerin uzlaşmazlığı ardında saklıyorsunuz yetersizliğinizi."

yaymayı önerdi. Bu önerisi ciddiye alınmadı. İmparatorluk monarşisi yerine, cumhuriyetçi sistem için kampanya başlatmayı salık verdiği zaman -ki bu Kautsky'le bozuşmasına neden olduyeni bir başarısızlık...

1911 temmuzunda, Alman Hükümeti, Fas üzerinde hak iddialarını dayatmak için, Agadır sularında kol gezmek üzere *Panther* adında bir savaş gemisi yolladı. Arap prensliğini himaye planları yapan Fransa ile çatışma riski yaratan açıktan açığa bir tahrik. Enternasyonal Sosyalist Büro (B.S.I.) sorunu tartışmak için Enternasyonalin olağanüstü toplanması önerisinde bulunur. Alman Hükümeti'nin tutumunu açıktan açığa kınamaktan kaçınan S.P.D. bu toplantıya katılmayı reddeder.

Rosa sert bir biçimde parti yönetimine saldırıya geçti ve S.P.D.'nin B.S.I.'ye red mektubunu yayımladı. 1911 eylülünde Iéna Kongresi'nde Bebel'in öfkelenmesi... Rosa'nın ateş püsküren yanıtı... Artık bundan sonra Rosa Luxemburg'un partinin yönetim komitesinde tek bir yandaşı kalmamıştır.

Eğer 1906 Mannheim Kongresi'nden sonra Rosa'nın Sosyal Demokrat basında politik düşüncesini ifade olanakları sınırlı kalmış olsaydı, onu tamamen işin dışında tutmak için, yine de çok fazla prestij sağlarlardı ona! Bu yüzden S.P.D. yönetimi ona -adeta tazminat olarak- partinin okulunda Sosyalizm Tarihi ve özellikle de Ekonomi Politik dersleri vermesi için bol kazançlı bir iş sundu.

Rosa müthiş bir eğitimci olduğunu gösterdi. Öğrencilerden yöneticilere kadar herkes onun yeteneklerinden ve yan tutmazlığından övgüyle söz etti. Öğrencilerini düşündürmek için var gücüyle çalışıyor, kendi fikirlerini onlara empoze etmekten kaçınarak tartışma yaratıyordu.

Bu öğretim işi onu Marks'ı yeniden okumaya ve ekonomik analizlerinin bir bölümünün geçerliliği hakkında kendini sorgulamaya götürdü. Sonuçta birçok kitap yayınlandı. *Ekonomi Politikte İlk Adım* (Ancak ölümünden sonra yayınlanacak olan kitap). Özellikle de *Sermaye Birikimi*. Bu kitapta, kapitalist sistemdeki en geçer akçe icraatın, kapitalist olmayan bir çevrenin yaşama biçimini tahmin etmek olduğunu göstermeyi dener. Kapitalizm, bütün gezegene yayıldığı gün, kendi sonunu da hazırlamış olacaktır.

1913'te yayımlanmış olan *Sermaye Birikimi* -kanımca genel

olarak haklı- bir dizi itiraza yol açtı. Rosa'nın kavgacı mizacı, savaş sıralarında hapisteyken yazdığı ve polemikçi yeteneğini bir kez daha kanıtladığı bir *karşı eleştiride* onu bu itirazları çürütmeye teşvik etti.

Gitgide daha yoğun bir biçimde hissedilen ve İmparatorluk Hükümetini silahlanmaya, askeri gücünü çoğaltmaya zorlayan bir Avrupa savaşı tehlikesi. 1912'de, Enternasyonal'in barış gücünü harekete geçirmek için var gücüyle çalıştığı olağanüstü Bâle toplantısına neden olur. Aragon'un, *Bâsel'in Çanları* adlı romanında anımsattığı toplantı.

Rosa ve S.P.D.'nin sol kanadındaki dostları, savaş karşıtı büyük bir kampanya başlatırlar. (Bu sırada, S.P.D.'nin parlementer grubu, yeni askeri harcamaları karşılamaya yarayacak bir vergiyi oyluyordu.) 1913'teki Iéna kongresinde Rosa, sosyal demokrat parlementerlerin tutumunu eleştirir. Charles Rappoport, *Savaşa Karşı* adlı gazetesinde bu söylevi yeniden yayımlar.

Konuşmacının yeteneği salonları hıncahınç doldurur. Askerleri itaatsizliğe kışkırttığı için, iktidar bu başarılardan rahatsız olup, Rosa'ya karşı bir dava açar. 1914 şubatında Frankfurt'ta Rosa Luxemburg bir yıl hapse mahkum edilir, fakat serbest bırakılır. Bu mahkumiyet Rosa'yı susturmak bir yana, kampanyaya devam etme isteğini daha da kamçılar. Dinleyiciler öylesine fazladır ki kocaman salonlar dinleyicileri sığdırmak için küçücük kalır. Öyle ki, Savaş Bakanlığı konuşmacı için yeniden kovuşturma açar.

İşte o zaman bir çelişkiye tanık olunur. Rosa'nın, İmparatorluk Hükümetinin politikasına ve orduya karşı saldırılarını hiç onaylamayan parti yönetimi, halkın gözünde çok büyük rağbeti olan Rosa'yı savunmak zorunda kalır. Askeri otoriteler yüz seksen derece çark ederler: 1914 temmuzu başında, ikinci dava, belirli bir tarih verilmeksizin ertelenir.

Alman halkının, savaşın karşısında takınacağı tutum hakkındaki söylevlerini çekici kılan alkışlar Rosa Luxemburg'un yanılsamalarını beslemeye katkıda bulundu mu peki? Büyük olasılıkla evet! Hapisten çıktıktan çok sonraları *Sosyal Demokrasinin Bunalımı* adındaki kitapçığın ilk sayfalarında, çarpıcı bir gerçeklikle, savaşın ilanının ertesi günü Berlin'deki ka-

labalığın tepkisini betimleyecektir: "Deliler gibi bağırıp çağırarak taşkınlığın en son noktasına varmaya, kim olduğuna bakmadan yuhalamaya, Hurra!! diye çığlıklar atmaya hazır, bütün kentlerden gelip ayak takımına dönüşmüş bir kalabalık: Olağan cinayet ortamı, bir Yahudi kırımı atmosferi." Ama 1914 Temmuzunda Rosa bu savaşçı taşkınlığı hayal bile edemiyor, hatta Alman Sosyal Demokrasisi'nin, askeri ödeneklerin oylanması anında İmparatorluk Hükümeti'nin siyasetini destekleyeceğini hiç aklına getirmiyordu.

Rosa Luxemburg'un Alman Sosyal Demokrat Parti'nin üyeleri yüzünden kamuoyunun değişimi, koşullara göre farklı tutumlar takınması üzerine kendi kendini sorgulamayı hiç aklına getirmemiş olması şaşırtıcıdır. Alman Sosyalistler, 1914 Ağustos'undaki seferberlik emrine ne şekilde ve ne için topyekün, coşkuyla yanıt verdiler? Savaş bitene kadar ve devrim sırasında, nasıl ve niçin yöneticilerinin politikasına karşı çıkmadılar?

Çatışmaların patlak vermesinden önceki yıllarda, Alman işçi sınıfının hiç de azımsanmayacak bir bölümü, parasal kaynaklarının arttığını, çalışma ve barınma koşullarının iyileştirildiğini gördü. Gitgide bu "proleterler" devrimin gerçekleşmesi durumunda, zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri de olduğunu düşünmeye başladılar. Gazeteci, hatip Rosa Luxemburg'un makale ve söylevlerinin, yazılı ve sözlü propagandanın saygınlığını mesleğini kötüye kullanarak abarttığını söyleyebilir miyiz? Onun, kararlı bir halk kitlesinin maddi koşullarının değişimine yol açabilecek anlayış değişikliklerinin hesabını yaparak, çıkar sağladığını asla söyleyemeyiz. İlerki sayfalarda Mathilde Wurm'a yazdığı bir mektupta okuyacağınız gibi, "Belirsiz durumlarda daima kitlelerin ruhu, tüm gizil güçleri içinde saklar: Bir ölüm sessizliği ve kopan fırtına." Mektup şöyle devam ediyor: "Kavrama gücü yüksek bir yönetici, kitlelerin gelip geçici öfkesi üzerine değil, evrimin tunçtan yasaları üzerine taktik geliştirir." Aslında Rosa Luxemburg, daima bu tunçtan yasaların sosyalizmi ilke edineceğine inandı...

1914 ağustosunda, ilk çarpışmanın ardından, Rosa Luxemburg, hiç zaman geçirmeden, zor durumlarda en belirgin niteliği olan enerjik kişiliğiyle, bir avuç "direnişçi"yi bir araya

toplamaya çabalar. Ortam iyiyken, başlangıçta arkadaşları parti yönetiminin politikasına karşı çıkarken, ayrıca kendisinin ve dostlarının soyutlanmasını belgelemek zorundayken -gerçekten böyle mi düşünüyordu, yoksa kendini mi kandırıyordu bilinmez- yazdıkları boşa gider. Üstüne üstlük, Alman Ordusu'nun kazandığı ilk zaferlerde, ikilemde olanların görüşünü değiştirmeye katkıda bulunur.

1913'te Rosa, Franz Mehring ve Julian Marchlewski ile birlikte, S.P.D.'nin sol kanadının görüşlerine yer veren makaleler yayımlayan bir basın bülteni, *Sozial-Demokratische Korrespondenz*'i yayınlamaya karar vermişti. Bazı taşra gazeteleri bültene abone olmuşlardı. Arada bir, bültende çıkan bir makaleyi kendi gazetelerinde yeniden yayımlıyorlardı. Savaşla birlikte böyle alıntılanan makale sayısında öylesine düşüş oldu ki, bülten yıl sonunda yayınını durdurmak zorunda kaldı.

Tek engel bu mu? İş buna kalsın! Rosa, görüşlerini paylaşan bir avuç Sosyal Demokratla *Die Internationale* adında bir dergi çıkarmaya karar verir. "Kutsal Birlik"in muhaliflerine yönelik çifte gözetim -S.P.D.'nin yöneticileri ile sivil ve askeri otoritelerin gözetimi- taslağı yapılmış, derginin çıkmasını engellemesin diye, projeyi korumak ve gizlice gerçekleştirmek için gerekli adımlar atılır, gerekli yerlere mektuplar yazılır ve gerekli hilelere başvurulur. 14 Nisan 1915'te *Die Internationale*'in ilk ve tek sayısının birkaç bin nüshası dağıtıldı; anında polis dergilere el koydu ve okurlar hakkında vatan hainliği suçundan dava açıldı.

Birkaç hafta önce, 5 Mart'ta sol kanadın temsilcileri, geleceğin Spartakistleri Berlin'de toplanmışlardı. Bu toplantının elebaşısı Rosa Luxemburg, toplantıda yoktu. Aslına bakarsanız 18 Şubat 1915'te onu tutuklayıp içeri tıkmak için evine iki polis gelmişti. Kuşkusuz, bu narin yapılı kadının özgür bırakılması halinde çok tehlikeli olduğuna karar veren otoriteler, sağlık nedenlerini hesaba katmadan cezasını erteleddiler.

Bir yıl önce Frankfurt Mahkemesi'nde çarptırıldığı cezayı eksiksiz olarak çekecekti. Bir gün bile eksiksiz... 18 Şubat 1916'ya kadar da hapisten çıkamayacaktır.

O gün, bine yakın Berlinli kadın, hapisten çıkışını karşılamaya gelmişti. Ona ekmek, pasta, çiçek sundular. (Ekmek

az bulunan bir yiyecekti, çünkü Almanya'da ekmek kartı bir yıl daha erken kullanılmaya başlanmıştı.)

Hapishanedeyken, öncelerı sekreteri daha sonra yakın dostu olmuş, ayrıca kendi açısından zamanla ona bağlılığını kanıtlamış olan sadık dostu Mathilde Jacob aracılığıyla, politik dostlarıyla iletişimini sürdürmüştü. Rosa serbest kalınca eylemlerine yeniden başlar. Alman Sosyal Demokrasisinin, enternasyonalist ve barışçı ideallere ihanetini, iktidarla yaptığı işbirliğini gözler önüne seren ve eleştiren bir broşür çıkarır. 4 Ağustos 1914'ten beri politikadaki dostlarının arasında sayılan Liebknecht ile, Berlin'deki 1 Mayıs gösterilerini düzenler. O gün, birkaç yüz kişi Potsdamer Platz'da toplanır. Karl Liebknecht kortejin başına geçer ve şöyle bağırır: "Kahrolsun savaş!" Rosa onun yanı başındadır. Polis anında müdahale eder. Liebknecht tutuklanır. 28 Haziran'da otuz ay hapse mahkum edilecek, üst mahkemede cezası dört yıla çıkacaktır.

Rosa'ya gelince, o da uzun süre dışarıda bırakılmadı. 10 Temmuz'da yeniden tutuklanıp daha dört ay önce çıktığı kadınlar hapishanesine gönderildi. Mathilde Jakob'un haftada bir saat süreyle onu ziyaret etme hakkı vardı. Eylül ayındaki ziyaretlerinden birinde, servis polisi, onbeş dakika sonra ziyaretin bittiğini duyurur. Rosa'nın itirazları... Bunun üzerine adam, Mathilde ile görüşmesini engeller. Rosa isyan eder, ona pis ispiyoncu, der ve eline geçirdiği ilk nesneyi adamın kafasına atar. Çikolata mı yoksa mürekkep şişesi mi? Versiyonlar birbiriyle çelişiyor. Her zamanki gibi Rosa anında Berlin Polis Merkezi'ndeki bir hücreye atılır. Altı hafta boyunca kalacağı dar ve ışıksız bir hücre... "Bir günü bile, saçlarımın ağarmasına, bir daha belimi doğrultamayacağım şekilde sinirlerimin koyvermesine bedel oldu." diye anlatacaktır bunu.

Neden temmuzda tutuklanmıştı peki? Bir nedeni yok. Askeri otoritelerce keyfi olarak kararlaştırılmış ve Alman Devrimi bu devlet tutsağını 1918 kasımında bırakana kadar üç aylık sürelerle uzatılan idari tutuklama.

1916 Ekim'inin sonunda Rosa, Berlin'de bulunan Alexander Platz'taki hücresinden alınıp, Prusya Polonya'sındaki Posen (bugünkü Poznan) yakınlarındaki Wronke kalesine nakledilir. 1917 temmuzunda ise, hapishane koşullarının çok ağır olduğu Bres-

lau (Wroclaw) hapishanesine nakledilecektir. Wronke'ta Rosa'nın iki odası vardı. Birkaç çiçek ektirdiği ufacık bir toprak parçasını bahçe gibi düzenleyebilmişti. Ama Breslau'da kapısı kilitli bir hücreye hapsetmişlerdi onu. Akşamları, mahkumun çalışmasını engellemek için, ışıkları erkenden söndürüyorlardı.

Bu sırada, bitmek bilmeyen savaş, giderek artan ölü sayısı, müttefiklerin ablukasıyla hergün biraz daha ağırlaşan yaşam koşullarını -bütün bunlar, yalnızca çok küçük bir sosyalist azınlık olan Spartakistlerin propagandasından daha fazlasıydı- yavaş yavaş, bir kısım sosyal demokrat milletvekilini, görüşlerini bir kez daha gözden geçirmeye yöneltti. Bunlardan ilki ve başlangıçta tek başına Karl Liebknecht'ti. Karl, yeni savunma vergilerinin oylanması sırasında, 1914 Aralığından beri hep red oyu veriyordu. 20 Ağustos 1915'teki yeni bir oylamada, yirmi milletvekili oylama yapılmadan önce salondan ayrılmayı yeğlemişti. Dört ay sonraki oylamada, aralarından en cesur ondokuzu red oyu verdi.

1917 ocak ayında, bu muhalifler bir konferans düzenlemişlerdi. Bunun ne anlama geldiğini bilen parti çoğunluğu daha çabuk davrandı ve onları ihraç etmeye karar verdi. O zaman, muhaliflerin fazla seçim hakkı kalmamıştı. 1917 nisanında, Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'yi (U.S.P.D.) kurdular.

Bu sırada, bir avuç Spartakist, kendine özgü düşüncesini sürdürdü. 1 Ocak 1916'da, Berlin'de, Rosa'nın hazırladığı *Leitsätze* (Tezler) Rosa ve Liebknecht yokken tartışılmıştı. Birkaç hafta sonra ilk *Spartacusbrief* (Spartaküs Mektupları) ortaya çıkmış, yine o sıralarda, Zurich'te, Sosyal Demokrasinin Bunalımı (ya da XVIII. yüzyıl sonlarında yaşamış bir İngiliz yergi yazarının adına "Junius Kitapçığı") yayımlanmıştı. Bu metinde Rosa, emperyalist bir savaşı onaylayarak ve destekleyerek sosyalizmin tüm ilkelerini yadsımış olan Alman Sosyal Demokrasisini, sınırsız bir biçimde eleştiriyordu. Tezlerinde (mademki II. Enternasyonal 1914 ağustosundan itibaren, uygulamada bitmişti) Enternasyonal'in kuruluşu için gerekli koşulların ana çizgilerini belirtiyordu. Enternasyonal'in çökmesinin, onu oluşturan farklı bölümlerdeki disiplin eksikliğinden ileri geldiğine kesinlikle inanmış olan Rosa, yeni derneğin, katı kurallar üzerine kurulmasını öneriyordu. Enternasyonal'in kararlarına karşı çıkacak olan her ulusal şube, kendini oradan atılmış sayacaktı.

Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'nin kuruluşu sırasında Spartakistler kendilerini zor bir seçimle karşı karşıya buldular. Saflarında Kautskylerin, Bernsteinlerin Ledebourların sayıldığı, yani bundan böyle Çoğunlukçu diye adlandırılanların politikasını onaylamış, yalnızca çok sonraları ve aldırmaz bir tavırla savaş karşıtı olmuş adamların yer aldığı bir partiye mi üye olmak gerekiyordu?

Arkadaşının oğlu Costia Zetkin, 1914 ağustosunda ona S. P.D.'den ayrılmayı düşündüğünü yazdığı zaman, Rosa Luxemburg kibarca paylamıştı onu: "İnsanlıktan mı istifa etmek istiyorsun?" Özellikle Spartakistlerin, kendi başlarını yemelerinden çok bir "mezhep"e dönüşmelerinden korkan, ama sonunda onun gözünde doğru tavrı, yani devrimci bir tavrı benimseyeceklerini düşünen Rosa, sonuna kadar, Partiyi içten değiştirebilmeyi umut etti. Hastalığı yüzünden, Sututgart'ta bulunan Clara Zetkin, Spartakist Hareket'in elebaşısı olmuş Jogiches'le tanıştıktan ve Rosa ile Liebknecht'in desteğini aldıktan sonra, U.S.P.D.'nin kuruluş kongresine bir mektup göndermişti. Mektupta şunu ileri sürüyordu: "Eğer Enternasyonalist Sosyalizmin anlayışıyla hareket eder, açık ve kesin tavırlar takınırsanız, beni yanınızda bulacaksınız demektir." Bir tür özerk yapıyı koruyarak, Spartakistler böylece, U.S.P.D.'ye katıldılar.

1917 Nisan'ında bu kongre toplandığı zaman Çarlık çökmek üzeredir. Lenin Rusya'ya dönmeye hazırlanmaktadır. Rosa, üzerinde "bir hayat iksiri gibi" etki yapan "Rusya'nın harikulade olaylarını" (Burada Şubat Devrimi söz konusudur.) hapishanesinden merakla ve sabırsızlıkla izlemektedir. Bu olup bitenleri "hepimiz için", "kendi davamız için" sloganının müjdecisi gibi düşünmektedir.

"Dünya çapında önemli olay" olan Ekim Devrimi'nden sonra, Bolşevik'lerin iktidarı koruyamayacaklarından korkar; çünkü sosyal demokrasi, bu seyirlikte eli kolu bağlı oturarak Rusları kaderleriyle başbaşa bırakacak olan gevşek sefillerden oluşuyor. ancak böyle bir son, "vatan için yaşamaktan daha iyidir", der. Bolşeviklere hayran olmak, yine de onların aldığı tüm önlemleri onaylamak anlamına gelmiyor. Spartakistlerin büyük çoğunluğu, Liebknecht, Clara Zetkin, Franz Mehring, yine de eylemi eksiksiz desteklemenin tam zamanı olduğunu düşünmektedirler.

Böylece, Alman arkadaşlarını ikna etmek amacıyla Rosa Luxemburg, ölümünden sonra, Rus Devrimi başlığıyla yayınlanacak olan (Rosa Luxemburg ve Lenin'in raporlarını açıklamaya kalkıştığımızda sorunun çok uzağında kalan) el yazmasını kaleme alacaktır.

Gelelim Almanya'ya. Alman ordusunun Batı'da kazandığı başarılara karşın (4 Aralık 1917'de sonu Rusya'yla mart 1918'deki Brest-Litovsk Barış Antlaşması'na varan bir ateşkes imzalanmıştı.), içerdeki durum aksine düzelmemişti. Özellikle kentlerde çok fakir olanlar açlıktan inliyordu. Yeni bir barış umuduyla yanıp tutuşuyordu insanlar. Yiyecek sıkıntısı kadar, barışa duyulan özlem 1918 ocak sonunda Berlin'de ve birçok büyük kentte patlak veren grevleri açıklamaya yetiyor.

Sonbaharda olaylar artar. Almanya'nın müttefikleri olan Bulgaristan ve Avusturya barış teklifleri yaparken, Alman Genel Kurmay Başkanı, Alman Ordusunun Batı Cephesinde bozguna uğrama riski olduğunu doğrular, bunun üzerine ilk kez birkaç sosyalist bakanın da içinde görev aldığı Prens Max de Bade Hükümeti'ne süresiz barış görüşmesi çağrısı yapar.

21 Ekim'de Liebknecht serbest kalır. 3 Kasım'da denizciler Kiel'de ayaklanır. Devrim, başlıca kentlere yayılır. İmparator görevi bırakır. Alman prensleri tahttan kovulur. Bütün büyük kentlerde işçi konseyleri, birçok olayda güçleri ve yetkileri hiçbir yerde tam olarak bilinmeyen, kentten kente, bir birlikten ötekine değişiklik gösteren asker konseyleri oluşur. 10 Kasım'da Berlin'de, Friedrich Ebert'in yönetiminde, üç çoğunlukçu ve üç sosyalistten oluşmuş bir konsey, Halkın Delegeleri Konseyi *Volksbeauftragte* kurulur.

Rosa Luxemburg, Breslau Hapishanesinden 8 Kasım'da tahliye olur. Hemen Berlin'e gelir. Liebknecht mitingten mitinge koşuştururken, Spartakist Gazete *Die Rote Fahne* (Kızıl Bayrak)'ın yayınlanması görevini üstlenir.

Rosa, soluk soluğa yaşayacağı topu topu on haftalık yaşamından kesitleri Clara Zetkin'e mektuplarında şöyle aktarır:

"Trenden indiğimden beri daha evime ayak basmadım. (18 Kasım) Çalışmaya da, itişip kakışmaya da gelemiyorum artık. (29 Kasım) Kendimi yazmaya verdim. Sayfa düzenini kontrol etmek için, hergün, geceyarısına kadar matbaada ka-

lıyorum.[...] Nerdeyse her gün, sabahın ilk saatlerinden başlayarak konferanslarımızın, tartışmalarımızın, dahası halka açık toplantılarımızın olduğunu da unutma. Bir de, iki üç günde bir, katillerin Karl'la beni gözetleyip durduğu, insanı sık boğaz eden "resmi kaynaklı" toplantılar var. Öyle ki evimizde yatamıyor, yatmak için her gece başka bir barınak aramak zorunda kalıyoruz." (25 Aralık.)

Devrim sürecinde çatlaklar çok çabuk derinleşir. Çoğunlukçular ile bağımsızlar arasındaki uyuşmazlıklar daha da yoğunlaşır. Aralık ayında bağımsızlar, Gustav Noske'un askeri sorunlardan yükümlü bulunduğu Halkın Delegeleri Konseyi'nden ayrılmak zorunda kalırlar. Bunların yeri, Çoğunlukçular tarafından doldurulur.

Ebert ve çoğunlukçu dostları, herşeyden önce düzene pek düşkün insanlardır. Eğer yapılması kaçınılmaz reformları (kadınlara oy hakkı, sekiz saatlik iş günü gibi...) kabul etmişlerse, bu, varolan ekonomik ve sosyal sistemi derinlemesine değiştirecek olan bir devrimi ilk fırsatta sona erdirmek istemelerindendir. Kasım'dan bu yana, başında öteden beri Mareşal Hindenburg'un bulunduğu Genel Kurmay'la işte bu nedenle, devrimci hareketin başını ezmek amacıyla uzlaşmaya varmışlardır. Berlin halkı, zaten sivil halkın bahanelerine karşı duyarlı olan askerin işe burnunu sokmasına karşı olduğundan, aralık ayında birçok girişim başarısızlığa uğrar. Düzeni yeniden kurmakla yükümlü özel birlikler yaratma fikri işte buradan geliyor. Frank Müfrezeleri diyorlar bunlara. Gustav Naske Aralık ortalarından beri bununla uğraşır. Bu Frank Müfrezeleri başkentin kenar mahallelerindeki kışlalara yerleştirilir.

Devrimciler karma bir topluluktur: Bağımsızların sol kanadı çoğu kez Spartakistlerle işbirliği yapar. Spartakistlerin nüfuzu askeri birliklerden daha fazladır. Yalnızca büyük kentlerde, Berlin'de özellikle de Bremen'de -güçlükle- örgütlenmişlerdir. Konuşmacıları çok popülerdir, ancak ne Liebknecht, ne de Rosa 1918 Aralığının 16'sından 21'ine dek, genel merkezi Berlin'de bulunan ve aslında Çoğunlukçuların politikasını onaylayan işçi ve asker kongrelerine delege olacaklardır. Bu ikisi, herşeyden önce, 19 Ocak 1919'da seçimi kararlaştırılmış bir Kurucu Mec-

lis'i toplantıya çağırarak, yeni (Cumhuriyetçi) rejimin yasallığını yerine oturtmaya çalışmışlardır.

Spartakistler, bağımsızları politik çizgilerini açıkça ortaya koymaları için bir kongreye çağırmayı denerler, bunu başaramayınca da farklı bir parti kurmaya boyun eğmek zorunda kalırlar. Böylece 1918 - 1919 kavşağında Alman Komünist Partisi doğar. Bu kararı alan delegeler, gençliklerinden ileri gelen gerçekten uzaklığı kanıtlarlar. Seçimlere katılmayı, var olan sendikalarda mücadele etmeyi önerdiği zaman Rosa Luxemburg'u (ve hareketin yönetimini) izlemeyi reddederler. İçlerinden biri, oluşacak olan yeni meclisi ortadan kaldırmak için tek bir makinalı tüfeğin yeterli olacağını söyleyecektir. Aralarından bir çoğu için, kör "Çoğunlukçular"a ne kadar kin duyulsa azdır, güç namlunun ucundadır.

Aslında, Almanya'da devrim, ekonomik ve toplumsal sistemi ne değiştirdi, hatta ne de sarstı. İşveren, reformist sendikalarla silahları bırakma müzakeresi yaptı; burjuvazi, belli başlı gazetelerin sahibi olmayı sürdürdü. Yani, en önemli haberleşme araçlarını... İmparatorluk yönetimi iş başında kaldı. II. Guillaume'un, işlerinin başında bırakılmış bakanlarına kadar! Kasımda, hemen her yerde, işçi ve asker konseyleri, çabucak ve çatışmaya girmeden, ellerinde bulundurdukları azıcık yetkiyi belediyelere, kilit noktalardaki yetkili makamlara bıraktılar.

Ocak ayında Berlin'de devrimcilerle "düzeni koruma" güçleri arasında meydana gelen çatışma, elbette bu koşullarda devrimcilerin bozguna uğramasıyla sona erecekti. Rosa Luxemburg bunun böyle olacağını biliyordu ve son makalesinde şunları yazmıştı: "Devrim yalnızca bir dizi 'yenilgi'nin zaferiyle biten tek 'savaş' biçimidir."

İki ay sonra, mart 1919'da, Berlin'de grevler patlak verecektir. Grevcilere karşı iktidar bu kez silahla, hatta hava saldırılarıyla yıldırma politikası uygulayacaktır. Rosa, bu yeni çatışmaları yaşamadı. Kurucu Meclis seçiminden birkaç gün önce öldürüldü.

**
*

Bu kadının ölümünden üç çeyrek yüzyıl sonra devam eden ünü nereden geliyor? Onun militanlığına ve devrimciliğine uzun süre hayranlık duyulmasından...

Onun içtenliği, onun cesareti sorun yaratmadı. Tüm yaşamında savunduğu davaya kendini adamaktan çekinmedi. Savaşın ortasında "görev başındayken, ya bir sokak çatışmasında, ya da zindanda" öleceğini yazar. 1906'da Varşova'da, onu hücresinden çıkardılar ve sanki idam etmeye götürüyorlarmış gibi gözlerini bağladılar. Daha sonraları, o anda neler yaşadığı sorulduğunda, arkasındaki kadına sinirlendiğini "çünkü kadının benzinin sarardığını hissettiğini" söyleyecektir.

Almanya'ya gelişinden kısa süre sonra Jogiches'e yazdığı bir mektupta, kendisi gün ışığında ortaya çıkmış bir fikir çatışmasına girerken, Leo'nun gizli kapaklı işlere, örgüt bağlantılarına kendisinden daha çok önem vermesine karşı çıkar ve kendisinin "bir idealist olarak kalmak" (yani bir ideal için mücadele etmek) istediğini yazar.

Kuşkusuz, Rosa ihtiraslıdır, baş rolleri oynamaya can atmaktadır. Ancak iktidarda olmaya hiç can atmaz. Onun istediği şey, bütünüyle yansız olarak, tarihin akışında oluşan görüşlere zafer kazandırmaktır. Tüm yaşamı boyunca Rosa Luxemburg sosyalizmin onurunu yüceltmek için çalıştı. Umudu, devrimdi. Kapitalist sisteme son verecek, "yaşamı dönüştürecek" bir devrim. Devrim, ama silahlı darbe değil. Çünkü devrimin başarısı, Rosa için işçi sınıfının çoğunluğunun katılımını içeriyordu. Titizlikle kaleme aldığı ve 1918 aralığında yayımladığı Spartakist Program'da da söyleyecekti bunu: "Eğer Almanya'nın tamamındaki proleter kitlelerin çoğunluğu bilinçli bir biçimde Spartakist Birlik'in görüşlerini, amaçlarını ve mücadele yöntemlerini onaylarsa, ancak o zaman Spartakist Birlik gücü ele geçirecektir." Kitleler, gücü elinde bulunduranlar tarafından hep aşırı derecede etkilenmiş olmasaydı, Rosa, bu koşulların asla gerçekleşmediğine şaşmazdı. Marks şunları yazmamış mıydı? "Bir çağın egemen fikirleri, egemen sınıfın fikirleridir."

"Birkaç hafta önce Flandre ya da Rusya'da çoğu kendileri gibi işçi ya da köylü olan hasımlarına katliam uygulayan bu as-

kerlerden devrimci bir eylem beklenemeyeceğini" daha birkaç gün önce kendisi yazarken, proleter kitlelerin "sağlam iç güdülerine", "içgüdüsel anlayışlarına da" (bunlar en son makalesinden alıntılar) aşırı güven duymuyor muydu?

"Yönetim sınıfı tükettiği" sırada, "görevlerinin bilincini kavramış Berlinli kitlelerin" karşısına "subayları tarafından kullanılmaya ve karşı-devrimci amaçlara alet edilmeye devam eden asker yığınlarının politik bilinçten yoksunluğunu" koyuyordu! (Solun bağımsızlarını ve hatta Liebknecht'i hedef alan eleştirisi.) Çözüm, "emekçilerden gelen ve emekçilerin seçtiği" yeni bir yönetim olacaktı.

Rosa Luxemburg, aslında "emekçi kitlesinin" her politik eylemin en önemli kaynağı olduğu görüşündedir. Kuşkusuz, parti onları "aydınlatmaya" çaba göstermelidir. Ancak, partiyi etkileyecek, partinin tavrını belirleyecek olan, proleter kitlelerin eylemidir. Sosyalist demokrasinin gerekliliğini ortaya koyan, devrimi başlatabilecek ve devrime zafer kazandırabilecek tek unsur olan emekçi kitleler ve parti arasındaki bu sürekli (ve karşılıklı) değiş tokuşun temel gereksinimidir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Rosa Luxemburg'un (sosyalizme açılan) devrim anlayışı, XX. yüzyılın ilk yirmi yılı boyunca çok değişti. Önceleri, erişildiğinde "ereksel neden"i açıklanamayacak kadar uzak bir umut olan sosyalizm ancak 1905'te Rusya'daki devrim sırasında olasılık haline gelir, "kitle grevi", Rosa'nın gözünde sosyalizmi gerçekleştirme amacı olarak kendini gösterir. Birinci Dünya Savaşı'nın -bu çağda uygar insanın aklına sığdıramayacağı ölçüde büyük- katliamları ve insanlık dışı manzarası karşısında Rosa Luxemburg, sosyalizmi ve devrimi yalnızca bir olasılık değil, aynı zamanda uygarlaşmış insanlığın tarih öncesi çağların vahşiliğine yeniden dönmesini engellemek için nesnel bir gereklilik olarak düşünür. "Ya sosyalizm, ya barbarlık!"

Devrimcilerin yaratıcılığına güvenen Rosa, örgüt modellerini elverişli hale getirmek için parti örgütüne çok az önem verir. Belki de Alman modelinden çıkarılmış bir derstir bu. Alman sosyal demokrasisi, örgütsel bağlantılara politik kuramdan, hatta fikirlerin yayılmasından daha fazla önem veriyordu.

Komünist devletlerin çöküşü, eski bir tartışmayı yeniden

alevlendirdi. Dünyayı değiştirmek isteyen kişi için, şimdiki (kapitalist) toplumu insan sağduyusunun en yüksek noktası olarak görmeyen kişi için hangisi daha öncelikli? İnsanları mı, yoksa toplumu değiştirmek mi? İnsanları daha mükemmel kılacak daha iyi bir toplum, insanların birbirine daha dostça yaklaşacağı daha adil bir toplum oluşturmak mı, yoksa önce insanlara kardeşliği, dostluğu aşılayarak daha iyi bir toplum oluşturmalarına zemin hazırlamak mı?

Rosa devrime, emekçi kitleleri eğitme yetkisi vermektedir. Emekçilerin değiştirilip, yönlendirildikleri, varolan sistemi değiştirerek. Sosyalizmin zafer kazanması ve sürekliliği için dönüştürme kaçınılmazdır. Spartakist Birlik'in programında Rosa şunları yazar:

"Toplumsallaşma konusunda, devrimci en üst düzey yetkililer tarafından kağıt üzerinde alınmış kararlar boş cümlelerden ibarettir. Bu cümleleri eylemleriyle hayata geçirebilecek tek unsur, işçi sınıfıdır. Sermayeye karşı verilen direngen bir mücadelede, emekçi kitlelerin her iş yerinde boğaz boğaza sürdürdüğü bir kavgada emekçilerin doğrudan baskısı ve grevler sayesinde, işçileri sürekli temsil eden örgütlerin ayakta kalması sayesinde işçiler kontrolü ve bunun sonucunda da üretimin fiili yönetimini ele geçirebilirler.

Proleter kitleler, kapitalistin bütün bir üretim evresinde iş başına getirdiği kof makinalar olmamayı, ancak düşünce yapısı ve özgür davranışları ile bu evreye yön veren insanlar olmayı artık öğrenmek zorundadırlar. Sosyal zenginliğin tamamının tek sahibi olan topluluğun etkin üyelerine özgü sorumluluk duygusunu kazanmak zorundadırlar. Patron kamçısı olmaksızın canla başla çalışmaları gerekmektedir; acımasız gardiyana (!) gerek duymadan üretimi arttırmaları gerekmektedir; boyunduruk altına girmeden, buyruk almadan, patronların emri altına girmeden disiplinli çalışmaları gerekmektedir. Topluluğun lehine en yüce idealizm, kendi kendini ciddi şekilde disiplin altında tutma, gerçek medeni düşünce, sosyalist toplumun temel ahlakını oluşturur. Edilgenlik, bencillik ve toplumsal kokuşmuşluk ise kapitalist toplumun ahlak temelini oluşturur.

İşçi sınıfı, sosyalist girişimlerin yönetimi için gerekli bilgi ve yetenekleri kazanmayı bildiği gibi, tüm bu sosyalist yurttaş niteliklerini bizzat kendi deneyimleriyle, yalnızca kendi çabasıyla kazanmayı bilecektir."

Gençlere yönelik haftalık bir dergi olan *Jung Garde*'da aralık 1918'de, yaklaşık bir üslupla kaleme alınmış bir makalede yeniden aynı fikirlere rastlıyoruz. İnsana özgü tutumların böylesine kökten değiştirilmesi uygun olur mu? Devrimin basit bir uygulamasıyla bu değişim gerçekleşebilir mi?

Özellikle de (hedefleri saptamak, ulaşılacak amaçları açıklamak) gibi pedegojik roller üstlenmiş bir yönetime muhalif olan emekçi kitlelere öncelik verilmesi yüzünden, devrimci partinin organizasyonu ile ilgili Rosa ilkin, Lenin'le uyuşmazlığa düşer. *Die Neue Zeit*'te 1904'te yayımladığı "Rus Sosyal Demokrasisinin Örgütlenme Sorunları" adlı makalesinde Rosa, Lenin'in partiye empoze etmek istediği merkeziyetçiliği eleştirir ve şunları yazar: "Kısacası, açık seçik diyoruz ki; gerçekten devrimci bir işçi hareketi sırasında yapılmış hatalar, tarihsel açıdan, en iyi Merkez Komitesi'nin yanılmazlığından çok daha verimli ve daha değerlidir."

Bu açıklamanın ardından, ondört yıl aradan sonra yazılmış uyarıcı bir metin yankı uyandırır:

"Ancak tüm ülkelerde politik yaşam örtbas edilirse yaşamın giderek felç olması, Sovyetler'de bile kaçınılmazdır: Genel seçim olmadan, basın ve toplantı özgürlüğü olmadan, fikir çatışması olmadan, hangi kamu kuruluşunda olursa olsun, yaşam durur, içindeki tek aktif ögenin bürokrasi olduğu sahte bir yaşama dönüşür. Halkın yaşamı giderek uyuşur, partinin birkaç düzine kadar yöneticisi bitmez tükenmez bir enerjiyle ve sınırsız bir idealizmle yönetip hükmederler. Kendi aralarında yönetim aslında bir düzine kadar üst düzey beyin takımı tarafından sağlanır. İşçilerin kalburüstü takımı arasıra başkanların nutuklarını alkışlamak ve kendilerine sunulan çözümleri oybirliği ile onaylamak için toplantılara çağırırlar. Öyleyse sonuçta bu yöneten takımı bir kliktir. Burada tam bir diktatörlük söz konusudur. Ancak bu bir

proleterya diktatörlüğü değil, politikacıların yumruğunun diktatörlüğüdür! Yani tam olarak, burjuva diktatörlüğüdür."[10]

Üyelerine takınacakları tutumu zorla benimseten ve politik eğilimini empoze eden bu otoriter ve tam yetkili bir yönetimi reddetme, en azından, 1906'dan sonra yaşadığı süre içinde Rosa Luxemburg'un politik düşüncesinde, Alman demokrasisinin de girişimiyle bir bakıma dinginlik yarattı diyebiliriz. Öte yandan S.P.D. 1914'te hükümetin politikasını benimseyip, her düşünce hareketine, azınlığın her dışa vurumuna engel olmaya kadar işi götürdü ve devrimci yoldan saptı.

Luxemburg-Lenin arasındaki bu -zaten gerçekte var olan- fikir ayrılığı, Rosa'nın ölümünden sonra sık sık hassas yorumlara ve tarihsel açıdan tartışmalı gelişmelere yol açtı. Bu işin başlangıç noktası, 1918'de Rosa'nın Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi üzerine kaleme aldığı yazıların, Alman Komünist Partisi'nden ihraç edilen Paul Levi tarafından 1922'de yayınlanması oldu.

Paul Levi, o zamana kadar yayımlanmamış olan bu metni yayımladıysa, bunun nedeni, metnin Bolşevik Parti'ye yönelik eleştiriler içermesi yüzündendir. (Bolşevik Parti, 1922'de dikkatleri üstüne çeken Paul Levi'nin K.P.D.'den ihraç edilme kararını onaylayan ve destekleyen partidir.)

O zaman Alman komünistleri Rosa'nın düşüncesinin çarpıtıldığını bağıra çağıra söylerler. Bu polemik sonucunda, partinin her kanadı, göründüğü gibi usa aykırı bir biçimde, Rosa Luxemburg'un ne yazdığını okumadan, yalnızca onun kendi pozisyonunu destekleyen bölümlere kancayı taktı.[11]

Rosa Luxemburg ne diyor? "Tarihi bir anda, bir partinin muktedir olduğu tüm cesareti, enerjiyi, devrimci basireti, bütün bu nitelikleri Leninler, Troçkiler ve arkadaşları mükemmel bir biçimde kullanmışlardır. [...] Ekim ayaklanmalarıyla yalnızca Rus

10. Cf. Gilbert Badia, *Rosa Luxemburg. Metinler*. Sosyal Yayınlar, 1982 sh. 138.

11. Bu kitabın tam metninin Fransızcaya çevirisinde, özellikle de Rosa Luxemburg'taki Ulusal Sorun konusunu ele alan bir alıntı bulunmaktadır. *Metinler*, alıntı, sayfa 199-253.

Devrimi'ni hazırlamakla kalmamışlar, enternasyonalist sosyalizmin de onurunu kurtarmışlardır." Dahası şunları yazıyor: "Bolşeviklerin ölümsüz tarihsel saygınlığı, enternasyonal proletaryaya yolu göstermiş olmalarında yatıyor."

Ruslara hayran olmak, kararların eleştirilmesine boyun eğmek anlamına gelmiyor. Bolşevikler üç noktada yanılmışlardır. Toprak sorunu: Köylülere toprak vermek yerine, sosyalist işletmeler yaratılmalıydı. Ulusal Sorun: Polonya'nın, Finlandiya'nın bağımsızlığı ne desteklenmeli, ne de hoş görüyle karşılanmalıydı, ancak "bir demir yumruğun ayrılıkçı eğilimleri bastırılmalıydı."

Rosa Luxemburg, doktora tezinde Polonya'daki milli duygunun gücünü açıktan açığa tanımazlıktan gelmişti. Polonya milliyetçiliğinin bayrağını dalgalandıran P.P.S.'nin başarıları ve Rosa'nın partisi Enternasyonalist S.D.K.P.İ.L.'nin göreli başarısızlığı onun fikrini değiştirmemişti.

Rusya'daki devrim karşıtı hareketlerle mücadele etme durumunda kalan bolşevikler bunun dışında - Çarlık İmparatorluğu'nun yerli olmayan, ülkeye sonradan gelip yerleşmiş halklarının ayrılıkçı eğilimlerine de karşı çıkarak yeni bir cephe yaratabildiler mi? Lenin'in "Bu ulusların (ayrılma dahil) ayrılıncaya kadar kendi kaderlerini tayin hakkı" tezleri, herşeyden önce, günün koşulları gerektirdiği için zorla benimsetilmemiş miydi?

Kesin olan, 1918'de, önsezilerine dayanan bir duyarlılıkla Rosa Luxemburg'un, bugün dramatik sonuçlarına katlanmak zorunda kaldığımız bir milliyetçiliğin tehlikelerinin altını çizmesidir.

"Milliyetçilik bugün için güçlü kozdur. Her yandan uluslar ve küçük uluslar devlet oluşturma haklarını ileri sürerek ortaya çıkmaktalar... Asla bağımsız bir devlet oluşturmamış halklar, devlet oluşturmak için yanıp tutuşmaktalar: Polonyalılar, Ukraynalılar, Beyaz Ruslar, Litvanyalılar, Çekler, Yugoslavlar Kafkaslar'ın on yeni ulusu... Siyonistler şimdiden Filadelfiya'da Filistin gettosunu kurdular bile.."

Rosa aynı zamanda, Polonya'da, Ukrayna'da, Baltık Devletleri'nde, Alman emperyalizminin, Alman ordusunun bu eğilimleri nasıl etkilediğini gösteriyor. Balkanları söz konusu ederek şunları yazıyor:

"Bulgaristan'da, Sırbistan'da, Romanya'da milliyetçilik... Tüm bu devletlerde bir yandan kapitalist kalkınmanın yükselişinin ve burjuva sınıfının egemenliğinin, öte yandan bu burjuvazinin çelişkili ve farklı çıkarlarının göstergesiydi. Aynı zamanda bu çok genç, henüz gelişmesinin ilk basamağında olan bir kapitalizmin ifadesi de olsa, bu devletlerin milliyetçiliği, şimdiden emperyalist eğilimlerini net bir şekilde ortaya koymuştur."

Her şeyden önce Avrupa'daki yeni bağımsız devletlerin oluşumundaki bu kökten çatışma, ütopik ve aynı zamanda gerici bir tutum izleyen düşünceye dayanmaktadır. Rosa Luxemburg'a göre kapitalizmin gelişmesi, bu küçük zatiyelere bölünmenin tam aksine, geniş topluluklar oluşturmak ve bu toplulukların yer aldığı ülkelerin bağlarını güçlendirme eğilimi göstermektedir. Polonya'nın sanayileşmesi üzerine hazırladığı doktora tezi de işte bu düşüncesinden kaynaklanıyordu.

Milliyetçilikten hüküm giyse bile, Rosa Luxemburg yine de milli duygunun gücünü gözardı etmiyordu. 1905'te şöyle yazıyor: "[Belli bir toplumun] maddi çıkarlarına saygı göstermemek insanlık dışı olsa bile, o toplumu kültürel, dini ve milli açıdan baskı altına almak kadar ateşli ve fanatik ayaklanmalara, düşmanlıklara yol açamaz." İki yıl önce, sosyal demokrasiye "her milliyetin kültürel gelişim özgürlüğünü savunma" ve "tarihin miras bıraktığı yapıların demokratikleştirilmesinin yolunu açma" görevi yüklemişti.

Ayrıca Rosa Luxemburg sabık Rus İmparatorluğu'na dahil olan halkların "kültür, din ve dil özerkliğini" kesinlikle reddetmez. Ancak o, sosyalizmi oluşturan farklı uluslar arasında gerçek bir eşitlik ortamı sağlayarak, bu aşamada, ulusal sorunu yine, yalnızca sosyalizmin çözümleyebileceğini savunur.

Rosa Luxemburg'un Bolşeviklere yönelttiği üçüncü sitem kısa süre önce seçilmiş olan kurucu meclisin feshedilmesi ve tüm gücün Sovyetler'e intikali üzerinedir. Rosa, eğer artık kurucu meclis Rusya'nın gerçek yüzünü yansıtmıyorsa, yeni seçimlerin yapılması gerektiğini düşünmektedir.

Bu konuda Rosa görüşünü değiştirdi. Aslında birkaç ay sonra, Alman Devrimi sırasında "İşçi ve asker konseylerine

hak" parolasını savunur ve çoğunlukçuların yasallığından kuşku duydukları ve yine de çabuklaştırmak istedikleri bir kurucu meclis seçiminin acileye getirilmesine karşı çıkar.

Ama bütün bu notlardan, daha sonraları, bugün bile sık sık alıntı yapılan cümle, Rosa'nın bir sayfanın sol köşesine yazdığı şu imlemedir: "Özgürlük daima, sizin gibi düşünmeyenin özgürlüğüdür." Bu cümlenin metinden ayrı bir yerde oluşu, korkunç bir yanlış anlaşılmaya neden olmuştur. Rosa herkes için, her yerde, her koşulda özgürlüğün havarisi olup çıkmıştır.[12]

Oysa, aynı metnin (daha önce hiç alıntılanmamış olan) öteki cümleleri, Rosa Luxemburg'un tasarladığı ve ileri sürdüğü gibi, bu özgürlüğün sınırlarının ne olduğunu anlamamızı sağlıyor.

"Proleterya gücü eline geçirdiği zaman, doğrudan doğruya sosyalist ölçüleri, en sağlam, en enerjik, en ses getiren tarzda düzenlemek, dolayısıyla bir diktatörlüğü, ama sınıfın diktatörlüğünü hayata geçirmek gerekir." diye yazıyor. Alman Devrimi sırasında Rosa, sosyalist demokrasinin, proleteryanın diktatörlüğü olduğunu yineleyecektir. Rus Devrimi Üzerine Notlar'ında yine şunları okuyoruz:

> *"Ekim Devrimi'nden sonra, tüm orta tabaka, burjuva ve küçük burjuva aydınları, aylarca demiryolu trafiğini, posta ve telgraf hizmetlerini, okul ve idari birimlerin işleyişlerini felce uğratan, böylelikle işçi hükümetine karşı başkaldıran Sovyet Hükümetini boykot ettikleri zaman, bunların direncini demir bir yumrukla kırmak için politik haklarının geri alınması, ekonomik varlık araçlarının ellerinden alınması gibi unsurlar pek doğaldır." (Altını ben çizdim. G.B.)*

Birkaç sayfa sonra, Rosa bu açıklamaların ardından tam tersi şunları salık veriyor: "Politik özgürlük, özgür bir basın, özgür seçimler." Bundan ne sonuç çıkar? Görünüşe bakılırsa bu türden anlatımlarla çelişki yaratan karakteri açıklayacak gözden kaçmış notlar söz konusu olabilir mi? Kısaca bana öyle geliyor

12. Rosa Luxemburg'un düşüncesinin saptırılmasının en son örneği. Başbakan Helmut Kohl'un ön seçimlerde. Bunderstag'ta yaptığı bir konuşma sırasında yaptığı gaftır. Kohl bu cümleyi Rosa Luxemburg'un sarfettiği "iyi, tek söz." şeklinde nitelendirir. *Federal Hükümetin Basın ve Haber Bülteni*. 9 Eylül 1994, No: 81, sh. 761

ki Rosa, *sınıfın* bağrında proleter hareketin *içinde* tam bir özgürlük istiyor. En azından devrim sürecinde, toplumu kendi bütünlüğü içinde ele alan bu özgürlüğün sınırları vardır. Bu özgürlük, karşı-devrim hareketinin başladığı anda ve yerde biter.

En azından *Rus Devrimi*'nde birçok kez, Rosa Luxemburg hiçbir sınırlama koymadan basın özgürlüğü lehinde ifadeler kullanıyor. Kuşkusuz, bu şöyle açıklanabilir. Çünkü Rosa, bir fikir savaşında sosyalistlerin eninde sonunda kendisini bu savaşa çekeceği konusunda kesin kanıya varmıştır. Onlar, büyük çoğunluğun çıkarlarını savunmuyorlar mı? Fikirlerini tarihsel anlamda kanıtlamıyorlar mı? Aklı başında olan her kişi bunların savunduğu fikirleri kavrayabilir (kavramalı) ve kendine maledebilir (kendine maletmeli). Hem sonra, Rosa Luxemburg'un, radyonun henüz kitle iletişim aracı olmadığı, televizyonun bulunmadığı ve düşüncelerin medya kanalıyla yayılması olanağının zamanımızdaki kadar geçer akçe olmadığı bir dönemde yaşadığını unutmayalım.

Rosa Luxemburg'un yaşamının ve fikirlerinin bu kısa özeti sonunda, onun, hiçbir düşüncenin çürütmediği muhakeme yetisinin gücünü göklere çıkarmak gerekir: 1914 ağustosunda Alman (ve Avrupa) sosyal demokrasisinin tutumundan kaynaklanan karar Rosa'ya ne kadar acı verse de, hapiste var gücüyle, bilinçli bir şekilde durumu çözümlemeye koyulur. Savaşta olduğu gibi (1904) Amsterdam Kongresi'nden sonra, Marksizmin oluşumunda, işçi hareketinin gelişiminde kafa yormaktan geri kalmaz. Kendi yanlışlarını ve politikacı dostlarının yanlışlarını hiç bağışlamadan kabul eder. İşçi sınıfındaki güveni ne kadar *uzun vadeli* olursa olsun, Alman askerlerinin öldürülmesini, devrimcilerin gelişmemişliğini de eleştirmekten geri durmaz.

1917 Rus Devrimi'ni tehdit eden tehlikeleri ortaya çıkarmayı onun kadar iyi bilen devrimin gönüllü militanlarına az rastlanır. Aynı zamanda Şubat'tan beri ve özellikle de Ekim'den sonra bunların Rusya ve dünya işçi hareketi için önemini kavrayan kişilere de az rastlanır.

Rosa Luxemburg'un politik fikirleri ve eylemleri üzerine varılan kanı şu ki, bu yüzyılın başlarındaki işçi hareketinde Rosa'nın bulunduğu yer, eşi benzeri bulunmayan bir yerdir. Bu

işçi hareketinin gelişimi için her ikisi de belirleyici olan iki girişimin -Alman ve Rus girişiminin- kavşağında yerini almıştır. Jules Guesde, Vaillant ve Jaurés ile tartıştı, Bernstein ve Kautsky'ye, Lenin ve Trocki 'ye karşı koydu. Kuşkusuz Rosa o dönemde, Rusya'daki, Polonya'daki, Almanya'daki ve Fransa'daki işçi hareketinin durumunu gerçekten çok iyi bilen, Rusça'yı, İngilizce'yi, Fransızca'yı ve Almanca'yı anlayan ve konuşan tek politik yöneticidir. İşçi hareketinde geçmiş yüzyılın kuramcılarının, özellikle de Marks ve Laselle'in yapıtları hakkında derin bir bilgiye sahip olan nadir kişilerden biridir.

O dönemde, işçi hareketinin karşı koymak zorunda olduğu tüm ana sorunlar üzerine, dahası, bazıları için hâlâ geçerliliğini koruyan sorunlar üzerine, demokrasi ya da diktatörlük, enternasyonalizm ya da milliyetçilik, kapitalizmin olanakları ve sınırları, militarizm, savaş tehlikesi ve barış için mücadele, sanayileşmiş ülkeler ve bunların sömürgeleri üzerine akla gelen sorulara Rosa Luxemburg yanıt vermese de, en azından fikir yürütür. Günümüzde bile kabul edilmeye, üzerinde düşünmeye değer çözümlemeler yapar.

Uzun süre -en azından komünist partilerde- yapıtları yasaklandı. Stalin'in 1931'de yayımlanan bir makalesinde Luxemburgculuk, Menşeviklikle aynı kefeye konuyor ve Rosa'nın eserlerinden birkaçı yayınlansa bile Rosa Luxemburg'un ne zaman Lenin'le ters düşse yanıldığına, zaten yaşamının son yıllarında hatalarını bizzat kendisinin de kabul ettiğine dikkat çekiliyordu. "Rus Sosyal Demkokrasisinin Örgütlenme Sorunları" (1904) gibi metinler ve özellikle de *Rus Devrimi* komünist partiler üzerine konuşulamayan konular olmuştu.[13]

Tam tersine, sosyal demokratlar ya da "solcular" öncelikle Rosa Luxemburg'un yapıtını bazen sırf - bolşeviklerin görüş ve durumlarını eleştirdiği metinleri savunuyorlardı.

Rosa Luxemburg'un ölümünden kırk yıl sonra, altmışlı yıllarda, yapıtı gerçek bir rönesansa erişti: İtalya'da, Fransa'da, Polonya'da, İngiltere'de, Almanya'da mektupları, yazıları, biyografisi yayımlandı. R.D.A.'da (Demokratik Alman Cum-

13. Benim R. L.'tan derlediğim metinlerden oluşan ilk kitabımda (1969) "Rus Devrimi" ile ilgili hiçbir alıntı yok. Ancak 1982'de metnin tamamını yayımladım.

huriyeti) Rosa Luxemburg'un Almanca kaleme alınmış bütün metinlerini içeren *Gesammelte Werke*'in altı cildi, 1970'ten 1975'e kadar çıktı.

Ölümünden sonra Anarşist ya da Troçkist akımın devrimcileri, kimi zaman "Luxemburgculuk" terimini kullanarak onun fikirlerini savundular. 1946'da *"Les Cahiers de Spartakcus"* onun belli başlı yapıtlarını Fransızca yayımladılar.

Bana kalırsa, bu Luxemburgculuk terimi, Rosa Luxemburg'un politik düşüncesiyle bağdaşmıyor. O, politik sistem geliştirmemiştir. Onun tüm yöntemini belirleyen, bir yandan dogmatizme[14] sapmadan, bu fikirleri daima politik ve ekonomik durumla karşılaştırarak Marks'ın fikirlerine sadakat, öte yandan, kaçınılmaz basın özgürlüğünün, fikir ayrılıkları özgürlüğünün savunulması... Kuşkusuz, işte bu noktada Rosa Luxemburg'un yapıtı, Stalin açısından kabul edilemez oluyor.

Kadın

1920'de Rosa Luxemburg'un, savaş sırasında kendisi de hapiste olan Spartakist liderin ikinci karısı genç Sonia Liebknecht'e *"Hapishane Mektupları"* adı altında yolladığı yirmi iki mektuptan oluşan küçük kitap piyasaya çıktığı zaman, nerdeyse okurların tümünde şok etkisi yaptı. Her eğilimden sosyalistler, bu militan kadını tanıyorlardı. Aralarından bir çoğu, çok güzel konuşan ve kalemini çok iyi kullanan bu kadının imgelem gücünü ve kavgacı ruhunu takdir edebildi. Rosa hapisten çıktıktan sonra yazdığı ilk makalelerinden birinde, dört yıl süren savaş katliamının ardından, artık gereksiz yere kan dökülmesin diye idam cezalarının yürürlükten kaldırılmasını isterken, ipsiz sapsız birçok çevrede Rosa'nın alçak çizerler tarafından elinde bir el bombasıyla çizilen bir karikatürü, *Die Blutige Rosa* (Kana susamış Rosa) olarak çıkıyordu!

14. 1908'de R. L., Costia Zetkin'den Marks'ın ölümünden sonra yayımlanan eserlerinden bir bölümü okumasını ister: "Burada, nerdeyse her şey çok saçma ve modası geçmiş; ama kişisel düşünme yetisine bakınca, o ne canlılık, o ne özgünlük ve özellikle de o ne gözü peklik! O bölümde, dünün ve bugünün tarihinden, somut olgulardan hiç saptırmadan söz etmiş ve hiç tereddütsüz tahminlerde bulunmuş."

İşte böylece, birçok baskısı yapılmış ve yirmiden fazla dile çevrilmiş bu küçük kitabın okurları, Rosa Luxemburg'un bambaşka bir yönünü keşfediyorlardı. Kuşlarla, kelebeklerle, bulutlarla ilgilenen ve kedisi Mimi'ye sevgiyle bağlanmış olan bir kadın; dışarıdaki mektup arkadaşının moralini yükselten, savaşın mutsuzluklarına karşın arkadaşını "nesnelerin güzelliği"ne karşı duyarlı olmaya özendiren bir insan. Bu hapishane mektuplarının başarısı, Luise Kautsky'yi (Karl'ın karısı) Rosa'nın kendisine yolladığı mektupları, biraz geç de olsa yayımlamaya isteklendirdi. Bunları başka yayınlar, özellikle "*Dostlara Mektuplar*"ın bir derlemesi izledi. 1976 - 1977'de Fransa'da mektupların iki büyük cildi çıktı. Daha sonra ortaya çıkarılmış olan tüm mektupların Almanca versiyonu Annelies Laschitza tarafından yayınlandı. (Sonuncusu 1993'te piyasaya çıkmış olan toplam altı cilt.)

Bu mektupları okuyanları etkileyen şey, ilkin bu kadının zevklerinin ve yeteneklerinin çeşitliliğidir. O, her şeyle ilgileniyordu: Tarih ve ekonomi politikle, tüm ülkelerin edebiyatıyla, resimle, yontuyla (Rodin), müzikle, jeolojiyle, zooloji ve botanikle. Öyle görünüyor ki, aynı coşkuyla ve tartışma götürmez bir yetenekle...

1906'da Almanya'ya döndüğünde, herşeyi bir yana bırakıp, bütün benliğiyle kendini resme verdi. Çok geçmeden bu alanda öylesine beceri kazandı ki, Karl'ın kardeşi ve profesyonel bir ressam olan Hans Kautsky, günümüze kadar ulaşan birkaç röprodüksiyonla bu yeteneği gözlerimizin önüne serdi. Dahası Hans Kautsky Rosa'nın yaptığı bir portreyi, Hannes Diefenbach'ın bir portresini[15] de satın almıştı o zaman. O gün için ona, bugünkü değeri 8000 Frank olan 200 Mark vermişti.

1913'te Rosa kendini botanike verir. On iki bitki bilim kitabı yazdı. Bu alanda, mektup arkadaşlarının kendisine tanımladıkları çiçekleri ve bitkileri hapiste tanıyıp öğrenecek ölçüde bir ustalık kazandı.

Yaşamı boyunca, edebiyata karşı ilgisi, müziğe duyduğu ilgiyle aynı boyutlarda olacaktır.

Politikada olduğu gibi edebiyatta da, Doğu'da, Batı'da,

15. Diefenbach, bkz. s. 94

Rusya'da, Fransa'da ve İngiltere'de yazılan eserlere son derece ilgi duyacaktır. Rus yazar Korelenko'yu çevirecek ve Flemenk ya da İngiliz yazarlarla (özellikle de Shakespeare) ilgilenecektir. Kutsal Kitap'la, Homeros'la ilgilenecektir. Ama ne olursa olsun en iyi bildiği edebiyat, Alman Edebiyatı'dır. Mektuplarında sık sık Geothe ve Mörike'den -baştacı ettiği iki yazar- ayrıca Heine'den, Grillparzer'den, Hauptmann'dan Gottfried Keller ya da Lessing'den de söz edecektir. Hans Diefenbach'ın ölümünün ardından şunları yazar: "Edebiyat onun için, tıpkı benim için olduğu gibi yaşamasına izin veren, soluduğu hava gibiydi."

Daha önce, okumaktan ve örneklemekten bıkmadığı bir yapıta, Adam Mickiewicz'in yapıtına duyduğu hayranlığa değinmiştik. Fransız edebiyatında ise Balzac ve Stendal'ı, çok beğeniyordu. Julien Sorel'e benzettiği Costia Zetkin'e yazdığı mektuplarından bazılarını Gina Stendhal imzasıyla yollayacak ölçüde... Okuduğu Fransız yazarlarının eserlerine yazılarında yer verir. Mektuplarında Voltaire, Maupassant, Paul Bourget, Mistral'dan söz eder!

Sanat yapıtının okuru doğrudan doğruya etkilemesini bekler. Düşünme, açıklama aracıymış gibi değil de, biraz müzik yapar gibi... Tekrar tekrar okuyup, alıntılamaktan bıkmadığı Goethe'ye ilgisi de buradan geliyor. Goethe'yi dinler aynı zamanda. Hugo Wolf'un müziklendirdiği Goethe şiirlerine gerçek bir hayranlık duyar. Bu şiirler, Rosa üzerinde "lezzetli bir içkinin" bıraktığı etkiye benzer "biraz psikolojik" bir etki yaratmaktadır. Bu nereden kaynaklanıyor? Kuşkusuz "yatıştırıcı bir gücü" olan sözcüklerin müziğinden.

Rosa Luxemburg, geçekten büyük yapıtlarla ilgili çok yorum yazıldığını düşünür. Tolstoy'un bir kitabı üzerine yazı yazmasını öneren Diefenbach'a şöyle yanıt verir:

> *"Kimin için? Ne için Hänschen?" Kim olursa olsun, Tolstoy'un kitaplarını okuyabilir. Biri bu kitaplarda yaşamın güçlü soluğunu hissetmiyorsa, yapacağım yorumlarla bunu ben hissettiremem. Birine Mozart'ın müziğinin ne olduğunu açıklayabilir miyiz? Küçücük, sıradan şeylerdeki tınıyı işitmeyen birine yaşamın büyüleyici çekiciliğinin neyi içerdiğini anlatabilir miyiz? Dahası, bunu içinde hissetmeyen, bunu benimsemeyen birine bunun ne olduğunu açıklayabilir miyiz?"*

Bu arada, Rosa Luxemburg'un sözlerinin pek de inandırıcı olmadığını söyleyelim. Tolstoy hakkında üç makale yayımladı. 1910 Kasım'ında, Sosyal Demokrat Parti Okulu'nun öğrencilerine *"Savaş ve Barış"*ın yazarı ile ilgili bir konferans verdi.

Onun gözünde, büyük yazarlar daima "gerçeğin arayıcısı" olmuşlardır. O, Tolstoy'un "mutlak içtenliğini ve sınırsız dürüstlüğünü" göklere çıkartır. Büyük sanatçıların sanatlarına, yarattıkları kişiliklere inançları vardır. Onlar, açıklama yapmazlar, yorum getirmezler ve roman kahramanları üzerine yargılamalarda bulunmazlar. Rosa Luxemburg, İngiliz yazarlar Galsworthy, Wilde, Bernard Shaw'ı, "dünyadaki her şeye güleç bir kuşkuculukla yaklaşan bıkkın adamlar" olmalarından ötürü kınamaktadır.

Rosa Luxemburg, insanlığın büyük sorunlarına uzak kalan yansız bir sanatı istemez. Ama aynı ölçüde, tezin net bir biçimde ortada göründüğü bir sanat eserini de bir kalemde reddeder. "Gerçek sanatçıda, sanatçının önerdiği toplumsal çare ikinci plandadır." diye yazar. "Kesin olan, onun sanatının kaynağıdır, sanatını canlandıran ruhtur, yoksa onun bilinçli olarak üstünde durduğu amaç değildir." Ayrıca şöyle yazar: "'Gerici ya da ilerici' gibi kalıplaşmış tanımlar, onun sanatçı yanım aşındırmaktan öteye geçmez."[16]

Tolstoy'un ahlak, din üzerine yazdığı son makalelerinden "sanatsal değeri olmayan yazılar" diye tanımladığı makalelerinden söz ederken, bunların pek önem taşımadığını açıklar, çünkü burada düşünür, "yazara baskın çıkmaktadır." Aynı şekilde Romain Rolland'ın *Jean-Christophe*'unu ilk kez okuduğunda, bir romandan çok bir yergi yazısı olduğunu var sayar. Gerçek şu ki, birkaç ay sonra fikir değiştirir ve mektuplaştığı kişilere bu kitabı okumalarını salık verir. Anatole France'ın *"Tanrılar Susamışlardı"* kitabı konusunda yazarın "insanın bütününe" dahice bir bakış attığını söyler.

Buna karşılık Rosa Luxemburg asla feminist savaşa gönül vermedi. Belki de karşı cinstekilerin onu kendileriyle eşit tutmalarından olacak, kadın - erkek eşitliği için savaşmayı gerekli

16. Bu alıntıların birçoğu, bu kitapta yer alan mektuplarda bulunuyor.

görmüyordu. Ayrıca ne olursa olsun, dört gözle beklediği sosyalizm, kadın - erkek eşitliğini de sağlayacaktı.

Feminist değildi öyleyse, ama bütünüyle kadındı. Daima bakımlı olmaya özen gösterirdi. Paris'te, başkentin en büyük mağazası olan Bon Marché'den alış veriş yapar. (Zola'nın kadınlarının emrine amade mağaza) Berlin'de, Opera'ya gitmek için "Paris'ten aldığı mavi elbisesini giyer ve beyaz eldivenler takar." 1900'da Jocgihes'e şöyle yazar: "Yortu için siyah etekliğim şimdiden hazır. Bayramdan sonrası için de sarı elbisem. Ayrıca, İngiliz tarzı, sade bir şapka ısmarladım, ama görsen, çok şık giyiniyorum, her pazar ayrı bir giysi." 1905'te yayımladığı makalelere karşı 200 Mark alacağını öğrenince çığlığı basar: "İç çamaşırı, sonra yine iç çamaşırı alacağım, bu benim en büyük arzum." Kendi eliyle perdeler, tablolar, mobilyalar seçerek odasının ya da dairesinin dekorasyonunu yeniler.

Peki güzel midir? Alışılmış kurallara göre kesinlikle güzel değildir. Oldukça kısa boyludur, ayağı hafif aksamaktadır. Düzgün çizgili bir yüzü ve kendisinin bile alay ettiği oldukça uzun bir burnu vardır. Sık sık gönlünü kaptırmış ve sevilmekten hiç bıkmamıştır.

Onun ruhunun, zekasının canlılığı, gözlerindeki alev, dikkatleri üzerine çekiyor ve onunla arkadaş olma arzusu uyandırıyordu. (Muhafazakar bir delege, Kont Westrap, Reichstag'ta "onun yumuşak bakışlı, badem gözlerini" anımsatacaktır.)

Ayrıca mektuplarından yaşama tarzını, alışkanlıklarını da öğreniyoruz. Berlin mektuplarından birinde, üç ay önce gelmiş olduğu bu kentte geçirmiş olduğu günlerden birini tüm ayrıntılarıyla okuyacaksınız.

Mutfak işlerine de yatkındı o. İki odalı evine yerleşir yerleşmez bir grup dostu için iki ayrı davet verir, önce Kautskyleri, sonra Bebelleri çağırır. Daha sonra bu fırsatla hazırladığı menüyü biraz böbürlenerek Jogiches'e anlatır:

"... Kautsky'lerin üçü de[17] dün bendeydi. Eisner'ler ve Stadhagen[18] doğal olarak saat 9'dan sonra geldiğinde, akşam

17. Karl Kautsky, karısı Luise ve annesi Minna.
18. Sosyal Demokrat militanlar.

yemeğimizi bitirmiştik. (hatta her tabağın yanında 10 feniklik bir buket ve ortada da bir vazo sümbül vardı.) Servis çok kolay yapıldı. Ekmek dilimlerinin üstünde havyar, som balığı ve katı yumurta, ezmeli borç çorbası, salamura balık, sebze garnitürlü sığır eti kebabı, komposto, pasta, peynir, turp ve konyaklı kahve. (Senin gözünü korkutmamak için, 50 feniklik havyar) İçki olarak da limonata ve bira. Önlerine her yeni tabak geldiğinde, yeter artık, diye çığlık atıyorlar ama hepsini de yiyorlardı.

Yemeğin sonunda, ısrarla hep bir ağızdan şampanya istediler. Ben mutfağa gidip de başka bir şişeyle (kardeşimin şampanyasıyla) geri döndüğümde, şişenin dibi çoktan görünmüştü. Tabii o şişe de bitti. Saat bir buçuğa kadar oturdular..."

Jogiches, yemeğin sonunda turp servisi yapılmasını tuhaf karşılayınca, Rosa birkaç gün sonra (13 Şubat 1902'de) ona şöyle yanıt verir:

"... ve benim menümdeki turpla ilgili eleştirilerin 'özür dilerim sevgilim' tamamen yanlış. Burada, Almanya'da turp peynirle birlikte, yemeğin sonunda servis yapılıyor. Gördüğün gibi, dünyanın en akıllı insanını kendin zannetme..."

Rosa Luxemburg, yalnızca 1905 Rus Devrimi dolayısıyla Varşova'ya gelmiş olmasına karşın, yaşamı boyunca ailesine bağlı kalmıştır. Bağlantısını daha çok mektuplarla, düzensiz olarak sürdürdü. Ebeveyni, özellikle de annesi onu taparcasına seviyordu. Bütün aile, onun başarılarından sevinç duyuyordu. Annesi ölmeden önce bir tek Rosa'nın Luxemburg adını üne kavuşturduğunu söylememiş miydi? Daha sonraları Rosa, onlara yayımlanmış yazıları ve konuşmalarıyla ilgili övgü dolu yorumları kapsayan gazete küpürleri yollayacaktır. Yine de Rosa, politik çalışmalarından başını kaldıramadığından, kansere yakalanmış olan annesini hasta yatağında ziyaret edemeyecek: ne annesinin ne de babasının cenaze törenlerine katılamayacaktır. Kendisini bu "lanet olası politika"ya[19] bulaştırdığı için suçlayıp durduğu Jogiches'e karşı yakınmaları ve pişmanlıkları işte bundan kaynaklanıyor.

19. Bkz. sh. 185

Hapishanelerinden yazılmış mektuplardaki şaşırtıcı ifadelerine bir göz atalım: Sonia Liebknecht'e yazdığı bir mektupta "kendini bir parti kongresinde olmaktansa (evinde) bahçesinin bir köşesinde, ya da köyde, otların üzerinde, yaban arılarının ortasında" düşündüğünü yazıyor. (Mayıs 1917) Luise Kautsky'ye yazdığı mektupta "aslında kendisinin kaz gütmek için yaratıldığını, eğer tarihin kasırgasında dönüp duruyorsa bunun yanlışlıkla olduğunu" yazıyor. (Eylül 1915) Gerçek şu ki bu mektupların ilkini bir sokak kavgasında, görev başında öleceğini söylemesi izler. Luise Kautsky'e iki yıl sonra şunları söyleyecektir: "Olanaklar el verdiği anda dünyanın piyanosunun klavyesine on parmağımla birden öyle bir basacağım ki, esaslı bir gürültü kopacak." "Ben arkadaşlarımdan çok, baştankara kuşlarına aitim." dediği zaman, arkadaşlarına yanaşmadığını söylemekle, ya da kendi kendini aldatmakla mı suçlayacağız onu?

Kesinlikle değil. Kuşkusuz, işin aslı başka: Rosa coşkulu bir insandır. Herşeyi denemek, tanımak, kendinde var olan binlerce olanağı geliştirmek, pek fazla gerçekleştiremese de kendinde var olan gizil güçleri geliştirmek isteyen biri. İmparatora hakaretten, ilk kez, Zwickau hapishanesine atıldığı zaman yaşam hakkında, "gerçek yaşam" hakkında kendini sorgular. "Çocuk, geceleri kalkıyor, pencereyi açıyor, avluya, karşıdaki evlere bakıyordu." diye yazar. Demek ki "yaşamın, gerçek yaşamın birazcık uzakta, çatılarla maskelenmiş olduğuna" inanıyordu. "Onu umutsuzca yakalamayı deniyorum, ama o hep bir çatının ardına gizleniyor." Aynı hapishaneden Leo Jogiches'e şöyle yazar: "Özgür olur olmaz, hayatımı dolu dolu yaşayacağıma dair kendi kendime söz verdim." Demek ki o hem "kaz gütmeyi" hem de toplumu dönüştürme savaşına tüm gücüyle katılmayı istemişti.

Rosa Luxemburg için, "gerçek yaşam" kuşkusuz mutlu yaşamla özdeştir. Yirmisekiz yaşındayken Jogiches'e "İsteklerimi kişisel mutluluğum doğrultusunda sürdürüyorum." diye yazar. "Bu bir olgudur, mutlu olmayı çok istiyorum. Hergün katır inadıyla, mutluluk payım için pazarlık etmeye hazırım."

Bu (düşlenmiş) mutluluk, sevdiği adamla birlikte sakin bir yaşam şeklinde biçimlenir. "Bize ait küçük bir evimiz, mo-

bilyalarımız, kütüphanemiz olsun; sakin ve düzenli bir işimiz olsun, başbaşa gezintilere çıkalım. Ara sıra operaya gidelim, bazen akşam yemeğine davet edebileceğimiz birkaç dostumuz olsun, her yaz bir ay köyde tatil yapalım."

Yirmi yıla yakın bir aradan sonra mutluluk arayışları yine bitmez tükenmez bir arzuyla devam ediyordu. Ama Rosa hapistedir. Dengesini doğayı seyrettiği zaman bulduğunu söylemektedir ve mutluluğunu dile getirmektedir. "Hep olağanüstü güzel ve durmadan yer değiştiren bulutları seyrediyorum. Kendimi şu küçük gelin böceğinden daha önemli görmüyorum. Yüreğim ufacık olma duygusu ile dolup taşarken, kendimi sözle anlatılamaz biçimde mutlu hissediyorum." Başka yerlerde, mademki kendisine yapılan haksızlıkların ona zalimce acı çektirdiğini itiraf ediyor, kırılgan ve anlık mutluluk. Aslında "sağlam, bilinçli ve neşeli olmak", "her gün doğan güneşe sevinmek", "tüm kötülüklere karşın dünyanın ne kadar güzel olduğunu" yinelemek. İşte Rosa'nın Mathilde Wurm'a[20] önerdiği yaşam kuralları. Bunları bizzat kendine ilke edinmeyi dener. Bu konuda ne söylerse söylesin, bunu her zaman başaramaz.

Mutluluk aynı zamanda, bir avuç sadık dosttur. Rosa Luxemburg bu dostluğu, daha doğrusu bu dostlukları ortaya çıkardıktan sonra geliştirmiş, sürdürmüştür. Onun politikadaki dostlukları, dostlarının tutumuna göre değişikliğe uğramış, ama "gönül dostluğu"na dönüştürmemiştir denilebilir. Aslında Kautsky'le bozuşsa da, bu adamın karısıyla, Luise'le yakınlığını sürdürür.

Rosa'da, onun doğasında, onun insan tavrında, insanlığında sempati uyandıran bir şeyler vardı. Mathilde Wurm'a "İnsan kalmayı dene. İşin özü, gerçekten buradadır." diye yazmamış mıydı? O, gönülleri kolaylıkla fethederdi. (Ona diş bileyenler, çoğunlukla onu tanımayanlardı.) En çarpıcı örnek Mathilde Jacob'unkidir. Politikayla hiç ilgilenmeyen ve Rosa'ya sarsılmaz bir sadakatla bağlı olan bir daktilo memuresi... Ayrıca Else Schrick'i, Wronke hapishanesinde kendini Rosa'nın dostu olarak gören gardiyanını da sayabiliriz. Ya da kentin üniversitesinin kütüphanesine ödünç kitap vermesi için aracı olan Breslau Ha-

20. Bkz. sh. 201

pishanesinin doktoru... Ayrıca ona rastlamış olmak şerefine nail olan daha niceleri, bu eşsiz kadının anısını uzun süre yaşatacaklardır.

Almanya'ya gelişinden olsa olsa bir yıl sonra, bir süre için, "partinin üst kademesinde görev yapacağını" bir süre sonra da "hiçbir sosyal demokrat konuşmacının onunla boy ölçüşemeyeceğini" söyler. Kendini beğenmişin biri mi oluyordu yoksa? Hiç de öyle değil. Çünkü aynı yıl Rosa, aynı dönemde hiçbir şey gerçekleştiremediğini, yapmak zorunda olduğu işlerin ancak onda birini yapacağını, psikolojik durumunun hep "kendinden hiç hoşnut kalmamayı gerektirdiğini" yazar.

Bir konuda Rosa Luxemburg hiç değişmedi. Kendini ifade etme özgürlüğü konusunda... İki kez, arkadaşlarının hiç anlayamadığı kararlar aldı. Berlin'e gelişinden beş ay sonra, herkesin imreneceği görevler teklif edildi Rosa'ya. *Sächosische Arbeiterzeitung*'un yazı işlerini denetlemekle görevlendirildi.

Ona tatlı kazançlar sağlayan -ve böylelikle para sıkıntılarına son veren- ayrıca Sosyal Demokrat Parti'de politik mevki sağlayan bir görev. Altı hafta sonra istifa eder, çünkü basın komisyonu elindeki bir makaleyi yayımlamasını yasaklamak istemektedir. Aynı tepkiyi 1902 yılında en nüfuzlu günlük gazetelerden birinin, *Leipziger Volkszeitung*'un başındayken verir. (Bu kez de, ayrıcalıklarına kesin sınır koymak isteyen Franz Mehring yüzünden) Hatta dostu Clara Zetkin, bunu "tamamen anlaşılması güç" bir karar olarak nitelendirmiştir. "Rosa, burada olduğu gibi, partinin yaşamını etkileyeceği, politika yapacağı, mesele çıkaracağı işleri o kadar çabuk elde edemeyecek." der.

Özetle, onun hiç çıkar gütmediğini söyleyelim. Hiçbir maddi çıkar için, fikirlerini savunmaktan ödün vermezdi. Ne güzel politik görüş!

Bir Mektup Ustası

1904'te Zwickau'daki hapishanesinden Karl Kautsky'ye, onu Kurt Eisner ve Georg Gradnauer'e[21] karşı polemik yapmaya teş-

21. Merkezcilerin pozisyonunu savunan, *Vorwärts*'ın iki gazetecisi.

vik etmek için şunları yazar: "Ama, der, bu bölümü tatsız tuzsuz bir perde arası eğlence gibi görmek yerine, bunu zevkle, hatta keyifle yapmalısın; halk daima savaşanların ruhsal durumunu hisseder ve çarpışma keyfi polemiğe ayrıca onu tinsel bir üstünlük olarak gören kişiye daha canlı bir tını verir." Açıkça görülüyor ki Rosa polemiği seviyor ve hasımlarının parmaklarına vurmaktan keyif alıyor.

Ancak, o konuşurken dinleyenleri coşturuyor ve eğer gazetede yazdıklarına okurlarını inandırıyorsa, bunun nedeni, dinleyenlerin ve okurların net bir biçimde Rosa'nın söylediklerine, yazdıklarına inandığını hissetmeleridir.

Yine de bana göre, makalelerinden ya da söylevlerinden çok, yazdığı mektuplarından, Rosa Luxemburg'un yazarlık yeteneği daha belirgin ortaya çıkıyor. Onun sanatını inceleyen doktora tezimde şu sonuca varmıştım. Eğer bu mektupları Polonyalı, Yahudi, üstelik de devrimci bir kadın yazmamış olsaydı, bu mektuplardan bazıları Alman okullarının ders kitaplarına konu olabilirdi. Bu meseleyi benden çok daha önce düşünmüş olan birini keşfettim daha sonra: Avusturyalı büyük yazar Karl Kraus.

Okuyacağınız mektuplar, yazdığı mektupların son derecede sınırlı bir bölümü söz konusu olsa bile (onun elinden çıkmış 2700'den fazla mektup bulundu) yeteneğinin farklılığı hakkında bir fikir verecektir umarım.

Bulutların, kocaman gece tavus kelebeğinin, baştankara kuşlarının, İsviçre ya da Korsika'daki tatiller sırasında yaşanmış güzel bir sahnenin anlatıldığı, Barnimstrass'ın hücresindeki demir karyolasının üstüne uzanıp duyulan ya da düşünülen şeylerin betimlendiği, duygularının tatlılığını, gözlemlerindeki inceliği, bunların nasıl kaleme alındığını anlamaya yarayan sayfalar dolusu mektup... Sonra bu mektupların kapsamı tek bir cümleyle birdenbire değişiveriyor.

Aynen, şu çok sık anlatılan olaydaki gibi: Hırpalanmış hayvanları arabaya koşan asker, "Bizim ne farkımız var bu hayvanlardan? Bize acıyan var mı?" der. Rosa "İşte o zaman, savaşın tüm görkemiyle gözlerimin önünden geçtiğini gördüm." diye bitirir sözlerini.

Mektuplarının tonu, kadın olsun, erkek olsun, mektup ar-

kadaşına göre değişir. Karl Liebknecht'in genç karısı Sonia, kocasının hapiste olmasından ötürü dayanıksızdır. Ona moral vermek gerekmektedir. Öyleyse Rosa mektuplarında dengeli, kararlı bir mizaç sergileyecektir. Savaşın kötülüklerine karşın, nerdeyse her zaman, iyimser olmak için bir neden bulur. Hans Diefenbach ya da Luise Kautsky'e söylediği gibi gerçekte depresyon zamanlarını iyi bildiği halde, Sonia'ya ruhsal dengesini koruyup, iç uyum sağlaması yolunda çözümler önerir.

Bu çeşit mektuplar, büyük çoğunluğun dışında kalan bir kişiliğin bütün yönlerini aydınlatır: Onun fikirlerini, zevklerini felsefesini, yaşam kurallarını... Kimi kez ağır, çoğu kez neşeli ara sıra derin ve hep ilginç uzun bir konuşma, asla gevezeliğe dönüşmeyen ve nükteden yoksun olmayan bir konuşma.

* *
*

1914'ten önceki mektuplarının çoğu -Jogiches ya da Costia Zetkin'e yolladığı birkaç mektup dışında- özünde, harekete geçirip temsil ettiği Polonya Sosyalist Partisi'ni ya da Alman Sosyal Demokrat Partisi'ni ilgilendiren politik sorunları tartıştığı "dava" mektuplarıdır. Bu mektuplardan, Fransız okurlar için bir yığın açıklamalı notlarımızla dolu küçük bir bölümünü özellikle seçtik. Çünkü bu mektupların içeriği, bu partilerin tarihi ile ilgili kapsamlı bir bilgiyi, bu partilerin farklı eğilimlerini, yaşadıkları büyük acı olayları yansıtıyor.

Rosa'nın 1904'te Zwickau hapishanesindeki kısa süreli mahkumiyetinin, ya da 1915 şubatından 1918 kasımına kadar (toplam 40 aylık mahkumiyet) maruz kaldığı uzun süreli tutukluluk döneminin söz konusu edildiği hapishane mektupları, çoğunlukla bambaşka karakterde mektuplar.

Bir yandan, bazıları yaşam (onun yaşamı), tarihin akışı, canlı varlıkların (hayvanlar ve insanlar) durumu hakkında bir düşünceden yola çıkarak yazılmış mektuplar. Öte yandan bunlar, anılardan kesitleri yansıtıyor. Her şeyden el etek çekmiş bu tutuklu kadın, olayları, tatil günlerini, keyfinin istediği zamanlarda seyrettiği manzaraları anımsıyor. Dahası bu mektuplar, kuşkusuz tedavi edici bir değer de taşımakta.

Bu uzun konuşmalar, yalnızlığa katlanmasına yardımcı olurlar, dünyadan soyutlanmadığı, sevdiği insanlarla senli benli bir söyleşi sürdürdüğü izlenimi verirler ona. Aynı zamanda, dostlarının deneyiminden yararlanması için Rosa'nın eğitimci ve danışmanlık yeteneklerini kullanmasına yarayan bu mektuplar, işe yarar bir insan olduğuna inanmasını sağlar. (Ağır hapis cezası yıllarında strateji ve Spartakist Hareket yönteminin saptanmasında aktif görev üstlendiğine göre, politik yararlılığının yanı sıra, kişisel düzlemdeki yararlılıktan da söz ediliyor burada. Bazen onu ziyarete gelen bir kadın arkadaşının çantasına yazdığı makaleleri gizlice sokuşturan Rosa, her türlü kurnazlığı göze alarak yetkilileri atlatmayı ve makalelerini Spartakist basında ve bazen yurtdışında yayımlatmayı başarır.)

Ayrıca, bu hapishane mektupları en güzel mektuplardır; çünkü dışardayken sayısız günlük etkinliklerin karmaşasında boğuşmak zorunda kalan Rosa'nın, hapishanedeyken bu mektupları yazmak için bol bol zamanı vardır.

Bu mektuplar insani, politik ve edebi anlamda olağanüstü birer belgedir. Politik, çünkü bu mektupların çoğu tarihçiye Avrupa işçi hareketinden ayrıntılı bilgi vermekte. Edebi, çünkü, umuyoruz ki okur, çeviri olmasına karşın, mektupların Fransızca versiyonundaki biçimsel güzelliği, anlatımdaki canlılığı, mektupların yazarının betimlemede ne denli usta olduğunu duyumsatan tabloların belirginliğini anlayabilecektir. Sonuçta insani mektuplar. Çünkü bu mektuplar, ilginç olduğu kadar karmaşık bir kişiliğin farklı yönlerini aydınlatmakta.

* *
*

İtiraf edelim, biraz keyfi olarak -bir bölümü, örneğin Costia Zetkin'e, Paul Levi'ye yazdığı mektupları, ya da Vandervelde'e yazdığı mektup gibi asla Fransızca versiyonu ile yayımlanmamış olan- belli sayıda ayırdığımız mektubu üç başlık altında topladık. Aşk mektupları: Rosa'nın bir sahneyi, bir manzarayı betimlediği ya da edebiyata, felsefeye ilişkin fikirlerini, yaşamla ilgili görüş ya da görüşlerini açıkladığı mektuplar. Aynı mektupta bir politik görüşe, felsefi düşünceye, bir sahne

ya da manzaranın betimlenmesine yer verildiği durumlarda sınıflandırma yapmak zor oldu.

Her başlık içinde, kronolojik sıraya sadık kaldık.

Sonunda, Rosa Luxemburg'un doğrudan doğruya Fransızca yazdığı ya da özellikle Fransızlarla ilgili sorunları irdelediği bazı mektuplara küçük bir bölüm ayırdık.

Her ne olursa olsun, Fransızca versiyonun düzenlenmesinde orijinal metne başvurduk.[22] Örneğin, *Hapishane Mektupları*'nın yayıncıları tarafından sansür edilmiş bazı bölümlerini yeniden düzenleyebilmek için orijinal metinlerden yararlandık. Ama yine de sonuç olarak bu kitapta "seçilmiş parçalar" bulunuyor. Bize çok az yarar sağlayacağını düşündüğümüz parçaları yayınlamayı istemedik. Amacımız, mektupların büyük bölümünden seçme parçalarla, bir mektup ustası olan Rosa Luxemburg'un yeteneğinin genel bir özetini tam olmasa da, az bir eksiklikle okura verebilmek.

Gilbert Badia

22. Almanca yazılmış mektupları titizlikle ben çevirdim. Orijinali Lehçe yazılmış olan bazı mektupların Fransızca metni Polonyalı Doçent (Tours Üniversitesi) Bayan Marie Bouvard'ın işbirliği sayesinde hazırlandı. (G.B.)

YAŞANMIŞ AŞKLAR DÜŞLENMİŞ AŞK

Büyük Aşk ve Olanaksız Beraber Yaşam

Leo Jogiches 1890 yazının sonunda Zurih'e gelir. Yirmiüç yaşında, bıyıklı, seyrek sakallı, sarışın, pırıl pırıl gözleriyle yakışıklı bir delikanlıdır. Litvanya'daki doğum yeri olan Vilna'da, onsekiz yaşındayken İsviçre'de, daha sonraları Berlin'de çekilmiş bütün fotoğraflarında bu kararlı, istekli aynı ifadeyi şaşkınlıkla görüyoruz. Olsa olsa, savaş yıllarında henüz bıyıkları terlerken çekilmiş fotografında bu kararlı, otoriter ifadeye bir tür acı çökmüş.

Daima şık olduğu, giyimine özen gösterdiği biliniyor. Jogiches'in gelmesinden birkaç hafta sonra tanıştıklarında, Rosa yirmisine henüz basmıştır. Üniversiteye yeni kaydolmuş, zeki, kültürlü, coşkulu, ateş gibi bir kızdır. Kozmopolit sosyalist, devrimci derneklerinde ilgi toplamaktadır. Bu derneklerde Bismarck'ın antisosyalist yasalarının sürgüne zorladığı Ruslar, Almanlar, Polonyalılar vardır. Plekhanov gibi, Vera Zassuliç gibi ünlü kişiler, İsviçre'de yaşamaktadırlar. Daha sonraları Lenin de gelmiştir İsviçre'ye.

Birkaç yıl önce, Eduard Bernstein orada Alman Sosyal Demokrasisinin gazetesi olan ***Sozialdemokrat****'ı çıkarıyordu. Rosa'ya gelince, o daha pek tanınmıyordu. Leo ise tam tersine şimdiden ünlü biriydi. Vilna'da daha çok gençken grevler düzenlediği, Çar'a karşı suikast düzenleyenlerin polisten kaçmalarına yardım ettiği vb. biliniyordu. Cesurdu, tehlikeye bayılıyordu ve yasadışı işlerde son derece teklifsiz davranıyordu.*

Tüm yaşamı boyunca, gizli işler çevirmek karakterinin özelliklerinden biri olacaktı.

Leo'nun gelişinden sonra sık sık karşılaştılar. Ve Rosa aşık oldu. Leo, yaşamının en büyük aşkı olacaktı.

1891 yazında iki sevgiliydiler. Jogiches'in isteği üzerine, başlangıçtan beri aşklarını sakladılar. Komşu evlerde, ayrı odalarda yatıyorlardı.

Bu büyük aşk, onbeş yıl sürdü. Onbeş yıl boyunca, ayrıldıkları zamanlarda Rosa ona bazen hergün, -daha çok- haftada iki, üç mektup yazıyordu. Yine de ilk aylardan sonra, bu tutku Rosa'yı mutlu etmeye yetmedi. Son derece farklı, hatta zıt karakterleri vardı.

Rosa duygusaldı, şefkat, karşılıklı anlayışa dayanan ortak bir yaşam düşlüyordu. Ona güvenmeye, hiç tereddütsüz, tüm benliğiyle bağlanmaya hazırdı. Üstelik, politikada kazandığı başarıları aşkı uğruna feda etmeye hazır olduğunu söylüyordu.

Doğuştan komplocu, otoriter bir kişiliği olan, gençlik yıllarında başladığı yarı yasadışı işleri tüm yaşantısı boyunca sürdüren Leo'nun örgütlemeye, yönetmeye, öğüt vermeye, eleştirmeye, akıl hocalığı yapmaya gereksinimi vardı. Herşeyden öte, politikaya önem veriyordu. Rosa gibi duygularını açığa vurma, şefkat gereksinimi duymuyordu. Her ikisini de çok iyi tanıyan Charles Rappoport bakın nasıl nitelendiriyor onları: "Rosa duygusal ve sevecendi. Üstelik romantik ve duyarlıydı. Belki Jogiches de yüreğinin derinlerinde benzer duygular taşıyordu ama büyük komplocu zor zahmet edinebildiği duygularını saklamayı çok iyi becerdi.

Yine de Jogiches Rosa'yı seviyordu. Ancak kendi açısından, onun aşktan beklentilerine, karşı tutum sergiliyordu.

Böylece, uzun süre birlikte yaşayamadılar. Hatta birlikte yaşadıkları kısa zaman dilimlerinde çatışmalar, anlaşmazlıklar, yürek acıları yaşayarak her ikisi de mutsuz oldu. Kuşkusuz Rosa, Leo'dan daha çok acı çekiyordu: çünkü ruhsal açıdan ondan daha kırılgandı, ondan daha çok gereksinimi vardı şefkate.

Rosa aşıktı ama uyanıktı. Bu birlikteliğin kendisine o çok istediği "mutluluk payı"nı sağlayamayacağını çabuk kavradı.

Rosa'nın 1898'de Almanya'ya gelmesiyle aralarındaki uçurum daha da büyüyecekti. Yine de ayrılma kararını birlikte aldılar. Rosa'nın Alman Partisi'nde kendini kanıtlamasına zemin

hazırlayan stratejiyi titizlikle belirleyen kişi Leo'dur. Rosa, bir yıl içinde, bu partinin pruva sembolü oldu. Yetenekleri oybirliği ile kabul edildi. Zürih'te bulunan Leo, bunun aksine (günü gününe Rosa'ya verdiği öğütler dışında) politik etkinliklerden uzaklaşıp, giderek yalnız kaldı.

Öte yandan Rosa kendi başarılarından ötürü Leo'ya saygısını ve bu başarıları ona atfetmeyi sürdürmektedir. Günlük yaşamının, sevincinin, kederinin ve düşüncelerinin en ufak ayrıntılarını anlatarak, onu yaşamına ortak eder.

Her zamanki uyanıklığıyla Almanya'ya yerleştiği takdirde kendini göstermesinin yaratacağı riski iki yıl önceden sezmişti. "Benim başarılarımın [...] senin gurur ve kuşkucu ruhun yüzünden, ilişkilerimizi zedeleme olasılığı var." (Temmuz 1896) Sonra, onunla dipsiz bir kuyuda sessiz sedasız yaşama uğruna bütün politik etkinliklerine son vermek istediğini söyleyerek bitirir mektubunu.

Berlin'de tanınmış Sosyalistler (Bruhns, Schönlak) çok geçmeden Rosa'ya hayran olur ve hatta onun gönlünü çelerler. Bu kendini beğendirme merakından mıydı yoksa Leo'nun içini rahat ettirmek için miydi? Ona, hayranlarından gelen mektupları yollar. Leo mektupları kısa bir not yazarak geri yollar. "Çok uzun olduklarından onları okuyamam."

Berlin'e, yanına gelmesi için Leo'ya yalvardığında, Leo, üzerinde hiç çalışmadığı bir doktora tezini tamamlamak bahanesiyle Zürih'te kalmayı sürdürür. O, Rosa'nın arzu ettiği çocuğu istemedi. Rosa'nın Gustav Lübeck ile yaptığı şike evliliğin iptalinden sonra evlenmeleri mümkün olduğu halde onunla evlenmek istemedi.

Rosa sonunda, yalnız yaşamasından endişelenen ailesine evleneceğini duyurdu... O zaman erkek kardeşlerinden ya da kız kardeşlerinden birinin hiçbir zaman yapılmayacak olan bir nikah törenine katılmalarını engellemek için bin tane kurnazlık icadetmek zorunda kaldı. Hatta Berlinli en yakın kız arkadaşlarının yanında bile Leo bir kuzen ya da bir dost gibi davranmayı sürdürdü.

Onların aşkları hiçbir zaman mektuplarında olduğu kadar - daha çok Rosa'nın yazdığı mektuplarda diyecektim- gürültü koparmadı. Eğer bu mektuplaşmanın karikatürünü yapmak is-

teseydik, Rosa'nın sevgilisinden ısrarla "tatlı sözcükler, nazik sözler" istediği, ona iç dünyasından söz etmesi için yalvardığı mektuplarla Leo'nun yazdıklarını yan yana koyardık. Rosa bunları yazarken Leo sayfa boyunca ona politikadan söz eder, yaptığı harcamaları eleştirir, harcamaların ayrıntılı listesini ister, ya da İşçi Hakları*'ndaki makale yazarlığından ve yayıncılığından memnun olmadığını söyleyip onu azarlar.*

Birlikte mutlu bir yaşamın olanaksızlığının bilincine varan Rosa, Berlin'den Jogiches'e şunları yazar: (1898) "Birlikte olmakla hiç de iyi yapmayacağımızı anladım; birlikte olsaydık sürekli bir geçimsizlik ortamında yaşamayı sürdürecektik ve acı çekecektik..." İki yıl sonra da şöyle yazar: (Mayıs 1900) "Daha Zürih'teyken yıllarca birbirimize ruhsal anlamda yabancı olarak yaşamışız."

Öyleyse neden kopmadı bu ilişki? Onbeş yıl boyunca Rosa neden bu aşka takılıp kaldı? Jogiches'i değiştirmeyi mi umuyordu? Onu daha nazik, daha sevimli hale mi getirecekti? Ben aslında Rosa Luxemburg'un yirmili yaşlarındaki ilk aşkının, tüm yaşamının aşkı olmamasına duygusal anlamda asla razı olmadığını düşünüyorum. Yazdığı birçok mektupta bu açıkça görülüyor. Bu mektuplarda Rosa, önceki tüm deneyimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığını bile bile, ikisinin birlikte kuracakları ortak bir yaşamdan, zevkle düzenleyip döşeyecekleri bir evde sürdürmeyi tasarladığı mutlu bir yaşamdan söz ediyor.

Mizaçlarının ve karakterlerinin birbiriyle çelişmesine karşın, politik alanda çok güçlü ve derin bir işbirliği içinde olmaları dengeyi sağlıyordu, kuşkusuz. Zafer kazanmış bir devrimin Avrupa'da gerçekleştireceği sosyalizm umudu her ikisinin de sarsılmaz umuduydu. Bu devrimin başarısı için çalışmak, tüm yaşamlarının eylemi, hedefi oldu.

Bu işbirliği onların sınır dışına sürgün edilmeleriyle daha da arttı. Yine de Rosa Luxemburg, Alman sosyal demokrasisinde kendini kabul ettirmişken Jogiches, Rosa'yı bir yabancı gibi görmemekle birlikte "aileden biri" gibi düşünmeyi içine sindiremeyen ve hiç taviz vermeyen bir partiye bağlılığını sürdürdü. Rosa ona Lehçe yazıyor, o, Rusça yanıtlıyordu. Her ikisi de Almanca'yı kullanmıyorlardı.

Rosa, Leo'daki zihinsel yetersizlikleri gördüğü zamanlarda

bile, dostunun görüşlerine başvurmayı sürdürdü. Devrimcinin gözüpekliğine ve cesaretine hayran olmaktan hiç vazgeçmedi. Politik alandaki bu görüş benzerliği, onların gönül birlikteliklerinin sona ermesinden sonra sürdürülen ilişkiyi, hatta, savaş sırasında Jogiches'in önce Vilna'da, sonra 1905 - 1906'da Varşova'da ne kadar değerli bir yetenek olduğunu ortaya koyduğu zamanlarda, Spartakist hareketin merkezinde, ikisinin arasındaki yakınlaşmayı açıklamaktadır.

Leo, aralarının bozulmasından ötürü ızdırap çekecektir. Kuşkusuz kıskançlık, daha çok bir yoksunluk duygusu... Rosa'nın artık kendisine ait olmadığını, uzun sözün kısası kendi özgürlüğüne kavuştuğunu kabul edememe duygusu. Rosa'nın Costia Zetkin'le aşk ilişkisini öğrendiğinde, onu gerçekten öldürmekle tehdit edecek kadar büyük bir öfke seli...

Ayrılmalarının nedenleri ve ayrılma koşulları üzerine yalnızca tahmin yürütebiliyoruz. Aşkta Rosa ne kaypaklığa ne de yarım yamalak paylaşıma dayanabiliyordu. Rus Devrimi sırasında, Varşova'da hapisteyken, Leo'nun bir militan kızla macera yaşadığını duymuştu. İşte o gün, aşkına noktayı koymuştu Rosa.

Birlikte çalışmaları aşkları gibi yarım kalmadı. Birlikte canlandırdıkları Polonya Partisi'nin taktiği üzerine birbirlerine akıl danışmayı sürdürürler. Daha sonraları Leo, kendi adına Almanya'da mücadele etmeye karar verince, herşeyi sonsuza dek karanlığa gömerek, Spartakist hareketin örgütlenmesinde ve 1918 Kasım Devrimi'nde önemli bir görev üstlenecektir.

Costia Zetkin'e yazdığı bir mektupta Rosa, Jogiches hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirir: "Yeteneklerine ve keskin zekasına karşın, Leo kısaca, yazma özürlüdür. [...] Partinin Rusya'da örgütlenmesini ve harekete geçmesini reddetmek zorunda kaldığı andan itibaren kendini yerinden yurdundan edilmiş gibi hissetti. Yaptığı tek şey, tatsız tuzsuz bir biçimde, ot gibi yaşamaktı. Devrim (1905 Rus Devrimi) gerçekleşince Polonya Hareketi'nde hatta Rus Hareketi'nde çok geçmeden yönetici konumuna geçiyor. Bir satır bile yazmamayı sürdürürken, partinin tüm yayın organlarını o yönetiyor. Böyle olunca da zamanı, üstlendiği tüm görevleri gerçekleştirmeye zor zahmet yetiyor."

Ona, düşlediği mutluluğu getirmekten uzak, çok fazla ruhsal acıya neden olmuş bir birlikteliğin sürüp gitmesinin ana nedeni,

Rosa'nın Sonia Liebknecht'e yazdığı bir mektubun (24 Kasım 1917) satırlarında yer almakta. "Benim için aşk (nerede?) hep çok önemli, onu yaratan nesneden çok daha kutsal oldu. Çünkü aşk, dünyaya ışıl ışıl parıldayan sihirli bir öyküymüş gibi bakmayı sağlar; çünkü insan varlığının sahip olduğu en asil ve en güzel şeyi ortaya çıkarmak gerekir. Çünkü aşk, en anlamsız ve en sıradan şeyleri yüceltir, elmaslarla donatır. Çünkü aşk, insanın büyük bir sarhoşluk ve esrime içinde yaşamasına izin verir."

Ayrılmalarından sonra Rosa, Jogiches'e yalnızca, özellikle Polonya'daki durumu ilgilendiren politik sorunları, S.D.K.P.İ. L.'yi, Rus Partilerini ve Alman Sosyal Demokrat Parti ile yaşadığı dalaşmaları ilgilendiren sorunları çözüme kavuşturmak için mektup yazar. Yüz yüze bir tartışma gerektiği zaman, durum elverirse, onunla karşılaşmayı kabul eder. Jogiches'e "siz" diye hitabeder ve mektuplarını imzalamaz.

Yaşamlarının son döneminde ilişkileri giderek daraldı ve daha dostça oldu. Hapishanesinden yazdığı mektuplar vasıtasıyla Rosa, sık sık onun hakkında bilgi edinir, bazen Berlin'de yasadışı bir yaşam süren ve aralarında "Gross arkadaş", "Yeznedarım", "Kuzenim" gibi hitaplar geçen Leo için endişelenir. İlişkileri özünde politiktir. Mathilde Jacob'un aracılığı ile Rosa sık sık Leo ile karşılıklı akıl danışır ve Spartakist Hareket'in taktiğini tartışır.

Eski çatışmalarının yerini alan dinginlik, politik düzlemde kısıtlı görüş alışverişleri, savaş sırasında, ilişkilerine yeni bir tarz kazandırır. Aralarında ölçülü ve neredeyse gizli bir dostluk hüküm sürer. Artık birlikte yaşamayan, ama ikisi de karşısındakine saygı duyan yaşlı iki çift düşünün.

Kaderleri de tuhaf bir biçimde birbirinin aynı olacaktır. O zamana kadar polisten kaçmayı başarmış olan Leo, 1919 Mart'ında tutuklanacak ve Rosa'dan iki ay sonra, hapishanede öldürülecektir.

Leo Jogiches'e

Paris, 5 Nisan 1894
Perşembe akşamı

Servetim, Birtanem, Sevgilim,

Evde (yani otelde) masama oturmuş, canla başla (1 Mayıs için) aldığım çağrının metnini hazırlamaya çalışıyorum. Ah sevgilim, canım hiçbir şey istemiyor! Başım ağrıyor, kafam kazan gibi. Sokakta gürültü var, korkunç bir gürültü patırtı... Odam darmadağın... Senin yanında olmak istiyorum, sevgilim, artık dayanamıyorum! Sevgilim artık uzun süre bekleyemem! Düşün! En azından iki hafta... [...]

Sevdiceğim, bütün bunların sonunda ne zaman görüşeceğiz? Sabrımı yitirmeye başlıyorum. Benim için iş hiç önemli değil, önemli olan sensin! Küçük maymun, neden buraya, benim yanıma gelmedin! Eğer sen yanımda olsaydın, hiçbir işten korkmazdım. Küçüğüm, bu sabah Warskilerde[1] çağrının hazırlık çalışmalarını tartışırken birden ruhumda bir dalgalanma duydum. Seni görmeyi öyle arzuladım ki, seni birazcık görebilseydim, hüngür hüngür ağlayacaktım herhalde. İçimdeki eski şeytanın birdenbire (Cenevre'de ve Berne'de olduğu gibi) uyanmasından ve beni Doğu garına... götürmesinden korkuyorum.

Kendimi avutmak için, sevgilim, tren düdüğünü düşlüyorum, Jodzia ve Adolf'a (Warski) elveda diyorum, tren sonunda hareket ediyor... Aşkıma doğru yola koyulmuşum! Tanrım, şu anda, en azından Alpler kadar yüksek sıra dağların beni senden ayırdığını düşünüyorum. Sonra sevgilimin beni beklemeye geldiği Zürih'e yaklaştığımı düşlüyorum. Hemen vagondan iniyorum, çıkışa doğru uçarcasına koşuyorum. Aşkım orada kalabalığın içinde, bariyerlerin arkasında duruyor. Bana koşamıyor, ben ona doğru atılıyorum.

Sevgilim! Ama birbirimizi hemen kucaklamayacağız. Tek

1. Jadwiga Warszawska (Adolf Warszawski'nin Karısı. - WARSKİ olarak kısaltılmış-) Rosa Luxemburg'un sınıf arkadaşlarından biriydi. Her ikisi de *Proletariat*'da mücadele ettiler. Warski çifti S.D.K.P.İ.L.'de mücadeleyi sürdürür.

kelime konuşmayacağız, çünkü sözcükler hiçbir şey ifade etmez, duyguların tadını bozmaktan öte bir işe yaramaz. Yalnızca evimize koşacağız, bakışacağız, birbirimize gülümseyeceğiz. Evde kanepeye oturup, birbirimize sarılacağız!... O zaman, tıpkı şimdiki gibi, göz yaşlarına boğulacağım.

Sevgilim, yalnızca seni görmek istemiyorum, seni olabildiğince çabuk görmek istiyorum. Servetim benim, artık dayanamıyorum. Ne yazık ki, arama yapılır korkusuyla, ne olur ne olmaz diye mektuplarını yok ettiğim için şu anda kendimi teselli edecek hiçbir şeyim yok... Minik burnuna bir öpücük kondurmama izin ver... [...]

Leo Jogiches'e

Paris, 28 Mart 1895
Perşembe sabahı

[...] Yaşam tarzımızı tamamen değiştireceğiz. Düzenli saatlerde ve erken yatıp kalkacağız. Temizliğimize özen göstereceğiz; birçok kişisel eşyamızın olduğu odamız düzenli olacak. Bitsin kavgalar, "*Kendini koru*!!" kavgaları bitsin! Çünkü sağlıklı ve güzel olmak istiyorum. Senin de öyle olmanı istiyorum. Kavgalar, insanın varlığını alt üst ediyor. Düzenli olarak sakin bir ortamda çalışacağız. Senin bütün arzularını kabul ediyorum [....] Ancak buna karşılık, iki şeyin son bulması gerektiğini düşün: Kavgalar ve canının istediği zaman uyumak. Kendini buna hazırlayabilirsin, çünkü bu kez kesin olarak insan gibi yaşamaya başlamaya kararlıyım. Planlarımı bozmaya kalkışırsan kendimi asacağımı bil! Daha sakin ve düzenli bir yaşam sürdürdüğümüzde, zorunlu olarak farklı olacak kişisel ilişkilerimize kadar... Bunu iyi belle! Benimle kavga çıkarmaya kalkıştığın *ilk* anda, şeref sözü veriyorum, seni *terk edeceğim*; Bir subay uğruna değil... ama yalnız kalmak için. Çünkü: başka çıkış yolu göremiyorum.

Servetim, gümüş kaplama üç çatal, üç bıçak takımı almama ne dersin? Sence uygun mu? Çünkü kararmış, çillenmiş çatallarımızla körelmiş bıçaklarımız aklıma geldikçe midem bu-

lanıyor. O kadar para harcıyoruz - biraz uygun, temiz bir biçimde yaşayamaz mıyız? [....] (Yine de bütün bunlar senin çıkardığın kavgaları haklı göstermez. Bunun sorumlusu sensin, çünkü görüyor musun, yalnız olduğum zaman düzenli bir yaşam sürdürüyorum, evim çiçek gibi tertemiz, evimi güzelleştirmeye kafa yoruyorum, çünkü zamanımı çılgın gibi koşuşturarak geçirmiyorum, çünkü sen beni sinirlendiriyorsun.) Yalnızca nazik ol, beni sev: o zaman her şey yoluna girecek. Bir tanem, bana sık sık yaz.

Senin R.

Leo Jogiches'e

Krolevska Huta, Salı 9 Haziran 1898

[...] Bende böyle derin izler bırakan, en derin duyguları yaratan şey, işte bu yöre: Buğday tarlaları, otlaklar, ormanlar, büyük alanlar, Polonyalıların konuştuğu dil, her yerde Polonyalı köylüler... Tüm bunların beni nasıl mutlu ettiğini düşünemezsin. Sanki yeniden doğuyordum, sanki toprağı ayaklarımın altında yeniden hissediyordum. Onların konuşmalarını dinlemeye, buradaki havayı solumaya doyamadım. Dün Leschnitz'de bir saat, dönüş trenini beklemek zorunda kaldım. Buğdayların arasında peygamber çiçekleri ve gelincik toplarken yaptığım gezinti nefisti! Mutluluğum için bir tek şey, daha doğrusu bir kişi eksikti. "Tatil" için, ilkin, İsviçre'ye gitmemeye karar verdim; sen buraya geleceksin. (bu çok pahalıya gelmez) Silezya'nın bir köyünde kalırız. Çünkü şuna inanıyorum, sen de yeniden yaşadığını hissedeceksin. Uçsuz bucaksız kocaman buğday tarlalarını, (saplar şimdiden benim boyumu geçmiş) beş yaşında yalınayak bir yumurcağın güttüğü ineklerin otladığı otlakları ve çam ormanlarımızı gördüğün zaman, benimle aynı keyfi tadacaksın! Dahası zayıflıktan kadidi çıkmış, kirli, ama soyu sopu tertemiz köylülerimiz... Kandrzin'de üç aileye rastladım: İki köylü aile ve Amerika'ya göçen bir Yahudi ailesi. Ne sefalet! Gözlerim yaşlarla doldu, ama aynı zamanda onları görmekten ötürü çok

mutlu oldum. Onlara bakıp durmaktan kendimi alıkoyamadım. Tüm bunlar seni ne kadar duygulandırırdı, kim bilir. Eğer mümkün olsaydı, benden çok sen etkilenirdin. Sana, mutluluğum için bir tek sen eksiksin diyorum ya, işte bu "bir tek," gerçekten çok büyük bir eksiklik.

Yaz bana, hep kendinden söz et. En ufak ayrıntıları anlat.

Seni kucaklıyorum.
Senin Ciucia.

Leo Jogiches'e

Berlin, (12 ve 20 Temmuz 1898 arası)

Küçüğüm, bir tanem, neden bu kadar üzgünsün? Benim güvercinim neşeli olmak zorunda, çünkü onun, sağlıklı küçük bir karısı var. Karısı çok çalışacak ve çok para kazanacak. Ayrıca yalnız kendisi için kazanmayacak bu parayı. Her ay birazcık babasına, birazcık da sevgilisine yollayacak. Üstelik tüm bunları kendini sıkıntıya sokmadan, eğlenirmiş gibi yapacak.

Şakayı bırakalım: Parvus gazetesi için (*La Leipziger Volkszeitung*) Polonya, Fransa ve Belçika sorunları hakkında kısa yazılar yazmam fikri gerçekten dahice bir fikir. Çünkü bu iş tüm zamanımı almayacak. Bu işe pek entellektüel bir çaba da harcamayacağım. Üstelik, dergilere abone olmam gerekecek. Ayrıca bu işten ücret de alacağım, bu yazıları kaleme almak için basını dikkatle izlemek zorunda kalacağım. Böylece politik yaşamda ne olup bittiğinden her zaman haberdar olacağım. [...] Besbelli benim küçüğüm şu son günlerde beş parasız kalmış. Beni bu konuda daha önce uyaramıyordu üstelik, öyle değil mi? Neden yedekteki paramdan hemen 10 Mark yollamamı daha önce istememiş? Biliyorsun şu anda bolluk içinde yüzüyorum. Bana yolladığın paranın hepsini harcamıyorum. Şimdiye kadar basın abonmanlarımı kendi cebimden ödememe ve bağışla, dört kişilik yemek yememe karşın...

Sevgilim günümü nasıl geçirdiğimi öğrenmek istiyor. Eh öyle olsun bakalım. Sabahları saat sekizden önce uyanıyorum. Bir

koşu antredeyim. Gazeteleri ve mektupları kaptığım gibi hop yatağa! En önemli yazıları okuyorum. Sonra soğuk suyla yıkanıyorum (her gün, düzenli olarak) ve giyiniyorum. Balkonda tereyağlı ekmekle bir bardak sıcak süt içiyorum. (Süt ve ekmek her sabah eve bırakılıyor.) Sonra hanım hanımcık giyiniyor ve (hava nasıl olursa olsun, her gün) Tiergarten'de bir saatlik yürüyüşe çıkıyorum. Sonra eve dönüyor, üzerimi değiştirip gazete için yazılarımı ya da mektuplarımı yazıyorum. 12.30'da odamda 60 feniklik yemeğimi yiyiyorum. Harika ve sağlığa uygun bir yemek. Yemekten sonra hop kanapeye, güzellik uykusuna! Saat 3'e doğru kalkıyorum, çayımı içiyorum ve (sabahkine göre) ya yazılarımı ya mektuplarımı gözden geçiriyorum, ya da gazete, kitap okuyorum. Aslında kütüphaneden şu kitapları ödünç aldım: Bluntschli'nin *Kamu Hukukunun Tarihi*, Kant'ın *Salt Usun Eleştirisi*, Adler'in *Sosyal ve Politik Hareketler Tarihi* ve ayrıca *Kapital*. Saat 5'e - 6'ya doğru bir fincan sıcak çikolata içiyorum, işime devam ediyorum, ya da çoğunlukla mektuplarımı ve yazılarımı yollamak için postaneye gidiyorum. (Bu şekilde çalışmayı korkunç seviyorum.) Saat 8'de akşam yemeğimi yiyorum: Gözün korkmasın sakın, üç rafadan yumurta, tereyağlı ekmek, peynir ya da jambon ve bir bardak sıcak süt daha. Sıra geliyor Bernstein'e saldırmaya (Urun bre!) Saat 10'a doğru yine süt içiyorum. (Günde bir litre) Akşamları çalışmayı çok seviyorum. Kırmızı bir abajur edindim. Tam, açık pencerenin yanındaki masama oturdum. Bu pembe boşluktaki oda çok güzel. Küçük bahçeden serin bir hava doluyor içeriye. Gece yarısına doğru uykuya yenik düşüyorum. Sabah banyosu için leğeni hazırlıyorum sonra hop, yatağa. Memnun musun sevgilim? Ben de. [...]

Şimdi de nasıl buluşacağımızdan söz edelim. Hiçbir durumda İsviçre'ye gitmeyeceğim; buraya gelecek olan sensin. Her ikimizin de İsviçre'de yaşananların anısını unutmamız gerekiyor. Hem zaten tekrar ediyorum, buğday tarlalarında peygamberçiçekleri toplamaya can atıyorum. [...] Tarlaların ve korulukların ortasındaki küçük köyde, tek bir odada, yalnız başımıza, Adem ve Havva gibi yaşayacağız seninle. [...]

Dudaklarından öpüyorum. Karın.

Leo Jogiches'e

6 Mart 1899

[...] Ama benim en hoşuma giden şey, mektubundaki ikimizin de henüz genç olduğumuzu, özel yaşamımızı düzenlemeyi başaracağımızı yazdığın bölümdü. Ah servetim! Keşke bu sözü tutabilseydin... Küçük bir daire, bize ait birkaç mobilya, kitaplığımız; sakin ve düzenli bir yaşam, başbaşa çıkacağımız gezintiler, arasıra opera, sırası gelince akşam yemeğine davet edebileceğimiz küçük, küçücük bir dost çevresi; her yıl, yazın bir ay köy yaşamı, ama hiçbir iş yapmadan!... Belki bunların yanı sıra, küçük, küçücük bir bebek? Asla istemeyecek misin? Hiçbir zaman? Biliyor musun sevgilim, dün Tiergarten'deki gezintim sırasında kollarıma kim atıldı? Abartmıyorum! Sarı saçlı, minicik, harika bir giysisi olan üç dört yaşlarında bir yumurcak birden bacaklarıma doğru yuvarlandı, yuvarlak gözleriyle bana bakmaya koyuldu. Ansızın, bu küçük yumurcağı yakalamak, onu alıp kaçmak, evime götürmek, kendi çocuğummuş gibi ona bakmak arzusu doydum içimde. Ah sevgilim, benim hiç bebeğim olmayacak mı?! [...]

Sevgilim, 1. eğer uyrukluk sorununu çözer de 2. tezini tamamlarsan, 3. benimle birlikte bize ait olan ve birlikte çalışabileceğimiz bir evde otururşan, bizim için harika bir şey olur! Mutlu olmak için bütün koşulları aynı noktada bir araya getiren çift yoktur dünyada. Ayrıca, kendi açımızdan biraz daha iyi niyetli davranırsak, mutlu olmamamız için hiçbir neden kalmaz. Bunu birçok kez yapmadık mı? Bir süre birlikte yaşamamız ve birlikte yapacak birşeylerimizin olması yeterdi bize. Weggis'de, Melide'de Bougy'de, Blonay'da[2] geçirdiğimiz günleri anımsıyor musun? Dünyada birbirimizden başka her şeyden vazgeçtiğimizi anımsıyor musun? Şimdi tam tersine, herhangi bir yabancının varlığından korkuyorum yalnızca. [...]

Melide'deki o Pazar sabahını anımsıyor musun? Hani gezginci müzisyenlerin bahçeye gelip bizi rahatsız ettikleri sabahı? Maroggia'ya gitmiştik. Yürüyerek dönerken ay, San Sal-

2. İki aşığın bir süre kaldıkları İsviçre'de bir köy.

vatore'un ardında belirmişti. Almanya'ya gidip gitmeyeceğim konusunu kesinleştirmek için tartışıyorduk. Birbirimize sımsıkı sarılmıştık. Durduk ve dağın üzerindeki hilal biçiminde ayı seyrettik. Bunu anımsıyor musun? O akşamın tatlı anısını yeniden duyumsamayı öyle çok istiyorum ki.

Peki ya Lugano'dan saat 8.30'da elin kolun paketlerle geldiğin akşamı anımsıyor musun? Elimde lambayla koşarak merdivenlerden inmiştim. Paketleri birlikte taşımıştık yukarı. Onları masanın üstüne boşaltmıştım: Portakal, peynir, salam, kutuda küçük bir turta... Biliyorsun, asla o akşamki kadar nefis bir akşam yemeği yemedik birlikte. Ardına kadar açık pencerenin önündeki küçük masamızda, bahçeden gelen mis gibi kokuların dolduğu bir odada, geceleyin, Milano'ya doğru hızla yol alan trenin köprüyü geçerken çıkardığı gürültüyü duyarak yediğimiz bir akşam yemeği. [...]

Sevgilim, kollarımı boynuna doluyorum, seni öpücüklere boğuyorum. Beni kucaklayıp kaldırmanı, kollarında taşımanı ne kadar isterdim, bir bilsen. Ama sen her defasında çok ağır olduğumu söyleyip, beni reddediyorsun. [...]

Leo Jogiches'e

Friedenau, 17 aralık 1899
Pazar

[...] Kuşkusuz, bu birlikte geçirmediğimiz son Noel. Ama birlikte yaşadığımız ilk yıllarımızı düşünüyorum da, Tanrım, ne berbat bayramlar! Asla bayramları gerektiği gibi kutlamayı bilemedik. Biliyorsun, aslında çocuk olmayan yerde gerçek bayram da yoktur, aile yaşamı da... Yoksa yanılıyor muyum?

Bomboş bir evde hep yalnız yaşayacağız... Gitgide daha çok ve ciddi biçimde bir çocuğu evlatlık edinmeyi düşünüyorum.[3] Ancak bu maddi sorunlarımızı çözümlemeden gelirimizi arttırmadan mümkün olmayacak. Peki o zaman da çocuk yetiştirmek için çok yaşlı olmayacak mıyım?

3. 3 Ocak 1902'de R. L., Warskilerin beklediği bir çocuğu evlat edinmeyi önerir, yine.

Hep bir çocuğa ihtiyaç duyuyorum. Bazen, bu arzu dayanılmaz oluyor. Kesinlikle sen bunu anlayamazsın. [...]
Öpücükler.

Senin R.

Leo Jogiches'e

(Friedenau, yaklaşık 13 Ocak 1900)

Sevgilim, seni gerçekten şaşırtıcı buluyorum. Bana çok kötü bir tonda mektup yazmaya başladın. Öyle olunca da, mektubundan hiç keyif almadığım için, doğal olarak kısa yanıt veriyorum. "Kartın hoşuma gitmeyen bir tonda yazılmış, sana nasıl ayrıntılı mektup yazayım." demeye getiriyorum.

Dahası, bütün mektuplarının "Öğretmenin değerli öğrencisine yazdığı mektuplar"a benzer bir tonda yazıldığının farkında değilsin. [...] Benim makalelerimi, ziyaretlerimi, Winterlerde[4] geçirdiğim günleri, gazetelere aboneliğimi, giysilerimi, ailemle bağlantılarımı konu alan mektuplarında bile, benimle ilgili, sana yazdıklarımla ilgili tek sözcük yok. En zor ders ve bilgiler söz konusu olduğunda beni zorlamayan konularda sana yazdığım mektuplarla ilgili tek sözcük yok. Bu gerçekten çok can sıkıcı! Tek yanlı bir uygulama olduğu için; çünkü sen kesinlikle eleştiriye ve öğretime açık konu üretmiyorsun bana. Benim açımdan düşünürsek ne sana ders vermek gibi kötü bir alışkanlığım var, ne de bunu canım istiyor. Zaten eğer tesadüfen sana bir öğüt verirsem, öğüdümü tutmayı en ufak şekilde düşünmezsin bile. [...]

Daha Zürih'teyken, birlikteliğimizin başladığı ilk günlerde ortaya çıkan bu eski ve acınası alışkanlık, bu, bizim ortak yaşamımızı sapına kadar mahveden kötü alışkanlık, senin akıl hocalığı yapma kötü alışkanlığın yüzünden oluyor herşey. Böyle olunca, sen bana sonsuza dek ve her konuda ders verme eğilimi

4. August Winter S.D.P.'de Haute Silésie'den sorumluydu. R. L. bu bölgedeki seçim turneleri sırasında onunla bağlantı halindeydi.

gösteriyorsun: Rolünün beni eğitmekten ibaret olduğunu düşünüyorsun.

Güncel öğütlerin ve benim Almanya'daki "etkinliklerim" konusundaki eleştirilerin bir dostun öğüt ve uyarılarının sınırlarını çok fazla aşıyor, bir kez daha sistematik şekilde verilen derslere dönüşüyor. [...] Görüyorsun ya, seni ne biçim payladım. [...]

Seni kucaklıyorum.

Senin R.

Leo Jogiches'e

Friedenau, 24 Nisan 1900

Sevgilim,

Mektubun tam zamanında geldi. Tam da aramızdaki bu anlaşmazlıkların ne zaman biteceğini düşünüp, kendimi yiyip bitirdiğim sırada.

Sana ruh durumumu ve son günlerdeki halimi açıklamak için yanlızca bir iki söz söyleyeceğim. İlişkimizin son zamanlarında, ama özellikle de Zürih'teki günlerimizde anladım ki... artık beni sevmiyorsun. Hatta belki de bir başkası, seni benden aldı. Her ne hal ise, ben, artık sana mutlu bir yaşam sağlayabilecek kişi olmaktan umudumu kestim. Yine de bu gerçekleşebilirdi.

Clara Zetkin'in evinde kanapeye uzandığım gece birdenbire, açıkça bu fikri benimsedim. Bunu düşünmekten, bir türlü uyuyamadım. Birden mesele aydınlandı. Artık hiç kuşkum yok. Berlin'e gelmekte kararsız kalmaların, şu son zamanlardaki tutumun... Tüm bu olanların ışığında her şeyi çok iyi anladım. Bu, gerçekten yüreğimdeki ağırlığı alıp götürdü. Bitmez tükenmez bir bilmeceden, karmaşadan karışıklıktan ve bunalımdan sonra -ne denli korkunç acı verse de- tüm sorulara basit ve açık bir yanıt bulan biriydim artık.

Hiç zaman harcamadan, ayrılığımızı senin için kolaylaştırmaya karar verdim; yani her şeyden önce, benim mektuplarım aramızda yeni bağlar kurmasın senin ruhsal durumunu etkilemesin diye mektuplaşmayı kesmeye karar verdim. Kendi

kendime şöyle diyordum: Sorun bu şekilde çözülmüş olacak: Eğer beni seviyorsa ve benimle yaşamak istiyorsa gelir; yoksa benden yavaş yavaş kopmak için, haberleşmemizin kesilmesinden yararlanır: Böylece, ilişkimiz kendiliğinden biter.

Bunları düşündükten sonra koyu bir yalnızlık duygusu kapladı içimi. Artık yalnızdım, hep öyle kalacaktım. Yüreğim buz gibiydi ama gururum ayaktaydı. Öteki çiftlerin, nasıl yaşadıklarını her görüşümde, ilkbaharın neşesiyle yaşamanın ne denli güzel olduğunu düşündüğümde, kendikendime seni benim kadar mutlu edecek biri daha olmadığını söylediğimde, istemeden de olsa yeni umutlara kapılıyor, kafamda planlar yapıyordum. Hemen ardından şu basit düşünce geliyordu aklıma. O daha farklı bir yaşam sürüyor, sen ona hiçbir şey veremezsin. Bu düşünce bütün düşlerimi darmadağın etmeye yetiyordu. O zaman dişlerimi sıkarak yeniden çalışmaya koyuluyordum.

Mektubun bana bir tür... bir tür yanıldığım duygusu veriyor. (Bazı şeyleri ifade edecek durumda değilim.) İlişkilerimiz hala bir temele dayanıyor ve gelecek için umut vadediyor. Peki sen de inanıyor musun buna? Neler hissettiğini iyice biliyor musun? Bir irade yokluğu mu? Sevgilim... Peki, her şey yolundaysa, nutuk çekmeden, ama hiç nutuk çekmeden, neler olup bittiği ve nasıl olduğu hakkında nutuk çekmeden, işleri ne zaman, ne şekilde yoluna koyacağımızı yaz bana. Birçok nedenden ötürü, bunun geciktirilmeye gelir yanı yok. [...]

Genel olarak insanlık bütünüyle midemi bulandırıyor ve sen küçük yaramaz; hiç yoktan iyisin... Sen yüreğimi paralıyorsun.

İsviçre'de yan gelip yatmaktan ne zaman vazgeçeceksin?[5]

Öpüyorum.

Seninki.

Benim yakamda, haberler çok kötü, ama bundan söz etmeyelim.

5. Jogiches. Berlin'de oturma kararını Ağustos'ta verdi.

Leo Jogiches'e

Friedenau, 17 Temmuz 1900

Sevgilim, Birtanem.

İlk önce, tüm kalbimle tebrikler. Bu sıralarda hep yarınki günü[6] burada ikimizin başbaşa kutlayacağımızı, neşelenip bol bol şarap içerek ya da birlikte mutlu anlar geçirerek kutlayacağımızı umut ederken, bir mektupla yetinmek gerekti. [...] Şu andan başlayarak, "yeni stil"e göre yaşayacağız, yani herkes gibi.

Dur bakalım, hayır. "Herkes"ten *daha iyi* yaşayacağız, çünkü ruhumuzda birçok insanın ruhundakinden daha çok zenginlik olduğunu hissediyorum. Özellikle, dinlendiğimiz anlarda, son günlerde korkunç ilgimi çeken Sanat Tarihi çalışmalarına gömüldüğümüzü düşlüyorum. Bu gerçekten keyif verici olurdu, doğru değil mi? Ciddi işlerimizi bitirince birlikte sanat tarihi okumak, galeri ve operalara gitmek!

Servetim, son ekspres mektubunun beni ne kadar çok sevindirdiğini anlatamam sana. Onu kaç kez okudum, bilmiyorum. Bana öyle geliyor ki, şimdi ortak yaşamımızın perspektifini sakin sakin düşünebileceğiz artık. Bana öyle geliyor ki mutluluğun tüm koşullarını biz içimizde barındırıyoruz. [...]

Senin R.

Leo Jogiches'e

Friedenau, 21 Şubat 1902

[...] *Hemen* Leipzig'e[7] yerleşmemiz gerekmezdi. Tamamen Almanlar gibi davranıp, sırası gelince, hiç acele etmeden Leibzig'te küçük bir daire arayacaktık. Kent yakınlarında, tek katlı

6. 18 Temmuz, Leo Jogiches'in doğum günüdür.

7. R. L.'a Mehring'le birlikte *Leipziger Volkszeitung*'un yazı işlerini yönetmesi önerilmişti.

evlerin bulunduğu mahallede, ornana yakın bir ev... (Leipzig'te nefis koruluklar var.) Acele etmeden eşyalarımızı toplayıp, daha sonra Leipzig'e yerleşecektik. Doğal olarak taşınma masraflarımızı parti karşılayacaktı. Anna'yı[8] da yanımızda götürecek, sözün kısası acele etmeden, ne olursa olsun diye hiçbir şeyi gözden çıkarmadan efendi efendi yerleşecektik. Tüm bunlar ben gazetenin yazı işlerini elime almadan, burada sürdürdüğümüz yaşamı aynen sürdürelim, ikide bir hatırlattığın o "kıyak çorbaları" sana pişireyim diye olacaktı. (Nota bene, iyilik bilmez küçük domuz, neden bana "Bay Julianlarda yediğimiz domates çorbasından yapmasan bile, patates çorbası da mı yapamazsın?" diye yazıyorsun. Daha önce, kaç kez, benim yaptığım domates çorbalarını tıkındın söylesene!)

Leipzig'te Fridenau'daki gibi sakin ve endişesiz bir yaşam sürebileceğimizden kuşkun yoktur umarım. [...] Orada bizi tanıyan bir kedi bile yok. Kimse de evime gelmeyeceğine göre, ilişkimiz kimsenin kontrolü altında olmadan, tamamen özgür olacak. (Yalnız, kentte birlikte dolaşırken biraz tedbirli olmamız gerekecek.) Bütün bunların yanı sıra: Canımızın istediği kadar bedava tiyatroya (bu harika birşey) gidebiliriz, harika konserler v.b. izleyebiliriz. Dahası, her yıl yazın toplam beş, altı haftalık tatil. [...]

Bu iş bize ne sağlar: 1. Çok para. Sıkıntı çekmeden yaşayabileceğiz. Her yıl İsviçre'ye ya da deniz kıyısına gidebileceğiz. Uygun biçimde giyinebiliriz, dairemize çeki düzen verebiliriz. (Ailelerimize yardım edebiliriz - bu konuda birine özellikle yardım etmek istiyorum; bunu derken, biliyorsun özellikle Andzia'yı[9] düşünüyorum.

2. En önemlisi: *Politik bir mevki.* Bunun anlamı, senin de bildiğin gibi, partinin en önemli gazetesinin yazı işlerinden sorumlu olmak. [...]

3. Belirgin bir kadroda cereyan edecek olan bir yaşam ve düzenli bir iş. [...] Bu dış koşulların, bu sürekliliğin, sinirlerimizi yatıştırmak ve gerginliği üzerimizden atmak için en önemli unsurlardan birini oluşturacağını düşünüyorum. [...] Belki sert bir

8. R. L.'un ev işlerini yapan kadın.
9. Andzia (Anna) R. L.'un kız kardeşi.

biçimde şunu ileri süreceksin: "Madem düzenli ve dengeli bir yaşama bu denli önem veriyorsun, şimdiye kadar neden yaşamını düzene koymadın?" Nasıl yanılıyorsun bir bilsen! Köşemde oturup, işimle gücümle uğraştığım zaman, hayatımıza bir düzen geliyor ve yaşantım bir saat gibi düzenli oluyor. [...] Eğer her şeye karşın, işimde hiç ilerleme kaydetmediysem, unutma ki senin gidişinden sonra sinirlerim berbattı ve birazcık olsun insanca yaşayabilmem için, haftalarca kendime gelemedim. [...]

Sevgili, sana güzel bir yaşam sağlamayı ne kadar isterdim, bir bilsen.

Senin R.

Leo Jogiches'e

Salı, 4 Ekim 1904
Zwickau Hapishanesi

Sevgili Arkadaşım,[10]

Memnun ol! İşte sana midemin durumundan ötürü dert çeken yüreğine su serpecek yeni bir mektup. [...] Tanrının buyruğuyla dört ayak üstünde ot yeme cezasına çarptırılan kral Nabuchodonosor gibi, bir haftadır her gün, vejetaryen tatlar içinde yüzüyorum. (Heine bunun salata olduğunu ileri sürüyor.) Nota bene, her akşam azıcık da et veriyorlar. İçin rahat edebilir ve bu konuyu sonsuza kadar rafa kaldırabilirsin: Bari hiç olmazsa "yaşlı teyze"yi oynamaktan, benim fizik sağlığımla yakından ilgilenmekten, meyva yollama projeleri yapmaktan vaz geç. Bismarc mutfağı hakkında söylenecek her şeyin Latincesi: *Nescio quod mihi magis farcimentum esset* - iyi bir Fransızca ile, hiç bu kadar gülmemiştim.

Bu gece bağırdığımı duydun mu? Saat iki buçuğa doğru,

10. R. L. "İmparatora hakaretten" bir hapis cezasına çarptırılmıştı. Hapishane yönetimi tarafından bütün mektupları incelendiği için, Jogiches'e bir hanım yakınıymış gibi mektup yazar.

derin derin uyurken, sıçrayarak uyandım. Hücremi tanıyamadım. Nerede olduğumu bilemedim. Korkuyla... annemi çağırdım. Öyle bir çığlık attım ki, Fridenau'dan duyulmuştur. Tam yedi yıl sonra onu çağırmama anlam verebilmek için on dakika düşündüm. Nasıl acı çektiğimi, bu sahnenin beni nasıl bunalttığını kesinlikle düşünemezsin. Gece yarısı başıma gelen bu karmakarışık olayın sıkıntısı hala yüreğimi daraltıyor. Bu sahne güneşli, harika bir günü mahvetmeye yetti. Bunun nedeni, kesinlikle hücrede bulunmam değil, çünkü aynı şey bir gün Friedenau'da da başıma gelmişti. O zaman sevgili küçük kız kardeşim "derin uykuda" olduğundan hiçbir şey duymamıştı. Daha sonra bundan sana da söz etmedim, çünkü haftanın yedi günü bozuştuğumuz günlerden biriydi, o gün. [...]

Bana çalışıp çalışmayacağımı soruyorsun. Kesinlikle evet. Bir yerlerde, çocukların Sakson lehçesiyle neşeli gevezelikleri ve sanıyorum, yakınlardaki bir gölün kıyısından gelen ördek vak vaklamaları dışında, her şey sakin. (Penceremin nereye baktığını kesinlikle bilmiyorum.) Bu hayvanların hepsi dişi olmalı, çünkü bir an bile "gagalarını kapamak" akıllarına gelmiyor. Hatta geceleri bile hiç durmadan gevezeliğe devam ediyorlar. Vakvaklan öylesine dokunaklı ve öylesine her telden çalıyorlar ki bütün öfkeme rağmen her defasında gülmeye koyuluyorum. Lavigne'in[11] mektubunu okumama bile izin vermediler...

Leo Jogiches'e

(Südende, 10 Ekim 1913'ten önce)

Cumartesi, saat 11'de, benim evde, Frumkina'ya[12] sizinle birrandevu sözü verdim. (Okuldan[13] saat 1'de çıkıyorum ve ona rastlamamayı umuyorum.)

Şimdi, gün ve saat konusunda sözünüzü tutun!

11. Raymond Lavigne Fransız İşçi Partisi üyesi.
12. Bund'un üyesi, Rus gazeteci.
13. R. L.'un ders verdiği Sosyal Demokrat Parti Okulu

Copenhag'taki Stauning'e[14] derhal bir mektup yazıyorum. Bende adresi yok, ama kuşkusuz mektubum ona ulaşır. Size bir kopyasını yolluyorum.

Makaleler konusundaki düşünceleriniz benim düşüncelerimle aynı. Bu soruna ilişkin yazma isteğimi kamçılıyor bunlar. Cumartesi günü, tartışmayı sonuçlandırmak için, öğleden sonra gelin.

Sakın hata yapmayın!!

14. Danimarka'lı gazeteci, Danimarka Sosyal Demokrasisinin başkanı.

AŞK VE ANALIK DUYGULARI

Rosa Luxemburg'un, yetenekleri keşfeden bir ruhu vardır. Sevdiği her şeyde, kullanılmamış yeteneklerin, gizli kalmış yetenekleri ortaya çıkardığına inanır. Tablolarını esprili bir biçimde, ama kalbini kırmadan eleştirerek cesaretlendirdiği, ev işlerine bakan Gertrud Zlottko'nun resme karşı bir ilgisi olduğunu keşfeder. Luise Kautsky'den, ev kadını ve çocuklarının anası olmasının yanı sıra, çevirmen olmasını ister. Hannes Diefenbach'ın Almanya'ya, daha önce bu ülkede hiç bilinmeyen bir edebiyat türünü, "Deneme" türünü getirmek için tayin edildiğini düşünür. Nihayet Costia Zetkin'in, bazen Sosyal Demokrat Parti'nin Okulunda, ekonomi ve tarih okutmanlığı, bazen de bir roman yazarlığı kariyeri yapmasını uygun bulur.

Dostu Clara Zetkin'in küçük oğlu, o Varşova'da hapisteyken, Berlin'deki apartmanında oturmak üzere gelir. Berlin Üniversitesi'ndeki dersleri izlemeyi düşünmektedir... Clara, 1906 sonbaharında Almanya'ya döndüğünde, Rosa'nın arkadaşının evinde rastladığı gencecik bir adamdır, Costia. Henüz yirmiikisinde bile değilken, Rosa otuzbeşindedir. Onu gencecik bir delikanlıyken tanımış, Clara'da, Sillenbuch'ta geçirdiği günlerde ise büyüdüğünü gözlemlemiştir.

Varşova destanıyla, devrime katılımıyla, hapishanede geçirdiği günlerle Rosa bir zafer ve esrar perdesiyle çevrelenmiştir. Kaçışından 1907 Nisan sonuna kadar Berlin'e dönmeyecek olan Jogiches'le ayrılmalarından bu yana, Rosa da özgürdür. Ona hayranlık duyan bu uzun boylu, yakışıklı genç adamın cazibesine karşı koyamaz. Rosa uzun süre aşksız yaşayamaz.

1907 başlarında sevgili olurlar. Ancak bu ilişki gizli kalacaktır. Bu kez Costia değil, Rosa bu ilişkiyi gizli tutmak ister. Acaba aralarındaki yaş farkının dedikodu konusu olmasından mı korkuyordu? Jogiches'in davranışları ona mı "bulaşmıştı" acaba? Ya da yalnızca önceden yaşadıkları onda kalıcı bir alışkanlık mı yaratmıştı? Yoksa özel yaşamı bazı gazetelere dedikodu konusu olmasın diye, toplumsal yaşamıyla özel yaşamını birbirinden tamamen ayırmak mı istiyordu?

Costia-Rosa çiftinin ilişkisiyle, önceki ilişki ne kadar da farklıydı! Leo kararları hep kendisi almaya bayılıyordu ve Rosa istese de istemese de bunları kabul ediyordu. Bu ilişkide ise hemen hemen her konuda genç sevgilisine öğüt veren Rosa'ydı.

O Jogiches'i duygularını açığa vurmadığı, gezintilerden, hayvanlardan, doğadan zevk almadığı için kınıyordu. Costia, aksine, onun sevdiği şeyleri onunla doya doya paylaşır, Rosa gibi, o da hayvanları sever, Sillenbuch'ta kediler köpekler etrafında dolaşırdı.

Rosa'nın mektuplarında da görüldüğü gibi, mektuplaşmalarında insanı şaşırtan ve gülümseten bir duygusallığın anlatımı var. Birbirlerine bazı serüven romanlarından aldıkları takma adlarla hitabederler; ayrıldıkları zamanlarda, aynı saatlerde gök yüzündeki ayı seyrederler. Afrika'ya uzun yolculuklar düşlerler. Yine de Rosa, Jogiches'e yazdığı gibi, Costia'ya onunla ücra bir köyde yaşayabilmek için herşeyi terketmeye hazır olduğunu söylemez. Hem zaten aşklarını gizli tutma arzusu, onları inanılmaz bir mektup jimnastiğine zorlar. Uzak ülkelere yolculuklar konusuna gelince, ancak Cenova'ya ve 1911'de Korsika'ya giderler.

Rosa'nın Jogiches'ten bir çocuk istediğini biliyoruz. Costia onun için hem bir sevgili, hem de (büyük) bir çocuktur. Rosa'nın mektuplarında ifade ettiği duygularında biraz da annelik duygusu vardır. Ama tek endişesi "çocuğunun" tam bir özgürlük içinde gelişip serpilmesidir.

Eğer -Jogiches'le olduğu gibi- Costia ile geleceğe yönelik planlar yapmıyorsa, bu belki de başlangıçtan beri, bu ilişkinin sürebileceğine inanmıyor olmasındandır. Costia kendi yaşında bir genç kıza rastlayacak ve gençliğin güzelliklerine ilgisiz kalamayacaktır. Nitekim, 1909'da başına böyle bir şey geldi. Bunu anlar anlamaz Rosa, hemen ona özgürlüğünü geri verdi.

Costia'ya gelince o, Rosa'ya ihtiyaç duyarken şunları hissediyordu. Yalnızca onun dostluğunu yitirmemeyi değil, aşkını da yeniden kazanmak istiyordu.

Mektuplaşmaları 25 Ekim'e kadar tatsız tuzsuz bir tonda devam eder. Niouniou'suz, imzasız mektuplar. Sonra, Costia'nın 19'10 Mart'ı sonunda, Berlin'de Rosa'nın evinde geçirdiği bir günün ardından, mektuplardaki ton birazcık daha yumuşar, yoğun olduğu kadar sürekli bir mektup trafiği başlar. (1910'da 116 mektup, 1911'de 127 mektup, 1912'de 110 mektup) Rosa ve Costia, kuşkusuz yeniden sevgili olmuşlardır.

Bununla birlikte mektupların tonu, içeriği değişmiştir. Mektuplardan bir çoğu yeniden "Niouniou, sevgili" diye başlasa da daha kısa, daima nezaket kalıplarında kalan mektuplardır. Rosa, Costia'yı faaliyetlerinden, okuduklarından, kaleme aldığı makalelerden, katıldığı mitinglerden hiç mahrum etmez, (Alman, Polonya ve Rus) partisinin yaşamının olaylarından, Kautsky ve S.P.D. yönetimiyle dalaşmalarından haberdar eder onu. Ayrıca düzenli olarak yaşamında gitgide daha büyük bir yer tutan kedisi Mimi'nin davranışlarını, tavırlarını anlatır ona. Mektuplarını çoğunlukla şöyle bitirir. "N. ve M'den, her ikinizden de öpücükler." (Niounia ve Mimi) Buna karşılık ateşli aşk ilanları, şefkat taşkınlıkları sona erer. Aşık, yerini dosta bırakır.

Belki de Rosa'nın o dönemlerde şikayet ettiği ruhsal bunalımlar, salt politik nedenlerden kaynaklanmıyordu. Tam kırk yaşında olsa bile, Rosa yaşın, ona karşı oynadığını bilmektedir. Costia ile aşk ilişkileri 1912'de biter.

Costia artık bir sevgili değilse de, Rosa için, biraz, onun (büyük) çocuğu olarak kalır. Ona öğüt vermeye, onu yetiştirmeye, onun politik tavırlarını yönlendirmeye devam eder. Kuşkusuz giderek seyrekleşen mektuplaşma, savaşa kadar devam eder ve Costia'nın annesi Clara Zetkin aracılığı ile Rosa, ondan haber almayı sürdürür...

Costia Zetkin'e

Kilburn, 23 Mayıs 1907

Sevgilim,

Sana daha önce, Leo Jogiches'in senden gelen mektubu ele geçirdiğini yazmıştım. Dün bir otobüste kısa ve sessiz -ama korkunç- bir kavga koptu. Mektubu ima etmeden, benim yarın dönme niyetimi konuşuyorduk. Leo benim gitmemi kabul etmedi ve nasıl olsa beni öldüreceğini söyledi. Hastanelik olmam pahasına burada kalacağım... Erkek kardeşimin akşam yemeği için beni beklediği şık bir restorana girmek üzereydik. Leo bana "Er geç seni öldüreceğim." diye fısıldadığı sırada salnede orkestra Carmen'in son sahnesinden bir bölüm çalıyordu.

Küçüğüm, yarın da yarından sonra da ne yapacağımı, ne zaman yola çıkacağımı, başıma neler geleceğini bilmiyorum ...

İnanılması güç bir serinkanlılık içindeyim. Sonumu hazırlayabilecek olan bu gizli kavga yüreğime çarpıntı veriyor. Nerdeyse, vurdumduymaz bir heyecana kapılıyorum. Söyledim ya sana, hiçbir şey bilmiyorum. Bildiğim tek şey şu: Senin için korkunç endişeleniyorum. Sevgili küçüğüm, kendini koru. Senden rica ediyorum, sana yalvarıyorum, kendini koru. Önünde uzun bir yaşam var. Şimdilik, kendini koruman için Sillenbuch'taki loş ve insanın içini ferahlatan büyük onmanda saklanmanı yeğlerdim. Bu akşam Leo, beni göz hapsinde tutmak için buraya, erkek kardeşime gelecek. Belki, yola çıkmadan önce sana tek satır yazamayabilirim. Hadi, sakin ol sevgilim, beni işitiyor musun küçüğüm? Sakin olmalı ve serinkanlılığını korumalısın. Önümüzdeki günlerde sık sık Gertrud Zlottko'yu[15] gönneye git, çünkü ne olursa olsun, gelişimi ona telgrafla bildireceğim. Eğer doğrudan doğruya sana telgraf çekmezsem treni karşılamaya gelme. O zaman anla ki yalnız olmayacağım.

Binbir öpücük.

15. Rosa'nın ev işlerine bakan kişi.

Costia Zetkin'e

Fredenau, 8 Nisan 1908

Niouniou, canımın içi, sevgilim, bu sabah üçüncü mektubunu almaya gittim. Dün postaneye gitmeye cesaretim yoktu, çünkü hiçbir şey bulamayacağımı düşünüyordum. İşte Niounioukou'nun iki tatlı mektubu, cumartesi'den pazartesi'ye kadar beklediğim iki mektup geldi!

Kautsky'le birlikte gidiyorum, ya da daha doğrusu hiçbir şey bilmiyorum. Çünkü her an fikir değiştiriyor. Gerçeği söylemek gerekirse, ona eşlik etmemeyi tercih ederdim, ama hayır demeye gücüm yok. Çünkü o hep benim kendisiyle gitmemi arzuluyor. Kendimi biraz da zorunlu hissediyorum, çünkü geçen yıl ben hastayken, o bana eşlik etmişti.

Şu lanet olası konuşmayı yapmak zorunda olduğuma ve ayın 27'sine doğru döneceğimize göre, dönüşte birkaç gün sende kalacağım. Yoksa, annenin ve Westmeyer'in[16] mektubundakileri okuduktan sonra, gözünüze görünmeye cesaretim yoktu.

Dioudiou, sevgilim, dinlenmene sevindim. Ayrıca bu, Kautsky'nin teklifini kabul etmeme de neden oldu. Eğer birlikte olsaydık, kesinlikle dinlenemezdin, çünkü birbirimizi kışkırtır ve bazen öylesine tatlı bir biçimde tahrik ederdik ki, sonunda küçük Dioudiou yorgunluktan bitap düşerdi. Öyleyse, ben ay sonunda dönünceye kadar iyice dinlen ve sakin ortamdan yararlan.

Niouniou, küçük kedim Mohrle'un[17] ölümü beni kötü etkiledi. Tanrı biliyor ki benim "genç servetim" kedisini bana yeğliyor diye hiç ona diş bilemiyordum. Benim yerime Mutik'in[18] koca kafasına bir öpücük kondur. Ayrıca ona küçük bir dişi bulunmalı. Eğer aramızda her şey bitseydi, senin de derhal bir başka Niounia bulmanı isterdim. Sakın bunu yazmamı istemeyesin, ben hâlâ burada, bıraktığın yerdeyim. İki buçuk hafta sonra seni okşayacak, öpücüklere boğacağım.

16. Stutgartlı sosyal demokrat lider.
17. Zetkinlerin dişi kedilerinden birinin adı.
18. Zetkinlerin erkek kedilerinden birinin adı.

Küçük Niouniou, canımın içi, daima senin o çok sevdiğim küçük suratını ve bütünüyle seni düşünüyorum. Öpücükler.

Niounia

Costia Zetkin'e

Kolberg, 1 Temmuz 1908
Çarşamba

Canım sevgilim, dün senden mektup gelmedi. Öyle derin bir üzüntüye kapıldım ki, sana telgraf çekmeyi düşündüm. Ama gece yarısı yataktan fırlamandan korktum. Mektubun, sevgilim, bu sabah erkenden geldi işte. Şimdi artık neden Pazartesi günü bana mektup yazamadığını biliyorum. Mektubum seni çok üzdü değil mi? Ah gözbebeğim, seni bu kadar üzdüğüme göre, ne korkunç, ne kötü mahlukum ben! Gerçekten sevgilim, seni üzdüğümün hiç farkında değildim. Seni binlerce kez öperek, senden özür diliyorum.

Canımın içi, sana yazdıklarım gevezelikten başka bir şey değil. Benim için sen ne "herkes" gibi ne de Almanlar gibi birisin. Bu saçma, çünkü sen bir Alman değilsin, sen Stendhal'ın çocuğu, küçük bir Sorel'sin. İşte bu yüzden seni çok seviyorum. Bu kim olursa olsun, seni hiç kimseye benzetmeye bile dayanamıyorum. Seni sevdiğimden bu yana, Wilhelmshöhe'deki evinizde geçirdiğim bir günü burnumdan getiren gizli acı bu işte. Orada, bu dünyadaki herkesten ve herşeyden ayrı tuttuğum seni, yalnız seni severken, aileni, seninkileri görüyorum. Beni anlıyor musun? Küçüğüm benim, sevgilim; sen dünyada benim için bir tanesin ve seni daima seveceğim. Bu sözcükleri yazarken gözlerim yaşlarla doluyor. Beni çoktan bağışladığını biliyorum ama şimdi kim Costia'nın acı çektiği o anı yok edecek!

Doudou, hissettiğin ve düşündüğün herşeyi bana yazmalısın. Benim her şeyi bilmeye hakkım var. Tıpkı benim yaptığım gibi sen de acını benimle paylaşmalısın. Gougou, canımın içi, şu anda zaman çok yavaş geçiyormuş gibi bir duygu var içimde. Birbirimize kavuşmamız için daha iki hafta var. Kız kardeşimin

tedavisi ayın 11 - 12'sine kadar uzatıldı. Sınıra[19] kadar ona eşlik edeceğim. Birbirimizi görmek için ancak o zaman özgür olmayı umuyorum. Ama Niounioukou, olsun varsın, yaşayacak çok yıllarımız var daha. Eninde sonunda, birlikte sakin bir yaşama kavuşabilmeyi umuyorum, çünkü böyle bir ayrılığa insan uzun süre dayanamaz. Doudou, mektuplarımdan biri kaybolmuş olmasın sakın?

Aynı adresc gönül rahatlığıyla yazmaya devam etmeli miyim?

Niouniou, seni kucaklıyor ve uzun uzun öpüyorum...

Costia Zetkin'e

Friedenau, 21 Eylül 1908
Pazartesi sabahı

Sevgilim, seni daima yanımda hissettiğimi ve seni arzuladığımı söylemek için, hemen birkaç satır yazmaya gereksinim duydum. Yolculuk şöyle böyle geçti. Hannes Diefenbach kuşkusuz bir dolu tatsızlığın kurbanı oldu. Onun, yolculuğun en ufak sıkıntılarına bile katlanamayacağını hiç bilmezdim.[20] Ben, aksine çok sakin görünüyordum ama öte yandan, içimde bir sıkıntı vardı. Özellikle de buraya gelip, eve girince, biraz üzüldüm. Gözüme herşey bomboş göründü...

Birşey gözümün önünden hiç gitmiyor. Yola çıkmadan önce -gece- seni gördüğüm zaman, çok iyi biliyorsun... bu tatlı bir anı. Şimdi, hemen çalışmaya koyulacağım. Bu sabah erkenden kalktım. Saat yedibuçukta... Faturaları belli bir sıraya göre düzenledim; Karl Kautskylerin evine ayaküstü şöyle bir uğrarım. Sonra eve döner, çalışırım. Her halde Hannes öğle yemeğine gelir, çünkü o, her zaman ilk gün yalnız kalmaktan yakınır.

Dioudiou, canım benim, bana çarçabuk güzel birkaç satır yaz sevgilim. Şu saatlerde kuşkusuz, ellerin cebinde, bahçede aylak

19. Rosa'nın kız kardeşi Anna Luxemburg, Baltık kıyısındaki Kolberg'te tedavi olduktan sonra Polonya'ya dönüyordu.

20. Rosa, Stuttgart'tan Berlin'e otomobille dönüş yolculuğu yaptı.

aylak dolaşıyorsundur. Güneş o güzel başını okşuyordur. Madem ki ben artık okşayamıyorum, seni güneş okşasın bakalım.

Senin G.St.[21]

Costia Zetkin'e

Friedenau, 6 Ekim 1908
Salı

Benim tatlı sevgilim; dün iki mektubunu da aldım. Yani gerçekten buraya mı geliyorsun? Ah benim tatlı dostum, ne kadar mutluyum; bu tasarının gerçekleşmeyeceğini sanıyordum. Annen senin belki de yurt dışına gideceğini yazmıştı bana. Yalnızca burda çok acı çekmen riski olduğunu düşünerek kahroluyorum; çünkü işlerin nasıl düzeleceği hakkında en ufak bir fikrim yok. Dün yeniden "ziyaret"[22] edildim ve sinirden geceyarısına kadar uyuyamadım. Kafamda her çeşit plan ve çözümü evirdim çevirdim ama sen olmadan karar vermek istemedim. Yalnız daire sorunu hakkında bugün ya da yarın kesin bir görüşme yapacağım. Kısaca, artık bu ziyaretlere dayanamıyorum.

Ama sen Doudou, sevgilim, sakin ol ve neşelen. Benim küçük güneşimin, benim tatlı sevgilimin üzüldüğünü düşünmek benim için dayanılmaz bir şey. Gougou, sevgilim, bahçedeki çiçekler ve yaban arıları gibi neşelen ve sakinleş. Hiçbir şey okuma, dinlen. Yaban arılarıyla Mimigele'i[23] gözlemle. Burada çalışmaya zamanın olacak; çünkü burada ne bahçe var, ne de yaban arıları. Doudou, sevgilim, servetim, seni çok seviyorum ve kucaklıyorum, canımın içi.

21. Rosa bazen. *Kırmızı ve Siyah*'ın yazarına ithafen Gine Stendhal takma adını kullanır.

22. Daima Costia'yı kıskanan Leo Jogiches'in ziyareti.

23. Zetkinlerin dişi kedisi.

Costia Zetkin'e

Quarten, 17 Ağustos 1909
Perşembe

Sevgili Costia, sana yazmak için epey çaba göstermem gerekti. Ancak, sana elveda dediğim anda, benim seni anladığım gibi, kesinlikle sen de beni anla. Dertlerimin üstesinden geldim ve şimdi çok sakinim. Pazar gününden beri, sanki koca bir yıl geçmiş gibi geliyor bana. Benim için en zoru, yalan dolu mektuplarını okumak oldu. Sonuncusunu okuduğum zaman -o mektup içten yazılmıştı- büyük bir acı yaşadım. Yüreğim buz gibi oldu, ama aynı anda büyük bir rahatlama hissettim.

Herşey, sana başlangıçta söylediğim gibi olup bitti: Senin aşkın, beni, seni sevmeye zorladı. Senin aşkın yitip gittiği zaman, bu benim aşkımı da bitirdi.

Seni bu yükten daha önce kurtarmadığım için acı çekiyorum; tutsak, küçük bir kuşun donuk ve sıkıntılı bakışlarını düşündükçe üzüntü duyuyorum. Ama asla seni özgürlüğüne kavuşturacak sözcükleri söylemeye cesaret edemedim, çünkü yüreğimin derinliklerinde, ilişkimizi ciddi ve kutsal bir ilişki olarak düşünüyordum.

Zavallı çocuk, küçücük bir sözcüğün seni özgürlüğüne kavuşturabileceği bir anda, kendini tutsak sanıyordun değil mi? Oysa, aslında tutsak olan bendim. Çünkü senin küçük yatak odanda "Bana sadık kal, bana sadık kal" diye fısıldadığın sözcükleri mektubunda "Beni terk etme, beni terk etme" diye yalvarmalarını anımsadıkça, sanki çelikten zincirlerle bağlanıyordum sana. Yakışıklı bir delikanlının fısıldadığı sözcüklerin anısı yüreğimi kuşatıyordu. Hatta senin mutsuz tavrının içimi kemirdiği zamanlarda, Cenova'daki uykusuz gecelerde, benimle ilişkilerinin açık olmadığı duygusu boğazımı sıkarken bile... Ama, bu çocuğun arzusunu yerine getirdiğimi düşünerek, tatlı bir teselli buluyorum: Sonuna kadar ona sadık kaldım ve ona asla kuşkuyla bakmadım. Ondan en gizli düşüncemi bile asla saklamadım.

Şimdi, çektiğim acıyı yendim. Zevkle ve bütün benliğimle çalışmaya koyuldum. Şimdi, yaşamımı öncekinden daha da

fazla sertliğin, açıklığın ve dürüstlüğün çizgisine yerleştirmeye karar verdim. Bu yaşam kuralı bende, seninle ilişkim sırasında olgunlaştı. İşte bu yüzden bu sözcükler sana geri dönüyor.

Sen ki küçük bir kuş gibi özgürsün artık, sen de mutlu ol. Senin principuccia artık yolunun ortasında değil. Elveda! Apennin'in bülbülleri senin için şakıyor, Caucase'ın geniş boynuzlu öküzleri seni selamlıyor.

R.

Costia Zetkin'e

17 Ağustos 1 Eylül 1909 arası

Benim için sen sevgili bir dostsun. Sen bunu istediğin ve yaşadığım sürece de hep öyle kalacaksın. Seni ilgilendiren her şey benim için, dünyadaki her şeyden daha önemli. Bana yazdıkların hakkında hiçbir şey söylemek istemiyorum; çünkü en ufak bir anıştırma beni incitiyor. Senden bir tek şey istiyorum: Sakin ol ve benim için tasalanma. Benim durumum çok kötü değil. Kendimi çok fazla dinlemek istemiyorum. Bütün gün kendimi oyalamayı deniyorum.

Kropotkine'i[24] nerdeyse bitirdim. Hiçbir kitabı bu kadar ilgiyle okumamıştım. Belki bu benim içinde bulunduğum durumdan kaynaklanıyor, ama devrim korkunç, kaçınılmaz sona yaklaştıkça yüreğimin acıyla sıkıştığını hissediyorum. Nerdeyse okumaya devam etmekten korkuyorum. Sen dilersen kitaptaki hangi düşüncelerden esinlendiğimi sana yazarım. Gleichheit'te[25] Kropotkin'i hararetle okura salık vermelisin. Devrim ve sınıf mücadelesi alanında yazılmış önemli bir kitap. Benzeri bizde yok. Ekonomi[26] hakkında yazdığım metnin ikinci bölümü üzerinde çalışıyorum.

Sakin ve soğukkanlı ol...

24. Burada Kropotkin'in kitabı söz konusu. (Fransız Devrimi 1789-1793)

25. Redaksiyonuna Costia Zetkin'in katıldığı, Clara Zetkin tarafından onbeş günde bir çıkarılan yayın.

26. *Ekonomi Politik'e Giriş*, R. L.'un ölümünden sonra yayınlandı.

Costia Zetkin'e

Salı, 14 Kasım 1911

Niouniou, sevgilim, cumartesi günü yazdığın mektubun ancak dün elime geçti. Tamamıyla düzenli bir yaşam sürdürüyor ve çalışıyorum. Dün ve evvelki gün yazdıklarımı *Leipziger Volkszeitung*'a yolladım. Ama şimdilik yazılar imzasız çıkıyor. Bu ayrıca hiç hoşuma gitmiyor, çünkü yazdıklarımdan sorumlu olmayı istediğim kadar, işime gelmeyene itiraz etmeyi de isterim. Dün akşam biraz hava almak istedim ve Ida[27] ile birlikte Steglitz'e gittim. Pazar günü izlediği filmi bana da izletmek istedi. Sinemaya birlikte girdik, (Biletler 30 fenik!) çok eğlendim. Müzik de vardı ayrıca. İzleyicilerin büyük çoğunluğu çocuklar, hizmetçi kadınlar, seyyar satıcılardı.

Bize çok duygusal bir öykü izlettiler. Bir köylü kızına tutulmuş olan prens, Illyrie "prensesi" ile evlenmeye zorlandı ve genç kızı terk etti. Ida da ben de gözyaşlarımızı tutamadık. Ama ben aynı zamanda gülüyordum. İşte bu Ida'yı çok şaşırttı. Daha sonra bize Avignon'daki Papa Sarayı'nı gösterdiler. Çok büyük bir yapı ama hapishaneye benziyor. Sonra, polise haber vererek sahibinin yaşamını kurtaran bir köpeğin öyküsünü izledik. Köpek, polisleri, hırsızların sahibini kıskıvrak bağladığı mağaraya götürüp sahibini kurtarıyordu. Sağnak yağmurdan kaçan canlıları anımsatan birçok görüntü... İnsan böyle düşünmekten kendini alamıyor.

Mimi tatlı ve delişmen. Dün akşam, yazı masamın üstündeki mermer büstün arkasına geçip, ayaklarını mermer kafanın boynuna doladı, heykelin burnunu ısırdı. Sahne çok gülünçtü.

İyi ki seyrek ziyaret ediliyorum. İkimiz de seni öpüyoruz.

N. ve M.

27. O sıralarda R. L.'un ev işlerine bakan kadın Raduin.

Costia Zetkin'e

Weisenbach, 15 Ağustos 1912

Bu beni çok üzüyor, ama elimden bir şey gelmez; sana yazmak zorundayım. İçinde bulunduğum durumun bana şu son zamanlarda çok acı verdiğini söylemeliyim sana. Örneğin dün öğrendiğim yeni havadisten[28] sonra bütün gün, bütün gece korkunç acı çektim. Sana en ufak sitemde bulunmuyorum, senin özel yaşamına kesinlikle zarar getirmek istemiyorum. Özel yaşamının tek efendisi sensin. Yalnızca senin yaşamında artık bana yer olmadığını görüyorum. Benimle ilişkilerinde samimiyetsiz ve gizli kapaklı olmana artık katlanamıyorum. Öyleyse elveda.

Sana bir kez daha söylemek istiyorum. Ben Niouniou'yu, bu çok yaman, bu çok tatlı çocuğu çok sevdim, olağanüstü tatlı duygularla sevdim. Onu benden alıp götüren bu ülkede ona bir kez daha rastlarsan bunu ona söyle, olur mu?

R.

Küçük Mimi'ye bundan böyle yalnız olduğumuzu söyleyecek, senin yerine ona bir öpücük konduracağım.

Clara Zetkin'e

Berlin, 17 Ekim 1912

Düzeltmelerle[29] birlikte yolladığın mektup çok hoşuma gitti. Elbette uyarılarını göz önünde bulunduracağım. Ama daha hoş ve iç açıcı şeyler okumak yerine, zamanını görev aşkıyla, bu sıkıcı çalışmaya harcamana üzüldüm. Düzeltmelerin tam za-

28. R. L., Costia'nın annesi Clara Zetkin'le birlikte Kara Orman'da birkaç gün dinlenmeye çekilir. Kuşkusuz, 1912 Ağustos'unda yazdığı bir başka mektupta da söylediği gibi Costia'nın her gün "kentte cirit attığını" (Stuttgart) ondan öğrenmiş olmalı.

29. *Sermaye Birikimi*'ndeki denemelerle ilgili düzeltme ve uyarılar.

manında geldi, çünkü ilk denemeleri yeniden yollamak zorundayım. [...]

Burada uzun zamandır harika bir hava var. Yumuşak, güneşli günler geçirmekteyiz. Etraf hafif bir sisle kaplanmış. Evimin önünde altın sarısı yapraklarıyla ağaç kümeleri...

Mimi'nin midesi ile ilgili sorunları var. Ama yine de mutlu ve keyifli: bütün odalarda tıpkı bir yaban tavşanı gibi hoplayıp sıçrıyor. Boş zamanlarımda, *"Ormanın Kitabı"*nı[30] İngilizce olarak, ikinci kez okuyorum. Senin, çocuklar için çıkardığın "Ek"te yazdıkların beni bu kitabı okumaya heveslendirdi.

İkimizden de dost selamlar.

N.

30. Kuşkusuz. Rudyard Kipling'in *"Ormanın Kitabı"* adlı eseri sözkonusu burada.

PAUL LEVİ AVUKAT, ARKADAŞ VE DOST

1914'te Savaş Bakanı'nın Rosa için açtığı davalar sırasında onu savunan avukatı Paul Levi'ye Rosa tarafından yazılmış olan elli mektubun bulunup yayınlanması ancak on yıl öncesine dayanıyor. Bu mektuplaşma o yılın topu topu birkaç ayını, şubat ayından kasım ayına kadar geçen süreyi kapsıyor. Rosa onunla mart ayında dost olmuştu. Rosa kırkdört yaşındaydı, Levi otuzbir.

Jogiches'e yazdığı mektuplarında Rosa, dostundan yalnızca politik sorunlardan "işlerden" söz etmesini istemez, ayrıca durmadan "tatlı sözler" duymak isterdi. Yine Costia ile herşeyden, gökyüzünden, yıldızlardan, aydan ve çiçeklerden konuşurdu. Paul Levi ile mektuplaşması ise bir başka tondadır. Ne çok kişisel, ne duygusaldır. Politikanın baskın olduğu mektuplardır. (Bu konuda Paul Levi'ye yazdığı "politik" mektupların görmek gerekir.) Savaşın patlamak üzere olduğu bu trajik günlerde Rosa, avukatına ya da kendisi gibi S.P.D.'nin sol kanadında yer alan parti arkadaşına mektuplar yazar. Bunlara pek de sevgili mektupları denemez. 1914'ün şubat ve mart aylarında yazılmış ilk mektupları, hiçbir kişisel konunun ön plana çıkmadığı mektupları saymazsak, Liebling Geliebter (sevgili) gibi sözcükler, aralarındaki aşk ilişkilerini ele veriyor. Sonra bu sözler ağustos 1914'ten sonra yollanmış mektuplarda kendiliğinden kayboluyor. Buradan da samimiyetlerinin yalnızca birkaç ay sürdüğü sonucu çıkarılabilir. Daha sonraki aylarda Rosa hapiste ya da kale hapsinde olacağına göre, bu kaçınılmaz olacaktı.

Onun dostluğa sadakati iyi biliniyor. Ölümüne kadar politik- ve belki de duygusal- olarak Paul Levi ile çok yakın olmuştur. Hiç kuşkusuz 1914 kasımından sonra da onunla mektuplaşmaya devam etmiştir. Yalnız bu mektuplar şimdiye kadar bulunamadı.

Paul Levi'ye

Berlin Şubat sonu 1914

Benim yakışıklı tatlı bayım, seni ve bu harika geceyi düşünürken tüm vücudum tir tir titriyor yine. Şu andaki en önemli uğraşım, sanki çiçek dolu bir sepettelenmiş gibi, bütün bu güzel anıları eşelemekten ibaret. Senin iri siyah gözlerin, solgun ve sevdalı küçük yüzün tıpkı bu geceki gibi yanıbaşımda, hep karşımda duruyor.

Dün Rosenfeld'den kötü haberi aldım. Karski[31] -Kiel gazetesindeki makalesinden ötürü -Savaş Bakanı'na[32] hakaretten- tutuklanmış.

Paul Levi'ye

Berlin-Südende 24 Mart 1914
Salı

Mektubun ancak bu sabah geldi. Yine hemen bu akşam mesajım aldım. Nisan ayına kadar buradan ayrılamam. Öyleyse sen gelirsin. Belki pazar günü gelirsin olur mu? Ama erken gel ki günden biraz yararlanalım! O zamana kadar yorgunluğum geçmiş olur, soğuk algınlığımı da atlatmış olurum. Güneşli bir havada gezinti yaptığımızı düşlüyorum. Geçen pazar Simon bana Marktredwitz'de eşlik etmek üzere -orada tam iki saat (3'ten 5'e kadar) kazık gibi beklemek zorunda kaldım- Nurenberg'den[33] yola çıktı. Köyde gezinti yaptık. Harika bir gezintiydi, ama kendimi pek iyi hissetmiyordum. Çünkü Münih'teki iki mitingten sonra Nuremberg'teki üçüncü miting paçavramı çıkartmıştı.

31. Kurt Rosenfeld, R. L. avukatı. Karski: Julian Marchlewski, Polonya asıllı sosyal demokrat, R. L.'un dava arkadaşı.

32. R. L.'un elimizde bulunan Paul Levi'ye yazdığı mektuplar çoğunlukla imzasız mektuplar.

33. Joseph Simon, Sosyal Demokrat Delege. R. L. 21 Mart'ta Münih'te iki halk toplantısına katılmıştı. Üçüncü toplantı ertesi gün Nuremberg'te olmuştu.

Şimdi her yer süt liman. Dün de akşama kadar bir dolu insanla birlikteydim. Şimdi yalnızım. Tabii Mimi az ötede sobanın yanındaki koltuğun üstünde kıvrılmış yatıyor.

Gertrud Zlottko az önce uyudu. Gaz lambasının cızırtısından ve dışarıda pencere kanatlarını kımıldatan rüzgarın sesinden başka birşey duyulmuyor. Sessizliğe ve sakinliğe korkunç ihtiyaç duyuyorum. Canım yazmak istemiyor. Seni görmek istiyorum. Çabuk yaz!

Paul Levi'ye

(Berlin - Südende 20 ya da 21 Nisan 1914)

Canavar gibi bir çalışma süresinden sonra (Radek işiyle ilgili) güneşe ve yaşama sevincine yeniden kavuşmam için sana birkaç satır yazmam gerekti. Ah sevgili, bir an için olsun yanımda olsaydın keşke! Dün akşam küçük Kurt'un (Rosenfeld) partinin durumu, belediye encümeni, Berlin v.b. v.b. hakkındaki yakınmalarını tam üç saat boyunca dinlemek zorunda kaldım. Bu sabah Clara (Zetkin) öfke nöbetlerinden birine daha kapıldı, bir kez daha partiden ayrılmakla tehdit etti. Bunun üzerine şöyle iyi bir duş aldım, giyindim ve kırlara çıktım.

Bütün Südende yeşil, beyaz ve pembelerle bezenmişti. Güneş pırıl pırıldı. Bahçede, evin önünde (saat sabahın onunda) ilk bülbül şakıyordu ama genellikle bülbülü sevmem ben. Tıpkı dünyaca tanınmış starları sevmediğim gibi... Bülbülün ötüşündeki inceli kalınlı sayısız sesler ve ardı arkası kesilmeyen varyasyonlar bende yapay bir oyunmuş etkisi yapıyor. Serçenin tekdüze ötüşü beni daha derinden etkiliyor. (Bu sabah tarlalarda serçe ötüşü de duydum.) Benim sevgili sarı asma kuşum ne zaman gelse, hava nemli ve yumuşakken ne zaman kısa, şen şakrak çağrısını yapsa içim sevinçle dolup taşıyor... tıpkı sevgilimin gözlerimin içine baktığı zamanlarda olduğu gibi...

Sevgili!

Bir Kadın Mahkumun Düşsel Aşkları

Rosa Luxemburg, 1915 şubatından 1916 şubatına kadar bir yıl Berlin'de hapis cezası çektikten sonra yönetim kararı ile 1916 temmuzunda yeniden içeri tıkılır. 1915'te, takvimine özgürlükten uzakta olduğu haftaları not aldığı sıralarda, ne zaman biteceği belli olmayan bir savaşın sona ermesinden önce hapisten çıkma umudunu büsbütün yitirmiştir. Hatta elinden geldiği kadar Spartakist harekete -özellikle de politik çizgisini saptayarak- katılsa bile adeta koruması altına aldığı Sonia Liebknecht'le karşılaştırıldığında ona serinkanlılık ve yaşama sevinci telkin ederken, aslında kendisi melankoli ve depresyon nöbetleri geçirme tehlikesiyle burun buruna gelmiştir.

Yaşamak için, daha doğrusu bu durumda yaşamını sürdürmek için Rosa Luxemburg'un sevmeye ihtiyacı vardır. 1917'de çok tatlı bir ilişki, düşlenmiş bir aşk, mektuplaşma yoluyla bir aşk işte bu şekilde doğacaktır.

Bu aşkın konusu 1917 ağustosunda Doğu Cephesi'ne düşen genç bir doktor Hans (ya da Hannes) Diefenbach'tır. Rosa Luxemburg'un mektuplarında o ana kadar Diefenbach her zaman ona hizmet etmeye, onu tiyatroya ya da operaya götürmeye hazır dostlarından, hayranlarından biriymiş gibi görünüyordu. Savaştan önce Rosa özgürken ve hep pohpohlanırken Hans kuşkusuz hizmet eden, ya da "kraliçeye tutkun" şövalye rolünden hoşlanıyordu, kendi deyişiyle söylemek gerekirse, Rosa da ona karşı biraz alaycı, hatta bazen alçakgönüllü bir tavır takınıyordu.

Savaş ve hapishane ile birlikte mektupların tonu değişti. Diefenbach, "Sevgili Hanscığım" oldu. Rosa'nın uzun uzadıya yaşam öyküsünü, tasarılarını, huyunu suyunu anlattığı bir mektup arkadaşı oldu.

1914 kasımıyla 1917 ocağı arasında yazılmış mektupların hiçbiri yok elimizde. Kuşkusuz bu sırada, karşılıklı mektuplaşma hiç kesilmedi.

Kesin olan bir şey varsa, o da, 1917 ocağından başlayarak - Rosa o zaman Poméranie'deki Wronke kalesinde tutsak bu-

lunuyordu- mektupların ahenginin çok yoğunlaştığıdır: Rosa mart-ağustos ayları arasında onbeş uzun mektup yazdı. Özellikle de bu mektupların tonu çok fazla samimi, çok fazla sevecendi. Küçük Hannes ayrıcalıklı mektup arkadaşı olmanın dışında, bir tanecik Hannes oldu.

Rosa bu mektuplarda asla "sen" diye hitabetmese de mektuplardaki gönül çelme girişimi hiç de gözden kaçmıyor. 23 haziran tarihli mektuptaki nerdeyse erotizme varan düşler kadar, 20 haziran tarihli mektuptaki Anacréon'un şiirinden yapılan alıntı, içeri kapatılmış olmanın kamçıladığı imgeleme yetisinin güçlendirdiği aşka varan bir sevgi duygusundan kuşku duymamak gerektiğini düşündürüyor bize.

Ne içtenlik, ne de bu "mektup aşkı"nın derinliği sorun yaratmıyor. Bu derin aşka iyice inanmak için Hans Diefenbach'ın ölüm haberini aldığı zaman Rosa'nın içine yuvarlandığı ızdırap uçurumunu görmek yeter de artar bile.

Hannes Diefenbach, Rosa Luxemburg'un tanımadan sevdiği son adam mı olacaktı?

Hans Diefenbach'a

Berlin 1 Kasım 1914

Sevgili Hanscığım.

Bugün başlıyorum! Haftalar boyu size "kafamda" mektuplar, çok ayrıntılı mektuplar yazdım ama bunları kağıda dökemedim. Bu durum yüreğimi daraltmaya başladı. Ama herşey allak bullak olduğu halde[34] sakin ve yalnız kalabildiğim anlar o kadar az ki... Peki, şimdi işler yolunda gidecek diyorum, bir kez daha "yeni bir yaşama" başlamaya, erkenden kalkıp kim gelirse gelsin kapıyı suratına çarpmaya ve... çalışmaya niyet ediyorum, ama zor! Bu "yeni yaşam"ın ilk perdesi, size yazdığım bu mektup. Son iki mektubunuz müthiş hoşuma gitti. Böylece en azından sür-

34. Savaşın patlak vermesinden iki ay sonra özellikle Sosyal Demokrat Parti'nin durumunu politik durumu ima ediyor.

dürdüğünüz yaşamı ve yaptığınız şeyleri gözümün önünde canlandırabiliyorum:

İlkin, mademki istiyorsunuz, kendimle ilgili kısa bir bilgi vereyim. Başlagıçtaki mutsuzluğum yerini şimdiden başka bir ruh haline bırakıyor. Bu, ne dünyaya pembe gözlüklerle baktığım, ne de neşelenmem için nedenlerim olduğu anlamına geliyor. - Kesinlikle böyle birşey yok. Ama tokatlar günlük tayınımız olduğundan beri, ilk tokadın acısı hafifledi. Artık partinin ve Enternasyonal'in hapı yuttuğu su götürmez bir gerçek. Bunların tamamen işe yaramaz duruma geldiklerine hiç kuşku yok. Ama tüm dünyayı kapsayan bir dramı hazırlayan bu belanın giderek büyüyen boyutları da açıkça görülmekte. Bu yüzden bireysel olarak saçını başını yolmak yersiz bir davranış olacaktır. Böylesi bir dram karşısında objektif bir tarihî yargı gerekiyor.

Sürekli yeni alçaklıkları, eski "dostlar"ın yeni soysuzluklarını ve basınımızın akıl almaz güçsüzlüğünü gördükçe, elbette her an yeni bir acıyla karşılaşıyor, bu acıya -madem ki başka çıkış yolu yok- ufak tefek kişisel gereksinimlerimi karşılamak için, her türden güzel teselli bulabileceğime içten inanıyorum. İyi bir kitap, güzel bir sonbahar gününden yararlanıp Südende kırlarında bir gezinti... Daha geçenlerde küçük Hannes'la anızlı tarlalarda yaptığım gezintiye benzer gezintiler... Sonra... müzik! Ah müzik! Müzik dinleyemediğim için ne çok üzüntü duyuyorum bilsen. Müzik dinlemeyi ne kadar isterdim! Şimdiye dek bunu yapamadım. Başlangıçta haftalar boyu, hiçbir şey yoktu: Daha sonra herhangi bir fırsatta operada, konserde politik gösteriler yapılmaya başlandı. Şimdi yine böyle bir riske girerdi insan, ama biletleri ayarlamak için küçük Hannes yok artık, dahası, sizinle olduğu gibi müzik hiç kimseyle, teselli vermiyor bana. [...]

Neler yaptığımı ve açıkça neler yazdığımı öğrenmek istiyorsunuz. Her şeyden önce "Ekonomi Politik"imi[35] tamamlamak istiyorum. Yalnızca benim kişisel ekonomik durumumu ilgilendiren konulardan yana olanı ilke edinen şeyi... [...] Bunun dışında kuşkusuz, savaşla ilgili[36] bir inceleme yazmayı çok is-

35. *Ekonomi Politike Giriş* söz konusu ediliyor.

36. R. L.'un İsviçre'de 1916'da yayımladığı *Sosyal Demokrasinin Bunalımı*.

tiyorum. Siz de kabul edersiniz ki bu, ivedi bir zorunluluk. [...] Salt teorik bir bakış açısıyla, sorun oldukça ilgimi uyandırıyor. "Yalnızca zamanımız yok, karıcığım, yalnızca zamanımız yok!" diye şarkı söylüyordu Dehmel; çok değil, daha geçenlerde... "Gönüllü asker Dehmel"[37]. Hem zaten, tüm Alman şairlerinin, sanatçılarının ve aydınlarının gösterileri gün gelecek, "insanlık belgesi"[38] olarak ilk sırayı alacak.

Kuşkusuz çok yakında Turmstrasse'ın[39] dairesinde ikamet etmem gerekecek. Bildiğim tek şey, günün koşullarında, bu işin özellikle beni sevindirdiği. Altı ay önce bir bayramı umursuyordum; bugün, size savaşmak ne kadar ağır geliyorsa, bu onur da bana öyle ağır geliyor.

Sonunda kendimi şöyle teselli ediyorum. Savaş bitip de, ben özgürlüğüme yeniden kavuşunca, kuşkusuz başkente girişimiz aynı anda olacak. Siz, alnınızda meşe yapraklarından bir çelenkle muzaffer; bense beyaz giysiler içinde sizin nedimeniz olarak..[...]

Bütün ülkelerde, buğday ikmalinin yapılıp yapılamayacağı merak ediliyor. Bana gelince, ben subay ve askerlerin sinirlerinin ne hale geleceğini merak ediyorum. Acınası bir çabayla, kayıp kocasını geri getirmenin yollarını aradığınız köylü kadının konuksever kulübesinde tanrı, sükunetinizi koruma gücü versin size. Son mektubunuzu okurken, şimdiden maskelerinin altından birkaç duyarlı ruhu keşfettiğinizi görüyorum; bu beni çok sevindiriyor. Bana olabildiğince sık yazın. Sizden her mektup alışımda bayram yapıyorum. Hatta benim Mimi[40] mektubunuzu aşkla kokluyor. (Bu da onun mektup "okuma" tarzı.) [...] Mektubumu alıp almadığınızı bildirmek için bana çabucak yazın.

Sizin R.

37. Sosyalist şair Richard Dehmel 1914'te gönüllü asker olarak savaşa katılmıştı.

38. Bu sözcükler metinde Fransızca yazılmış. (document humain) (ç.n.)

39. R. L. cezasını Berlin-Moabit, Turmstrasse'ta çekmeyi bekliyordu. Barnimstrasse'ta hapsedilecektir.

40. R. L.'un kedisi.

Hans Diefenbach'a

Wronke, 7 Ocak 1917

Sevgili Hans, bugün pazar da olsa, benim için her günkünden, uğursuz bir gün.. Buraya tıkıldığımdan beri ilk kez kendimi "Şu Nazareth Tanrısı.. kadar zavallı ve terkedilmiş" hissediyorum. İşte bu gün, beni size yazmaya iten duygu, açıkça böyle bir duygu. [...] Sevgili Hans, Südende'teki güzel akşamlarımızı bir daha ne zaman yeniden yaşayacağız. Bana Goethe okursunuz, sonra bir fincan çay içeriz; ben divana Mimi ile uzanıp mutlu bir tembellikle kendimden geçerim. Ya da Tanrı'yı, dünyayı tartışırız: ta ki benim Sevgili Hans'ım duvar saatine umutsuzca bakarak, şapkasını kafasına geçirip, gara doğru deli gibi seğirtene kadar... Sokağın köşesinde geri dönüp, ıslıkla Figaro'nun müziğini çalar bana. Savaştan sonra bu sükuneti ve bu yaşam sanatını bir daha tadamamaktan korkuyorum. [...]

"Tahtlar yıkılıyor, imparatorluklar gümübürtüyle devriliyor", dünya alt üst olmuş; sonunda, sonsuza dek hep aynı birkaç düzine insanın oluşturduğu "bu mutsuzluk çemberi"nden çıkamıyorum. *Üstelik biri gidiyor, biri geliyor, değişen bir şey yok.*[41] Öyleyse başınıza gelebilecek herşeye hazır olun. Ben başıma ne geleceğini kesinlikle bilmiyorum. Biliyorsunuz, sınırsız olanakları bulunan bir yetki alanım var. Buna karşılık, sizin için ikinci bir meslek buldum! Birincisi; benim bu dünyadaki varlığımı hep ışıkla çevirmenizi, ya da son mektubunuzda (son aldığım mektup) nezaket göstererek belirttiğiniz biçimde, sizin deyişinizle benim "saray soytarım" olmanızı içeriyor. Bu işin yanı sıra, henüz Almanya'da bulunmayan bir edebi tür yaratmalısınız: Edebi ve tarihi deneme. [...]

Müzikteki Lid kadar sert ve yerinde bir sanat türünden söz ediyorum. Neden deneme, İngiltere ve Fransa'da böylesine parlak bir biçimde temsil ediliyor da, Almanya'da eksikliğini duyuruyor? Sanıyorum bu, Almanların her işte ukalaca kılı kırk yarmalarından ve bağışlamasız olmalarından kaynaklanıyor. Birşey

41. Metinde Fransızca yazılmış.

bildikleri zaman, ana çizgileri belirtecek yerde, bir çuval dolusu metin aktarımıyla dolu ağır bir doktora tezi hazırlamayı yeğliyorlar. Madem ki benim Hansçığım öğrenmekten çok, maalesef hiç itiraz etmeden seve seve yardıma hazır biri, öyleyse deneme türünü Almanya'da oturtmak için biçilmiş kaftan. Son derece ciddi konuşuyorum! Savaş bittikten sonra, bayım, bütün çiçek bahçelerini dolaşıp, çiçek özü toplayan sarı pervane kelebekleri gibi davranmalısınız!

Tauchnitz yayınlarından Macaulay'ı (Historical and critical Essays) getirtiniz ve lütfen dikkatle okuyunuz. [...]

[Daha sonra Rosa, dostu Clara Zetkin'in, kendisini terketmek isteyen genç kocasını engelleme girişiminden sözeder ve olağandışı bir sertlikle onu kınar.]

Bu işin tamamında, kadın doğasının temelde iki özellikten yoksun olmasına dayanamıyorum: İyilik ve onur.. Tanrı saklasın, birinin beni sevmediğini sezdiğim zaman, benim aklım fikrim de ondan ve çevresinden ürkmüş biri gibi uzaklaşır. Ona gözümün ucuyla baksam bile, kendimi fazla ileri gitmiş gibi hissederim. [...]

Sevgili Hans, Size söylüyorum, eğer en iyi dostum bana deseydi ki: "Önümde iki seçenek var, ya alçaklık yapacağım, ya da kahrımdan öleceğim." Ona serinkanlılıkla şunu söylerdim: "Peki, öl o zaman!" Siz söz konusu olduğunuzda, yalnızca düşüncede kalma koşulu dışında sizin bir alçaklık yapamayacağınıza inanıyorum ve bu beni son derecede rahatlatıyor. Ayrıca isteksizliğiniz ve daima soğuk olan elleriniz sık sık beni öfkelendirecek olursa, şöyle derim kendi kendime: Birilerinin mutluluğu ve huzuruna bir leopar gibi yumulmak üzere asla saldırıya geçmeyeceğine dair güvence verecekse, bu isteksizliğe eyvallah. Ayrıca bu anlattıklarımın ateşli olmakla hiç ilgisi yok. Biliyorsunuz ki, bütün bir bozkırı ateşe vermek için yeterince ateşliyimdir ben. Yine de huzur ve hatta yalnızca başka birinin dileği, benim için, bunlara karşı koymaktansa ölmeyi yeğleyeceğim kadar kutsaldır. Artık bu konuyu kapatalım: Sizin dışınızda hiç kimseye bu tatsız konuyla ilgili tek laf etmeyeceğim. [...] Yeniden Figaro'yu dinlemeye gidebilmemiz için ne zaman kurtuluyorsunuz bu savaştan?

Sizin, Fransız erkeklerini yenmeyi başkalarına bıraktığınızdan kuşkulanıyorum. Küçük haylaz, Fransız hanımlarla ilgili ufak tefek zaferler kazanmakla yetindiğinizden kuşkulanıyorum. İşte bu yüzden savaş ilerlemiyor. Ancak size herhangi bir "ilhak" olayını yasaklıyorum, beni duyuyor musunuz? Özellikle de sizden bana ayrıntılı bir rapor ve "vicdan azabıyla dolu genel bir itirafname" vermenizi rica ediyorum.

Tüm kalbiyle, Sizin R.

Hans Diefenbach'a

[Wronke, Şubat başı 1917]

Hansçığım,

Ziyaretinizden korkunç mutluluk duyuyorum. Özellikle de baskın yapmaktan kaçının. Geleceğiniz zaman bana telgraf çekin. Bir konu daha:

1 - Üniformalı gelin.

2 - Tamamen doğal davranın. Tıpkı evimdeymişiz gibi...

Her zamanki veda öpücüğünden de vazgeçmiyorum. Eğer sıkıntılı ve çekingen davranırsanız, hiç istemediğim halde ben daha beter sıkılırım. O zaman her ikimiz de bu ziyaretten keyif alamayız.

Sizi sabırsızlıkla bekliyorum.

Tüm kalbiyle
Sizin R.

Hans Diefenbach'a

Wronke, 5 Mart 1917
(O günü kutlamak için)[42]

Sevgili Hansçığım,

Benim içimden geldiği gibi davranmamla ve ruhumun gençliğiyle ilgili varsayımlarınız, başkaca gurur okşayan saptamalarınız bir yanılgıya dayanıyor. Çünkü ilk önce size -sekiz sayfalık güzel bir mektup- yazdım, yalnız bu mektubu yollamadım. (Kanıt olarak o mektubu süsleyen deseni yolluyorum size, belki hoşunuza gider.) İkinci olarak, besbelli böyle arzuladığım için sürekli, ne pahasına olursa olsun, bugün yarın buraya bizzat geleceğiniz düşüncesiyle yaşıyordum. Öyle görünüyor ki bu sırada bana yapabileceği en büyük kötülüğü yapmanın bir yolunu bulan Bay Von Kessel[43] "dayanıklılığımı" görmek için beni sınamak istiyor. Benden bu çok zor işi yapmamamı istemeyin, ama bıkkınlık getirmeden bana yazmaya devam edin. Bana karşı iyi ve sabırlı davranın, buna layık olmasam bile...

Aslında, genellikle çok zor günler yaşıyorum. Bir yıl önce Barnimstrasse'ta[44] çektiğim çile tam olarak yeniden başlıyor: Yedi ay boyunca direniyorum, sekizinci, dokuzuncu ayda birden sinirlerim boşalıyor. Burada geçirdiğim her gün, güçlükle tırmandığım ve en ufak bir engelin bende acı dolu bir öfkeye yol açtığı bir tepeye benziyor. Aslında tam beş gün sonra, yalnızlık içinde yaşanan ikinci yılın sekiz ayı dolmuş olacak. İlkbahara yaklaştığımıza göre kuşkusuz geçen yıl olduğu gibi, bu yıl da işler kendiliğinden yoluna girecek.. Zaten eğer yalnızca, ilk edindiğim temel yaşam kuralını unutmasaydım, her şeye daha kolay katlanırdım: Asıl olan iyi olmaktır ! [...]

Hansçığım hiç değişmeden, daima kendiniz olduğunuz için ne kadar mutluyum, bir bilseniz. Yalnız, sevgili ellerinizi ellerime almasam da sizi tanıyacağımı bir kabul edebilseydiniz.. Ah küçük

42. 5 mart, R. L.'un doğum günüdür.
43. R. L.'un bağımlı olduğu Wronke bölgesi Genel Kumandanı.
44. R. L. 'un Şubat 1915'ten Şubat 1916'ya kadar kapatıldığı hapishane.

budala, Hebbel'i[45] sizi tanımadan çok önceden beri tanıyorum ben. [...] Biraz soğuk biri olsa da ona büyük saygı duyuyorum. Net bir şekilde, onu, Grillparzer[46] ve Kleist'in[47] alt sırasına koyuyorum. [...]

Peki neler okuyorsunuz bakalım? Şu son günlerde iyi ve yeni kitaplardan size hararetle öneregeğim bir liste hazırladım. Böylece, her şeyden önce -eğer hâlâ okumadıysanız- Gerhart Hauptmann'ın Emmanuel Quint'i.[48] Christ de Hans Thoma'nın[49] tablolarını bilir misiniz? Bu kitapta İsa'yı, sağında ve solundaki açık mor ışık dalgaları pırıl pırıl başaklarda harelenirken, lal rengi ışık vurmuş ince siluetiyle, olgun buğday tarlalarında yürürken göreceksiniz. Resme bakarken, birçok düşüncenin arasından biri kafama takıldı. Bir fikrin böyle gözler önüne serildiğini daha önce hiç görmemiştim. Deneyimlerime dayanarak bunu çok derinden hissettim: Kitleye hitabeden ve ağzından çıktığı anda her sözün donup kaldığını, tüm inceliğini yitirdiğini ve dinleyenlerin kafalarında karikatüre dönüştüğünü hisseden bireyin trajedisi... Bundan böyle bizzat bu karikatür, konuşmacının imajı haline gelmiştir ve öyle de kalacaktır; sonunda yandaşları onu çepeçevre kuşatıp, bağırıp çağıracaklardır! "Mucizeni göster bize! Öğreteceklerinin hepsi bu kadar mı? Mucizen nerede?"

Hauptmann'ın konuyu dile getirme tarzı tek kelimeyle dahice. Hansçığım, insanlar hakkında asla kesin yargılı olmamak gerekiyor. Bizi her zaman şaşırtabilirler; kötülükte üstlerine yoktur, ama Tanrıya şükür, iyilikte de öyle... Hauptmann'ı mükemmel bir üç kağıtçı olarak düşünüyordum. İşte bakın, adam, tam da benim ona hiç zaman yitirmeden hararetli bir mektup göndermiş olmayı tercih edeceğim bir anda, size hem derinliği olan, hem de büyük bir kitap sunuyor. Siz ki, benim Ricarda Huch'a[50] yaz-

45. XIX. yüzyıl. Alman Tiyatro yazarı.

46. Avusturya'lı tiyatro yazarı.

47. Romantik Alman yazarı Heinrich von Kleist. *Hamburg Prensi*'ni yazan öykü ve oyun yazarı.

48. 1910'da *Der Narr in Christo Emmanuel Quint* adıyla çıkmış olan roman. (Christ E.Q.'in Delisi) Gerhart Hauptmann, 1912'de Nobel Edebiyat Ödülünü kazandı.

49. Alman Ressam 1839-1924.

50. Alman, kadın roman yazarı. (1864-1947) Tarih Kitapları yazarı.

mamı istiyordunuz, biliyorum bu mektup için de beni yüreklendirecektiniz, ama ben bu türden gösteriş icabı itiraflar için çok utangaç ve sakınımlıyımdır. Bu itirafları... Bunları size yapmam yetip artıyor bana. [...]

Ne zaman geleceksiniz bakalım?
Tüm kalbiyle
Sizin R.

Hans Diefenbach

Wronke, 8 mart 1917

İşte size söyleyeceğim binlerce şeyden yalnızca birkaçı. Şimdi biraz daha sakinim, işte bu yüzden size yazıyorum. Yırttığımı söylediğim muktubu, sizi üzmemek için yollamadım. Yazıya dökülmüş gelip geçici bir bunalım, gerçekte olduğundan daha trajik bir etki uyandırır. Herşeyden önce, işte beni size yazmaya iten neden: Matmazel Mathilde[51] burada. Posen'e gidiyor. Orada sizi görmeyi umuyor. Onu gitmeye ben zorladım, çünkü bu ziyaretin, işinize geleceğini düşünüyorum. Matmazel Jacob size buradaki yaşamımı ayrıntılarıyla anlatacak ve sıcacık sevgilerimi iletecek. Ama size başka bir şey daha getirecek. Bu, benim *Karşıeleştiri*min müsveddesi... *Birikim*[52] konusundaki kitabımı savunmak için Eckstein, Bauer ve arkadaşlara yanıt. Siz zavallı mutsuz, bu kitabın ikinci okuru olmayı siz istediniz. (İlk okuru doğal olarak müsveddeyi defalarca okumuş olan Mehring oldu: Mehring son defasında kitabı "tek kelimeyle dahice" buldu. Marks'ın ölümünden bu yana hiç bu kadar "İnsanı saran, gerçekten büyük" bir kitap okunmamış olduğunu söyledi. Çok geçmeden -kendisinin de ifade ettiği gibi aramızda biraz tartışınca- kitabın hiç de göklere çıkarılacak bir kitap olmadığını söyledi!)

51. Mathilde Jacob.

52. 1913'te çıkan *Sermaye Birikimi*, sayısız eleştiriye yol açmıştı. Özellikle de, her ikisi de Avusturya'lı Sosyal Demokrat olan Gustav Eckstein, Otto Bauer'in eleştirilerine.

Aslında bu, benim oldukça gurur duyduğum ve kesinlikle benden daha fazla yaşayacak bir eser: bizzat *Birikim*in kendisinden daha oturaklı bir kitap. En ufak bir süsleme yapılmadan, en ufak bir beğenilme kaygısı olmadan, allayıp pullanmadan, konu ana hatlarıyla ele alınmış; biçem tıpkı bir mermer parçası gibi nerdeyse "çırılçıplak" bir yalınlık üzerine kurulmuş. Zaten şimdilik, sanatta olduğu kadar bilimsel alanda da yalnızca yalın, dingin ve büyük olanı beğeniyorum; işte bu yüzden Marks'ın *Kapital*'inin birinci cildine, bu kadar ünlü olmasına karşın, Hegel[53] tarzındaki modası geçmiş süslemelerle dolu olması yüzünden tepki duyuyorum. (Parti açısından benzer bir yargı, hiç tereddütsüz bana beş yıl zindan, on yıl da yurttaşlık haklarından yararlanamama cezasına malolacaktı...)

Okur, doğal olarak, bilimsel düzlemde benim *Karşılaştırma*ma değer biçmek için genellikle ekonomi politik, özellikle de Marksist ekonomiyi derinlemesine bilmek zorunda. Peki ya günümüzde bu durumda olan kaç ölümlü var? Yarım düzine bile etmez bunların sayısı. Bu açıdan benim çalışmalarım gerçekten lükse giriyor. Bunlar, yaldızlı kağıda yazılabilirdi pekala. En azından *Karşılaştırma*da, "sıradan okur"da bir panik korkusuna yol açan bu cebirsel formüllerin hiçbiri bulunmuyor. Genel olarak, kitabı anlayacağınızı umuyorum. Mehring özellikle "açıklamanın duruluğunun ve billursu saydamlığının" altını çiziyordu. Öyleyse kitabı okuyacaksınız; gerek "sıradan okur" olarak, gerek "halk adamı" olarak kitap hakkında düşündüklerinizi söyleyeceksiniz bana. Anlatımın sanatsal değerine ilişkin yargınızı çok önemsiyorum, ama ayrıca bundan ne anladığınızı da görmek istiyorum. Öyleyse, işe koyulun. *Surge puer*[54] ya da ayakta okuyamazsanız yatarak okuyun ama çalışmaya koyulun ve bu kitabın sizde ne tür bir izlenim bıraktığını yazın bana; zaten ekonomi politik hakkında bildiklerinizi yeniden yoklamak hiç de fena olmayacak.

Ah Hansçığım; hiç değilse şu kış bitseydi! Bu mevsim beni mahvediyor. Ne insanlarından, ne de doğadan gelen ufacık bir

53. Kuşkusuz burada söz konusu edilen, *Kapital*'in birinci kitabının üslubu, dili.

54. Latince kalıplaşmış söz: "Ayağa kalk, çocuğum."

şiddete katlanabiliyorum artık. Her yıl, bu dönemde, hazırlıklarımı önceden yapmaya alışmıştım. Çünkü nisanın 7'sinde, en geç 10'unda, Cenova Gölü'nün kıyısında olurdum.

İşte şimdi, gölü görmeyeli üç yıl oluyor. Ah, şu Cenova Gölü, düş güzelliğindeki şu mavi göl! Berne - Lozan arasındaki monoton yolculuktan sonra, ürkütücü uzunlukta bir tünele girildiğini, sonra birden gölün kocaman mavi örtüsüyle karşılaşıldığını şaşkınlıkla anımsıyor musunuz yine?

Her defasında benim yüreğim tıpkı bir kelebek gibi havalanır. Sonra şu Lozan, Clarens arasındaki harika güzergâh. Yirmi dakikalık mesafelerle minicik istasyonlar, küçük, beyaz bir kilisenin çevresinde öbeklenmiş beyaz badanalı evler, kondüktörün ahenkli, yumuşak bir sesle duyurduğu anons... Sonra, istasyondaki çan çalmaya başlar. Ardarda üç kez... sonra üç kez daha... Tren hafifçe sarsılarak yeniden yola koyulur. Ama çan neşeli, pırıl pırıl bir tınıyla değişik perdelerden çalmaya devam eder. Mavi gölün yüzeyi, yolun durumuna göre durmadan konum değiştirir. Kah eğimli bir şekilde yükselir, kah suya düşmüş mayıs böceklerini andıran küçük vapurlar, arkalarında beyaz köpükten bir iz bırakarak yol alırken yeniden alçalır. Karşı kıyıdaki dik, beyaz yamacın etekleri, çoğunlukla mavi bir sisin içinde yitip gider. Karla örtülü yükseklikleri, gökyüzünde yapayalnız, olağanüstü güzellikte, göz kamaştırıcı, görkemli *Dent du Midi*. Tanrım, ne zaman nisan gelecek de, oralara gideceğim yeniden?

Oraya her gidişimde bu hava, bu dinginlik, bu neşe içime su serper, avutur beni. Benim köyüm Chailly -sur- Clarens'te üzüm bağları hâlâ otlarla doludur. Şimdilik yalnızca otlar çapalanarak işe başlanır. Yine bağlarda aylak aylak gezinebilir, oralarda bol bol yetişen kırmızı ballıbabalar, safari mavisi mis kokulu sümbüller toplayabilirim. Saat onbirde, köylüye yemeğini getirirler. Ceketsiz, yalnız gömlekle çalışan baba elindeki aleti bırakır, toprağa oturur. Karısıyla çocukları da köylünün etrafında bağdaş kurar, yemekte ona eşlik ederler. Sepet açılır, bütün aile sessizce yemek yemeye koyulur. Baba, elinin tersiyle alnındaki teri siler. Çünkü burada, bağların üzerinde nisan güneşi daha şimdiden yakıcı sıcaklığını duyurmaktadır.

Bana gelince, ben oralarda bir yere uzanır, uzun sözün kısası,

iliklerime işleyen güneşe kendimi bırakır, gözlerim yarı kapalı, ağzımda bir tutam otu geveleyerek, kafamı düşüncelerden arındırıp, bu bağcı aileyi gözlemlerim. Bütün benliğimi tek bir duygu sarar: Tanrım, dünya ne hoş, yaşamak ne güzel! Yükseklerde, Jamen geçidinde, Glion'dan gelen küçük bir tren, üzerinde küçük bir duman izi dalgalanırken koyu renk bir tırtıl gibi sürünerek yol alır: Sizi terkeden bir dostun uzak selamını getirecektir size.

Sizin R.

Hans Diefenbach'a

Wronke 27 Mart 1917 Akşam

Sevgili Hans,

[...] Rusya'nın beni nasıl sarstığını tahmin edersiniz sanırım. Yıllardır Moskova, Petersburg, Orel ya da Riga hapishanelerinde çürüyen eski dostlarımdan biri daha serbest kaldı şimdi.. Böylece burada yaşadığım hayata katlanmama da yardımcı oluyor. *Yer değiştirmek komik*, öyle değil mi? Ama ben bundan memnunum. Hatta o zaman benim şanslarım bir o kadar azalsa bile, bu özgürlük, onları doğal olarak yatıştırıyor.[55] [...]

En kötü dönem geçti, artık daha özgür soluk alıyorum. Dün, biraz serin ama açık, güneşli bir gün geçirdik. Güneş, küçük bahçemdeki çalılıkların henüz yapraklanmamış girişik dallarını, gökkuşağının tüm renkleriyle aydınlatıyordu. Çok yükseklerde, gökyüzünde serçelerin ötüşleri katılıyordu bu manzaraya. Soğuğa ve kara karşın, ilkbaharın geldiğini anlıyordu insan. Geçen yıl bu mevsimde hâlâ özgür olduğumu, Paskalya dolayısıyla Karl [Liebknecht] ve karısıyla Garnizon Kilisesinde *Saint Matthieu*'ye* uyarlanmış *Passion*'u** dinlemiş olduğumu anımsadım.

55. Rosa, Rusya'daki Şubat Devrimi'nden söz ediyor. Almanya'nın Doğu Cephesi'ndeki birliklerden Batı Cephesi'ne transferler yapabileceğine inanmış... Bu durum savaşın uzamasına, dolayısıyla mahkumiyetinin uzamasına yol açabileceğini düşünüyor.

* Kilisece geçerli sayılan dört İncil'in yazarları Matta, Markos, Luka, Yohanna adlı dört havaridir. Saint Matthieu (Matta) [çev.]

** İsa'nın çektikleri: İncil'de İsa'nın çektiği acıları anlatan bölüm. [çev.]

Ama Bach'ı ve *Saint Matthieu*'ye uyarlanmış *Passion*'u anımsamadan geçemezdim! Ilık bir İlkbahar günü, ellerim ceketimin cebinde, amaçsız, yalnızca vakit geçirmek ve yaşamın soluğunu hissetmek için Sevgili Südünde'imin sokaklarında dolaşırım. Sanırım, orda herkes beni tanır, düşlere dalıp, aylak aylak dolaştığımı bilir. Evlerde Paskalya dolayısıyla yataklar yorganlar çırpılır, bir yerlerden tavuk gıdaklamaları duyulur. Okullarından çıkan çocuklar kaldırımın ortasında kahkahalara karışan tiz çığlıklar atarak itişip kakışırlar. Tık nefes bir banliyö treni yanınızdan geçerken kısa bir düdük ötüşüyle sizi selamlar. Tıklım tıklım bira kasalarıyla dolu bir at arabası şangur şungur sesler çıkararak yokuş aşağı iner. Bu arada, demir yolu köprüsünden geçerken atların nalları şakırdar. Yine de, serçelerin cıvıltısını duymanızı engelleyemez nal sesleri. Tüm bunlar, ne Bach, ne de Beethoven'in hakkını veremediği bir senfoniyi, "neşeli şarkı"yı oluşturur. Bütün bu küçük, sıradan sahneleri gördükçe yüreğim sevinçle çarpar.

Şimdi de, Südende'deki küçük garın önünde, daima kafa kafaya verip küçük gruplar oluşturan başka aylakların yanındayım. Solda çiçekçi, sağda sigara satılan büfe. Vitrindeki renk cümbüşü ne harika. Güzel çiçekçi, bir bayana çiçek satarken, bana gülümser. İyi tanır beni. Çünkü önünden her geçişimde küçük bir buket çiçek alırım. Çoğunlukla da cebimde kalan son 10 fenikle. Sigara büfesinin camında piyango biletleri, ne hoş değil mi? At yarışları için bahse girilen biletleri seyrederken mutlu mutlu gülümserim. Kapısı ardına kadar açık küçük dükkanda, biri bağıra çağıra telefon eder. "Evet. Nasıl? Evet. İyi, saat beşte gelirim. Evet. İyi. Hadi görüşürüz. Saat beşte. Görüşürüz. Eyvallah!" Bu kaba saba ses, bu önemsiz konuşma ne kadar candan, ne kadar içtendir! Bu bayın saat beşte bir yere gidecek oluşu çok hoşuma gider. Ona şöyle seslenmeye can atarım: Ona benden selam götürün! - Kime? Bilmiyorum ki. Kime canınız isterse... İşte kollarında sepetleriyle, herhangi bir sır saklıyorlarmış gibi bir yüz ifadesiyle çene çalan iki yaşlı kadın. Gözüme sevimli görünürler.

Sokağın köşesindeki zayıf, tek gözlü kör gazete satıcısı ellerini oğuşturarak gidip gelir ve tıpkı bir robot gibi, ezelî ve ebedî

namesini çığırır: "Resimli *La Vossische Zeitung*'u isteyin..." Kapalı havalarda -hergün Partinin Okuluna gitmek için onun önünden geçmem gerekiyor- korkunç telafuzlu bu adam ruhumu daraltır. O zaman varlığımla usa yatkın birşeyler yapma umudumu yitiririm. Şimdi, tepeden tırnağa güneşin altında kavrulduğundan, adamın "iesteyiniz"ini dokunaklı buluyor, kırk yıllık ahbabımmış gibi ona gülümsüyor, bir gazete alıyor, kışın ona ters ters bakıp durduğum için kendimi bağışlatmanın yolunu arıyorum. Sokağın öbür köşesinde, sarı pancurları daima kapalı tutulan bir lokanta var. Bu kirli ve hep kapalı camlara, küçük bahçedeki çakıl taşlarının üstüne konulmuş, üzerlerine kırmızı mavi kareli kumaştan örtüler serilmiş masalara bakarken çok hüzünlenirim. Ağlamamak için çabucak geçerim lokantanın önünden. Bugün en azından, bu masalar güzel görünüyor gözüme. Karşı kıyıdaki ak ağacın dallarının gölgesi nasıl oynaşıyor masaların üzerinde, görüyor musunuz? Bundan hoş bir sahne olur mu? Fırının kapısı durmadan, gıcırtıyla açılıp kapanıyor. Ufak tefek hizmetçiler, çocuklar içeri giriyor, sonra ellerinde beyaz kese kağıtları ile çıkıyorlar fırından. Pastaların iştah açıcı kokusuna ve sokaktaki serçelerin cıvıltısına karışan bu gıcırtıda, nasıl oluyor bilmem, insan etkinliğini çağrıştıran apaçık bir şey yok mu? "Ben yaşamın ta kendisiyim, yaşam güzel." demiş gibi gelmiyor mu kulağa bu sesler? Ve işte ben fırının önünde dikilmiş, ağzım bir karış açık bakınıp dururken, fırından, bizim sokağın ayakkabı tamircisinin yaşlılıktan iki büklüm olmuş büyükannesi çıkıyor. Dişsiz ağzıyla bana: "Matmazel, bize kahve içmeye geleceğinize söz vermiştiniz." diye sesleniyor. (Nedendir bilmiyorum, Südende'de herkes bana matmazel diye hitap eder.) Onu anlamakta güçlük çekiyorum, ama bir gün "kahve içmeye gelmek" için ciddi olarak söz veriyorum. Söz!... Gülümseyerek razı oluyor. Yaşlı, buruşuk yüzünde bir sevinç dalgası dolaşıyor. "Mutlaka geleceksiniz, değil mi?" diye sesleniyor yeniden. Tanrım, bu insanlar ne kadar nazik, ne kadar iyi. İşte, hiç tanımadığım bir hanım daha gülümseyerek başını çeviriyor, bana selam veriyor. Belki de mutluluktan ışıldayan yüzümle ellerim cebimde dolaşırken, hiç de alışılmadık bir halim var. Ne olursa olsun! İlk-

bahar güneşinde amaçsız, eller cepte sokakta avare avare dolaşmaktan, delikli on feniğe alınan bir buketten daha büyük mutluluk var mıdır acaba?

Hansçığım, [...] bana çabucak nisan güneşi yollayın. Sokaklarda, her yerde varlığını duyuran yaşamın harikalarını yeniden keşfetmemi iyi, aydınlık, dingin bir insan olmamı sağlayacak olan nisan güneşi yollayın bana.

R.

Hans Diefenbach'a

Wronke, 30 Mart 1917

Dün, uykuya dalmadan binbir zahmetle kurduğum dengem yine bozuldu; geceki umutsuzluğumdan daha kötü bir umutsuzluğa kapıldım. Bugün yine hava kapalı. Güneşin yerini, doğudan esen soğuk bir rüzgar aldı.

Donmuş bir yaban arısı gibiyim. Hiç şimdiye kadar, sonbaharda, kışın habercisi olan o soğuk sabahlarda bu arılardan birini buldunuz mu bahçede? Soğuktan uyuşmuş, otların üstüne ölü gibi sırt üstü devrilmiş, küçük ayakları içeriye kaçmış, küçük kürkü kırağı ile kaplanmış bir yaban arısı gördünüz mü? Güneş iyice ısıtacak ki, küçük ayaklar yavaş yavaş kımıldamaya başlasın, gevşeyip çözülsün. Ondan sonra küçük arı dönecek, vızıldayarak yavaş yavaş uçacak. Benim işim gücüm bu donmuş yaban arılarının önünde diz çöküp, nefesimle onları ısıtarak hayata döndürmekti.

Şimdi zavallı ben, güneş insafa gelirse, öldürücü soğuklardan kurtulabileceğim! Şimdilik, Luther'in mürekkep hokkasıyla yaptığı gibi içimdeki şeytanlarla dövüşüyorum.. [...] Ricarda Huch'un Keller üzerine yazdığı[56] kitabı için size çok teşekkür ederim. Geçen hafta hırçınlığım üstümdeyken o kitabı zevkle okudum.. [...] Gottfried Keller'in *Zurih Öyküleri ve Martin Sa-*

56. Ricardo Huch, Gottfried Keller, Leibzig, 1914.

lander adlı kitaplarını da yeniden okudum. Lütfen, şaşkınlıktan sıçramayın, ama belli ki Keller ne roman ne de öykü yazacak güçte bir yazar. [...] Yalnız *Henri le Vert*'in[57] ilk bölümü gerçekten hareketli. [...]

İlkbaharın tadını hiç geçen yıl bu zamanlarda olduğu gibi özene bezene çıkarmamış, ilkbahar havasını dolu dolu ciğerlerime çekmemiştim. Belki bir yıllık hücre hapsimden sonra bahar geldiğindendir belki de artık her bitkiyi, her tutam otu tanıyıp, gelişmesini en ufak ayrıntısıyla izleyebildiğimden. Olsa olsa birkaç yıl önce, sarı çiçekli bir çalının karşısında kendi kendimize bunun ne olabileceğini sorduğumuzu anımsıyor musunuz? Siz bunun "Sarısalkım" cinsinden bir bitki olduğunu "düşünmüş "tünüz. Elbette ki o cinsten bir bitki değildi o çalı!

Üç yıl önce iyi ki birdenbire botanikle ilgilenmeye başlamışım. Şimdiye kadar yaptığım herşeyde olduğu gibi bu konuya da tüm isteğimle, tüm varlığımla atıldım. Dünya, parti ve işlerimi gözüm görmeyecek ölçüde, günlerimi, gecelerimi tek bir tutkuya hasredecek biçimde [...] Gertrud'un[58] bitkilerimi "yok etmek"le beni tehdit edip, saçını başını yolma noktasına geldiği ölçüde... Sonuç: Şimdi bitkiler evreninde, kendi evrenimdeyim. Bu benim çılgınca fethettiğim, zaptettiğim bir ülke.

Geçen İlkbaharda bu gezintiler için yeni bir yol arkadaşı edindim. Karl Liebknecht.. [...] Sabahtı... Tarlalar, kış fidelikleri tatlı yeşile boyanmaya başlıyordu. Boralar yüzünden, ılık bir rüzgar, kara bulutlar gökyüzünde sürüklenip duruyordu. tarlalar kâh güneşin altında parıldıyor, kâh bulutların gölgesinde zümrüt yeşiline boyanıyordu. Hiç konuşmadan yürürken tanık olduğumuz nefis bir manzara... Karl birdenbire durdu, ciddiyetinden hiçbir şey kaybetmeden tuhaf biçimde hoplayıp zıplamaya başladı. Şaşkın şaşkın baktım ona. Hatta, biraz da korktum. "Neyiniz var?" diye sordum. "Öyle mutluyum ki.." demekle yetindi. Tabii bunun üzerine deliler gibi gülmeye koyulduk.

Tüm kalbiyle R.

57. XIX. yüzyılın ikinci yarısının Alman düşmanı İsviçre'li yazarı Gottfried Keller'in eserleri.

58. Gertrud Zlottko, Rosa'nın ev işlerine bakan kadın.

Hans Diefenbach'a

Wronke, 20 Haziran 1917

Günaydın Hansçığım! [...] Şu aralar ne kadar çok olay oldu! Benim dikkatli gözlemlerim sürerken, tüm çiçekler alemi yaşama uyandı, sonra ölümle tanıştı. Leylakların ilk tomurcuklarından tut, ağır kokuları insanın başını döndüren, dallardan gevşek gevşek sarkan akasyalara kadar. Şimdi yere düşmüş ak çiçekleriyle, toprağı kaplıyorlar. Bütün çalılar tomurcuk, meyvalarla dolu. Salkımlar gelişip büyüyor; kısa aralıklarla kırmızıya, maviye, siyaha dönmeden önce yaşam parıltıları beliriyor ham salkımlarda. Günden güne meyve özsuyu ile dolup, kabaran meyvalar...

Ötüşleri usul usul kesilince yavru çıkardıklarını anladığım yeni bir kuş cinsi keşfettim. Sonra, küçük bahçemin her köşesinde saklı yuvalardan yayılan tatlı cıvıltıları dikkatle izleyerek, büyüdüklerini hissettim yavruların. İşte şimdi analanyla birlikte penceremde, gözümün önünde yemlerini yiyorlar.

Özellikle bir ispinoz ailesi, her gün birçok kez pencereme geliyor. Çiftleşme mevsiminden önce de tanıdığım anaları her gün yavrularını getiriyor bana. Anasından daha iri ve tombul olan "sevgili küçüğümüz" tüylerini kabartıyor, boğuk bir ciyaklama koparırak kel kafasını çılgın gibi sağa sola sallayarak, ara sıra, gagasını sonuna kadar açmakla yetiniyor. Zayıflamış, bir deri bir kemik kalmış, tüyleri kirpi gibi olmuş anası tarafından beslenmeye bayılıyor. Bir gemi yükü (!) yulaf ezmem, "küçük sevgili"nin kursağında tükeniyor. Anasına da bir iki tane yemle yetinmek düşüyor. Oysa küçük yavru şimdiden adamakıllı uçmayı, yem bulmayı becerebilir. Zamanla canının istediğini yapabilir. Ben perdemin arkasından her defasında bu sahneyi izliyorum. Bazen bu işe burnumu sokmak, şu masum yumurcağa bir tokat atmak arzusu duyuyorum. [...] Benim ailemde de annemin elinden geldiği kadar yiyecekleri açık gagalarımızdan içeri doldurduğunu anımsıyorum. (Özellikle de aile babasının gagasına.) [...]

[R. L. mektubunu bitirirken, Yunan şairi Anacréon'un birkaç dizesini alıntı yapar. İşte son dizeler:]

Yaraladın bilmeden, oynarken
Çırpınan, kanayan yüreğimi...
Biliyorsun seviyorum, seninim ya, boşver gerisini.

Bu dizelerin ne anlama geldiğini ve kime yollandığını bir tek tanrı bilir. Şimdilik Hansçığım, yokluğumda neler yapıldığı konusunda ayrıntılı bir itirafname bekliyorum.

Tüm kalbiyle R.

Hans Diefenbach'a

Wronke, 23 Haziran 1917

Hansçığım günaydın.. İşte yine yazıyorum. Bugün kendimi öylesine yalnız hissediyorum ki, sizinle gevezelik ederek biraz olsun yatışmam gerekiyor. - Bu öğleden sonra, sağlığıma gerekli olan öğle uykusu için divana uzanmış, gazeteleri okuyordum. Saat iki buçuk olmuş, kalkayım diye düşündüm. Birden, uyuyakalmışım. Karmakarışık olsa da, bende hoş bir izlenim bırakan harika bir düş gördüm. Bildiğim tek şey, çok değer verdiğim biri vardı yanımda. Parmağımla onun dudaklarına dokunup şöyle soruyordum: "Bu dudaklar kimin?" Sözü edilen kişi yanıtlıyordu: "Benim!" -"A, hayır!" diye haykırıyordum, gülerek; "Bu dudaklar benim, bana ait bunlar!" Bu saçmalık beni güldürdü ve uyandım. Duvar saatine şöyle bir göz attım. Saat hâlâ ikibuçuktu. Besbelli bu uzun düş bir dakikadan fazla sürmemişti. Ama yine de tatlı bir an yaşamış olma duygusu ve yürek rahatlığı verdi bana.. Bahçeye çıktım yeniden. Orada, çok geçmeden güzel bir sahneye tanık oldum. Bir kızıl gerdan geldi, bahçe duvarına kondu. Tam arkamda ötmeye başladı. Genellikle bu mevsimde kuşlar tamamen aile kaygısına düşerler, içlerinden yalnızca biri ara sıra böyle kısa kısa öter.

İşte bu kızılgerdan da beni fark etmeyip mayıs başlarında bir

iki kez ötüyor. Bu küçük kuşu ve ötüşünü tanıyor musunuz, bilmem.. Ben bile bu kuşu -birçok başka şey gibi- ancak şimdi böyle bütün özellikleriyle keşfettim. Şimdi bu kuşu -eskiden- bol bol övülen bülbüle yeğliyorum. Bülbülün eşsiz konserini, bir yıldız sanatçının konserine benzetiyorum. İzleyicileri, gürültülü alkışları, kendinden geçmiş hayranların övgüyle dalgalanmasını çağrıştırıyor.

Kızılgerdanın küçücük, tatlı bir sesi var, bir kalk borusunun ilk notalarına, bir uvertür gibi çalan gösterişsiz, içten bir melodiye benziyor ötüşü. *Fidelio*'nun hapishane sahnesindeki uzaktan gelen trompet sesini bilir misiniz? Gecenin karanlığını adeta bu rahatlatıcı ezgi dağıtıyor. İşte biraz bu ezgiye benziyor kızılgerdanın ötüşü. Öyle tatlı, öylé ölçülü bir tremolo ki, belli belirsiz bir anı, unutulmuş bir düş izlenimi uyandırıyor. Bu ezgiyi işittiğim zaman yüreğim tamamen hayranlık ve acı ile dolup taşıyor. Yeni bir gün başlayıncaya kadar, sanki bulutlar dağılmış da güneşin parıltısı yeryüzünü aydınlatmışçasına görüyorum yaşamımı ve dünyayı. Bu sabah duvarın üzerinde söylenen ve hiç de otuz saniyeden fazla sürmeyen bu küçük tatlı melodi yüreğime su serpti.

O anda herhangi bir insana, herhangi bir zamanda yapabileceğim tüm kötülükler için, ayrıca olası tüm katı düşünce ve duygularım için pişmanlık duydum. Bir kez daha iyi olmaya, ne pahasına olursa olsun yalnızca iyi olmaya karar verdim; bu, "haklı olmaktan" ve tüm küçük aşağılanmalar için zabıt tutmaktan daha iyidir. Masamın üstünde dünden beri yaşam kuralı olarak benimsemek zorunluluğu hissettiğim yedi ilkenin yer aldığı bir pusula var. Bunlardan ilki, "mektup yazmama" özel koşulunu koyuyor. Buna karşın, size hemen mektup yazmaya karar verdim işte. Görüyorsunuz ya ne kadar zayıfım; bizzat kendi kendime kararlaştırdığım sıkı yaşam kurallarına ne kadar uyduğumu görüyorsunuz işte! Evet! Bana son mektubunuzda yazdığınız gibi, kadınlar zayıf göründükleri ölçüde, erkek milletinin daha çok ilgisini çekiyorlar. Şu anda sizi sevindirmeliydim. Çok yazık ! Burada kendimi öyle zayıf hissediyorum ki... olmak istediğimden çok daha fazla zayıfım. [...]

[R.L. daha sonra; Sosyalist Enternasyonal'in Brüksel Bürosu Sekreteri Camille Huysmans'la savaşın eşiğinde son kez karşılaşmalarını anlatır.]

Şık bir kafeteryadaydık. Masada, tam benim karşımda, bir buket kuzgunkılıcı çiçeği vardı. Politik durum hakkındaki konuşmaya katılmadan, kendimi çiçeklerin güzelliğine kaptırmış, hayran hayran çiçeklere bakıyordum. Söz dönüp dolaştı, benim istifama dayandı. "Parasal sorunlar"a dayalı güçlükler yaşamamdan tutun, biletimi alıp hangi trene binmem gerekiyorsa beni o trene bindirecek, kaybolmuş çantalarımla ilgilenebilecek, bir takım hizmetlere ömür boyu gereksinim duymama kadar, bir dolu ayıplanası zayıflıklardan söz edildi; kısaca bunlar daha önce de hep güldürmüştü sizi... [...] Huysmans derhal, kaderimi ellerine aldı ve akşam yemeği için beni evine götüdü. Bana küçük bir kedi getirdi, sonra bana Mozart'tan, Schubert'ten parçalar çalıp söyledi.

İyi bir piyanosu, güzel de tenor sesi var. Bu, müziğin beni yaşatan hava gibi olduğunu anlamasına bir vesile oldu onun için. Özellikle de Schubert'in "İnsanlığın Sınırları"nı çok incelikle söyledi. Hele şu son dize... "*Und mit uns spielen Wolken und Winde*" [Bulutlar ve rüzgar bize meydan okuyor] Bu dizeyi iki üç kez, derin bir coşkuyla söyledi. Acaip felemenk telaffuzuyla, *Wolken*'i *Wouken*'e dönüştüren gırtlaktan çıkardığı L sesi ile... Tabii daha sonra, valizimi taşıyarak beni trene kadar götürdü. Vagonda birden yanıma oturup: "Ama tek başınıza yolculuk yapmanıza razı değilim!" dedi. Gerçekten de, sanki bebekmişim gibi... En azından Alman sınırına kadar bana eşlik etme fikrinden onu caydırıncaya kadar epeyce ter döktüm. Ancak tren hareket edince ihtiyatla atladı ve bana şöyle seslendi: "Paris'te görüşürüz!" Gerçekten de iki hafta sonra Paris'te yapılacak olan bir kongrede bir araya gelecektik.

31 temmuzda olacaktı kongre. Ama trenim Berlin'e geldiğinde savaş doruk noktasına çıkıyor ve iki gün sonra zavallı Huysmans'ın sevgili Belçika'sı işgal ediliyordu. Kendi kendime o sözü yineledim o zaman: "Bulutlar ve rüzgâr bize meydan okuyor.." [...]

Şu anda saat akşamın dokuzu, ama etraf aydınlık daha. Çevremde büyük bir sessizlik hüküm sürüyor. Saatin tıktaklarından ve uzaklarda belli belirsiz bir köpek havlamasından başka ses duyulmuyor. İnsan köyde, akşamları uzaktan bir köpek havlaması işittiği zaman bu ses kulağa ne hoş geliyor, öyle değil mi? Hemen gözümün önüne gürültüden patırtıdan uzak bir çiftlik getiriyorum. Ağzında piposuyla, ceketsiz bir adam kapının eşiğinde dikilmiş, eski bir komşuyla yarenlik ediyor. İçerden cıvıl cıvıl çocuk sesleriyle, kap kacak sesleri geliyor. Dışarıda ise olgun buğdayların kokusu ve kurbağaların kesik kesik ilk vıraklamaları...

Hoşçakal Hansçığım.
R.

Hans Diefenbach'a

Wronke, 6 Temmuz 1917

Sevgili Hans, uyuyor musunuz? Kulağınızı uzun bir ekin sapıyla gıdıklamaya geliyorum şimdi. Arkadaşa gereksinmem var, üzüntülüyüm, teselli bulmak istiyorum. Bu günlerde huysuzluğum üstümde olduğu için mutsuz; mutsuz olduğum için de hasta oldum. Ya da sıralamayı tersine çevirirsek: hastalandığım için mutsuz oldum, mutsuz olunca da huysuz oldum. Acaba hangisi? Hiç bilmiyorum. Şimdi yeniden iyiyim ve bir daha asla içimdeki şeytanların sesini işitmemeye yemin ediyorum. Ara sıra mutsuz olmamı isteyebilir misiniz benden? Mutsuz olduğum zamanlarda beni yaşatacak ve mutlu edecek şeyleri yalnızca çok uzaklardan görüp işitebiliyorum. Bir daha bu duruma düşersem, azarlayın beni! Bundan böyle sabırlı, uysal, minnettar bir kadın olacağım. Tanrım, madem ki güneş benim için parıldıyor, madem ki kuşlar anlamını çok iyi bildiğim o çok eski ezgileriyle ötüyorlar, minnettar ve neşeli olmam için yeterince nedenim yok mu?

Bana ötüşünü duyurmak için en haklı nedeni olanı da size res-

mini yolladığım şu küçük kuş. Bu kaba saba gagalı, yassı suratlı ve arsız bakışlı arkadaşın adı, "Hypolais hypolais". "Fransızcada "zırhlı kuş" ya da "alaycı kuş" derler buna. Mutlaka adını bir yerlerde daha önceden duymuşsunuzdur. Çünkü, sık koruluklann bulunduğu her yere, parklara yuva yapmayı sever. Yalnızca, ona dikkat etmemişsinizdir: Çoğunlukla günlük yaşamlarında insanlar, en sevimli nesnelerin önünden, kafalarını çevirip bakmadan, onları farketmeden geçip giderler. Bu kuş, eşi benzeri olmayan bir üçkağıtçıdır. Öteki kuşlar gibi ötmez. Bir ezgi, bir melodi yoktur ötüşünde. Ama halktan gelen, halka yönelik (!) bir hatiptir. Bahçelerde yüksek sesle, ateşli ve coşkulu söylevler verir, sert bağlamlarla dolu dokunaklı, tumturaklı konuşmalar yapar. En münasebetsiz soruları sorar, sonra en ipe sapa gelmez yanıtları yine kendisi vermek için sabırsızlanır. En cesur savları ileri sürer, başkalarının görüşlerine hiç kimsenin desteklemeyeceği biçimde karşı çıkar. Hemen oracıkta baskın çıkmak için, açık kapıları zorlar. "Ben demedim miydim? Ben demedim miydim?" der.

Onu dinlemek isteyen ya da dinlemek istemeyen herkese uyanda bulunur! "Göreceksiniz! Göreceksiniz!" (Aslında, şakalarından her birini iki kez yinelemek gibi akıllıca bir alışkanlığı vardır.) Birden söylevinin tam orta yerinde kuyruğu sıkışmış bir fare gibi cıyaklamakta ya da hınzırca gereksinim duyulan ve o minicik gırtlaktan çıkan, inanılmaz derecede komik etki yapan bir kahkaha atmakta tereddüt etmez. Kısaca bıkıp usanmadan, bahçeyi en kusursuz saçmalıklarla doldurur. Söylevleri boyunca hüküm süren sessizlikte, öteki kuşların adeta göz kırpma ve omuz silkme yarışına girdiklerini sanırsınız.

Bana gelince, omuz silkmenin tersine, her defasında mutlu bir kahkaha atıp şöyle seslenirim ona: "Sevimli palavracı!" Aslında, onun ipe sapa gelmez gevezeliğinin en derin gerçeklerden oluştuğunu ve her konuda haklı olduğunu bilirim. Rotterdam'lı Erasme[59] gibi, çok bilinçli bir biçimde deliliğe övgü yapar ve tam üstüne basar. Benim sesimi daha önceden tanıdığını sanıyorum. Haftalar süren bir sessizlikten sonra, bugün yeniden şamataya başladı. Penceremin dibindeki fındık ağacının küçük dallarından

59. En ünlü eseri "*Deliliğe Övgü*"olan, 1536'da ölen ünlü hümanist.

birine tünedi. Buna ne kadar sevindiğimi ona göstermek için, her zamanki "sevimli palavracı" lafımı attım ortaya. "Sensin deli." gibi yorumlanabilecek densiz, saygısız bir yanıt gakladı bana. Minnettar bir gülüşle hemen bunu kabullendim ve hemen o anda, huysuzluğum, mutsuzluğum ve hastalığım geçti. Sevgili Hans, bu çok kötü palavralardan söz ederken sakın bunları kafamdan uydurduğumu sanmayın! Doğru olmayan tek bir sözcük yok! Günün birinde, onlarca alaycıkuşun yuva yaptığı Berlin Bitki Bahçesi'nde bu olanları kendi gözlerinizle görebilecek, bu neşeli hovardayı dinlerken gülmekten katılacaksınız.

Burada, kelimelerle anlatılamaz, inanılmaz güzellikte bir gün daha yaşadık. Genellikle, saat 10'da çalışmak için odama dönerim: Bugün bunu yapamadım. Hasır kotuğuma uzanıp, başımı geriye attım. Saatlerce hiç kımıldamadan gökyüzünü seyrettim. Olağanüstü şekillerdeki devasa bulutlar, paramparça kıyılarının arasından yumuşak pastel mavi renkte ışıyan gökyüzünü her yandan kaplamıştı. Bulutların merkezi, bir fırtına karanlığının tonlarında, en tatlı gümüş rengi bir duvağın tüm nüanslarını sergileyen parlak gri renkteyken, güneş ışınları bulutların çevresini bembeyaz çevreliyordu. Gri rengin zenginliğini ve güzelliğini daha önce hiç farkettiniz mi? Bu rengi böyle seçkin, kendine özgü, öylesine değişik yapan şey ne, bilmem! Bu griler, gökyüzünün pastel mavi zemininden ne harika şekillerde süzülüyorlardı, bir bilseniz! Gri bir giysi, koyu mavi gözlerle nasıl uyum sağlarsa öyle.

Bu sırada, tam karşımda, bahçemdeki kavak ağacının yaprakları, güneşte harelenerek, tatlı bir ürpertiye yakalanmışcasına hışırdıyordu. Gri ve mavi düşlere daldığım bu birkaç saat boyunca, sanki yüzyıllarca yaşamışım gibi hissettim. Kipling[60] yazdığı Hint öykülerinden birinde, hergün öğleye doğru bir manda sürüsünün köyden nasıl çıkarıldığını anlatır. Bütün bir köyü birkaç dakika içinde toynaklarının altında ezebilecek güçteki bu kocaman hayvanlar, sırtlarında kısa kollu gömlek, ellerinde sopayla kendilerini dosdoğru uzak bir bataklığa doğru götüren iki esmer

60. Rudyard Kipling (1865-1936) *"Ormanın Kitabı"* adlı eserin, Nobel ödüllü yazarı.

köylü çocuğunu sabırla izlerler. Bataklığa varınca, hayvanlar yan gelip yatarlar. burun deliklerine varıncaya dek çamura gömülürler. Bu sırada oğlanlar, güneşin yakıcı sıcağından korunmak için, cılız bir akasyanın gölgesine sığınıp, yanlarında getirdikleri pirinçli çörekleri gevelerken, bir yandan da güneşte uyuyan kertenkeleleri gözlemekte, aydınlıktan titreyen boşluğu seyretmektedirler... Eğer iyi anımsıyorsam, "Böyle bir öğleden sonra, bazı insanlara tüm bir yaşamdan daha uzun gelir." diye yazıyordu Kipling. Ne güzel söylemiş değil mi? İşte ben de, bugünkü gibi bir sabahı yaşayınca, kendimi şu küçük Hintli köylülere benzettim.

Bir tek şey bana acı veriyor; o da bunca güzelliğin tadını *tek başıma* çıkarmak zorunda oluşum. Duvarın üstüne çıkıp şöyle bağırmak isterdim: Lütfen şu muhteşem günün farkına varın! [...] Gün, ayaklarınıza serili açılmış bir gül gibi, onu yerden alıp dudaklarınıza götürmenizi bekleyen bir gül gibi sunuluyor size.

R

Hans Diefenbach'a

Breslau, 13 Ağustos 1917

Sevgili Hans, son olarak küçük bir kartpostalla size iki satırlık selam yolladım; ama daha şimdiden, sabırsızlıkla gerçek bir mektup bekliyorum sizden. Burada tamamen bir mahpus yaşamı sürdürüyorum, yani gece gündüz hücre hapsindeyim. Karşıdaki erkek koğuşundan başka hiçbir şey görmeksizin... Kuşkusuz, istediğim zaman avluya çıkmaya hakkım var, ama avlu, hapishanenin binalarıyla çevrilmiş, alelade kaldırımla döşenmiş bir avlu. Mahkumlar orada işleriye güçleriyle haşır neşir oluyorlar. Bu yüzden orada geçirdiğim zamanı, sağlığım açısından gerekli olan en kısa zaman dilimiyle sınırlıyorum. Sağlık sorunlarım nedeniyle hareket etmem gerekiyor. Bu "gezintiler" esnasında bile çevreme olabildiğince az bakmaya çaba gösteriyorum.

Wronke'tan sonra, her bakımdan yıkıntı ansızın çöktü üzerime. Bunu şikayet olsun diye söylemiyorum, neden şu anda size, ben Wronke'layken aldığınız gül kokulu gökmavili ve puslu bulutlarla dokunmuş mektuplardan birini yollayamadığımı söylemek için yazıyorum. Yakında sakinleşirim. Bitmez tükenmez "serinkanlılık yedeğim" yok mu benim bir kenarda? Yeter ki şu gelip geçici durum birazcık düzene girsin. Şimdiye değin fena halde takılıp kaldığım şu beladan bir kurtulayım. Birkaç haftadan beri midem isyan ediyor. Öyle ki bir hafta yatakta yatmak zorunda kaldım. Şimdi hâlâ sıcak kompreslerle ve hafif çorbalarla idare ediyorum aslında. [...] Şimdilik Fransız Devrimi üzerine Mignet ve Cunow[61] okuyorum. Sizi her defasında avucunun içine alan, sizde hayranlık uyandıran ne harika bir dram! Ancak, katı ilkeciliğin ağlamaklı çerçevesinde cereyan etse de İngiliz Devrimi'ni daha güçlü, daha fantezi ve şatafatlı buluyorum. Guizot'u[62] tam üç kez okudum, ama yine de okumaya doyamadım. [...]

Tüm kalbiyle sizin R.

Luise Kautsky' ye

Breslau, 19 Aralık 1917 Çarşamba

Şimdi Hannes'dan, sevgili Hannes'ımızdan dünyada bir eşi daha bulunmayan bu tatlı ve tertemiz genç adamdan söz edelim. [...]

İşte, aklıma gelen düşünce: Özgürlüğüme kavuştuğum zaman eğer dünya hâlâ ayakta, en azından tek ayağının üstünde kalabilmişse, sana benimle birlikte Stuttgart'a gitmeyi öneriyorum. Hannes'ın kızkardeşiyle tanışmak, gerekirse ardında bir takım notlar, bir gazete, ne bileyim, şiirler bırakıp bırakmadığına bak-

61. François Mignet, *Fransız Devrimi Tarihi*, Paris 1824 Heinrich Cunow, Die Parteien der grossen französischen Revolution und ihre Presse, Berlin1912.

62. Guillaume Guizot *İngiltere Devriminin Tarihi*, Paris 1828.

mak için... [...] Ayrıca. Hannes'le yaptığım bir projeyi seninle birlikte gerçekleştirmek isterdim. Hannes'ın bir Romain Rolland hayranı olduğunu biliyor muydun? Bana yolladığı son mektuplar *Jean - Christophe*'la doluydu. Bu eseri okumam için beni ikna etmişti. Eserde entellektüel açıdan bizi birleştiren binlerce köprü buldum: Hugo Wolf'un coşkusu, Almanya ve Fransa arasında duygusal bağlar... vb. Ayrıca onu (Romain Rolland) sevmeyi öğrendim ve sevgili Hannes'a ya savaştan sonra birlikte Paris'e gidip Romain Rolland'la tanışmayı ya da onu Almanya'ya davet etmeyi önerdim.

İnsan bir kez yaşıyor ve bu nitelikte insanlar da sokaklarda koşuştunuyor. Öyleyse neden onları yüzyüze tanıma, onlarla iletişim kurma lüksümüz olmasın ki?

Bu projeyi dile getirdiğim mektup, bana onun ölümünü bildiren siyah şeritli zarfla geri geldi. Eminim, Hannes bu fikri heyecanla onaylanacaktı. Bunu gerçekleştirmemizi istemez misin? "İnşallah?" Tabii önce *Jean - Chistophe*'u okumalısın. Ne yazık ki Almanya' da eserin yalnızca yarısı çıktı, ama bunlar kesinlikle en güzel ilk ciltler. [...] Bana, Malvida Meysenburg[63] hakkında ne düşündüğümü soruyorsun. [...] Onu öyle yavan buluyorum ki, ilk cildin yarısında okumayı bıraktım. Bu kadını can sıkıcı ve biraz da duygusal buluyorum. Eğer bana resmî olarak yazarsan, mektubunda bu mektubumdan söz etme![64]

Senin R.

63. Nietzsche'nin, Romain Rolland'ın dostlarından. *"Memorien e iner Idealistin"* adında bir kitapla anılarını yayınladı.

64. Bu mektup, hapishaneden "el altından" çıkmış olmalı.

BİR KADIN MAHKUMUN ANILARI, DÜŞLERİ VE DÜŞÜNCELERİ

Wronke kalesinden Breslau Hapishanesine nakli sırasında Rosa Luxemburg, Sonia Liebknecht'e "Yeni hapishanemde görüşmek üzere" diye yazar. Okuyacağınız tüm mektuplar, neredeyse üçü dışında, dünyadan elini eteğini çekmiş bir kadın tarafından yazılmış.

Salt bir içtenliğin mektupları. Görünüşe göre, gerçekten hiçbir şekilde birbiriyle çelişik iddialara yer vermeyen mektuplar. Bu kadın mahkumun saptadığı yaşam kurallarından biri, "insanlığa karşın" serinkanlı kalmaktır. Ancak başına gelenlerden ötürü çöküntüye uğrar, iç dünyasındaki çalkantıların üstesinden gelemez. Onun için aslolan iyi olmaktır. İşte bu yüzden kötü olmakla suçlar kendisini.

Mektuplaştığı kişilerden, ısrarla içtenlik ister. Kendisine, sorumlu insanların davranış biçimiyle davranılmasını, ne kadar acı verse de gerçeğin söylenmesini ister. (Mathilde Jacob'a yazdığı mektup)

Bu kişisel görünümlerin ötesinde, başlı başına bir felsefedir, bir yaşam sanatıdır, insanların tutumuna ve bir cümle oyunuyla kendilerini ifade eden toplumların tarihine kavrayışlı bir bakıştır.

Ayrıca bu, özellikle de çevresindekilerle renklenmiş titiz bir betimlemedir: Bulutlar, kuşlar, kelebekler, bize Rosa Luxemburg'un aynı zamanda "renklere aç" bir ressam olduğunu,

şaşılası bir sadakatle bazen yıllarca önce -örneğin Korsika'ya bir yolculuk sırasında- yaşanmış sahneleri yeniden üretebildiğini anımsatan hapishane yaşamından sahneler...

Ancak Rosa Luxemburg burada her şeyden önce, kendi kaderine ve çektiği acılara dövünecek yerde, özgür olan mektup arkadaşlarını teselli etmeye ve onların moralini yükseltmeye özen gösteren, duyarlı bir kadın olarak karşımıza çıkıyor. Hapishanesinde, iradesi sayesinde savaşın iğrençliklerinin karşısına küçük sevinçleri çıkararak, yaşamın her gününün ve özellikle de yarınların sarsılmaz umudunu ortaya koyuyor.

Karl Kautsky'ye

Friedenau, 3 Ekim 1901

Sevgili Karl,

Pek doğaldır ki, beyanatımı[1] *Neue Zeit*'te yayımlatmaktan vazgeçiyorum. İzin verirseniz birkaç sözcükle açıklayayım.

Eğer ben hiçbir şeyi hesaba katmadan haklarını ve çıkarlarını savunanlardan olsaydım -bunlar bizim partideki *Sunt Legio*[2] ya da daha doğrusu, bizdeki herkes böyle- doğal olarak beyanatımın yayımlanması için diretecektim. Bu durumda yazı işleri müdürü olma sıfatıyla bana karşı yükümlülüğünüz olduğunu bizzat kendiniz söylemiyor musunuz? Ama bu yükümlülüğü bile bile, dostum, azarlarla ve ricalarla doldurduğu silahını kullanmayayım ve bu yükümlülüğü yerine getirmesin diye silahını göğsüme dayıyor. Oysa, onca yakınma ve diş göstermeyle bana haklarım tanınmadığı zaman, kedimi savunma amacıyla yazdığım her kelimede kolumun engellenmesiyle yetinilmediği, benden kendimi "bu şekilde" savunmamam istendiği, ama savunma hakkımdan

1. 1901 Eylül'ünde, S.P.D.'nin Lübeck Kongresi'nde R. L. Richard Fisher'le, onun *Neue Zeit*'te yayımlanan Fransa'daki Sosyalist Bunalımını içeren makaleleri yüzünden çok kötü kapışmıştı. *Neue Zeit*'te aynı üslupla yanıt vermek niyetindeydi. Kautsky onu bu fikrinden caydırmak için her şeyi yaptı.

2. Lejyonlardır.

vazgeçeyim diye, her türlü yoldan beni yine mat etmeye kalkıştıkları zaman, haklarımı ileri sürmekten nefret ediyorum.

Amacınıza ulaştınız: Bu durumda sizi, bana karşı yükümlülüğünüzden kurtarıyorum. Ama, bana öyle geliyor ki, bunu benden isteyerek yeni bir hataya düşüyorsunuz: Bu durumda, aramızdaki dostluk nedeniyle yalnızca *benim* çıkarlarım doğrultusunda davrandığınıza ciddi şekilde inanıyorsunuz. Gözünüzün önündeki perdeyi kaldırmama izin verin. *Dostluğunuz* gereği, yaklaşık şu ifadeyi kullanmalıydınız: "Politika yazarlığı onurunuzu korumak için kesinlikle ve ne pahasına olursa olsun, bu işe el atmanızı öneriyorum. Çünkü Marks ve Engels gibi sizden daha büyük ve uzun süredir ünlü olan yazarlar, ne zaman birileri onlara çamur atmaya kalkışsa, broşürler yayımlamakta, gerçek bir savaşım sürdürmekte tereddüt etmediler. Siz, genç ve çok eleştiri almış biri olarak adalet isterken, kendi adınıza okunuzu fırlatmaktan çekinmemelisiniz." İşte *dost* sıfatıyla kesinlikle bunları söylemeliydiniz bana.

Ama dost, *Neue Zeit*'in yazı işleri müdürlüğünü ön plana aldı. Zaten kongreden beri tek kaygısı var onun: *Yansız* kalmak. *Neue Zeit*'te tutulduğu yaylım ateşinden sonra çok uslandığım ve kıvırttığını göstermek. İşte bu yüzden, *Neue Zeit*'teki bir çalışma arkadaşı, onun en önemli değerlerini ayakta tutma hakkı, açık açık herkesin önünde uğradığı iftiralara karşı kendini savunma hakkı, düpedüz *kurban edilebilir*. *Neue Zeit*'teki -ne dergideki kaytaranlardan ne de çok kötü çalışanlardan biri olmayan- çalışma arkadaşı elbette boşu boşuna herkesin gözü önünde suçlanabilir ve üzerine bir bardak su içebilir. Sırf "en yüce doruklarda barış hüküm sürsün"[3] diye.

İşte tanı olarak bu yüzden, sevgili dost!

Bütün bunların yanı sıra, yürekten gelen içten bir sevgi ile sizin dostunuz.

Rosa

3. Goethe'nin şiirinden alıntı: "Wandersers Nachtlied"

Luise Kautsky'e

Zwickau[4] Hapishanesi, Eylül ortası 1904

Sevgili,

Karl'ın fotoğrafı ve fotoğraftaki hoş sunu için çok teşekkürler. Portre harika, bu onun şimdiye kadar gördüğüm en güzel portresi. Gözler, yüz ifadesi - hepsi kusursuz. (Üstünde, aklımızı başımızdan alan bol bol beyaz, küçük topacıklar, düğümcükler bulanan kravat boşanma gerekçesi olabilir. Ah, evet, şu kadınlar! Onlara ne kadar yüce ruhlu bir adam tanıtılırsa tanıtılsın ilk önce neye dikkat ederler? Adamın kravatına...)

[...] Şimdi, akşam. Hücreme vasistaslardan tatlı bir esinti doluyor, yeşil abajurumu hafif hafif kımıldatıyor ve masamda açık duran Schiller'in[5] sayfalarını usul usul ceviriyor. Dışarıda, sokakta bir at, yavaş yavaş ahıra yürütülüyor. Atın nallarından çıkan ahenkli ve hafif ses, günbatımının sessizliğinde yankılanıyor. Çok uzaklardan, bir ağız mızıkasının tuhaf ezgisi belli belirsiz geliyor kulağıma. Herhangi bir ayakkabı tamircisi çırağı ıslıkla bir vals çalıyor olmalı. Kafamda daha önce bir yerlerde okuduğum dizeler:

Ağaçların arasına çekilmiş bahçe,
Küçük bahçendir senin.
Güllerin, karanfillerin,
Sevdiğimin yolunu gözlediği
Ağaçların arasına çekilmiş bahçe
Küçük bahçendir senin.

Bu sözcüklerin ne anlama geldiğini kesinlikle anlamıyorum. Dahası, bunların bir anlamı var mı yok mu, onu da bilmiyorum; ama bu sözcükler yatıştırıyor beni. Tıpkı bir okşama gibi saçlarıma dokunan esintiyle birlikte, eşi benzeri olmayan bir ruh haline dalıyorum bu sözcüklerle. Şu hain esinti beni kendine çe-

4. Rosa, "İmparatora hakaretten" üç ay hapis cezasına mahkum edilmişti Zwickau, Saksonya'da bir kent.

5. Friedrich Schiller (1759-1805) şair ve Alman Tiyatro yazarı.

kiyor, beni alıp yeniden uzaklara götürüyor... Nereye olduğunu ben de bilmiyorum. Yaşam benimle sonu gelmeyen bir saklambaç oynuyor. Sanki yaşam hiç benimle değil, benim bulunduğum yerde değil; sanki uzaklarda bir yerlerde.

Eskiden, bizim evde, şafağın ilk saatlerinde pencereye usulca yaklaşır -babamızdan önce kalkmamız bize sıkı sıkıya yasaklanmıştı o zamanlar- sesizce pencereyi açar ve avluda neler olup bittiğini gözlerdim. Çok fazla bir şey görünmezdi, bu doğru. Her şey uykuda olurdu daha: Bir kedi sessiz adımlarla avludan geçer, birkaç serçe cıvıl cıvıl ötüşürdü. Yaz kış koyun postundan yapılmış kısa ceketini sırtından çıkarmayan uzun Antoni iki eliyle kavradığı süpürge sapına çenesini dayayıp, tulumbanın yanında dikilirdi. Traşsız ve uykusunu alamamış suratında derin düşüncelere dalmış bir insanın ifadesi olurdu.

Bu Antoni, koşullarını zorlayarak, kendini yetiştirmeye can atan bir adamdı. Her akşam araba kapısı kapandı mıydı, sokak fenerinin ölgün, titrek ışığında *Polisin Resmi Bülteni*'ni yüksek sesle hecelerdi. Bütün evlerden bu donuk, uzun ve bıktırıcı sözler işitilirdi. Oysa onu yönlendirecek tek "yazım aracı" idi bu bülten. Aslına bakarsan tek sözcük anladığı yoktu. Ama kafasında gerçek bir aşkla bağlandığı karakterler yaratıyordu. Olsun, önemi yok, yine de güç beğenen biriydi o. Bir gün okumak için bir kitap istedi benden. Ben de verdim. Lubbock'un[6] *Uygarlığın Başlangıç Dönemi* kitabını verdim ona. O kitabı incelerken canım sıkılmıştı, çünkü okuduğum ilk "ciddi" kitaptı. İki gün sonra kitabı bana geri getirdi ve "işe yaramaz" bir kitap olduğunu söyledi.

Bana gelince, ancak uzun yıllar sonra Antoni'nin ne kadar haklı olduğunu anlayabildim. Antoni ilkin, bir süre kafasında derin düşüncelerle işe başlar, sonra birden avluda yankılanan, sesli hatta korkunç bir esnemeyle işini yarıda keserdi: Şimdi onun çalışma zamanıdır. Avlunun taşlıklarına yeniden sürttüğü nemli süpürgesinin taşlıkta çıkardığı sesi duyarım! Avluyu çevreleyen, bir Brüksel dantelinin kıvrımlarına benzer, üstünde zevkli şekiller bulunan o güzelim kıyıları özene bezene süpürürdü. Avluyu süpürme tarzı şairceydi.

6. John Lubbock. İngiliz natüralist. Sözü edilen kitap 1870'te çıktı.

Ayrıca, kışla gibi koca ev uyanıp da gürültü patırtıyla, çekiç takırtılarıyla dolu monoton bir yaşam başlamadan önceki anlar, günün en güzel anlarıydı. Taşlığın kaba görüntüsü üzerinde şafak, sofuca bir barış sergilerdi. Yukarıda sabah güneşi altın ışıklarıyla birinci katın tuğlalarına vurur, en tepelerdeyse, kocaman kentin griye çalan göğünde yitip gitmeden önce bir esintinin pembeye boyadığı küçük, tüy gibi bulutlar dalgalanırdı. O dönemlerde "yaşamın" demir gibi sert olduğunu, "gerçek" yaşamın orada, çatıların ötesinde bir yerlerde olduğunu sanırdım. O günden beri yaşamın ardından koşuyorum, ama yaşam her seferinde bir çatının ardına gizleniyor. Sonunda yaşam, günah bir oyuna kurban oldu! Gerçekten yaşam tam orada, Antoni ile birlikte *Uygarlığın Başlangıç Dönemi*'ni ilk kez okuduğumuz avluda kaldı.

Rosetta

Bale "Komedi"si[7] beni eğlendirdi. Roma'dan hayır dua alan Wullschleger[8] ve öte yanda onun Berlin'e övgüler düzen Sayın Millerand'ı[9]... Keşişlerin şu eski şarkısında nasıl söyleniyordu: *Et pro rege et pro papa, libunt vinum sine aqua*?[10] Holdrio! Hiç kuşku yok, bu dünya her gün güzelleşiyor.

7. İsviçre lehçesiyle: Komedi. 1904'te Bale'de yapılan ve özellikle de revizyonistlerin bir araya geldiği İşçiye Yasal Yardım konulu Enternasyonal Kongre'ye imada bulunuyor. olasılıkla.

8. Eugen Wullschleger: İsviçre'li Sosyalist, Berne Federal Danışmanı.

9. Metinde Fransızca yazılmış. Millerand başlangıçta sosyalistken, Waldeck - Rousseau hükümetine katılmıştı. Bale'de Almanya'nın sosyal politikası üzerine övgü dolu sözler kullanmış olmalı.

10. Papa için, kral için. İyi keşiş, susuz iyi şarap içer.

Luise Kautsky'ye

Cenova, 14 Mayıs 1909

Çok Sevgili Loulou,

Birkaç günden beri, işte bu *Genova Superba*'dayım. Bir başka görüşten olan Toskanalılar, burada şunların bulunduğunu söylediği zaman bu adı almış burası: *Mare senza pesce, montagne senza alberi uomini senza fede e donne senza vergogna.*[11] Daha çok Toskanalıların görüşüne katılıyorum. Yalnız bir farkla. Burada *uomini de senza vergogna* (insanlar da utanmasız) [çev.] En azından dükkanlarda fiyat konusunda durmadan beni dolandırıyorlar ve para üstü verirken hep geçerliliğini yitirmiş paraları yutturuyorlar bana. Bunun dışında burası küçücük, güzel bir kent. Dar bir kıyı şeridinin üzerindeki büyük bir koyun çevresinde anfiteatr biçiminde oluşturulmuş, arkada, herbirinin üstünde gökyüzüne -tabii İtalyan göğü- doğru uzanan küçük bir kale bulunan güzel tepeciklerle korunmuş harika bir yerleşim yeri.

Aşağıda, limanda, limanların her zamanki görünümü: Gemiler, sandallar vinçler, kirlilik, duman, alışveriş tıkanıklığı ve kalabalığı... Dar sokaklar, sokakları çevreleyen sıvası dökülmüş, göğe yükselen evler... Yukarıdan aşağıya sallandırılmış rengarenk çamaşırların bulunduğu iki ya da dört pencereli duvarlar... Böylelikle en hafif bir rüzgar gömlekleri, "*garien*"leri[12] delik çorapları ve başkaca baharlık çamaşırları sağa sola savurmakta. Yüksek kısımlardaki sokaklara ulaşmak için, aşağılardan beri sevimli mi sevimli "*vicoli*" ya da "*scalite*"ler, yani adım başı rastlanan, hepside kapkaranlık insana baygınlık veren pis kokulu, daracık, ancak bir *çittadino* için fazlaca geniş sokaklar izlenir. Herifçioğlunun biri, bir ayağı ötekinin üzerinde hafifçe sallanarak sırtını döner ve hava kuruluğunu engellemek için daracık sokağın toprağını "sulayarak" ibadetini (!) yapar. Buna karşılık biraz daha geniş sokaklarda iki tekerlekli, ardarda iki katır ve bir atın çektiği,

11. Balıksız bir deniz, ağaçsız dağlar, şerefsiz erkekler ve utanmasız (sıkılmasız) kadınlar.

12. Lehçe'de iç donu.

tercihen sağdan değil, soldan giden at arabalarının arasında - burada gördüğüm arabalar hep böyle- karambol yapmak gerekir. Öyle ki, Reich Alman'ın çok kültürlü ve çok disiplinli bir kimsesi, arada bir ensesinde ya da kafasında damdan düşer gibi hayvanın burun deliklerinden gelen sevgi dolu soluğu hissedebilir, bir kamçı şaklaması duyabilir. Şose ve yaya kaldırımı diye bir ayrım yok burada; çünkü demokratik değil. Her mahluk, kalabalıkta onu bunu itekleyip kendine yol açarak, yaşamında ve daracık sokakta kendi başının çaresine bakmaya bırakılmış.

Cenovalıların üç tip uğraşı tercih ettiklerini saptadım: Dok işçilerinin ya da yol amelelerinin çevresinde, sanki onlardan biriymiş de çalışıyormuş gibi halkalanıp, eller cepte, ağızda pipo, saatlerce dingin bir sempatiyle onları seyretmek... Sonra, onbeş dakikada bir yere tükürmek. Ama bizdeki gibi rasgele ve merasimsiz değil. Tükürüğü, ağızlarının kıyısından büyük bir ustalıkla, incecik ve upuzun fırlatıyor bunlar. Kafayı eğmeden. Ufacık bir vınlamayla.... Ve, traş olmak... Ama sabahları değil, akşamları. Sabahın 7'sinden akşamın 10'una, 11'ine kadar, tüm sokaklarda, sağda solda açık *parruchieri* dükkanlarında -üç Cenovalıdan biri *parruchiere*'dir, öteki ikisi ise kötü sonuçlanan işlerde, usta yankesicidir- şu tablolara hayranlık duyarsınız, daha doğrusu hayranlık duymadan edemezsiniz. Beyaz traş önlükleriyle, burunlarını kirli tavana filozofça dikmiş siluetler... Kara gözlü, uyanık bir delikanlı, pamuklarıyla pis köpüğü suratlarına dans edenmiş gibi sıvazlarken, dikkatle onu izliyorlarmış havasına girerler.

Öteki tuhaflıklar gibi, tuzun burada lüks bir madde olduğuna da dikkat çekebiliriz. Bu yüzden ekmek tuzsuz ve de mayasız yapılıyor. Tadı nerdeyse bizim kuzeyde, kışın camları macunlamak için kullandığımız karışımın tadına benziyor. Dahası, şeker de öyle. Nedendir, bilmiyorum, şekerin yarım kilosu 85 *centesimi* (yarım kilo= bir libre [çev.]) -İtalya'daki libre- Uzun ve karmaşık deneyimlerden sonra, İtalyan libresinin yalnızca 350 gram olduğunu anladım. Bundan dolayı, kafeteryada *cameriere* size çayı getiriyor, her defasında şekeri unutuyor. Siz ona bu ayrıntıyı hatırlatıncaya kadar da çay soğuyor. Trenler ise bir iki saat ge-

cikmeli geliyor, gecikmeli hareket ediyor. Kuzeyli, saf bir Hint-Avrupalı kan ter içinde son dakikada kompartımana atladığı zaman (eğer. *orario*'ya [saat çizelgesi çev.] inanırsa) sakinleşmek için bol bol zamanı var demektir. Kontrolör tumturaklı bir sesle *"partenza"* diye bağırmadan önce, yarım saat geçmesi gerekir. Ondan sonra, lokomotifin ateşçisi ile birlikte büfeye dalıp gözden yitiyor. Aradan bir yarım saat daha geçince ikisi birlikte, besbelli soğuk bir şeyler ziftlenmiş ve keyifleri yerine gelmiş bir biçimde peronda yeniden gözüküyorlar ve tren yavaş yavaş hareket ediyor. (Bu dün benim başıma geldi. Riviera Levante'a gezmeye gitmek istiyordum. Gecikmeler yüzünden saat sabahın 2.30'unda kaldığım yere dönebildim.) Tüm bu sahnelerin üzerinde, sonsuz mavilikte bir gökyüzü gülümsüyor. Şimdi neden onun böyle gülümsediğini biliyorum. Zaten yalnızca ağlamadığı zaman gülümsüyor.

İşte benim izlenimlerimden *Ecco una breve macchietta.*[13] Bana gelince, Zürih'ten lütufkâr bir yanıt aldım: Bir Belediye Kütüphanesi ya da Ulusal Kütüphane aracılığıyla kütüphanenin tüm kitaplarını buraya getirtebiliyorum. O zaman, Cenova'da biraz daha kalıyorum, zorunlu olarak. Ama iyi bir yerde (kentin yukarılarında) güzel bir oda bulduğuma göre, burada yaşamaya çabucak alışacağım; belki deniz kıyısında bir yere de giderim. Ne yazık ki, bu iş hiç de düşünüldüğü kadar kolay değil. Bunu, dünden beri ilk tutemi yaparken anladım. Büyük konaklama yerleri beni ürkütüyor. Ya da çok sıcak ve pis küçük kentlerde yaşayacaksın. Buralarda da hizmet ve yemek bulunmayan kocaman dairelerden başka oturacak yer yok. Bunun dışında, doğru dürüst plaj da yok, çünkü kıyı hem çok kayalık, hem de çok dik. Olsun, önemi yok; yine de bir şeyler bulacağız işte. Sonuç olarak, yaşam ve doğa çok hoşuma gidiyor, ama en çok denizi seviyorum, deniz harika. Bütün gün odamdan denizi görüyorum, yine de seyretmeye doyamıyorum.

Peki ya sen nasılsın, hepiniz nasılsınız? Kuşkusuz, Clara'nın[14] derslerini izliyorsundur. Bana bu konuda, tüm ay-

13. İşte, kısa bir taslak.
14. Clara Zetkin, Gleichheit'in makale yazarı

rıntıları anlat. Clara'run nerede oturduğunu bilmediğim için, ona yazdığım mektubu seninkine ekliyorum. Ayrıca, çalışırken senin için aklıma bir şey geldi. Kişisel bir çalışma konusu... *Gleicheit* ya da NZ[15] için İngilizce bilginden yararlanabileceğin ve kesinlikle kendinle ilgili mütevazi görüşlerini aşmayacak küçük bir çalışma yapsan ne iyi olurdu. Senin, hiçbir özgünlüğü olmayan çevirileri ardarda devirmen, genel olarak, beni sinirlendiriyor. Ne yarar sağlıyorsun bunlardan? Yük hayvanı gibi mekanik bir biçimde yaptığın bu işten ne anlıyorsun? Zamanını ve gücünü gerçekten boşa harcıyorsun. Sen bu zırvalığa son verir vermez, yazışarak ya da bir araya gelip benim önerimi tartışırız. Sen yeni bir işe koyulmak için serbest kaldığın zaman... Yine senden çalışmam için gerekli bazı şeyler istiyorum: Olasılıkla Gertrud[16] sana anahtarlarını bırakmıştır: Bir zahmet kitaplığımdan (büyük etajerin sol köşesindeki kitaplık) şunları alıp bana yollayıver:

1. Bücher'in Ekonomi Politik'in Kaynağı
2. Ingram'ın Ekonomi Politik Kuramının Tarihçesi
3. Webb'in İşçi Sendikaları Tarihi

Bundan başka, bir zahmet aşağıdaki seçme parçaların kopyalarını istiyorum senden

1. Roscher'deki tanım: (Karl'dan Ekonomi Politik'ini iste.) Ekonomi politik nedir? (ya da ulusal ekonominin kuramı[17]) Olasılıkla, bu, onun ders notlarının baş tarafında bulunuyor. Yalnızca iki üç cümleye gereksinmem var, ama alıntıyı harfi harfine istiyorum. Bir de kitabın adını. [...]

Sizin R.

15. *Neue Zeit*. Karl Kautsky'nin yayınladığı dergi.

16. Gertrud Zlottko

17. Almanlar, burada aynı anda kullanılmış olan iki terimden yararlanırlar. Nationalökonomie ya da Volkswirtschaft.

Hans Kautsky'ye

Friedenau, Sonbahar 1912

Bu yaz, daha Hannes'ın[18] portresini görmeden, onu 200 M.'a almak istediğinizi söylediniz. Şimdi, portreyi gördükten sonra, hâlâ satın almak istiyor musunuz? Ayrıca tablo, sizin için 200 M. eder mi? Bana hemen yanıt vermenizi rica ediyorum. Yalnız bu işi tamamen ticari olarak düşünün. Yani tabloyu almak istemiyorsanız ya da bu paraya değer bulmuyorsanız, bana açık açık söyleyin.[19]

Dost duygularımla.
Sizin Rosa L.

Mathilde Jacob'a

Barnimstrasse Hapishanesi
Salı, 23 Şubat 1915

Sevgili Matmazel Jacob,

Pazar günkü mektubunuzla, dışarıdaki dünyadan[20] gelen ilk yazılı selâmı da almış bulunuyorum. Buna çok sevindim. Şimdi ikinci mektubunuz da geldi. Size yürekten teşekkür ediyorum. Benim için hiç üzülmeyin. Gerek fiziksel, gerekse ruhsal olarak çok iyiyim. Hatta, "yeşil araba" ile[21] nakledilmek hiç sinirlerimi bozmadı. Daha önce Varşova'da da aynen böyle bir yolculuk yapmıştım. Öyle şaşırtıcı bir benzerlik vardı ki, aklıma her çeşit ke-

18. Hannes Diefenbach'ın Rosa Lüxemburg tarafından yapılmış portresi.

19. Bu pusula olasılıkla paraya ihtiyacı olan R. L.'un sorunlara, dostlarıyla nedenli dürüstçe yaklaştığını açıkça ortaya koyuyor. Ayrıca (Karl'ın erkek kardeşi) Hans Kautsky gibi tanınmış bir ressamın, Rosa'daki resim yeteneğini takdir ettiğini de kanıtlıyor.

20. R. L. 18 Şubat'ta tutuklanıp, Barnimstrasse'taki kadın hapishanesine kapatılmıştı.

21. Hapishane arabası.

yifli şey geldi. Yine de bir farklılık vardı, kuşkusuz. Rus jandarmaları bana eşlik ederken saygıda kusur etmiyorlardı. Çünkü, "politik suçlu" idim ben. Aksine, Berlinli polisler kim olduğumu umursamadıklarını söylediler. Dokuz "meslektaş"la birlikte arabaya tıkıldım. Aman canım! Eninde sonunda bunlar ufak işler. İnsanın başına ne gelirse gelsin, yaşanı sakin bir biçimde, serinkanlılıkla karşılamak gerekiyor. Bense burada, bunu, yeterince başarmış durumdayım.

Benim kahraman olduğumu düşünüp beni gözünüzde büyütmeyesiniz diye size açık bir itirafta bulunacağım. Bir günde ikinci kez tek gömleğim kalıncaya kadar soyunmak zorunda bırakıldım. Onlar beni elleriyle yoklarken göz yaşlarını zor tuttum. Doğal olarak, zayıflık gösterdiğim için kendi kendime kızıyordum, hep de kızıyorum. Dahası, ilk akşam bana en korkunç gelen şey, ne hapishane hücresiydi ne de dış dünyadan ansızın koparılışım. Ama -düşünsenize!- üstümde geceliğim olmadan, saçım başım darmadağın yatmak zorunda kalışımdı.

Klasik bir sözü, alıntılamadan geçmeyelim: Marie Stuart'ın ilk sahnesini, mücehverlerinin alındığı sahneyi anımsayın: Marie'nin dadısı Leydi Kennedy, "Hayatın küçük lezzetlerinden yoksun olmak... büyük yıkımlardan ötürü acı çekmekten daha zordur." (Bakın, benim anlatmak isteyip de anlatamadığımı Schiller daha iyi anlatmış.)

İyi de hangi cehenneme gideyim? Tanrı İngiltere'nin cezasını versin,[22] bir İngiliz kraliçesine benzediğim için de beni bağışlasın.

Bununla birlikte burada, gecelik, tarak ve sabun görünümünde "hayatın küçük lezzetleri"ne sahibim. Karl'ın[23] iyiliği ve meleklere özgü sabrı sayesinde... Böylece yaşamı normal seyrini takip edebiliyor.

Sabahları çok erken kalktığım için çok mutluyum. (Saat beş kırkta)[24] Sonra, güneşin doğuşundan biraz yararlanabileyim diye Günç Efendi'nin bana öykünmesini beklemekten başka yapacak işim kalmıyor. En güzeli de avluda gezinirken kuşları gömem,

22. Savaş sırasında Alman milliyetçileri tarafından kullanılan formül.
23. Liebknecht, R. L.'un avukatı olarak, ziyaretine gidebilmişti.
24. Hapishane kuralları böyle gerektiriyordu.

ötüşlerini dinlemem oluyor. Bazan küstah bir serçe sürüsü öyle bir gürültü patırtı koparıyor ki, bir polis memurunun "bang" diye sürünün içine daldığını görmemek beni hayrete düşürüyor. Bazen de iki ya da üç ardıç kuşu... Ama onlardan biri, bay sarı asma kuşu, benim Süden'teki ardıç kuşlarımdan bir başka türlü ötüyor. Size, bağrışıp çağrışmayla karışık türlü diller döküyor. Öyle ki, gülmek zorunda kalıyorsunuz. Belki martta ya da nisanda azıcık utanıp sıkılmaya başlar da, biraz daha edepli öter. (Bu arada, zavallı serçelerimi düşünmekten kendimi alıkoyamıyorum. Balkondaki küçük yem sehpalarını artık bulamayan, dirençlerini yitirmiş bir biçimde parmaklıklı korkuluğa tünemiş olan serçelerimi... - Mektubumun bu bölümünde, birkaç damla gözyaşı dökmüş olmalısınız. Sahne çok dokunaklı değil mi!)

Sevgili Matmazel Jacob, size bir ölümlüye verebileceğim en büyük onuru veriyorum: Size benim Mimi'yi[25] emanet ediyorum! Ama ilk önce avukatımın size bazı bilgiler vermesini bekleyin. Daha sonra onu kucağınıza alıp götürürsünüz. (Özellikle de sepete ya da çantaya koymayın onu!!!) Ev işlerime bakan kadının yardımıyla, otomobille götürürsünüz. - En iyisi, bu kadını da beraberinizde götürmeniz. (Yalnızca, yolculuk sırasında, diyorum, temelli değil.) Mimi'nin eşyalarını ambalaj yapar. (Küçük tahta sandığı, kumluğu, yemek çanağı, paspaslar ve özellikle de alışık olduğu kırmızı pelüşten küçük bir koltuk.) Hepsini arabaya istif edebilirsiniz. Ama size söylediğim gibi, birkaç gün daha bekleyelim.

Şu sıralarda ne yapıyorsunuz bakalım? Çok okuyor musunuz? Umarım öyledir. Ben bütün gün okuyorum. Öyle ki okumaya dalınca ne yemek yiyorum, ne geziniyorum ne de hücremdeki işleri yapıyorum. Günün en güzel anları akşam saat yedi ile dokuz arası, ışığımın olduğu, düşünmek ve çalışmak için kendime zaman ayırdığım sessiz sakin o iki saat.

Bayan Zetkin, onun için çok kaygılanıyorum diye öyle bir sinirlendi ki[26]...

25. Kedisi.

26. Clara Zetkin, R. L.'un tutuklanma haberini alır almaz Berlin'e koşmuş ve onu, görümcesi olduğunu söyleyerek hapishanede ziyaret etmişti.

Bir kez daha bütün dost duygularımla... Kendinize iyi bakın ve hep neşeli olun.

Sizin R.L.

Elbette, sizi görmek beni çok mutlu ederdi, ne yazık ki beklememiz gerekiyor. Çok seyrek ziyaretçi hakkım var; şimdilik avukatlarım buraya girme izni alabiliyor. Ayrıca, benim evimdeki kavanozunuzu da alın.

Mathilde Jacob'a

Barnimstrasse, Cuma, 9 Nisan 1915

[...] Okuduğum, defalarca okuduğum, bana kucak dolusu sevinç getiren mektuplarınız için, size yürekten teşekkür ederim. İkincisi bu sabah (kaldığınız oteli bilmiyorum.) Iéna'dan, "ilişikteki güzel parçalarla" birlikte geldi.[27]

Mimi'nin fotoğrafı beni korkunç keyiflendirdi. Fotoğrafa her baktığımda kendimi gülmekten alıkoyamadım. Ne zaman biri ona "yaklaşmaya kalkışsa" onun böyle vahşilik nöbetlerine tutulmasına öyle yakından tanık oldum ki, bunu çok iyi bildiğimden, resmine bakarken onu azarlamak gelmiyor içimden. Fotoğraf, dikkate değer biçimde başarılı. [...]

Özellikle, çiçekler için de teşekkür ederim. Bana ne büyük bir iyilik yaptığınızı bilemezsiniz. Bunlar sayesinde yeniden kendimi botanik konusuna, benim tutkum ve işten sonra en iyi dinlenme yolum olan botanik konusuna verme olanağım doğdu. Size daha önce, kurutulmuş bitki kolleksiyonumu gösterdim mi bilmiyorum. 1913 mayısından beri yaklaşık 250 bitkiyi sınıflandırdım. Hepsi de çok iyi korunmuş bitkiler.[28] Hepsi de yanımda, değişik atlaslar gibi... Şimdi yeni bir defter, "Barnimstrasse" için özel bir defter açabilirim. Bana yolladığınız küçük çiçeklerden hiçbirinden yoktu

27. Kuşkusuz, çiçekler ve kedi Mimi'nin fotoğrafı söz konusu.

28. Bu defterler saklanmış. Bitkiler, bugün bile gerçekten insanı şaşırtacak ölçüde tazeliğini korumakta.

bende. Onları bu deftere yerleştirdim. En çok da sarı yıldız (ilk mektuptaki sarı çiçek) ve pulsatil hoşuma gitti, çünkü bunlar burada, Berlin'de bulunmuyor. Madam Von Stein'in[29] sarmaşıkları da gelecek kuşaklara kalacak. Kolleksiyonumda, aslında sarmaşık da (Latince, *hedera helix*) yoktu. Sarmaşıkların geldiği yeri düşünürsek, memnuniyetim bir kat daha arttı. Su yosununu saymazsak, bütün öteki çiçekler, kuralına uygun biçimde kurutulmuş. Bitki derleme işinde bu çok önemlidir.

Birçok şey gönnüş olmanız beni çok memnun etti. Müzeleri ya da başkaca kuruluşları gezmek zorunda kalmak, bana işkence geliyor. Hemen migrenim azıyor ve kendimi çok bitkin hissediyorum. Beni yatıştırıp dinlendiren tek şey, kırlarda aylak aylak gezinmek ya da güneşte otların üzerine uzanıp en ufak böceklere varıncaya dek incelemek. Bir de bulutları seyretmek... Birlikte yolculuk yapma fırsatımız olursa diye söylüyorum bunu size. İlginizi çeken her şeyi ziyaret etmenizi isterim. Yalnız beni bağışlamanız gerekecek. Boş vaktinizi değerlendirirken, bir taşla iki kuş vurmanız, sizin için en doğrusu elbette.

"XVIII. yüzyılın Fransızları" konulu sergide, Leydi Hamilton'un bir portresini görmüştüm. Ressamın adını anımsamıyorum. Yalnızca, koyulaşan tonlarda sert bir resim, sağlam, kışkırtıcı bir güzellik anımsıyorum. Portre gözüme soğuk görünmüştü. Benim tercihim, biraz daha ince, hassas kadın tiplerinden yana. Yine aynı sergide Madam de Lavalliére'in portresini, Lebrun'un[30] yağlı boyasını gördüm. Mavi gözler ve açık renk giysi, pırıl pırıl bir yüz, açık gri tonlarla ne harika uyum sağlamış. Devrim öncesi Fransa'nın tüm inceliği ve aristokrat kültürü, bozulmuşluğun çürümüşlüğün hafif kokusuyla öylesine iç içe verilmişti ki, bu tablonun karşısında çivilenip kaldım.

Engels'in *Köylülerin Savaşı*'nı okumanız çok iyi. Zimmermann'ı okuyup bitirdiniz mi daha önce? Tam olarak söylemek gerekirse Engels bize bir tarihi değil, yalnızca köylülerin savaşının eleştirel felsefesini öneriyor. Olayları besleyen dokuyu

29. Mathilde Jacob Weimar'dadır. Goethe ve madam von Stein

30. Kuşkusuz, Leydi Hamilton'un Elisabeth Vigee-Leburn tarafından yapılmış bir portresiyle Françoise de Lavalliere'in Charles le Burn tarafından yapılmış bir portresi birbiriyle karıştırılmış.

ona sağlayansa Zimmermann.[31] Wurtemberg'e gittiğim zaman, ilk bakışta kokulu gübre yığınlarının arasında uyuklayan köylerden geçerim, çiçeği burnunda köy delikanlıları sürücünün ağzından çıkan bir küfüre karşılık verirken kazlar boyunlarını ileri uzatıp öterler ve araba yanlarından geçerken hiç keyiflerini bozmazlar. Daha önceleri, sokakları sert adımlarla çınlatan dünya tarihinin aynı köylerden geçtiğini ve kötü kişilerin buralarda yumruklaştığını hiç aklıma getirmem.

Kendimi oyalamak için, Almanya'nın jeolojik tarihini okuyorum. Düşünün bir kez, Algonkinler döneminden kalma kil tabakalarında, [...] İsveç'te, kısa süren bir sağnak damlalarının izi bulunmuş. Yüzyıllar ötesinden gelen bu uzak selamın benim üzerimde ne biçim büyüleyici bir etki bıraktığını size nasıl anlatabilirim, bilmiyorum. Jeoloji kitaplarından başka hiçbir kitabı böylesine coşku veren bir ilgiyle okumuyorum.

Sırası gelmişken, Madam Von Stein'e dönelim yine. Onun sarmaşık yaprakları için duyduğum tüm sevgi ve saygı bir yana, tanrı bağışlasın! O tam bir cadaloz. Goethe ona yol verdiği zaman tıpkı bir yaygaracı gibi davrandı. Ben bir kadının karakterinin, bir aşk başladığı zaman değil, bir aşk bittiği zaman ortaya çıktığı kanısındayım. Ayrıca, Goethe'nin sevdiği bütün kadınların arasında beğendiğim tek kadın tatlı, bambaşka Marianne von Willemer, *Batı ve Doğu Divanı*'nın "Suleika"sı.[32]

Dinlenmenize çok sevindim. Buna ihtiyacınız vardı. Ben çok iyiyim.

Dost duygularımla.

Sizin R.L.

31. Engels kitabının önsözünde bizzat belgelerinin aslını Zimmermann'ın kitabından aldığını açıklıyor.

32. Marianne von Willemar Goethe'nin son aşkı izlenimini uyandırıyor.

Luise Kautsky'ye

Barnimstrasse Hapishanesi
18 Eylül 1915

[...] Kitabımı[33] ilgiyle okuman beni duygulandırdı. Ayrıca bundan gurur duydum! Ama uyarını okumak beni güldürdü: Bunu seninle tartışmak yasak. Sen şimdi en azından, kitabımın amacına ulaştığını mı düşünüyorsun? Kısa süre önce kitabımı yazdığım zaman, sarhoş gibiydim. Yemin ederim, kitabı baştan sona okumadan şu izlenime kapıldım. Bu kitap, konusuna kendimi böylesine kaptırdığım ilk kitabımdı benim. Altı yıl önce, resim konusunda da aynı şeyleri yaşamıştım. Öyle ki sabahtan akşama kadar tek düşündüğüm şey resimdi. Ama kitap bittiği zaman her şey düzene girdi. Artık sürekli zihnimi meşgul etmiyordu. Senin hoşuna giden şeyi görmek için bana söylediğin bölümü özellikle, yeniden okudum. Metin, sanki bana ait değilmiş gibi geldi. Herhalde kitaba çok önem verdiğim için böyle bir duyguya kapıldım.

İki yıl önce -senin bundan hiç haberin yok- öteden beri hoşuma giden bir konuyla ilgilendim. Südende'te, aklımı bitkilere taktım. Bitkileri toplamaya, kurutmaya kolleksiyon için derlemeye koyuldum. Dört ay kırlarda gezip dolaşmaktan, gezip dolaştığım yerlerde topladığım bitkileri eve getirip, ayırıp sınıflandırmaktan başka bir iş yapmadım. Şimdilik, iyice dolmuş on iki bitki kolleksiyonum var. Kendimi "yerli bitki örtüsü"nün içinde buluyorum. Örneğin, bizim revirin avlusunda tavukların ve benim sevinç kaynağımız olan iki üç çalı, bir de istemediğin kadar yabani ot dolu.

Görüyorsun ya, her zaman, tepeden tırnağa tüm zamanımı alan bir konu buluyorum kendime. Benzer durumda, ciddi biri böyle yapmazdı, biliyorum. Böyle birinden hep zekasını ortaya koyması beklenir, sonra da -şansı varmış doğrusu!- denir. Sen de güzelim, sen de "tatlı bir sığınağın mutluluğu"ndan söz edildiğini duymak istemezsin, olsa olsa bu anlayışla alay edersin.

33. *Sermaye Birikimi*, 1913'te çıktı.

Yine de, benim aslında kaz gütmek için yaratıldığımı, tarihin girdabında dönüp duruyorsam, bunun yanlışlıkla olduğunu söylediğimde bana inanacak *bir insanım* olmalı. Bana inanmalısın... İşitiyor musun beni?

Aynca, "benim için hiçbir şey yapamayacağını" ima eden kaderci bir tonda bana mektup yazmanı da kesinlikle istemiyorum. Oysa, evet, sen ara sıra - şeytana uyduğum zamanlarda- demir atacağım limansın (azıcık bağışlayın) öyle de olmalısın. Birlikte gülüp eğlenelim, Hans'tan bize *Figaro'nun Düğünü*'nü çalmasını isteyelim diye... Çünkü Hans Naivus'un[34] başcağızını üzüntüler içinde yana eğerek, yarı kapalı gözleriyle baygın baygın bakarak iki akıllı kadının gevezeliklerini dinlemesi hiç de doğru değil. Evet, ben kodesten çıkınca umduğum gibi, sen Berlin'de olursan, hiç zaman geçirmeden bu türden bir çılgınlık ayarlayacağız. (Hans'ın saman sarısı çayıyla.)

Felix hakkında anlattıkların gerçekten sevindirici. Karli[35] ise fotoğrafında azıcık olsun değişmemiş. Onun gibi bir haylaz, şimdiden bir hastahaneyi yönetsin, olacak iş değil! Daha birkaç yıl önce, gömleklerinin etekleri rüzgarda savrulurken koşuşturup durduklarını gördüğümüz bu veletler birdenbire yetişkin olduklarını ileri sürüyorlar. Bizzat yaşlandığınızı size hatırlatmanın nazikçesi. Ama biz, bunun bizi etkilemesine izin vermeyecek, herşeye karşın genç kalacağız, değil mi?[36]

Seni binlerce kez kucaklıyorum. Hans'a ve öteki çocuklarına sevgilerimi ilet.

Senin R.

34. Hans Kautsky.
35. Felix ve Karli, Luise Kautsky'nin iki büyük oğlu.
36. Rosa Luxemburg, o zamanlar 44 yaşındaydı.

Sonia Liebknecht'e

Leibzig, 7 Temmuz 1916

Sevgili Soniacığım,

Leibzig'te çoğunlukla olduğu gibi, bu gün nemli ve ağır bir sıcaklık var. Soluduğum havaya zor dayanıyorum. Bu sabah, küçük gölü çevreleyen bahçelerde *"Zengin Adam"*ı[37] okuyarak iki saat geçirdim: İç açıcı bir konu. Yanıma yaşlı, ufak tefek bir kadın oturdu; kitabın kapağına şöyle bir göz attı, gülümseyerek dedi ki bana: "İyi bir kitaba benziyor. Ben de okumayı seviyorum." Oturmadan önce, ağaçların ve çalıların yerini saptamak için bahçeleri baştan aşağıya dolaşmıştım tabii. Eskiden beri tanıdığım ağaçları ne büyük keyifle saptadım bir bilsen. Bunun yanı sıra, insanlarla karşılaşmaktan gitgide daha az zevk alıyorum artık; sanıyorum, yakında Aziz Antonie gibi çöllere düşeceğim, ama artık *sans tentations*[38] (günaha girmeden [çev.]) Serinkanlı ve neşeli olun.

Selamlar.

Sizin R. L.

Sonia Liebknecht'e

Wronke, 15 Ocak 1917

Soniocucha, minik kuşum. Eğer dileğim gerçekleşirse, bu mektup ayın 18'ine ilk kurye ile yetişecek. Siz daha yatağınızdayken size günaydın demek, doğum gününüzü kutlamak ve benim bütün gün sizinle olacağımı haber vermek için, size uçarak gelecek. Şimdilik, elbette "tepeden inme" bir ziyaret söz konusu değil. Ama o gün, sizin yakınınızda olacağım. En azından gönlüm sizinle birlikte olacak. Bunu hissedeceksiniz. Sevgim ve sıcaklığım

37. İngiliz John Galsworthy'nin romanı.
38. Bu iki sözcük Fransızca yazılmış.

sizi yumuşacık bir manto gibi saracak. Böylece, içinizdeki soğuğu hissetmeyeceksiniz. Zavallı küçüğüm, oralarda acınızla başbaşa, umutsuz, yapayalnız olduğunuzu biliyorum. En azından size mektubumla bir parça güneş getirmek isterdim. Çünkü Südende'deki evde, pencerenin yanındaki küçük köşenizi ışıl ışıl beyaz süsen çiçekleriyle aydınlatamıyorum artık. Üstelik artık bir daha evimden göremeyeceğimizi sandığım bir manzarayı, kara bulutlann bir çizgi halinde sızdığı alev alev yanan bir gün batımı manzarasını da sunamıyorum size.

Buna karşılık size sümbül ve lale yolluyorum. Bir de (ineğe önlük ne kadar yakışırsa, çiçeklere o kadar yakışan.) portremi... Aynca Brüksel'den bizim uçuk zevkimizle bağdaşan bir armağan, (olabildiğince Paris kokan bir şey) ne yazık ki zamanında elinize geçmeyecek olan bir armağan sipariş ettim. Biraz geç de olsa, umarım seversiniz bu armağanı. Dostlarımız mutlaka sizin için gelecek günleri güzelleştirmeye çabalayacaklar.

Bu gün bir ara, korkunç acı çektim. Saat üçte trenin düdüğü, Mathilde'in[39] yola koyulduğunu hatırlattı bana. Alışkanlık üzre "volta" atıp duran ben, kafeste bir hayvan gibi duvar boyunca koşmaya koyuldum. Buradan hiçbir yere gidemeyeceğimi düşündükçe yüreğim daralıyordu. Ah! Buradan bir çıkabilsem! Ama ne önemi var! Yüreğimde ufak bir çarpıntı başlayınca, yüreğim boyun eğmek zorunda kaldı. Yüreğim şimdiden, iyi eğitilmiş bir köpek gibi söz dinlemeye başladı. Benden söz etmeyelim.

Sonitchka, hâlâ savaş bittikten sonrası için tasarladığımız şeyi anımsıyor musunuz? Birlikte Güney'e bir yolculuk. Biz bu yolculuğu yapacağız. Benimle birlikte, sizin için dünyanın en güzel ülkesi olan İtalya'ya gitmeyi düşlediğinizi biliyorum. Ben sizi Korsika'ya[40] götürmeyi tasarlıyorum. Orası İtalya'dan çok daha güzel. Avrupa, en azından bugünün Avrupası unutuluyor. Alabildiğine geniş, tepelerle, ara sıra vadilerle, görkemli manzaralar düşünün. Tepelerde çok yalın gri renkte çıplak kaya parçalarından başka bir şey yok. Aşağılarda, sık yapraklı zeytin ağaçları, kara yemişler ve asırlık kestane ağaçları. Bu manzarada sanki dünya

39. Mathilde Wurm (Bkz. 164 199. ve sonraki sayfalar)
40. R. L. 1911 Ekim'inde Costia Zetkin'le Korsika'ya gitti.

yeni baştan kuruluyormuş gibi bir sessizlik hüküm sürüyor. -Ne bir insan sesi, ne kuş ötüşü. Yalnızca bir yerlerde çakıl taşlarının arasından akan küçük bir dere ya da yükseklerde, kayaların arasında rüzgarın çağıltısı-. Bu rüzgar, bir zamanlar Ulysse'nin yelkenlisini şişiren aynı rüzgar. Eğer insanlara rastlayacak olursanız, onlar hep manzarayla uyum sağlamış insanlardır. Örneğin, patika dönemecinde birden bir karavan belirir. Korsikalılar daima -*à la file indienne*-[41] (tek sıra halinde) [çev.] yürürler. Bir yere giderken, bizim köylüler gibi birbirine yapışmış gibi yürümezler. Buralarda genellikle, kafilenin önünde bir köpek yürür. Sonra bir keçinin ya da kestane çuvalları yüklenmiş bir eşeğin yavaş yavaş ilerlediği görülür. Ardından büyük bir katır... Katırın üstünde yanlamasına oturmuş, ayaklarını aşağıya sarkıtmış, kucağında çocuğuyla bir kadın. Katırın tepesinde öylece hareketsiz, dimdik, bir servi gibi incecik vucuduyla oturmakta. Yanında sağlam adımlarla sessiz sakin, sakallı bir adam yürümekte. Hiç kimse tek kelime etmiyor. Kutsal Aile'yi gördüğünüze yemin edebilirsiniz. Bu ülkede her adımda benzer sahnelere rastlamanız olasıdır. Her defasında öylesine heyecanlanıyordum ki, kusursuz güzellikte bir manzara karşısında kendimi hep diz çökmeye hazır hissediyordum. Oralarda Kutsal Kitap, Eskiçağ, hâlâ yaşamakta. Benim yaptığım gibi oralara gidip, oraları görmeniz gerekiyor. Adayı baştan sona yürüyerek gezmek, her gece yeni bir meskende uyuyarak, her sabah güneş doğarken yola koyulmak, güneşin doğuşunu yollarda karşılamak. Bu proje hoşunuza gider mi? Size bu dünyayı göstermekten mutluluk duyacağım *ma petite reine*.[42]
[...]

Sizin R.

Luise Kautsky'ye

Wronke, 7 Şubat 1917

Çok Sevgili Loulou,
Umarım eski dinginliğine ve neşene kavuşmuşsundur. Benim

41. Metinde Fransızca yazılmış. (Tek sıra halinde) [çev.]
42. Metinde Fransızca yazılmış. (Küçük kraliçem) [çev.]

çabucak telaş ve üzüntüye kapılma huyumu hissetmiş, bunu tam olarak anlamışsın; bu nedenle sana teşekkür ediyorum. Aslında, aşırı duygulu bir insanım. Üzerime düşen en ufak bir gölge beni titretmeye yetiyor. Sanıyorum bu, geçen yıl Barnimstrasse'taki dört aylık çılgınca bir çalışma döneminden sonra, şimdi yeniden tempolu bir çalışmayı gerektiren yedi aylık bir yalnızlığın eseri olsa gerek.[43]

Beni hiç terketmeyen ve yüreğimi daraltan düşünceyi biliyor musun? Yeniden kendimi tıklım tıklım dolu bir salona girmek zorundaymışım gibi düşünüyorum. Işıklar çoğalıyor, kalabalığın gürültü patırtısından şaşkına dönüyorum. Beni her zaman olduğu gibi bir alkış tufanı ile karşılıyorlar. Ben, kürsüye kadar kendime geçecek bir yer açmaya uğraşırken, benimle birlikte yürüyorlar. O zaman hemen oradan kaçıp kurtulmak istiyorum! *Horror plein*[44] duyuyorum. Sayıları beş ya da altıyı geçmeyen dostlarla birlikte oturanların hali örneğin bunların kahkahaları beni peşin peşin bunaltıyor. Ah! Barnimstrasse'te geçen bir yıldan sonra, ilk günden başlayarak 80 kişiyi (saydım, tam 80 kişi) kabul etmek, her biriyle karşılıklı bir iki çift laf etmek benim için ne biçim işkence oldu bilemezsin.[45]

Hücremde geçirdiğim günlerimi düşündüğümde, hücrem cennet gibi geliyordu bana. Şimdi sırtımdaki yük, yedi aydan fazla. Olsun, ne önemi var! Umarım, bu günler de geçer. Özellikle de havalar ısınmaya başlayıp, ilkbahar gelince. İşte o zaman seni burada, yanıbaşımda görmek istiyorum... mayıs'ta... Yaptığım hesaplara göre, kuşkusuz, sen de bunu onaylarsan, o zaman, burada görüşebiliriz. Öyleyse işini gücünü görüşmemize göre ayarla.

Ama, yeniden size geldiğimde yine eskisi gibi, beni dizlerine oturtacaksın. Senin o kacaman koltuğunda başımı omzuna gö-

43. R. L. önce Berlin'de Alexanderplatz "nezarethane"sinde, 1916 Temmuz'unda hapsedildi, sonra Barnimstrasse kadınlar hapishanesinde, 1916 Ekim'inden başlayarak tutuklanmadan önce, Pomeranie'deki Wronke kalesinde hapsedildi.

44. Horreur du plein: Boşluk korkusu anlamına gelen deyim örnekleme yoluyla geliştirilmiş deyim.

45. 18 Şubat 1916 akşamı, Berlin'deki hapishaneden çıktıktan sonra, Südende'teki evine gelen ziyaretçilerden söz ediyor.

meceğim. Hans da[46] bize *Ay Işığı Sonatı*'nı ya da *Patetik Sonat*'ın ikinci bölümünü çalacak. O zaman, her şey eskisi gibi yoluna girecek.

Senin R.

Mathilde Jacob'a

Wronke, 7 Şubat 1917

[...] İşte şimdi de sakatlanmış parmağım için endişe duyuyorsunuz. Ciddi bir sorun yok. Yalnızca komidinimin çekmecesini -küçük parmağımı içerde unutarak- hızla kapatmışım. Tabii, içerden ezilmiş bir parmak çıktı. Oh olsun bana.

Ah Mathilde. Ne zaman yeniden Südende'te sizinle Mimi'nin yanında olacağım? Ne zaman ikinize Goethe okuyacağım? Ama bu gün, ezberimdeki bir şiiri okuyacağım size. Bu gece aklıma bu şiir nereden geldi, tanrı bilir. Şiiri *Jurg Jenatsch*'ın da yazarı olan değerli bir yazar, İsviçreli Conrad Ferdinand Meyer[47] yazmış. Haydi şimdi oturun, Mimi'yi kucağınıza alın, size bir şeyler okuduğum zaman yaptığınız gibi can kulağıyla dinleyin beni. Şimdi, sessizlik istiyorum:

Hutten'in İtirafı

İşte mezarımı çiğniyorum ben şimdi
Hey Hutten, artık itiraf zamanı değil mi
Hıristiyan geleneği bu, insan suçunu kabullenmeli
İnsan olan hiç hatasını reddeder mi

Yanıyorum görevimi geç kavradığıma
Yüreğimdeki feri kaçmış aleve yanıyorum
Düşmana meydanı boş bıraktığım kavgalara

46. Hans Kautsky.

47. Conrad Ferdinand Meyer (1825-1898) Özellikle Almanca yazdığı öykülerle tanınmış İsviçre'li yazar.

Yanıyorum yiğitçe savaşamadığıma
Daha sert vurmadığıma yanıyorum

Bir kerede ölmediğime yanıyorum
Yanıyorum korkuyu tanıdığıma
Ben yara almadan batan güne yanıyorum
Zırhsız, silahsız geçen her dakikaya

Yanıyorum... ve işte pişmanlığımı itiraf ediyorum
Üç kat daha yürekli olamadığıma.[48]

Şu son bölüm, bunu mezar taşıma yazacaksınız... Bu dileğimi ciddiye almadınız ya Mathilde? Peki alay edin bakalım. Benim mezarımda da yaşamımda da, cafcaflı laflar olmayacak. Mezar taşımda yalnızca iki hece olmalı: "tss - vi - tss - vi" Bu, baştankaraların ötüşü. Islıkla ötüşlerini taklit ettiğimde hemen gelip üşüşürler. Düşünebiliyor musunuz, genellikle çelik iğne gibi parıldayan, çok net, çok ince bir ses olarak çıkan bu "tss - vi - tss - vi"lerde birkaç günden beri ufacık bir ses titremesi, bir göğüs sesi var. Peki, Matmazel Jacob, bunun ne anlama geldiğini biliyor musunuz? İlkbaharın gelmekte olduğunun küçük bir işareti bu. Yağan kara, soğuğa ve yalnızlığa karşın, baştankaralarla ben, ilkbaharın geldiğine inanıyoruz! Evet, eğer bu ilkbahara çıkamazsam, mezarıma "tss - vi - tss - vi"den başka hiçbir şey yazılmayacağını unutmayın sakın.

Sizi ve Mimi'yi korkunç bir özlemle kucaklıyorum.

Sizin R

Sonia Liebknecht'e

Wronke, 18 Şubat 1917

Benim Sevgili Sonitchka'm.

Mektubunuz beni çok sevindirdi. Ama her satırda sürüp giden

48. R. L., bu şiiri, daha önce Henriette Roland-Holst 17 Aralık 1904'te yazdığı bir mektupta da alıntılamıştı.

o acı dolu ifade beni çok üzdü. Gitmeniz gerekiyor! Neden tereddüt ediyorsunuz? Her geçen gün bizzat kendinize eziyet ediyorsunuz! Hans Diefenbach'ın size öğütlediği gibi hemen Aidenbach'a gidin, o bu konuda çok iyiydi.

Uzun süredir, sizin Karl'ı[49] ziyaretiniz konusunda Marta'nın[50] bana kısaca anlattıkları kadar hiçbir şey beni böylesine sarsmamıştı. Onu size demir parmaklıkların arkasından göstermişler galiba, Marta öyle söyledi. Neden bunu benden sakladınız? Sizin bütün acılarınızı paylaşmaya hakkım var, en ufak bir acınızı bile gözardı etmeyeceğim. Öte yandan bu bana on yıl önce Varşova Kalesi'nde erkek kardeşlerimle kız kardeşlerimin ilk kez beni ziyaret ettikleri günü anımsattı.

Orada, sizi bir tür çift kanatlı parmaklıklı kafese koyuyorlar. - Yani daha büyük bir kafesin içine yerleştirilmiş küçük bir kafes.- Görüşmek için gerekli görüntüyü bulandırıp karıştıran üst üste iki kafesin içinde tutuluyorsunuz. Altı gün süren bir açlık grevinden sonra, görüş gününde öyle zayıf düşmüştüm ki, yuvarlanmaktan korktuğum için, sanki hayvanat bahçesinde vahşi bir hayvanmışım izlenimini daha da güçlendiren parmaklıklara iki elimle asıldığım sırada Yüzbaşı (Hapishane Kumandanı) beni parmaklıklardan çekip, görüşme odasına almak zorunda kalmıştı. Kafes, odanın oldukça karanlık bir köşesinde bulunuyordu. Erkek kardeşim suratını parmaklığa yapıştırmıştı. Görmesini engelleyen gözyaşlarını kelebek gözlüğünün üstünden beri silerken, "Neredesin?" diye sorup duruyordu. Şu anda Luckau Hapishanesinde olabilmeyi ve Karl'ı başına gelen dertten kurtarabilmeyi ne çok isterdim!

Pfemfert'e[51] bana Galsworthy'i[52] yolladığı için teşekkürlerimi iletin. Kitabı dün bitirdim. Onu okumaktan çok keyif aldım. Bu

49. Sonia'nın kocası Karl Liebknecht, dört ay hapse, mahkum edilmiş, Luckau hapishanesine atılmıştı.

50. Marta Rosenbaum (bkz. sh. 207)

51. Franz Pfemfert yayıncı ve yazar R. L.'un dostu, Die Aktion Dergisi'nin yayımcısı.

52. İngiliz roman ve tiyatro yazarı. R. L.'un birçok mektubunda söz konusu ettiği kişi.

roman yine de *Toprak Sahibi* romanı kadar hoşuma gitmedi. Bu romanda sosyal eğilim çok suçlandığından değil, bu olguya karşı olduğundan. Benim bir romanda aradığım şey savunca değil, her şeyden önce sanatsal değerdir, bu açıdan bakıldığında *Kardeşlik* romanında beni rahatsız eden şey Galsworthy'nin *düşünceyi ön plana* çıkarması. Bu sizi şaşırtmasın. Galsworthy, Bernard Shaw ya da Oscar Wilde[53] türünden yazarlardan farksız. İngiliz aydınları arasında bu türden yazarlar çok gündemde: Çok zeki, ince, ama her şeyden bıkmış adamlar, dünyada olup biten herşeyi kuşkuyla karşılayan ve alaycı bir tavır takınan adamlar. Galsworthy'nin *personae dramatis*leriyle yaptığı ince ve ironik saptamalara genellikle kahkahalarla gülüyorum. Nasıl ki, gerçekten iyi eğitim görmüş ve seçkin insanlar cevrelerindeki tüm küçük aksaklıkları farketseler bile çevreleriyle hiç alay etmezler ya da nadiren yaparlar bunu: gerçek bir sanatçı da asla kendi yarattıkları ile ilgili ironi yapmaz. Elbette, bu esaslı bir yergi yapmaya engel değil Sonitchka. Örneğin Gerhart Hauptmann'ın[54] *Emmanuel Quint*'i, modern toplumun suratına kamçı gibi çarpan yüzyıldan bu yana yazılmış en büyük yergi. Ama Hauptmann bunu yazarken kendi kendine sırıtmaz. Onu eserinin sonunda, dudakları titrerken, kocaman açılmış gözleri gözyaşlarıyla parıldarken görüyorum. Bunun aksine romanına serpiştirdiği nükteli simgelerle Galsworthy, bir resepsiyondaki komşu masa etkisi yapıyor bende. Her defasında yeni bir davetlinin içeriye girip, bana konuya ilişkin bir dedikodu fısıldadığı izlenimine kapılıyorum.

Clara bana, *Toprak Sahibi*ne ilişkin hayranlığını bildirdi. Ama bizim -sizin ve benim- İrene'miz[55] hakkındaki, bu dünyada kendine bileğinin gücüyle bir yol açmaktan aciz, yol kıyısında ezilmiş bir çiçek gibi kalan bu zavallı, tapılası yaratık hakkındaki yargısı ne kadar katı ve aşırı ilkeci! Clara, "seks ve sindirim aracı" olmaktan öte hiçbir şey olmayan bu "hanımlar"ı hiçbir anlayışa sığdıramadığını ileri sürüyor. Sanki her kadın "kışkırtıcı", "steno,

53. İrlandalı roman ve tiyatro yazarları. İlki 1950'de, ikincisi 1900'de öldü.

54. R. L. Hauptmann'ın bu romanına müthiş hayrandır. Birçok mektubunda bu romandan söz eder.

55. Galsworthy'nin romanının kadın kahraman.

santral memuresi" ya da bu türden "yararlı" bir meslek sahibi olabilirmiş gibi! Sanki güzel kadınlar, -güzellik yalnızca güzel bir yüz değil, aynı zamanda ruh inceliği ve güzelliğidir.- sanki güzel kadınlar daha önce tanrının armağanı değilmişler de göz zevkiymişler gibi! Ve eğer Clara "Irene"leri kovmak için parıl parıl bir kılıç kuşanmış bir baş melek gibi, geleceğin Devlet'inin kapısının önüne dikilirse ellerimi kavuşturup ona şöyle yalvaracağım: Sinekkuşları ve orkideler gibi yeryüzünü süslemekten başka işe yaramasalar da tatlı "Irene"leri bize bağışla. Ben, ne şekilde olursa olsun, lüksten yanayım.

Ve siz Sonitchka size gelince siz kesinlikle, sevimli görünümleri sayesinde yaşam hakkı elde etmiş olan kibar, çekici kadınlar lehine benim tavrımı destekleyeceksiniz. Çünkü bu, sizin için bir *pro domo* savunması olacak.

Bugün yine pazar. Hapishanedekilerle yalnız insanlar için en berbat gün. Üzgünüm ama tüm kalbimle sizin ve Karl'ın üzülmemenizi istiyorum. Dinlenmeye ne zaman ve nereye gideceğinizi en kısa zamanda yazın bana. Sizi tüm kalbimle kucaklıyorum. Çocuklarınıza selamlarımı iletin.

Sizin Rosa.

Not: Pfemfert bana yine iyi bir kitap yollayamaz mı acaba? Belki Th. Mann'dan[56] bir kitap. Onun hiçbir kitabını okumadım. Bir ricam daha olacak. Dışarı çıktığım zaman, güneş gözlerimi kamaştırıyor. Bana el altından, küçük siyah benekli incecik, bir metre tül yollamak zahmetine katlanır mısınız? Şimdiden teşekkür ediyorum.

Sonia Liebknecht'e

Wronke, 19 Nisan 1917

Sonioucha, minik kuşum,

56. Thomas Mann, özellikle *"Büyülü Dağ"* romanıyla tanınmış Alman roman yazarı.

Çok üzgün bir ruh hali ile yazılmış olmasına karşın, dün sizden bir merhaba aldığım için çok mutlu oldum. Sizi yeniden güldürmek için yanınızda olmayı öyle çok isterdim ki. Tıpkı Karl'm[57] tutuklanmasından sonra olduğu gibi. -Anımsıyor musunuz bunu?- Fürstenhof Kahvesi'nde delicesine gülme nöbetine tutulduğumuzda dikkatleri üzerimize çektiğimiz zamanı? Her şeye karşın, ne kadar güzeldi!

Hergün Postdamer Platz, sabah erkenden taksi peşinde koşmak, sonra çiçeklerle bezeli Tiergarten'den ve büyük karaağaçlarla bezeli sessiz sakin Lehrter Strasse'tan geçip, hapishaneye yarışmak. Dönüşte, Fürstenhof'ta zorunlu mola. Südende'deyken bende kalmanız da zorunluydu bir bakıma. Mayıs ayı gelince tüm doğa takılarını takınır, ışıl ışıl olurdu. Mutfağımda ne hoş saatler geçirirdik. Mimi ve siz, beyaz örtülü küçük masaya oturur, sabırla benim mutfak sanatımın şaheserlerini beklerdiniz. (İnce doğranmış Paris usulü taze fasulyeyi anımsıyor musunuz?) Pencerenin yanındaki köşeye yerleştirip üstüne çiçekler, Goethe ve bir kase kuru yemiş koyduğum tek ayaklı yuvarlak masayı anımsıyor musunuz peki?

Sabahtan akşama kadar günlük güneşlik, sıcacık havaları çok iyi anımsıyorum. Size ilkbaharın sevincini duyuran günler, yalnızca böyle günlerdir. Sonra akşamları, mutlaka küçük odanıza uğrardım. Yüzünüzde küçük bir kız ifadesi, masanın yanında ayakta çay doldururken size çok yakışan bu ev kadını rolünüzü çok seviyorum. Sonra nihayet gece yansına doğru mis gibi kokan karanlık sokaklara birbirimizi karşılıklı uğurlamalarımız! Hani evlerin siyah, kenarları tırtıklı pinyonları* gökyüzünün maviye çalan derinliğinde eski zaman şatolarının pinyonlan gibi belirirken sizi evinize uğurladığım o dolunaylı, fantastik geceyi anımsıyor musunuz?

İşte Soniocha, yeniden kendinizi dinlemeye başlayıp umutsuzluğa kapılmayasınız diye, sizi oyalamak, sizinle gevezelik

57. Karl Liebknecht Postdamer Platz'ta, 1 Mayıs'ta "Kahrolsun Savaş! Kahrolsun Hükümet!" diye bağırarak gösteri yapma suçundan ilk önce Lehrter Strasse askeri hapishanesine atıldı. (sh.148)

* Beşik çatının üçgen biçimindeki dama değin uzanan duvarlı yüzü. [çev.]

etmek ya da sizinle birlikte susmak için sürekli yanınızda olmayı ne kadar isterdim, bilseniz. Kartınızda, "Neden böyle oluyor?" diye soruyorsunuz? Çocuksunuz siz! Dünya var olalı beri "böyle" devam ediyor yaşam ve beraberinde acıyı, ayrılığı ve nostaljiyi getiriyor. Yaşamı içerdiği herşeyle birlikte ele almak, en *güzel* olanı ve iyiyi bulmak gerek. En azından ben bunu yapıyorum. Uzun uzun düşünülmüş, sonra da usa yatkın olan saptanmış falan değil, basit bir şekilde, bu benim doğam. Bunu hayatı algılamanın tek doğru yolu olduğunu iç güdüsel olarak hissediyorum. İşte bu yüzden hangi koşullarda olursam olayım, kendimi gerçekten mutlu hissediyorum. Hayatımdan *hiçbir şeyi* çıkarıp atmak istemezdim. Hiçbir şeyin olmuş ya da olmakta olandan farklı olmasını da istemezdim. Yaşamı kavramanızı ancak bu yolla sağlayabiliyordum! [...]

Sizi kucaklıyorum. Her zaman sizin.

Rosa.

Sonia Liebknecht'e

Wronke, 2 Mayıs 1917

Değerli mektubunuz tam zamanında dün, 1 Mayıs'ta geldi. Mektubunuzla iki gündür parıldayan güneş, yaralı ruhuma çok iyi geldi! Şu son günlerde, aslında yüreğimde büyük bir sıkıntı vardı, ama şimdi her şey düzelecek. Güneşli günler sürüp gitse bari! Hemen hemen her gün dışarı çıkıyorum, çalılıkların ortasında dolaşıyorum, küçük bahçemin her köşesini inceliyorum ve her çeşit hazineyi buluyorum. Sıkı durun: Dün, 1 Mayıs'ta kime rastladım biliyor musunuz? Alışılmadık, parlak limon sarısı renginde bir pervane böceği! Onu görünce öyle mutlu oldum ki, bütün yüreğim titredi: Leylak rengi bir ceket vardı sırtında. Kuşkusuz bu renk dikkatini çekti; sonra biraz yükselip cilveli uçuşlar yaptı, duvarın ardına uçup gitti. Öğleden sonra, birbirinden farklı üç minik kuş tüyü buldum: Koyu gri bir kızılkuyruk tüyü, sarı asma kuşunun yaldızlı tüyü ve bülbülün gri - sarı tüyü. Aslında

burada çok bülbül var. Paskalya pazarının sabahı ilk kez birinin ötüşünü duydum. O günden beri hergün küçük bahçemdeki gümüş gibi parıldayan kavak ağacına geliyor. Bu tüyleri küçük, güzel bir mavi kutudaki kolleksiyonuma kattım. O kutuda, Barnimstrasse'ın avlusunda bulduğum bir dolu kuş tüyü var. Güvercin tüyleri, tavuk tüyleri, hatta çok güzel mavi bir Südende alakargası tüyü var. "Kolleksiyon"um henüz çok küçük, ama zaman zaman kolleksiyonuma bakmaktan çok hoşlanıyorum. Bunu kime armağan edeceğimi şimdiden biliyorum.

Oysa bu sabah gezinirken, duvarın dibine iyice saklanmış bir menekşe buldum. Bütün bahçemde o çiçekten tek bir tane var. Goethe'de nasıldır bu?

Çayırda bir menekşe
Kendi içine kapanmış
Ünsüz, adsız...
Çıtıpıtı küçük menekşe!

Öyle memnun oldum ki! Onu mektubumla birlikte size yolluyorum. Size sevgimi ve selamımı getirsin diye küçük bir de öpücük kondurdum. Elinize geçtiği zaman hala tazeliğini koruyor olacak mı acaba?

Nihayet öğleden sonra ilk yaban arıma rastladım. Siyah kürk mantosunun içinde kocaman bir yaban arısı... Parlak, altın sarısı kemeriyle pırıl pırıl bir arı. Alçak sesten bir vızıldamayla önce ceketime uçtu, sonra avlunun üzerinde büyük bir yay çizerek uzaklaştı. Kestane ağaçlarının tomurcukları iri, pembe, içleri özsu ile dolu, parıltılı tomurcuklar. Birkaç güne kalmaz, kesinlikle yapraklar çıkar. Yapraklar, yeşil, küçük ellere benzerler.

[...] Bu gün, beni çok sevindiren bir şey daha keşfettim.

Geçen nisan ayında, anımsıyor musunuz? Hani bir sabah, saat onda ikinize telefon etmiş, benimle botanik bahçesine gelmenizi, orada adeta bir konser veren bülbülü dinlememizi ısrarla istemiştim. Küçücük bir kaynağın yakınında, sık koruluktaki taşların üstüne büzülüp kaldıydık. Oysa, bülbülü dinledikten sonra birden tek düze ve yakınmalı bir ötüş duyduk. Hemen hemen şöyle bir ötüş: "Gli - gli - gli - gli - gli - gli - glik." Bu ötüşün bir

su kuşuna ya da bataklıklarda yaşayan bir canlıya ait olduğunu düşündüğümü söyleyince Karl bana hak verdi, ama kesinlikle bunun ne tür bir hayvan olduğunu çıkaramamıştık. Düşünebiliyor musunuz, birkaç gün önce, bu aynı yakınmalı ötüşü burada, çok yakınlarda bir yerde yeniden duydum. Kalbim sabırsızlıkla çarpmaya başladı. Sonunda bunun ne tür bir canlı olduğunu keşfedecektim. Bugün en sonunda buldum onu. O bir su kuşu değil, bir tür ağaçkakandı. Bir tür gri ağaçkakan... Serçeden biraz daha büyük bir gövdesi var. Tehlikede olduğu zamanlar düşmanlarını komik hareketlerle ve kafasını burkarak korkutmaya çalışıyor. Tıpkı karınca yiyen ayının yaptığı gibi, yapışkan diliyle topladığı karıncalarla besleniyor yalnızca. Bu yüzden İspanyollar ona karıncayiyen kuş anlamına gelen "hormiguero" adını takmışlar. Zaten Mörike bu kuşla ilgili küçük nükteli bir şiir yazdı, Hugo Wolf da şiire beste yaptı. Bu yakınmalı ötüşün hangi kuşa ait olduğunu anladığımdan beri küçük bir armağan almış gibi seviniyorum. Belki bunu Karl'a yazarsınız. Bu, onun hoşuna gider.

Okuduklarıma gelince: Her şeyden önce, doğal bilimlerle ilgili kitaplar okuyorum: Bitkiler ve hayvanlar alemi. Dün, Almanya'daki ötücü kuşların neslinin tükenmesinin nedenleri üzerine bir kitabı baştan sona okuyup bitirdim: Kitapta bu nedenler şöyle sıralanmış: Giderek çoğalan gereksinimlerin ormanlardan sağlanması, bahçelerin ekilip biçilmesi, kuşların doğal ortamlarda yavru yapma ve yiyecek bulma olanaklarını birer birer bütünüyle ortadan kaldıran tarım... Çürümüş ağaçlar, bakımsız topraklar, keçe gibi birbirine girmiş çalılıklar, bahçelerde kurumuş yapraklar... Bunları okurken kendimi çok kötü hissettim. Beni endişelendiren, insanların artık kuş seslerini duyamayacak olmaları değil. Asıl savunmasız varlıkların sessiz, karşı konulamaz yokoluşlarını düşünmek yüreğimi daraltıyor, bu kıyım karşısında gözyaşlarımı tutamıyorum. Bunları okurken, Rus Profesör Siber'in, Kuzey Amerika'daki[58] Kızılderililerin yok oluşunu ele

58. Nikolai Ivanovitch Ziber, Rus Ekonomist. Rusya'da Marksizmin ilk yayıcılarından biri. Burada 1883'te Moskova'da yayınlanan *İlkel Kültürler Üzerine Denemeler* ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Tarım kitapları söz konusu ediliyor.

aldığı bir kitabı, daha Zürih'teyken okuduğum o kitabı anımsadım. Onlar da kuşlar gibi, uygar ve kendilerini sessiz, zalim bir yok etmeye adamış adamlar tarafından, yavaş yavaş, topraklarını terketmeye zorlanmışlar.

Ne var ki, bütün bu olanlar beni derinden sarstığı için üzüntümden hasta olacağım. Bunun ne menem bir şey olduğunu biliyor musunuz? Bazen gerçek bir insan olmadığım, insan biçimi alınış bir kuş ya da başka bir hayvan olduğum izlenimine kapılıyorum. Bir parti kongresinde olmaktansa, buradaki bir bahçenin ufak bir köşesinde ya da köyde, etrafımda yaban arılarıyla, otların üzerinde olmak, kendimi daha iyi hissetmemi sağlıyor. Size şunu söyleyebilirim: Hemen, sosyalizme ihanet ettiğimi düşünmeyin sakın. Biliyorsunuz, herşeye karşın, görevimin başında, bir sokak kavgasında ya da zindanda öleceğimi umuyorum. Ama yüreğimin derinlikleri "arkadaş"tan çok, benim baştankara kuşlarıma ait. Doğayı bir sığınak, bir dinlence yeri gibi gördüğümden değil; politikayla uğraşan birçok insan artık yüreğinde hiçbir şey hissetmediği için.

Tersine, her adımda, doğada da beni derinden sarsan bir dolu acımasızlıkla karşılaşıyorum. Düşünsenize, örneğin şu küçük olayı bir türlü unutamıyorum. Geçen ilkbaharda, köyde bir gezinti yaptıktan sonra eve dönüyordum. Yol sessiz sakin ve bomboştu. Birden toprakta küçük esmer bir leke farkettim. Yere eğildim ve sessiz bir trajediye tanık oldum. Kocaman bir bok böceği sırtüstü dönmüş, ayaklarını kımıldatarak kendini savunmaya çalışırken, böceğin üstünde bir dolu karınca kaynaşıyordu ve... canlı canlı parçalıyorlardı onu! Dehşetle ürpererek mendilimi çıkardım, bu zalim yaratıkları kovmaya çalıştım. Ama öyle küstah ve yapışkandılar ki onlarla uzun süre savaşmak zorunda kaldım. Zavallı işkence kurbanını kurtarıp uzakta bir yere, otların üzerine koyduğum zaman çoktan iki ayağını parçalayarak yemişlerdi bile... İşte o anda ne kadar berbat bir biçimde yardım ettiğimi düşündüm ve çok canım sıkıldı bu işe.

Şimdi, alacakaranlık saatleri uzun sürüyor. Bu saatleri öyle çok seviyorum ki... Südende'de birçok ardıç kuşum vardı. Burada bunlardan ne görüyor, ne işitiyorum. Bütün kış, bir çift ardıç

kuşunu besledim, ama şimdi çekip gittiler. Südende'de akşamın bu saatinde sokaklarda aylak aylak gezinmeyi adet edinmiştim. Günün menekşe rengi son ölgün ışığında, sokak fenerlerinin pembe yalazasının ansızın uzayıp gittiğini görmek ne güzeldir. Alacakaranlıkta, sanki hâlâ biraz utangaç, olağandışı bir görünümleri vardır bu yalazaların. Geç kalmış bir kapıcının ya da hizmetçinin belli belirsiz silüeti aceleci adımlarla sokaktan geçer, fırına ya da bakkala bir şeyler almaya koşar.

Ayakkabı tamircisinin benim arkadaşlarım olan çocukları karanlık bastırdıktan sonra bile sokakta oynamaya alışkındırlar. Ta ki sokağın köşesinden buyurgan bir ses onları eve çağırıncaya kadar. O saatlerde daima, uyukusu gelmeyen ve birdenbire edepsiz bir çocuk gibi bağırmaya başlayan ya da uykudan uyanıp bir ağaçtan ötekine gürültülü bir biçimde uçan birkaç ardıç kuşu vardır. Bana gelince, ben orada, sokağın ortasında dikilir, gecenin ilk yıldızlarını sayardım. Eve dönmeyi hiç canım istemezdi. Gündüzle gecenin temtel temtel birbirinin üstüne yığıldığı bu gün batımındaki tatlı havayı terketmeyi hiç mi hiç istemezdim.

Soniouchа, size çok yakında yine yazacağım. Sakin olun ve neşelenin, her şey yoluna girecek. Hatta Karl için de her şey yoluna girecek. Gelecek mektuba kadar hoşçakalın benim minik kuşum.

Sizi kucaklıyorum.

Sizin Rosa

Sonia Liebknecht'e

Wronke, 23 Mayıs 1917

Soniouchа, Sevgili Arkadaşım,

[...] Shiller'le Tevrat'ı aklın doruk noktasının kaynağı sayan annemin, Hazreti Süleyman'ın kuşların dilinden anladığına dair, sarsılmaz bir inancı vardı. Onbeş yaşımın kendini beğenmişlik ve herşeye tepeden bakma döneminde, modern bilim eğitimime de

güvenerek annemin bu saflığı beni güldürürdü. Şimdi ben Hazreti Süleyman gibiyim. Kuşların ve bütün hayvanların dilinden anlıyorum. Elbette, insanlar gibi sözcükler kullanmıyorlar onlar, ama çıkardıkları seslerdeki tüm değişik nüansları ve duyguları anlıyorum. Bir kuş ötüşü, yalnızca duyarsız bir insanın eğitilmemiş kulağı için hep aynı şeydir. Hayvanları sever ve onları anlarsınız, büyük bir ifade çeşitliliği, başlı başına bir "dil" bulursunuz onlarda. Şimdi ilk baharın ilk günlerinde her biri bir anlam ifade eden bütün o şamata bitip de, sesleri genel olarak kesilinceye kadar eğer burada olursam, hiç kuşkusuz sonbaharda bütün dostlarımın geri döneceğini, penceremin kenarında yemlerini arayacağını biliyorum. Kendisiyle özel bir dostluk kurduğum bir baştankaranın gelişine şimdiden seviniyorum.

[...] Benim minik Sonia'm, çok uzun zamandır hapiste tutulmam sizi öfkelendiriyor ve şöyle soruyorsunuz: "Nasıl olur da bazı insanlar, öteki insanların yazgısı hakkında karar verebilirler? Bütün bunlar neye yarar ki?" Bağışlayın sevgili arkadaşım, ama bu sözcükleri okurken kahkahayı bastım. Dostoyevski'nin *Karamazof Kardeşler*'inde madam Chochlakova adında biri, bir araya toplanmış insanları tek tek bakışlarıyla sorgulayarak bu türden bir soru sorar, ama içlerinden biri yanıt vermeye kalkıştığı anda o, çoktan başka bir konuya geçmiştir bile. Minik kuşum, ortalama hesaplamalara göre yirmi bin yıla kadar varan insanlık medeniyetinin tüm tarihi, "bazı insanların başka insanlar üzerindeki karar yetkisi"ne varoluş maddi koşullarında derin kökler salan güce dayanıyor. Yalnızca acılarla dolu bir sonraki dönüşüm bunu değiştirebilecek. Bizler doğal olarak bu son derece acılı evrelerden birinin tanıklarıyız. "Bütün bunlar neye yarar ki?" diye soruyorsunuz. "Neye yarar?" kavramı genellikle yaşamı anlatma biçimi olarak yararlanabilir bir kavram değildir. Yeryüzünde gök baştankara kuşlarının var olması "neye yarar?" Gerçekten neye yarar bilmiyorum, ama bunların varlığı beni mutlu ediyor. Hapishanemin duvarlarının ardında, uzaklardan kulağıma ivedi bir "tsei - tsi - bé!" geldiği zaman, bu benim için tatlı bir avuntu oluyor.

Bununla birlikte, minik Sonia, benim "serinkanlılığımı" abar-

tıyorsunuz. Ne yazık ki, üzerimden geçen küçücük bir bulut, ruhsal dengemi ve mutluluğumu yerle bir etmeye yetiyor. İşte o zaman, dile sığmaz büyüklükte acı çekiyorum. Yalnız, şöyle bir özelliğim var; bu durumlarda sessiz kalıyorum. O zaman, tam anlamıyla minik Sonia, ağzımdan tek sözcük çıkmıyor. [...]

Sizi kucaklıyorum.

Sizin R.

Sonia Liebknecht'e

Wronke, 3 Haziran 1917
Pazar sabahı

Sonioucha, nerede olduğumu ve size bu mektubu nerede yazdığımı biliyor musunuz? Bahçede. Dışarıya küçük bir masa çektim ve şimdi, yeşil çalılıkların ortasında bir yere kuruldum. Sağımda, karanfil baharı kokulu yabani frenk üzümü fidanı, solumda bir kurt bağrı ağacı; başımın üzerinde bir ak ağaç, geniş, yeşil yapraklı genç, narin bir kestane ağacı; önümde solgun yaprakların ağır hışırtısıyla, kalın, yumuşak gövdeli kocaman bir kavak ağacı. Kağıdımın üzerinde, güneşin ışık saçan hareleriyle almaşan yağmurdan ötürü nemli yaprakların hafif gölgeleri oynaşıyor. Arada bir, yüzüme ve ellerime su damlaları düşüyor. Hapishane Kilisesinde dinsel ayin saati. Orgun, yaprakların hışırtısıyla karışan boğuk sesi ile bayram sevinci içindeki kuşların neşeli korosu, belli belirsiz duyuluyor uzaklardan. Yine uzaklarda, guguk kuşunun nameleri. Bütün bunlar, ne kadar güzel. Ne kadar mutluyum! İnsan yaz mevsiminin getirdiği bu çok zengin duygularla, bu yaşama sarhoşluğuyla neredeyse kendini Saint - Jean'da sanabilir. Wagner'in *Şantajcılar* adlı müzikal komedisindeki çeşit çeşit insanlardan oluşmuş kalabalığın el çırparak "Saint - Jean! Saint - Jean!" diye bağırdıkları, sonra hep birlikte bir eski zaman valsi yapmaya koyuldukları sahneyi biliyor musunuz? İşte böyle bir günde insan kendini benzer bir atmosfere kaptırabilir.

Bugün ne çok şey oldu bilseniz! Bunları size anlatmam gerek. Sabah banyoda pencerede bir gece-tavuskelebeği buldum. Herhalde birkaç gün içeride kapalı kalmış, pencereye doğru uçmaktan zayıf düşmüş, kanatlarını belli belirsiz kımıldatarak, zor zahmet yaşam belirtisi gösteriyordu. Onu farkettiğimde hemen giyindim sabırsızlıkla titreyerek pencereye tırmandım. Son derece özen göstererek onu elime aldım. Artık kendini savunmuyordu. Çoktan ölmüş olduğunu düşünüyordum. Belki kendine gelir diye onu odamdaki pencerenin kıyısına koydum. Çok geçmeden, küçücük bir yaşam belirtisi gösterdi, ama kımıldamadan... Biraz birşeyler yesin diye, duyargalarının önüne biraz çiçek koydum. Bu sırada, pencerenin önünde *alaycıkuş* öyle bir neşeyle ötmeye koyuldu ki, ötüşü çevrede çın çın çınladı. Beni umursamayınca sesimi yükseltti: "Dinle bak, küçük kuş ne kadar neşeli ötüyor. Sanırım onu dinlersen biraz canlanırsın." Yarı ölmüş kelebeğe attığım bu nutuğa gülmekten kendimi alamadım. Sonra şöyle düşündüm: "Ne desem boş." Ama hayır, yarım saat kadar sonra küçük hayvan yavaş yavaş kımıldadı. Yalpalayarak bir iki adım attı, sonra ağır ağır uçtu. Hayatını kurtardığım için öyle mutluydum ki... Ne olay ama!

Sabah sekizden öğleye kadar (yemeğe çağrılıncaya kadar) bahçeye, öğleden sonra yeniden çıktım tabii. Saat üçten altıya kadar... Güneşi görmeyi umuyordum. Güneşin yüzünü gösteremeyeceği duygusuna, *istese de gösteremeyeceği* duygusuna kapılıyordum, ama yüzünü göstermedi. O zaman çok üzüldüm. Bahçede gezindim. Hafif bir esinti vardı havada. O zaman tuhaf bir şey gördüm. Beyaz kavağın renk atmaya başlayan tırtılsı başakları açılıyor, ayva tüyü pamukçuklar her yere uçuşuyor, hava, toprağı ve tüm avluyu kaplayan kar yumacıkları ile doluyordu. Havada oradan oraya uçuşan bu gümüş rengi tüycüklerde gizemli bir şeyler vardı. Beyaz kavak, tohumlarını bol miktarda yayması sayesinde bütün öteki tırtılsı başakları olan ağaçlardan daha geç çiçeklenir ve çok uzaklara yayılır. Acı patlıcan, duvar yarıklan arasından taşların arasından nasıl fışkırırsa, beyaz kavağın küçük filizleri de öyle fışkırır.

Sonra saat altıda her gün olduğu gibi beni yeniden içeri kapattılar. Pencerenin yanına oturup kaldım. Çok üzgündüm, başım

çatlıyordu, çünkü hava çok sıcaktı. Pastel mavi bir zeminde, birbirinden kopup ayrılan beyaz bulutların altında kırlangıçların başdöndürücü yüksekliklerde, ok gibi, neşeyle uçtukları gökyüzüne baktım. Kırlangıçlar sivri kanatlarıyla, gökyüzünü kesen küçük makaslara benziyordu. Ama çok geçmeden, gökyüzü kararadı. Herşey sustu ve bir fırtına koptu. Ardından yeri göğü sarsan, kulakları sağır eden iki gök gürültüsü... ve sağnak başladı. Daha sonra, asla unutmayacağım bir manzara çıktı ortaya. Fırtına çabucak uzaklaşmıştı. Gökyüzü koyu tekdüze griye büründü. Yeryüzüne tüysü, küllü, tayf rengi bir alacakaranlık çöktü. Her yerden gri renkli kalın tüller sallanıyormuş gibi... Yaprakların üzerine yağmur tıpır tıpır, düşüyordu. Arada bir lal kırmızısı bir şimşek bu kurşun grisini bir an ışıtıyor, uzaklarda art arda, tıpkı dalgaların kıyıda çatlamasına benzer gök gürlemeleri duyuluyordu.

Birdenbire bu korkutucu atmosferde, penceremin önündeki ak ağacın üstünde, bülbülün ötüşü çınladı. Bu, yağmurun, şimşeklerin, gökgürültüsünün ortasında bir çarın değişik perdelerden dizgesi gibi bir şakıma... Gökgürültüsünü bastırmak istercesine, coşkuyla şakıyordu. Şimdiye dek hiç böyle güzel bir şey işitmedim. Bülbülün şakıması bir kurşuniye, bir lal rengine dönen gökyüzünde, gümüş pırıltısı gibi geliyordu insana. Bütün bunlar öylesine gizemli, öylesine akıl almaz güzellikteydi ki, elimde olmadan Goethe'nin şiirinin son dizesini bir kez daha yineliyorum:

"Ah, ne yazık ki yanımda değilsin?"...

Daima sizin Rosa

Sonia Liebknecht

Wronke, 20 Temmuz 1917

Sonitchka, Sevgili Dostum,

[...] Kuşkusuz, Breslau'ya nakledileceğimi biliyorsunuz. Bu sabah erkenden küçük bahçeme allahaısmarladık dedim. Gökyüzü kapalı, çok rüzgar var, hava yağmurlu, bulut parçaları gök-

yüzünde hızla yol alıyor; yine de her zamanki sabah gezintimin tadını dolu dolu çıkarıyorum. Dokuz ay boyunca, iki yanını da baştan başa dolaştığım, duvar boyunca kaldırım taşlarıyla döşenmiş dar patikaya allahaısmarladık dedim. Her taşını ve bu taşların arasından fışkıran her otunu çok iyi tanıdığım patikaya...

Kaldırım taşları renklerinin çeşitliliğiyle ilgimi çekiyor: Kırmızımtırak, mavimtırak, yeşil, gri. Özellikle, birazcık yeşilliğe hasret kalınan kış mevsimi boyunca renge susamış gözlerim bu kaldırım taşlarında, rengi olan birşeyler bulmayı umdu, bir tür telkin bekledi. Özellikle de şimdi yazın, bu taşların arasında ne eşsiz, ne ilginç şeyler buluyor insan!

Bir sürü bal arısı ve yaban arısı gerçekten de buraları mesken edinmiş. Taşların arasına ceviz büyüklüğünde, toprağın derinliklerindeki dar, uzun geçitlere açılan yuvarlak oyuklar açıyorlar. Sonra küçük, sevimli yığınlar oluşturdukları yüzeye çıkıyorlar yeniden. Bu oyuklara yumurtalarını bırakıyorlar, bal mumu ve yabanıl bal yapıyorlar. Sürekli giriş ve sürekli uçuş yaptıkları yerler belli. Gezintilerim sırasında, toprak altındaki bu yuvalara basıp, yuvaları toprağa gömmeyeyim diye çok dikkat sarfediyorum. Sonra birçok yerde karıncalar, patika yolda dümdüz bir çizgi halinde durup dinlenmeden sağlı sollu koşuşturup durdukları yollarını belirliyorlar. Sanki matematik aksiyonunu yalayıp yutmuşlar gibi izledikleri yol, şaşırtıcı derecede dümdüz: Doğru, iki nokta arasındaki en kısa uzaklıktır. (Örneğin, ilkel toplulukların hiç bilmediği bir şeydir bu.)

Sonra duvar boyunca otlar fışkırmış. Bazılarının çiçekleri solup dağılırken, bazıları bıkıp usanmadan tomurcuklanmakta. Sonra, yol ortasında ya da duvar kıyısında daha bu bahar gözümün önünde topraktan fışkırmış ağaç fidanları var. Besbelli burada yetişen yaşlı ağacın badıcından tohumu düşmüş küçük bir akasya, gümüş rengi bir dolu küçük kavak... Kavaklar da mayısta gelmişler dünyaya. Ama tıpkı yaşlı ağacın yaprakları gibi onlar da daha şimdiden, rüzgarda tatlı tatlı dalgalanan yeşilli beyazlı yapraklarla bezenmişler.

Bu patikanın uzunluğunu kaç kez ölçtüm, ne çok manzaraya tanık oldum, aklıma neler gelmedi ki! Kış ortasında soğuk soğuk

yağan kardan sonra, bu sonbaharda yeniden gönneyi umduğum, ama penceremin kıyısına, ona yemini verdiğim aile ortamına geri geldiğinde beni bir daha göremeyecek olan minik, sevgili baştankara kuşumun eşliğinde karda volta atarak, kendime patika yol yapmıştım. Martta birkaç gün buzlar eriyip de dondurucu soğuklar kesilince, patika yolum küçük bir dereye dönüşmüştü. Ilık rüzgarın etkisiyle su yüzünde oluşan küçük dalgacıkları, duvarın tuğlalarının her an görüntü değiştiren yansımasını görüyordum. Sonra, mayısta, size yolladığım ilk menekşe boy verdi duvarın dibinde.

Çevremdekilere bakınarak, düşüncelere dalmış gezinirken, Goethe'nin şu dizeleri hoş bir seda oluyordu kafamda:

Gençliğimde bir gün, yolumda giderken
Rahiple karşılaştığımı Merlin'e söyledim ben.

Devamını biliyosunuz. Şiir kuşkusuz, ne kafa yapıma uyuyor, ne de asıl ilgi alanıma giriyor. Beni yatıştıran yalnızca sözcüklerin ahengi ve şiirin olağanüstü etkileme gücü. Güzel bir şiirin, özellikle de Goethe'nin benim üzerimde her defasında böyle bir etki bırakmasının, her defasında büyük bir coşkuya kapılmamamın, ya da birşeylerin beni allak bullak etmesinin nedenini ben bile bilmiyorum. Şiir, nerdeyse, fizyolojik bir etki yaratıyor bende. Dudaklarım kurumuşken, tadını çıkara çıkara içtiğim nefis bir içecek gibi, bedenime ve ruhuma can veren, serinleme gibi bir şey. [...] Dün akşam, saat dokuza doğru, nefis bir manzaraya tanık oldum. Kanepemde otururken, penceremin camında pembe bir yansı farkettim. Şaşırdım, çünkü hava çok kapalıydı. Pencereye koştum. Büyülenmiş gibi çakıldım kaldım orada. Doğuda, gökyüzünün kasvetli tek düzeliğinde doğaüstü güzellikte, kocaman, pembe bir bulut dikeliyordu. Tek başına, manzaradan geri kalandan bağımsız... Uzak bilinmedik bir yöreden gelmiş bir gülümseme, bir merhaba idi sanki. Büyük bir yükten kurtulmuşçasına, elimde olmadan derin derin soluk aldım, kollarımı bu büyüleyici tabloya doğru uzattım. Böyle renkler, böyle şekiller hayatı güzel ve yaşanmaya değer kılıyor, doğru değil mi? Gözlerimi bu tablonun ışığından ayıramıyor, tablodan yayılan pembe hüzmelerin tadını çıkarıyordum. Ta ki kendi ken-

dime gülmek zorunda kaldığım o ana kadar. Tanrım, bu gökyüzü, bu bulutlar, tüm bu güzellik yine de Wronke'ta kalmayacak! Bunlara allahaısmarladık demek gerekmiyor. Hayır, bu güzellikleri yanımda götürüyorum. Nerede olursam olayım, nerede yaşarsam yaşayayım, benim yanımda kalacaklar. [...]

Sizi kucaklıyorum. Yeni hapishanemde görüşmek üzere.

Sizin sadık
Rosa'nız.

Sonia Liebknecht'e

Breslau, 2 Ağustos 1917

Sevgili Sonitchka,

28'inde aldığım mektubunuz, burada, dışarıdaki dünyadan elime geçen ilk haberdi. Bunun beni nasıl sevindirdiğini tahmin etmeniz hiç de zor olmasa gerek. Benim için duyduğunuz kaygıyı dile getirirken, nakledilmemi çok trajik bir olaymış gibi yorumluyorsunuz. Bilirsiniz, ben insan yaşamındaki tüm değişimleri kaçınılmaz durum olarak ele alma eğilimindeyimdir. Şimdiden yeni yerime alıştım bile. Kitap sandıklarım bugün Wronk'tan geldi. Çok yakında gittiğim her yere ardımdan sürüklemeye alışık olduğum kitaplarla, ufak özdeş baskılarla, mütevazi küçük eşyalarla bezenmiş iki küçük hücrem, Wronke'taki kadar sıcak, konforlu bir görünüm alacak. O zaman, iki kat artan çalışma isteğiyle işe koyulacağım.

Burada, gezinti yaptığım avluda, taşlarla döşenmiş büyük avluda "keşfedecek"[59] hiçbir şey yok. Yürürken, etrafımda çok ağır işlerde çalışan ve görüntüleri bana korkunç acı veren mahkumları görmemek için gözlerimi hararetle gri taşlara dikiyor, sağıma soluma bakmıyorum. Bunların arasında daima, yaşları, cinsiyetleri, kişisel özellikleri çok büyük bir insanlık ayıbının delili olarak silinmiş iki üç mahkum var ki, bunlar benim üzerimde belki de bu

59. Daha sonra yazdığı bir mektupta R. L.'un orada çok şey "keşfetmeyi" başardığını görmüştük.

yüzden acı veren bir tür manyetik çekim alanı oluşturuyorlar, bir türlü bakışlarımı onlardan ayıramıyorum.

Öte yandan, her yerde, bir ressamın gözüne hoş gelecek ve mahkumların giydiği özel kıyafetin bile etkilemeyeceği simalar olduğu da bir gerçek. Böylece, daha şimdiden avluda narin ve ciddi tavırlarıyla dikkatimi çeken bir işçi kızı gözlemledim. Ciddi görünümlü bir yüzü vardı. Başını bir başörtüyle sımsıkı bağlamıştı. Bu haliyle *Miller*'in tablolarındaki tiplemeleri andırıyordu. Yükleri ne soylu, tavırlarla taşıdığını görmek gerçekten büyük zevkti. Pürüzsüz zayıf yüzü, kireç gibi beyaz cildi, bir Pierrot'nun acılı maskesini çağrıştırıyordu.

Üzücü deneyimler edinmiş olan ben, ilk bakışta insana umut vadeden benzer görüntülerden kaçarım. Berlin'deki Barnimstrasse Hapishanesi'nde aslında hali, tavrı bir kraliçeninkine benzeyen bir kadın mahkum keşfetmiştim. Bu kadının ruhunun da bedeni gibi güzel olduğunu düşünüyordum. Ama aradan biraz zaman geçince bu kadın, benim bulunduğum bölüme cazgır bir kadın olarak geldi. O zaman bu güzel maskenin altında bir dolu kötülük, çirkinlik olduğunu anlamakta gecikmedim. Sonraları ne zaman bu kadınla karşılaşsam, bakışlarımı kaçırdım ondan. Bakın aklıma ne geldi. Eğer Milo'nun Venüs'ü yüzyıllar boyunca dünyanın en güzel kadını olma onurunu koruduysa herhalde, hiç ağzını açmadığı içindir. Belki de konuşsaydı, bütün cazibesi yerle bir olacaktı. [...]

[...] Kendimi çok iyi hissediyorum. Bilmiyorum neden, canım Gounod'un *Ave Maria* şarkısını mırıldanmak istiyor. (Kuşkusuz onu tanıyorsunuz değil mi?) [...] Bana, "İnsan nasıl iyi olur?", "insan vicdanındaki aşağılık şeytanları nasıl susturur"? diye soruyorsunuz. Sonitchka, bu şeytanlara karşı serinkanlı olmaktan bir de insanın gözünden, kulağından yararlanarak çevresindeki herşeyde keşfedebileceği yaşam güzelliklerinden öte araç tanımıyorum. Bunlar bize iç denge sağlar, bizi asap bozucu ve değersiz olan herşeyin dışında tutup yüceltir. [...]

Sizi kucaklıyorum.

Sizin R.

Mathilde Jacob'a

Breslau, 11 Ağustos 1917

Çok Sevgili Mathilde

Ayın 8'inde, dün aldığım, mektubunuzun beni nasıl allak bullak ettğini anlatamam size. Benim Mimi'm aylardan beri ciddi şekilde hasta ve ben bunu ancak şimdi, tesadüfen öğreniyorum. Böyle olunca da sanki sizi, kendinizi bana karşı savunmaya itiyorum! Size gelince, siz beni çok yakından ilgilendiren bir konuyu benden saklayabildiniz! Şimdi size soruyorum: Bana karşı hiç mi *saygınız* yok da bana küçücük bir çocukmuşum ya da bir "eşya" imişim gibi davranıyorsunuz?

Sıkıyönetim gereği askerlerin beni yıllarca hapse tıktıkları yetmezmiş gibi, gerçek dostlarım da bana çocukmuşum gibi davranıp, benim adıma kararlar verip, ya da önemli bilgileri benden gizleyip, özel bir sıkıyönetim uyguluyorlar. Siz, sözüne güvebileceğim tek kişiydiniz; şimdi artık size de güvenmiyorum ve tamamen yalmzım. Eh n'apalım, olsun!

Bana tek yazdığınız şey şu: Mimi hasta. Yalnız bununla yetiniyorum. Bunun nasıl, neden olduğunu söylemek için tek kelime sarfetmiyosunuz. Sonra da kalkmış, Mimi'nin "yaşından" söz ediyorsunuz. Bir yıl önce, tutuklandığım zaman, hâlâ genç ve güzeldi: sağlığı, formu yerindeydi. Pentecôte'tayken, onu bana Wronke'a getirmek istediğiniz sıralarda herşey yolundaydı. Sonra durup dururken bana onun "yaşından", söz ediliyor! Şimdi... lütfen mektubu alır almaz bana çok acele şu bilgileri ulaştırın: 1) Mimi, ne zamandan beri hasta? 2) Bu hastalık nasıl ortaya çıktı? 3) Hastalığının ilerlediği belirlendi mi, ilerlediyse, ne zamandan beri? 4) Yemek yiyor mu, yiyorsa *ne* yiyor? 5) Onu hangi veteriner muayene etti? [...]

Benim sağlık durumuma gelince... Bunu, ancak bana Mimi'nin sağlık durumunu bildirdiğiniz zaman söyleyeceğim size.[60]

Sizin R.

60. 18 Ağustos'ta R.L. Mathilde Jacob'a şunları yazar: "Mimi'nin hasta olduğunu anlatmaya devam ediyorsunuz ve nesi olduğu konusunda hiçbir>>>

Sonia Liebknecht'e

Breslau, 9 Eylül 1917 Pazar

Sevgili Sonitchka'cığım,

[...] Münih'te Opera'ya gitmenize, özellikle de *Sihirli Flüt*'ün çok hoşunuza gitmesine çok ama çok sevindim. Bu gerçekten de olağanüstü bir şey. Uvertürde koruluğa gizlenmiş bir orman cininin düşünü canlandıran o hafif, pırıl pırıl ezgiyi farkettiniz mi? Bununla birlikte, bu uvertürün tapılası güzellikteki ana motifi, Clementi'den çalınmış.[61] Mozart'da, almasını bilmiş ama! Bakın Soniocha mademki müzik size böylesine coşku veriyor, öyleyse, Charlottenburg'ta, Deutsches Opernhaus'ta sahnelenen *Orphée aux Enfers*'i[62] dinlemeye gidin. Dahice yazılmış, espri saçan, masalsı ezgilerle dolu, nükteli, özgün, şık bir yapıt. Sizi neşelendirecek. Sizden rica ediyorum, ona mutlaka gidin. Biraz fazla ağır çalındığını, eserde çok az fanteziye yer verildiğini düşünüyorum. Böyle olsa bile bir müzik etkisini yitiremez. Dahası Deutsches Theater'da (yalnız bu hafta) *Canınız isterse* adlı oyunu izlemeye gitmenizi isterdim. Oraya çocukları da ya da çocuklardan birini -eğer dilerseniz- gönül rahatlığıyla götürebilirsiniz. Ancak bunu söylerken, kuşkusuz oyunu tüm ayrıntılarıyla biliyorsunuz, ama bu oyunun Deutsches Theater'da ne kadar kusursuz sahnelendiğini görüp görmediğinizi bilmiyorum. Bir gün bu oyuna Hans Diefenbach'la birlikte gittim. Çok hoşumuza gitti. Deliler gibi güldük, bunun tüm dünya literatüründeki en iyi komedi olduğu kanısına vardık. Bu doğru,

şey söyleniyorsunuz!! Tanrı kahretsin! Yine de hastalığının ne olduğunu bilmem gerek. Ya da hâlâ hayatta olup olmadığını? Belki de çoktan ölmüştür. Belki de hasta diye kandırıyorsunuz beni. Eğer öyleyse, sizi hiç bağışlamayacağım. Hemen gerçeği öğrenmek istiyorum olup biten herşeyi öğrenmek istiyorum!

Sizi kucaklıyorum

Sizin P

61. Muzio Clementi, İtalyan besteci. 1752 - 1832

62. XVIII. yüzyıl. Alman bestecisi Chistoph Gluck'un yazdığı Opera.

Shakespeare'in komedilerini daha çok beğeniyorum; onun dramlarını çoğu zaman anlamıyorum: yani bu oyunların nesine hayran olacağımı pek bilemiyorum. [...]

Sizi kucaklıyorum. Sadakatle.

Sizin R.

Mathilde Wurm'a[63]

Breslau, 15 Kasım 1917

Çok Sevgili Tilde,

[...] Emmo'nun[64] böylesine çöktüğünü öğrendiğimde büyük bir üzüntüye kapıldım, ama sonra bana durumunda dikkate değer bir düzelme olduğunu yazdın. Bu, bir kez daha onun inanılmaz direngenliğini ortaya koyuyor, yalnızca gerekli bakıma ve dinlenmeye gereksinimi olduğunu kanıtlıyor.

Sana, çarptırıldığınız "cezalar"dan[65] söz etmedim, çünkü değil yalnız istediğim zaman yazmak, bir de bu işle ilgili söyleyeceğim çok az söz var. Uzun zamandan beri öteki yakada iyi kötü yer alan kimselerle olup bitenler konusunda öfkelenecek durumda değilim. Serinkanlılıkla, ağzı sıkı, ancak etkili bir biçimde *hareket etmeyi* isterdim. Bunu yapamasam da suskun kalmayı yeğliyorum. Öfkemi eşime dostuma yansıtarak rahatlamaktan hiç hoşlanmıyorum.

Burada, senin de bildiğin gibi, günlük olaylardan bir de "*homo sapiens*" türünden uzaklaşmamı en iyi sağlayan şeyi yapıyor, kitaplara gömülüyorum. Bilimsel kitaplar demek istiyorum. Çok seyrek olmak koşuluyla yazınsal yapıtlardan da okuyabiliyorum. Yalnızca çok iyi yapıtları... Beni bağışla sevgili dostum, genelde Hölderlin'e yabancı olduğumdan *Hypérion*'dan[66] bir türlü keyif

63. Rosa ve Mathilde Wurm arasındaki ilişki daha sonraki sayfalarda, politik konulara ayrılan bölümde Aralık 1916 ve Şubat 1917 tarihli mektuplarda yer alıyor.

64. Emmanuel Wurm, Mathilde'nin kocası.

65. U.S.P.D.'nin kuruluşundan sonra Emmanuel Wurm *Neue Zeit*'teki yazarlık görevinden atılmıştı.

66. Mathilde Wurm'un R. L.'a yolladığı Hölderlin'in romanı.

alamadım. Ancak bu kitaba ulaşmam için birden bir yol açılabilir. Bu daha önce de başıma geldi. Böylece bu gün, Grimmelshausen'in[67] *Simplicius Simplicissimus*'unu, yıllardır elimin altında bulundurduğum ama bir türlü önceden keyif alamadığım bu kitabı, Albert Langen'in güzel baskısıyla okuyup bitirdim. Otuz Yıl Savaşlarını kapsayan dönemi anlatan güçlü ve büyük bir fresk. Alman toplumunun sizi allak bullak eden barbar durumunun bir göstergesi. Yine de, bu kitabı şimdi okumanı önermiyorum sana, seni çok sarsabilir. Ben onu yalnızca kendimi avutmak için, bir çırpıda okudum, çünkü çok kötü bir şoka maruz kaldım. Hans Diefenbach öldürüldü. Biliyorum ki yaşam devam ediyor; güçlü olmak, cesur ve hatta serinkanlı olmak gerektiğini biliyorum, bütün bunları biliyorum... Kuşkusuz, tek başıma düzlüğe çıkacağım ama şimdi bundan söz etmemeyi yeğliyorum.

Söyle bakalım, sana daha önce sorduğum konuyla ilgili olarak Gerhart Hauptmann'ın *Narr im Christo*'sunu okudun mu? Bana bu konuda eksiksiz yanıt ver; eğer onu okumadıysan hemen gönderirim sana. Bu kitabı okuman *gerek*. Bu kitap sana entelektüel güç kazandıracaktır. Tıpkı bir dağın doruklarına çıkmak gibi bir şey. [...]

Elini sıkıyor, seni kucaklıyorum.

Senin R.

Sonia Liebknecht'e

[Breslau, 16 Kasım 1917'den sonra]

Gözbebeğim Sonitchka,

Size bu yeni mektubu hemen ulaştırma fırsatı bulacağımı umarak, coşkuyla kaleme sarıldım. En azından sizinle yazışarak gevezelik etmek gibi güzel bir alışkanlık edinmişken, bir süredir

67. Christoph von Grimmelshausen dilencilerin, sabıkalıların dolandırıcıların toplum dışına itilmişlerin öykülerinin yazarı. En önemli yapıtı *Der abentheuerliche Simplicissimus Teutsch*.

bu güzel alışkanlığı bırakmak zorunda kaldım. Ama yazmama izin verdikleri birkaç mektubu Hans Diefenbach'a göndermek zorundaydım. Benden mektup bekliyordu çünkü. Şimdi her şey bitti. Ona yazdığım son iki mektup bir ölüye postalanmıştı. Bunlardan biri geri geldi bile. Hâlâ bu gerçeği kabullenemiyorum. En iyisi bundan hiç bahsetmemek. Ben olayları tek başıma, kendi vicdanımda çözmeyi yeğlerim. Bana kötü haberi vermek, beni "teselli etmek" için insanlar, Clara'nın yaptığı gibi, bana kendi ağlanıp sızlanmalarını yazarak her türden "tedbir"e başvurdukları zaman öyle öfkeleniyorum ki ne diyeceğimi bilemiyorum. En yakın dostlarım nasıl olur da beni hiç mi hiç tanımazlar, beni böyle küçümserler? Böyle bir durumda en büyük inceliğin, lafı dolandırmadan, basit bir biçimde bir çırpıda bana "O öldü." demek olacağını anlamıyorlar demek ki... Bu beni incitiyor, ama artık bundan söz etmeyelim.

[...] Burada geçirdiğim aylara ve yıllara öyle üzülüyorum ki, dünyada olup biten korkunç olaylara karşın, birlikte güzel saatler yaşayabilirdik oysa. Biliyor musunuz Sonitchka, dahası bu durum uzayıp gitmekte, olup bitenlerin utancı ve korkunçluğu her gün biraz daha sınırı aşıp ölçüyü kaçırmakta, ancak ben kendimi daha sakin ve direngen hissetmekteyim. Ben diyorum ki, bir taşkınlık, ahlaki değerlerdeki çöküntü, doğal afetlerle ya da kasırgayla bir tutulamaz; ancak bu olayları bir veri olarak, bir araştırma, bilgi edinme vesilesi olarak kabullenmek gerek.

Tamamen insanlığa verip veriştirmenin, hep insanlığı kınamanın da bir anlamı yok hani.

Hiç kuşkusuz, bunlar nesnel olarak, tarihin izlediği tek çıkar yoldur; tarihin izlediği ana yönü gözden yitirmeden, tarihi kendi akışı içinde izlemek gerekir. İçinde bata çıka yürüdüğümüz bu ahlak bataklığının, içinde yaşadığımız bu uçsuz bucaksız tımarhanenin, akşama sabaha, sanki sihirli bir değnek dokunulmuşcasına tersine döneceğine, şaşılacak derecede büyük ve kahramanca bir şeye dönüşeceğine dair bir his var içimde. Eğer savaş birkaç yıl daha sürerse, bu dönüşüm kaçınılmaz olarak gerçekleşmek zorunda. [...]

Zürih'te üniversitede öğrenciyken, profesör Siber'in[68] *İlkel Kültürler Üzerine Denemeler*'ini okuduğum zaman hüngür hüngür ağladığımı anımsıyorum. Kitapta Amerika'daki Kızılderililerin, Avrupalılar tarafından püskürtülmesi ve sistemli bir biçimde köklerinin kazınması anlatılıyor. Yalnızca bunu yaptıkları için değil, bütün bunların öcü alınmadı, yapılanların cezası çekilmedi, herşey yapanların yanına kâr kalırdı diye karamsarlığa kapılıp, yumruklarımı sıkıyordum kitabı okurken. Bu İspanyolların, bu Anglo-Amerikanların öldüklerini ya da çok uzun zaman önce bölünüp, ayrıldıklarını, onlara yaptıklarını ödetmek için bir daha diriltilemeyeceklerini düşündükçe mutsuzluktan titriyordum. Ama bunlar, çocukça düşünceler. Kutsal - Ruh'a karşı işlenmiş tüm günahlar, tüm bu alçaklıklar bizzat tarihin karmakarışık faturalarının arasında yitecek, yakın gelecekte herkes yeniden "kardeşçe bir dünya için" el ele verecek.

Viyana sosyal demokratlarının Saint-Petersbourg'a, Lenin Hükümeti'ne yolladıkları telgrafta yazılanları okurken, bu gün bunu çok iyi anladım. İçten onaylama ve başarı dilekleri! Adlerler, Pemerstorferler, Rennerler, Austerlitzler[69] - ve kanları beyaz akan Ruslar! [...]

Anotole France'ın *Tanrılar Susamışlardı* adlı kitabını okuyun. Bu yapıta, özellikle de kitabın yazarı insan doğasını tüm yönleriyle ele alıp, dahice bir önseziyle bize şunları söylediği için hayranlık duyuyorum: Gördüğünüz gibi böylesi saçma sapan kişiliklerden, böylesi gündelik soysuzluklardan yola çıkarak, tarih, gerektiği anda en devasa olayları ve en yüce davranışları yaratır. Özel yaşamda olduğu gibi toplum yaşamında da olaylara serinkanlılıkla, ana hatları gözden kaçırmadan ve iyimser yaklaşımla ele almak gerekir. Savaştan sonra ya da savaşın bitiminde her şeyin iyiye döneceğine gönülden inanıyorum. Ancak, daha önce, acılarla dolu, olabildiğince insanlıktan uzak bir dönem geçirmek zorunda kalacağımız da kaçınılmaz gibi geliyor bana. [...]

Boğazıma kadar jeolojiye gömüldüm. Kuşkusuz, jeoloji size,

68. 152 nolu sayfaya bakınız

69. Devrimci bir ruhla ortaya çıkan Avusturyalı reformist sosyal demokrat liderler. Adler derken Victor Adler kastediliyor.

içi kof bir bilim gibi geliyor. Bu yanlış. Ben jeolojiye müthiş bir ilgi duyuyor, jeolojiyle tutkulu bir doyuma ulaşıyorum. İnsanın entlektüel ufkunu çok büyük boyutlarda açıyor. Başka hiçbir bilimin yapamadığı ölçülerde, doğanın tutarlı, evrensel tanımını yapmanızı sağlıyor. Size bu konuda bir dolu şey anlatmak isterdim, ama bunun için başbaşa konuşabilmemiz, bir sabah Südende kırlarında birlikte gezinti yapabilmemiz ya da birbirimizi aydınlık, sessiz sakin bir gecede iki üç kez evlerimize uğurlayabilmemiz gerekirdi. [...]

Sizi kucaklıyorum, benim sevgili, sevgili Sonitchkacığım..

Sizin R. L.

Sonia Liebknecht'e

Breslau, 24 Kasım 1917

Benim Sevgili Sonitchkacığım,

[...] Anlamıyor musunuz, en mükemmel kadınların da sizinle aynı acıları paylaştığının ayrımına varmadınız mı? Bunları acılarınızı unutasınız diye, yavan sözlerle sizi avutmak için söylemiyorum; ancak başkalarının da aynı acıları paylaştığını bilesiniz diye söylüyorum. Her insan için, her yaratık için *kendi* yaşamının, sahip olduğu tek şey, kendine ait yegane şey olduğunu biliyorum. [...] A, sizi ne kadar iyi anlıyorum! Her güzel ezginin her çiçeğin, her ilkbahar gününün, her mehtaplı gecenin sizde geçmişe özlem ve dünyanın insana sunduğu en güzel şeylere karşı arzu uyandırdığını çok iyi anlıyorum. Ayrıca sizin "aşka" aşık olduğunuzu ne kadar iyi anlıyorum bilseniz. Benim için aşk (nerede?) daima kendisini yaratan nesneden daha önemli, daha kutsal bir kavram olmuştur. Çünkü aşk dünyayı pırıl pırıl bir peri masalı gibi görmeye yarar, çünkü aşk, insan varlığının en soylu, en güzel yanını ortaya çıkarır; çünkü aşk en anlamsız, en gündelik şeyleri yüceltir ve onları elmaslarla süsler; çünkü aşk insanı sarhoş eder, kendinden geçirir... Ama küçük Sonitchka, siz genç-

siniz ve siz daha dolu dolu yaşamalısınız. Önünüzde yalnızca birkaç kahrolası yıl daha var. ama sonra herşey, şu ya da bu şekilde değişecektir mutlaka. Daha şimdiden bütün kapıları kapamamamalısınız, buna hakkınız yok. Şimdiden böyle düşünmek... Gülünç bir şey bu. Ben hâlâ sizin, yaşam mutluluğunun sarhoşluğuna kapılmanızı istiyorum. Sizin buna hakkınız olduğunu sonuna kadar savunacağım.

Benim modern yazarlara karşı olup, yan tuttuğumu düşünmekte haksızsınız. Yaklaşık on yıl önce Dehmel'i[70] coşkuyla okudum. [...] Arno Holz'un *Phantasus*'unu bugün bile ezbere biliyorum. Sonra, bunlardan vazgeçtim, Goethe ve Mörike'e geldim; Hofmannsthal[71], onu anlamıyorum; George[72], onu tanımıyorum. Doğru; üslup ustalığındaki yetkinlikleri, şiirsel anlatım yöntemleri beni ürkütüyor; aynı zamanda dünyaya büyük ve görkemli bir gözle bakmaktan yoksun oluşları da ürkütüyor beni. Bu yetersizlik, bende bir tür boşluk duygusu yaratıyor; öyle ki yüzeysel güzellik, bana göre, maskaralığa dönüşüyor. Alışıldığı üzere kusursuz bir biçimde, *bir ruh halini* dile getirebiliyorlar. Ama ruh halleriyle insanca bir insan yaratılamıyor.

Sonitchka şimdi akşamlar. ilkbahar akşamları kadar büyülü güzellikte. Saat dörtte avluya iniyorum; ortalık çoktan alacakaranlığa bürünmüş. Çepeçevre ürkünç binalar, karanlığın gizemli örtüsünün altında yitip gidiyor. Buna karşılık, gökyüzü uçuk mavi parıldıyor ve en tepede, daha da parlak, gümüş gibi bir ay çıkıyor ortaya.

Her gün bu saatlerde, avlunun üzerinde, çok yükseklerde uzun bir şerit oluşturan, sonra gökyüzünde çözülen yüzlerce kuzgun kırlara doğru, geceleyin mola verdikleri "uyku ağaçlarına" doğru geçip gidiyor. Ağır ağır kanat çırparak gündüz avlarının peşindeyken çıkardıkları şu insanın içine işleyen "gak" sesine hiç benzemeyen garip sesler çıkararak geçiyorlar. Şimdilik, gırtlaktan gelen belli belirsiz, tatlı bir ses bu. İçlerinden bir çoğu art arda

70. Richard Dehmel ve Arno Holz Naturalist Alman şairleri.

71. Hugo von Hofmannsthal, Avusturyalı şair ve tiyatro yazarı.

72. Stefan George Alman şair, kapalı bir şiirin yetkin bir üslubun kuramcısı.

"kau-kau" diye öttüğü zaman, havada çember yayları çizen küçük metal bilyelerle oynamaya başladıkları izlenimine kapılıyorum. Gerçek bir çene çalma bu. Yaptıkları işlerden, "geçip giden günden" söz ediyorlar.

Gözüme son derece ciddi ve önemli görünüyorlar. Onları her akşam alışkanlıkları üzere dümdüz bir çizgi halinde yol alırken görünce başımı kaldırıp, en sonuncu geçene kadar gözlerimle izliyor, bu kocaman kuşlara bir tür saygı duyuyorum. Sonra karanlıkta bir o başa, bir bu başa geziniyor, avluda zaman yitirmeden işlerini bitiren mahkumları, yanımdan geçen belli belirsiz gölgeleri görüyor, bizzat ben de görünmez olduğum için - yapayalnız, düşlerimle başbaşa kaldığım, yukarılardaki kuzgun sürüsüne gizlice selam yolladığım için- kendi kendime seviniyorum. Bu tatlı ve bahara özgü havada, kendimi çok iyi hissediyorum. Sonra mahkumlar ellerinde ağır tencerelerle (akşam çorbası!) art arda on kişilik iki sıra halinde avluyu geçip binaya doluşuyorlar; ben, kuyrukta onları izliyorum. Avluda, yönetim binalarında ışıklar yavaş yavaş sönüyor; hücreme dönüyorum, kapılar sürgülenip iki kez kilitleniyor. Gün bitti işte. Hans[73] nedeniyle duyduğum acıya karşın kendimi çok iyi hissediyorum. Onun ölmediği bir düş dünyasında yaşamaktayım. Benim için o daima hayatta; sık sık onu düşündüğümde ona gülümsüyorum. [...]

Sizi kucaklıyorum.

Sizin Rosa

Sonia Liebknecht'e

[Breslau, 24 Aralık 1917'den önce]

[...] Dün, uzun süre uyuyamadım. Genellikle saat sabahın 1'inden önce asla uykuya dalamam, ama saat 10'da yatağa gimek zorundayım çünkü ışıkları söndürüyorlar. O zaman karanlıkta bir

73. Hans Diefenbach

dolu şey kuruyorum kafamda. Dün de şöyle düşünüyordum kendi kendime: Ne tuhaf, hiçbir özel neden olmadan mutlu bir sarhoşlukla habire yaşıyorum. Burada karanlık bir hücrede taş gibi sert bir yatağa uzanmışım, çevremde her zamanki mezarlık sessizliği hüküm sürüyor, sanki bir mezardayım. Bütün gece hapishanenin önünde yanık duran fenerden sızan ışık, tavanda dansediyor. Arada sırada bir trenin uzaklardan gelen boğuk gürültüsü ya da penceremin tam altında, bacaklarının uyuşukluğunu gidermek için yavaş yavaş ağır postallarını sürüyen nöbetçinin boğazını temizlediği duyuluyor yalnızca. Bu adımların altında kumların gıcırtısı öylesine acı ve umutsuz ki, bu kapkaranlık, rutubetli gecede çıkış yolu olmayan bir varlığın tüm yalnızlığını dile getiriyor. Ben, sessiz, yapayalnız, koyu karanlıkların, can sıkıntısının, tutukluluğun, kış mevsiminin simsiyah kalın örtülerine sarınmış, kıpırtısız yatmaktayım. Yine de yüreğim anlaşılması güç, bilinmedik, içten gelen bir sevinçle çarpmakta. Sanki parıltılı bir güneşin altında, çiçeklerle bezeli bir çayırdan geçmekteyim gibi... Karanlığın içinde, yaşama gülümsüyorum. Sanki dünyadaki tüm kötülükleri ve üzüntüleri bir aydınlık ve mutluluk dalgasıyla susturacak tılsımlı sırrı biliyormuşum gibi.

Bizzat kendim için de bu sevinçten bir pay çıkarmak istiyorum ama beni yeniden gülümsetmeye yarayacak hiçbirşey bulamıyorum. Kendim için gülümsemek... Sanıyorum bu sevincin sırrı, bizzat yaşamın kendisinden başka bir şey değil.

Şu gece karanlığının güzel ve kadife gibi yumuşacık olduğunu görmek için iyi bakmak gerekir. Nöbetçinin yavaş ve ağır adımlarının altındaki nemli kumun gıcırtısında da küçük bir şarkı, yaşamın şarkısı mırıldanmakta. Yeter ki insan bunu duymasını bilsin. Böyle anlarda sizi düşünüyorum. Sizin de sevinç içinde yaşamanız ve çiçeklerle bezeli bir çayırda yürüyebilmeniz için daima ve her koşulda yaşamın güzelliğini ve yaşama sevincini içinizde hissetmenize yarayacak bu sihirli reçeteyi size aktarmayı çok isterdim. Bunu derken, size çilecilik ya da düşsel sevinçler göstermeyi düşünmüyorum. Size tüm gerçek kıvançları, arzu ettiğiniz duyuların tüm hazlarını aktarıyorum. Dahası, size iç dünyamdaki bitmez tükenmez serinkanlılığımdan bağışta bulunmak

isterdim. Artık size ilişkin kaygılar duymamak için... sizi yaşamdaki aşağılık, bayağı, kaygı verici herşeyden korumaya yarayacak yıldızlarla nakışlı bir mantoya bürünmüş olarak yaşam yolunda yürüyebilmeniz için.

[...] Ah benim minik Soniam, burada çok derin bir acı yaşadım. Gezindiğim avluya her gün, çuvallar dolusu eski asker ceketi, çoğunlukla kan lekeli asker gömleği dolu askeri araç geliyor... arabaları buraya boşaltıyorlar. Sonra bunları mahkumlar onarsın diye hücrelere dağıtıyorlar, sonra da orduya teslim etmek üzere yük arabalarına yüklüyorlar. Birkaç gün önce bu arabalardan biri hapishaneye geldi. Arabayı atlar değil, mandalar çekiyordu. İlk kez bu hayvanları böyle yakından görüyordum. Çok güçlü görünüyorlardı. Gövdeleri de bizim öküzlerden çok daha genişti. Yamyassı alınları, kıvrık, kısa boynuzları var. Bir de bizdeki koyunlarınkine benzeyen, yumuşak bakışlı koca koca gözler, kapkara bir kafa... Bunlar Romanya kökenli savaş ganimeti...

Hayvanları arabaya koşan askerler, yabanıl ortamda yaşayan bu hayvanları ele geçirmenin çok zor olduğunu, yük çekmek için eğitilmelerininse daha da zor olduğunu anlatıyorlar. Özgür ortamda yaşamaya alışkın olan bu hayvanlara korkunç kötü davranıyorlar. "Vae victis" deyimi bu hayvanlar için bile kullanılabilir. Bu hayvanlardan sadece Breslau'da yüz adet bulunuyordur. Dayak yedikleri yetmezmiş gibi, Romanya'nın bol yemlerine alışık olan bu hayvanlar yiyecek olarak en kötü kaliteden samanı bile zor buluyorlar. Onları bir dakika bile dinlendirmeden çalıştırıyorlar, her türden yük arabasına koşuyorlar. Hayvanlar böyle bir sıkı düzene uzun süre dayanamıyor. İşte, birkaç gün önce, çuval yüklü bu arabalardan biri avluya girdi. Yük öyle ağırdı, öyle çok çuval yığılmıştı ki üstüste, mandalar bir türlü kapı sundurmasının eşiğinden atlayıp geçemiyorlardı. Yanlarındaki asker, o yontulmamış tip, kamçısının sapıyla hayvanlara acımasızca vurmaya başladı. Hapishanenin, bu işten hiç hoşlanmayan kadın gardiyanı, askere, hayvanlara hiç mi acımadığını sordu. Asker, dudaklarında kötü bir gülümsemeyle, peki ya biz, bize acıyan var mı ki diye yanıtladıktan sonra daha da

güzel (!) vurmaya başladı. En sonunda hayvanlar büyük bir çaba gösterdi ve engeli atlayıp geçti. ama hayvanlardan birinden kan akıyordu... Sonitchka. mandaların derisinin kalınlığı atasözlerine geçmiş ama yine de mandanın derisi yarılmıştı. Araba boşaltılırken hayvanlar yorgunluktan bitkin düşmüş, kımıldamaya güçleri kalmamıştı. Mandalardan biri. yaralanan manda içler acısı yüzünde ve yumuşak bakışlı kara gözlerinde ağlamak üzere olan bir çocuğun ifadesiyle dosdoğru önüne bakıyordu. Bu tam olarak. şiddetle cezalandırılmış olan bir çocuğun yüz ifadesiydi. Hangi nedenle, ne için cezalandırıldığını bilmeyen, bu acıdan ve bu kaba kuvvetten yakasını nasıl sıyıracağını bilemeyen bir çocuğun yüz ifadesi...

Tam onun önündeydim. hayvan bana bakıyordu, gözlerinden yaşlar boşanıyordu, bunlar *onun* gözyaşlarıydı. Çok sevilen bir kardeşin acısı karşısında insan nasıl daha beter bir acıyla hıçkırıklara boğulamazsa, ben de bu suskun acı karşısında işte böyle çaresizlik içindeydim. Romanya'nın otlakları artık ulaşılması olanaksiz, temelli yitirilmiş o yemyeşil ve özgür otlaklar ne kadar uzaklarda kalmıştı. Oralarda herşey, her şey ne kadar da farklıydı. Güneşin doğuşu, kuşların o güzelim ötüşü, çobanların kulağa hoş gelen kaval çalışları... Burada ise bu yabancı, korkunç kent. boğucu ahır, çürük samanla kanştırılmış iğrenç ve küflü kuru ot, dayak, açık yaradan oluk oluk akan kan... Ah benim zavallı mandam, benim gözbebeğim, zavallı kardeşim, ikimiz de burada aynı biçimde çaresiz. çektiğimiz acıdan ötürü birbirimizden beter şaşkına dönmüş durumdayız. Çaresizliğimiz. geçmişe duyduğumuz özlem bizi tek ve aynı varlık durumuna getiriyor. Bu sırada mahkumlar arabanın etrafında dört dönüyor, ağır denkleri boşaltıyor. onları binaya taşıyorlardı. Askere gelince, o elleri pantolonunun cebinde, dudaklarında bir gülümsemeyle, ıslıkla, ayağa düşmüş bir şarkının nakaratını çalarak kocaman adımlarla avluyu arşınlamaya koyuldu. O zaman. savaşın bütün görkemiyle gözlerimin önünden geçtiğini gördüm.

Bana çabucak yazın.

Sizi kucaklıyorum Sonitchka.

Sizin R.

Sonia Liebknecht'e

Breslau, 14 Ocak 1918

Sevgili Sonitchkacığım

Size yazmayalı ne kadar uzun zaman oldu! Ama bu satırları tam zamanında, doğum gününüzde okuyacağınızı umuyorum. Mathilde'e[74] size benim adıma bir buket orkide göndermesini rica ettim, oysa, işte zavallı kadın hastanede. Kuşkusuz ona verdiğim bu görevi yerine getirmesi çok zor. Doğum gününüzde sizi çepeçevre saran çiçeklerin arasında görmek isterdim. Orkide, leylak, süsen çiçeği, mis kokulu sümbüller, bulanabilecek tüm çiçekler. En azından belki gelecek yıl doğum gününüzde size kendi ellerimle çiçek getirmek, sizinle birlikte botanik bahçesinde ve kırlarda gezintiye çıkmak nasibolacak bana. Ne harika olurdu değil mi! Bugün, burada sıcaklık sıfır derece. Yine de havaya çok tatlı bir ilkbahar esintisi dalga dalga yayılmakta. Yukarıda sütbeyazı devasa bulutların arasından, alabildiğine derin, masmavi bir gökyüzü pırıl pırıl parlıyor; öte yandan serçeler öylesine neşeyle cıvıldaşıyorlar ki insan kendini nerdeyse Mart'ın sonlarında sanabilir.

İlkbaharın gelişine daha şimdiden öyle çok seviniyorum ki. Ne kadar uzun yaşarsa yaşasın, insanın doyamayacağı, üstelik her geçen yıl değerini biraz daha anlayıp, daha çok sevdiği tek şey, ilkbahar. Sonitchka, biliyor musunuz, örgensel dünyada ilkbahar, bir başka deyişle yaşamın yeniden uyanışı daha *şimdiden*, ocağın başlarında, takvime göre henüz bahar gelmeden başlamakta. [...] Hatta bizim kışın karlarla kaplı Kuzey Yarımküremizde bile bitkiler ve hayvanlar alemi, adeta sihirli bir değnekle dokunulmuş gibi ocak ayının başlarında uyanıyor. Daha şimdiden tomurcuklar çıkmaya, bircok hayvan çiftleşmeye başladı bile. Geçenlerde France'nin[75] yazdığı kitapta, ünlü insanların, en nitelikli bilimsel ve yazınsal ürünlerini ocak, şubat aylarında verdiklerini okudun!

74. Mathilde Jacob.

75. Raoul Heinrich Francé'in 1905'te *Sinnesleben der Pflanzen* (Bitkilerin Duyumsal Yaşamı) adlı kitabı yayınlanmıştı.

İnsan yaşamında da Noel'i izleyen dönemdeki kış gündönümü, tüm yaşamsal güçlere yeni bir akış yönü çizen kritik bir zaman dilimi olmalı. [...]

Noel armağanı olarak gönderdiğiniz Rodin beni korkunç sevindirdi.[76] Rodin'in beni en çok etkileyen yanı onun doğayı hissetmesi, ufacık bir ot parçasına duyduğu saygı. Bu adamın harika bir kişiliği olmalı; açık yürekli doğal. insan sıcağı ile dopdolu, sezgileri güçlü biri. Hiç kuşkusuz, Jaures'i[77] anımsatıyor bana. Peki ya benim "Broodcoorens"imi seviyor musunuz? Ya da önceden biliyor muydunuz onu? Bu romanı okurken çok duygulanmıştım. Özellikle de doğayı betimlerken çok güçlü bir şiirsel anlatımdan yararlanmış. Besbelli görülüyor ki, De Foster'de[78] olduğu gibi Broodcoorens'te de "Flaman topraklarında" güneş dünyanın geriye kalan öteki topraklarında olduğundan çok daha görkemli doğup batıyor. Bütün Flamanların küçük vatanlarına tanı anlamıyla aşık olduğunu düşünüyorum. Vatanlarını dünyanın güzel bir köşesi olarak değil de ışıl ışıl bir gelinlik kız gibi betimliyorlar. Dahası romanın insanın içini karartan trajik sonunda bile, renk bakımından Till l'Espiègle'nin çok güzel tablolarıyla, örneğin genelevin yerle bir edilmesini konu alan tabloyla bir benzerlik olduğunu düşünüyorum. Aynı şekilde, bu kitapların renkleri bakımından tamamen Rembrant'ı çağrıştırdıklarını düşünmüyor musunuz? Eski altın sarısı tonlarındaki parıltıyla karışıp kaynaşmış bütüne egemen olan iç karartıcı renk, tüm ayrıntılarıyla şaşırtıcı bir gerçekçilik, ama yine de kitabın tümü, uzak bir düş dünyasının içinde bir efsane atmosferine bürünmüş.

Berliner Tageblatt'ta, Friedrich - Museum'da[79] büyük Titien'in yeni bir tablosu sergilenmiş. Onu görmeye gittiniz mi? Doğru söy-

76. Auguste Rodin, Die Kadhedralen Frankreichs. 1917'de Leipzig'te çıktı.

77. Amsterdam'daki Enternasyonal Kongre'sinde bir sosyalistin (Millerand) bir burjuva hükümetine katılması konsunda R. L.'un özellikle de Jaurés'e muhalefet ettiği düşünüldüğünde, ilginç yaklaşım..

78. Pierre Broodroorens Belçika'lı yazar. Charles De Coster, Till Eulenspiegel'in yazarı.

79. Friedrich - Museum, Spree'nin bir adası üzerinde yer alan Berlin Müzelerinin en büyüklerinden biri.

lemek gerekirse Titien'in dostlarının arasında olmadığını itiraf etmeliyim. Yaptığı resimleri aşın özenli ve soğuk buluyorum. Bir de çok iddialı... Majesteye karşı bir suç işliyorsam, bağışlayın beni ama doğrudan doğruya duygularıma boyun eğmekten başka bir şey yapamam. Yine de, şu yeni konuğu ziyaret etmek için Friedrich - Museum'da olabilmek mutlu ederdi beni.

Şu sıralarda, Shakespeare'le ilgili çeşitli eski incelemeleri okumaktayım. Bunlar Almanya'da Shakespeare'in hâlâ ateşli bir şekilde tartışıldığı yılların, altmışlı yetmişli yılların tarihini taşıyor. krallık kütüphanesinden ya da Reichstag kütüphanesinden bana şu kitapları alamaz mısınız? Klein'in *İtalyan Tiyatro Yapıtları Tarihi*, Schack'ın *İspanya'da Tiyatro Edebiyatının Tarihi*; Gervinus ve *Ulrici'nin Shakespeare*[80] üzerine kitapları. Ya siz, sizin Shakespeare ile aranız nasıl? Bana hemen yazın! Herşeye karşın sakin olun ve keyfinizi bozmayın. Benim çok sevgili Sonitchkacığım, hoşçakalın! Ne zaman geleceksiniz?

Sonitchka beni sevindirmeye ne dersiniz? Öyleyse Mathilde Jacob'a benim adıma süsen çiçekleri yollayın. Buraya geldiğinizde çiçeklerin parasını öderim size.

Sizin Rosa

Sonia Liebknecht'e

Breslau, 24 Mart 1918

Benim Sevgili Sonitchkacığım,

[...] Bana yolladığınız resim kopyaları ne kadar güzel! Rembrandt'ın resimlerine söylenecek söz yok. Titien'in tablosundaki at, atlıdan çok daha fazla etkiledi beni. Gerçekten krallara layık bir gücün, bir ayrıcalığın herhangi bir hayvanda böylesine güzel

80. Geog Gottfried Gervinus, Edebiyat tarihçisi. Özgür düşünceli ve ilerici, bir Shakespeare yazarı. (1850) Herman Ulrici Shakespeare üzerine iki kitap yazar: *Über Shakespeares Dramatische Kunst* (1839) ve *Geschichte Shakespeares und seiner Dichtung* 518 627

ifade edilebileceğine asla inanmazdım. Ama hepsinden güzeli, Bartolomeo da Venceziano'nun[81] kadın portresi. (Bunu daha önce görmemiştim) O renklerdeki büyük coşku, çizgideki o incelik, anlatımdaki o gizemli büyü, ne muhteşem! Nasıl anlatılır bilmiyorum, bu kadın bir şekilde bana La Jakonde'u anımsattı. Siz, bu tablolarla hücreme bir kucak dolusu sevinç ve ışık getirdiniz. [...]

Sizin R. L.

Sonia Liebknecht'e

Breslau, 12 Mayıs 1918

Sonitka,

[...] Aslında kentlerde oturanların çoğu barbardır. Ben, tam tersine kendimi örgensel doğaya öylesine içtenlikle bağlı hissediyorum ki -insanlığa karşın-[82] nerdeyse bu durumum saygınlığa dönüşüyor. Kuşkusuz sinirsel durumumun da payı var bu işte. Hücremin altındaki sorguçlu serçe çifti bir yavru çıkardı. Kuşkusuz, öteki üç yavru ölmüştür. Şimdi bu ufaklık gayet iyi koşuşturmaya başladı. Belki, sorguçlu serçelerin ufak, hızlı adımlarla pıtı pıtı nasıl da komik biçimde yürüdüklerini, serçe gibi seke seke yürümediklerini farketmişsinizdir. Artık minik sorguçlu serçe de uçabilecek duruma geldi ama tek başına yiyecek bulmayı beceremez daha. Böcek, tırtıl vb. özellikle de bu soğuk günlerde... İşte böyle her akşam, avluda, aşağıdan penceremin önüne gelir, tiz ve acıklı bir sesle öter. Bunun üzerine ana babası birdenbire ortaya çıkar, ona kederli, ürkek bir sesle usulca "huid-huid" yanıt verir, sağa sola koşuşturmaya, umutsuzca alacakaranlıkta ve soğukta yiyecek bir şeyler aramaya koyulurlar. Sonra yumurcağın yanına yaklaşır, buldukları yiyecekleri gagasına tıkıştırırlar.

Bu sahne şu sıralarda her akşam saat sekiz buçukta yi-

81. Rönesans dönemi İtalyan ressamlarından. (1472 - 1517)

82. Metinde Fransızca yazılmış.

nelenmekte. Ben ne zaman penceremin altında bu tiz ve yakınmalı sesi duysam, ne zaman iki küçük kuşun endişesini, kaygısını gözlemlesem tam anlamıyla can evimden vuruluyorum. Üstelik onlara yardım etmek de olanaksız. Güvercinlerle öteki serçeler köpek gibi peşime takılsalar bile, bu sorguçlu serçeler çok ürkek. Onlara ekmek atmaya kalkıştınız mı hemen kaçıyorlar. Kendi kendime, bunun gülünç olduğunu, dünyadaki tüm aç serçelerden benim sorumlu olmadığımı, dünyadaki sopa yiyen tüm mandalara ağlayamayacağımı boşu boşuna söyleyip duruyorum. Hem hiçbir şey yapamıyorum, hem de ne zaman öyle ötüşler duysam, ne zaman öyle sahneler görsem eni konu hastalanıyorum. [...]

"Yaşanmadan" geçen yılları düşünerek ne biçim acı çektiğinizi çok iyi hissediyorum. Sabır ve cesaret! Yaşayacak ve büyük olaylara tanık olacağız. Şimdilik, bütün bir dünyanın yok olup gittiğini görüyoruz. Her geçen gün, bir parça kopamakta, her gün yeni bir çöküntü, her gün yeni bir devasa yıkıntı... İşin gülünç yanı şu: İnsanların büyük çoğunluğu olup bitenlerin farkında değil; üstelik ayaklarını sağlam zemine bastıklarını sanıyorlar.

Sonitchka, sizde Gil Blas ve Aksak Şeytan var mı, ya da yoksa sağlayabilir misiniz? Lesage'ı[83] hiç tanımıyorum, uzun zaman önce, onu okumak istiyordum. [...]

Sizi kucaklıyorum.

Sizin R.L.

Mathilde Jacob'a

Breslau, 4 Kasım 1918[84]

Sevgili Mathildeciğim,

Önceleri, akşama sabaha kalmaz, çıkarım diye düşünüyordum. Öyle olunca mektup yazmanın anlamı yoktu. İşte

83. Alain René Lesage. Fransız. Roman ve Tiyatro yazarı. R. L.'un sözünü ettiği iki yapıtı XVIII. yüzyıl başlarında çıktı.

84. Rosa'nın Breslau Hapishanesinden yazdığı son mektuplardan biri.

bu nedenle sizi uzun süre mektupsuz bıraktım. Şimdi ise bu işin iyice uzadığını görüyorum ve sizinle yeniden iletişim kurmaya - en azından mektuplaşarak- can atıyorum.

Son mektubunuz ve küçük sununuz beni inanılmaz derecede sevindirdi. Bezelyeler tam da zamanında geldi. Benim güvercinlerim şimdi tüy değiştirmekte. Böyle olunca da, her zaman onlara verdiğim yemden çok daha zengin bir gıdaya gereksinimleri var. Dördü de hücreme gelip, başıma üşüşüyorlar. Çalışma masamın üzerine önüme konuyorlar. Bazen de sandalyemin arkalığına ve tam yemeğimi yemeye hazırlandığım sırada tabağıma konuyorlar. Günün birinde, hiçbir iz bırakmadan, birdenbire ortalıktan kaybolduğum zaman ne yapacaklar, bunu düşünemiyorum bile. Ne kadar açıkgöz ve çıkarcıyım değil mi? Südende'de yaşarken bana son kez yolladığınız çikolatayı hiç dokunmayacağıma dair yeminler ederek bir kenara kaldırmıştım. Ama koşullar değişince sabrım taştı, o zaman yine de çikolataya "dokundum".

Sizden şunu rica ediyorum: Evime çeki düzen vermek için kendinizi sıkıntıya sokmayın. Görüyorsunuz ya hiç acelesi yok. Herşeye karşın azar azar ağır kitap sandıklarını yollamayı isterdim, ama evde onları alacak kimse yok şimdi. [...]

Bayan Schlisch[85] geçen hafta bana üç tane gözkamaştırıcı güzelikte, kocaman sarı kasımpatı, bugün de mis kokulu menekşeler ve mügeler getirdi! Yola getirilemez ölçüde savurgan bir kadın.

Sizden çabucak haber bekliyorum! Sizi binlerce kez kucaklıyorum.

Sizin R.

85. R. L.'un yemeklerini hazırlayan kadın. Aynı zamanda askerlerin sansüründen kaçırdığı mektuplarının bir bölümünü getirip götüren kadın. O yörede yaşayan bir sosyal demokrat militanın karısıydı.

Die Rote Fahne
Zentralorgan
der K.P.D. (Spartakusbund)
Begr. von Karl Liebknecht u. Rosa Luxemburg
Bezugspreis
Erscheint
Hauptexpedition: Berlin SW 68, Wilhelmstr. 116, Fernspr. Kurfürst 1

POLİTİKA ÜZERİNE

Bu bölümde iki tip mektup bulunuyor. Bir yanda, Rosa Luxemburg'un, özel bir olaya bağımlı olmayan bir düşünceyi ifade ettiği mektuplar var. Örneğin 20 Ekim 1905'te Jogiches'e yazdığı mektup: "Bu politikadan nefret ettim." Ya da 13 Temmuz 1900'de (Rhun'ün Düşüşü Üzerine) Kautsky'e yazdığı mektup, dahası, 1916 ve 1917'de hapishaneden yazdığı mektuplar.

Öteki mektuplar açık seçik bir olayı içeriyor. Birbiri ardına 1905 Rus Devrimi ve Rosa'nın Varşova'da tutuklanması, daha sonra savaşın ilan edilmesi ve 1914 ağustosunda Sosyal Demokrat yönetimin tutumu, nihayet, 1918 kasımında Alman Devrimi.

İlk mektuplar, Rosa Luxemburg'un politik alandaki görüşlerini ortaya koyuyor, sonraki mektuplar ise, kriz sırasındaki tavır alma durumlarını.

Karl ve Luise Kautsky'ye

Fridenau, 13 Temmuz 1900

Sevgili dostlarım,

[...] Haydi "thalassa"dan[1] söz edelim. Sırası gelmişken, ayaklarınızın altında denizin sonsuz fısıltısını işittiğiniz zaman deniz kıyısında bir çalan ve dalgaların fısıltısını halkın uğultusu yerine koyan Yunanlı kör şarkıcının o güzelim efsanesini anımsıyor musunuz? O güzel şarkısının sonunda en ufak alkış almadığı için, kalabalığın nankörlüğüne kızıp, kırılsın diye lirini uzaklara savurmuş; ama dalgalar liri alıp, tıpkı bir aşk beşiğinde sallar gibi çok daha uzaklara götürmüşler. Bu efsaneyi düşünüyor musunuz? Peki ya serap görüyor musunuz? En çok sevdiğiniz yazarın yakasından hiç düşünmediği şu balıkçı Héligoland[2] gibi siz de denizin, tam da fırından yeni çıkmış pasta gibi koktuğu izlenimine kapılıyor musunuz?

Bana öyle geliyor ki, denizin kıyısında kendinizi sulara gömülmüş gibi hissetmenizin nedeni, bu sonsuz, hiç değişmeyen, son derece kayıtsız manzara karşısında kendinizi önemsiz bulmanız olsa gerek. Ben, İsviçre'de Rhin çağlayanlarını görünce böyle bir duyguya kapılmıştım. Bir an bile ara vermeden, yüzyıllar boyu, gece gündüz devam eden bu kulakları sağır eden gürültü içimi korkuyla dolduruyor adeta, beni eziyordu. Eve kolum kanadım kırılmış gibi, bitkin döndüm. Hatta şimdi bile ne zaman önünden geçsem, vagonun penceresinden bu ürkütücü manzarayı, bu fışkırıp duran köpük selini, fokur fokur kaynayan bembeyaz girdabı görüyorum ve yüreğim sıkışıyor. İçimden bir ses, "İşte düşman!" diyor. Bu sizi şaşırtıyor mu? Evet, doğru, bu düşman... Bu, kendini çoğu kez bir şey sanan, sonra birdenbire hiçliğin içinde boğulan insanlık gururunun, övüngenliğinin düşmanı.

1. Yunanca "Deniz". Kautsky'ler Rügen adasında tatildedirler. (Baltık Denizi)

2. Heinrich Heine.

3. Ben Akiba: Karl Gutzkow'un, Uriel Acosta adlı bir oyunundaki kişi. (Karl Gutzkow-1811-1878)

Dahası, hangi olay hakkında olursa olsun -Ben Akiba'nın[3] "Bu hep böyle olmuştur.", "Bu iş tek başına yürür." vb. demesi gibi- insanın iradesi, gücü ve bilgisiyle gereğinden çok boy gösterdiği bir felsefe, benzer sonuçlara yol açıyor.

İşte bu yüzden mon cher Charlemagne[4], böyle bir felsefeden nefret ediyorum. Ben şöyle düşünüyorum: Uslu uslu başımızı sallamaktansa Rhin çağlayanlarına atlamak ve bir ceviz kabuğu gibi sularda kaybolmak gerek. Bırakalım da bu çağlayan gürüldesin dursun. Tıpkı atalarımızın zamanında gürüldediği, bizden sonraki kuşakların zamanında da gürüldeyeceği gibi... Sevgili Louloucuğum, rezeda çiçeğiniz ve karanfilleriniz hâlâ çiçek açmakta ve "ilk günkü gibi harikulade"[5] kokmakta.

Hepinize gönülden selamlar. Çocuklar ve ailenin hizmetine bakan kızı da unutmayalım.

Sizin Rosa.

Karl Kautsky'ye

Zwickau, 9 Eylül 1904

Sevgili Carolus,

[...] Demek, fiilen yöneteceğin başka mücadeleler de var. Bundan ötürü çok mutluyum, çünkü bu Amsterdam'da[6] kazandığımız zaferle, bizim heriflerin gafil avlandığını kanıtlıyor. Durumu değerlendirdiğim kadarıyla, Brême'de[7] öclerini almak isteyeceklerdir. Onlara bu zevki tattırmamak gerek! Ayrıca, benim yerime bu hücrede hapsolmak istediğini okumak da beni si-

4. Karl Kautsky'i belirten bu üç sözcük, metinde Fransızca yazılmış.

5. Goethe'nin Faust'undan alıntı.

6. Amsterdam'daki Enternasyonal Kongresi'nde, Alman Sosyal Demokrasisinin, revizyonist savunucuları ve sosyalistlerin burjuva hükümetine (Millerand) katılmasını yasaklayan bir önerge, oy çokluğuyla kabul edilmişti.

7. 18 Eylül - 24 Eylül 1904 tarihleri arasında yapılacak olan Alman Sosyal Demokrat Parti Kongresinde.

nirlendiriyor! Kurt, Georg[8] ve Cie'ye de onları aptala çevirecek iyi bir şamar atacağından hiç kuşkum yok. Ancak, bunu zevkle yapmalısın, bu bölümü usanç verici bir perde arası eğlence gibi düşünecek yerde, keyifli bir işmiş gibi yapmalısın. Halk daima savaşanların ruhsal durumunu hisseder. Vuruşma sevinci, polemiğe daha canlı bir tını, bunu dinleyene de üstün derecede moral verir. Kesinlikle, şu an için yapayalnız olduğunu biliyorum. Kuşkusuz, August tam ayın 18'ine kadar pir aşkına[9] çalışacak. Arthur ise tıpkı canımın içi Paul[10] gibi, -size yaşama sevinci duyuracak iki savaş arasında- "içli şiirler yazan ozan"ı oynayacak. Ama Karl, gündemdeki "kavga" hiç de zorla tekdüzelik ve aldırmazlığın kucağına teslim edilen bu çekişmelerden biri değil. Son yıllarda buna çok fazla zorlandın. Bu gün için emekçi kitlesi yeniden bu gündemdeki kavgaya ilgi duyuyor. Ben bunu burada hapishanemin duvarları ardında hissediyorum. Ayrıca *Enternasyonal*'in de bizim mücadelemizi coşkuyla izlediğini unutma. Aslında sizin mücadeleniz demek istiyorum, çünkü polemiğin hareket noktası Amsterdam'dır. Tüm bunları, seni "tahrik etmek" için yazıyorum sanma, sezgilerimi yitirmiş değilim. Girdiğin polemikten *haz alasın* diye, en azından *kendi fikirlerimi* sana ulaştırmak için yazıyorum bunları. Çünkü ben burada, 7[11] numarada, malımı satmak için pek bir şey yapamıyorum.

Biliyorsun, Amsterdam üzerine, Enternasyonal hareketin genel durumu üzerine, Enternasyonal hareketin içinde bizim Marksist görüşlerimizin şansının ne olabileceği konusu üzerine çok düşündüm. Bu konuya ilişkin seninle tartışacağım çok şey var, ama şimdi kalsın. İşte bana göre tarihsel ahlak şu: *Yapacağımız* çok fazla şey var, dahası, her şeyden önce okuyup *inceleyeceğimiz* çok şey var. Söylemek istediğim şu. Hareketi farklı ülkelerde incelemek. Öteki ülkelerdeki hareketin gerçek durumunu en iyi şekilde *öğrenerek* bizim (Almanların) bir üstünlük ve etki sağ-

8. Kurt Eisner, Georg Gradnauer.

9. August Bebel, yaşlandıkça daha sık ev değiştirdiği Zurih'te bir ev satın almıştı.

10. Arthur Stadhagen, Paul Singer.

11. R. L.'un hücre numarası.

layabileceğimiz duygusu var içimde. Öte yandan (bu kez dar anlamda)[12] daima kendi pozisyonumuzu Alman Hareketi'nin merkezinde Enternasyonalle hiç yakınlık kurmadan pekiştirdiğimizi de hissediyorum. Tek kelimeyle, yaşamaktan tad alıyorum. Gelecek mektubunuzda bana yazdığınız makaleleri *kesip* yollayın. Clara'nın "duygusal" olmadığından eminim. Ama olan biteni senin ve benim gibi hissettiğinden de eminim. Her ikinizi de Bremen'de zor günler bekliyor. İstenilen süre içinde onunla anlaşmaya bak. Ona güvenebilirsin. *Ondan* bir mektup almayı öyle çok isterdim ki. Dördüncü kitaba[13] gelince, tam olarak ne zaman çıkıyor kitap? Kitaptan bir özet çıkarmayı isterdim. Bu konuda, aklımda bazı şeyler var. [...]

Senin Rosan.

Leo Jogiches'e

Friedenau, 20 Ekim 1905

[...] Garip bir rastlantıyla, dün akşam, annemin ve babamın son mektuplarıyla Andzia Joseph'in (Luxemburg)[14] aynı dönemde yazdıkları mektupların bulunduğu kutu geçti elime. Hepsini yeniden okudum; öyle çok ağladım ki, ağlamaktan gözlerim şişti. Bir daha hiç uyanmamayı dileyerek gidip yattım. Tüm bu "politika"dan *özellikle* nefret ediyorum. Babamın ve annemin mektuplarına yanıt vermemi haftalarca engellediği için... Dünyayı değiştirme adına yapılan bütün bu işler yüzünden, asla onlara ayıracak zaman bulamadım. (Bu iş bugüne değin sürdü.) Dahası

12. S.P.D.'nin Kautsky'nin 1904'te katıldığı sol kanadı söz konusu burada.

13. Sermaye'nin Dördüncü kitabının I. cildi. (En Değerli Şey Üzerine Kuramlar) Kautsky tarafından yayınlanıp 1904 sonlarında piyasaya çıktı. R. L. 8 Ocak 1905 tarihli Vorwärts'ta ondan bir özet verdi.

14. Rosa'nın kızkardeşi ve erkekkardeşi

senden nefret ediyorum. Çünkü sonsuza dek bu lanetli politikaya bulaşmam, senin yüzünden. (Bayan Lübeck'in[15] o zamanlar Weggis'e gelmesini senin ısrarların yüzünden engellediğimi düşünüyorum da... Hani şu *yeni bir çığır açacak Socialistische Monatshefte* yazısı vardı ya, onu bitirmemi engellemesinden korkmuştun! (Oysa o... annemin ölüm haberini getiriyordu bana!) Görüyorsun ya, sana tüm bunları ne kadar açık yüreklilikle yazıyorum.

Bu sabah, açık havada yürüyüşe çıktım. Şimdi kendimi biraz daha iyi hissediyorum. Dün az daha şu *iğrenç politikayı*, ya da daha doğrusu sürdürdüğümüz yaşamı, şu kanlı "politik yaşam" parodisini başımdan defedip, *bütün dünyanın canı cehenneme*, diyecektim.

Politika, saçmasapan bir *Baal tapınmasından** başka bir şey değil. Bu tapınmada bir insanın tüm yaşamı kendi iç çalkantısına, bir tür entelektüel kuduzluğa kurban edilmekte. Eğer tanrıya inancım olsaydı, kendimize böyle *işkence* yapıyoruz diye bizi ciddi şekilde cezalandıracağına adım gibi emin olurdum.

Seni kucaklıyorum.

Senin R.

Karl ve Luise Kautsky'e

[Varşova'dan Berlin'e 13 Mart 1906'da gelen mektup]

Sevgili Dostlarım,

4 Şubat Pazar akşamı kader kapımı çaldı. Tutuklandım. Dönüş yolculuğum için pasaportumun vizesini yaptırmış, tam da yola çıkmak üzereydim. Buna katlanmak gerek. Umarım, bu işi çok kafanıza takmazsınız. Sonuçları ne olursa olsun, yaşasın dev...! Bir anlamda, Pëus'la[16] tartışmaktansa, burada, ha-

15. Olympia Lübeck, Rosa'yla bir şike evlilik yapan Gustav Lübeck'in annesi.

* Tevrat'ta tüm düzmece tanrılar Baal diye adlandırılır. (Ç. N.)

pishanede olmayı yeğliyorum. Oldukça can sıkıcı bir durumda paçayı ele verdim. Ama şimdi bundan sözetmeyelim. "Siyasi"lerin, adi suçlardan hüküm giymişlerin, akıl hastalarının hep birlikte tıkıldığı kent oteline hapsedildim. Benim hücrem (ötekilere bakacak olursanız bir cevher olan hücrem) normal zamanlar için tek bir tutukluya göre hazırlanmış özel bir hücre; ondört kişi aynı hücrede tutuluyoruz. İyi ki hepsi de siyasi. Hücremle karşı karşıya, üstüste iki büyük hücre daha var. Her birinde her suçtan, yaklaşık otuz tutuklu bulunmakta; bana söylenenlere bakılırsa cennetlik bir durummuş bu. Geçenlerde tek bir hücrede altmış kişi kalmış ve nöbetleşe uyumuşlar. Bir bölümü "gezinirken" bir bölümü uyuyormuş.

Şimdi hepimiz tahta yataklarda balık istifi gibi yanyana uzanıp, kraliçeler gibi uyuyoruz. Örneğin dün olduğu gibi hesapta olmayan bir müziğin konserimize katılmaması koşuluyla herşey yolunda gidiyor. Yeni bir ahbap yolladılar bize: Bütün hücreleri çınlatan çığlıklar ve tepinmeleriyle yirmidört saat bize soluk aldırmayan deli divane bir yahudi. Onun yüzünden bir takım siyasi tutuklu kadın sinir krizi geçirdi. Neyse, bugün kurtulduk ondan. Yalnızca yumuşak başlı üç tane "tahtası noksan" kaldı aramızda.

Burada, avludaki gezintilerin ne anlama geldiğini bilen yok. Aksine, bütün gün, hücrelerin kapıları açık kalıyor ve koridorda gezinmeye izin veriliyor. Orada orospularla çarpışıyor, onların konuşma tarzlarını, sürekli yineledikleri laflan işitiyor, kapıları ardına kadar açık bırakılan yüznumaralardan yayılan kokuları teneffüs ediyoruz. Tüm bunlan size yalnızca içinde bulunduğum koşullan belirtmek için söylüyorum; yoksa her zamanki gibi harika olan iç dünyamı anlatmak için değil. Şimdilik gerçek kimliğimi ortaya koymadım ama kuşkusuz, bu uzun sürmeyecek. Kimse söylediğim şeye inanmıyor. Sonuç olarak, durum ciddi, ama "varolan herşeyin yokolmaya mahkum olduğu"[17] bunalımlı günler yaşıyoruz, öyle değil mi? Yollan uzun vadede katetmek zo-

16. *Vorwärts*'ın sorumlusu. R. L. sorumlulara haber vermeden Varşova'ya gitmeye karar verdiği zaman bu gazetenin yayın kurulu üyesiydi.

17. Goethe'nin *Faust*'undan alıntı.

runda olduğumuza da inanmıyorum. Sonuç: Keyfinizi kaçırmayın, geri kalan herşeye boşverin. Sonuçta, ben hayatta oldukça bizim buradaki işler[18] tam isediğimiz gibi *yolunda* gitti.

Bu durumdan ötürü az göğsüm kabarmadı. Fırtınaya ve saldırıya[19] karşın, Tüm Rusya'da dava ve mücadelenin böylesi bir sertlikle ve keyifli bir biçimde sürdüğü tek vaha burasıydı. Bize gelince biz, en özgür "Anayasa" döneminde olduğu gibi birçok ilerleme kaydettik. Öteki şeylerin yanısıra, tüm Rusya'da gelecek için bir model oluşturacak engelleme bizim eserimizdir.[20] Sağlığım çok iyi. Kuşkusuz çok yakında davanın büyüklüğü yüzünden beni başka bir hapishaneye nakledecekler. O zaman size haber veririm. [...] Ben tamamen herşeyi ortaya dökmedikçe, tutukluluğum resmileşmeyecek herhalde. *Öyle olursa* sana bunu bildireceğim. Buradaki herifleri korkutmak için biraz gürültü patırtı çıkarın.

Mektubumu bitirmeliyim. Sizi binlerce kez kucaklıyorum. Doğrudan şu adrese yazın: Bayan Anna Matschke. Kent Oteli Varşova Hapishanesi. Ben *Neue Zeit*'in[21] çalışanlarından biri değil miyim? Tabii, kuralına uygun olarak yazın. Yeniden selamlar.

Hücremi kilitliyorlar.

Tüm Kalbiyle
Sizin ANNA

18. Yani Rus Polonyasında ve özellikle Varşova'da

19. Strum und Drang (1770 yılı dolaylarındaki edebi bir dönemi açıklamaya yarayan deyiş.)

20. R. L. engelleme ile kuşkusuz Varşova'da gerçekleştirilen iş bırakma grevini kasdediyor.

21. R. L. bu dergiye bağlı bir gazeteci olan Anna Matschke'nin kimliğini sahte kimlik olarak kullanıyor. "Kuralına uygun olarak yazın" derken hapishane yöneticilerinin gelen mektupları okuyacaklarını ancak bu mektubun yöneticilerin bilgisi dışında eline geçeceğini söylemek istiyor.

Karl Kautsky'e

[Varşova, 15 Mart 1906'dan önce]

Çok Sevgili Karl,

Yalnızca birkaç satır... Ben iyiyim. Bugün yarın yeni bir hapishaneye nakledilmiş olacağım. Şimdilik tek bir ricam var. Burada, *Leipziger Volkszeitung*'un muhabiri Berlinli Bay Otto Engelmann[22] da tutuklandı. (Onu iyi tanıyorsun. Uzun süre Cranach sokağında oturmuş olan şu sarışın bey). Bunun doğru olup olmadığı yazı işlerinden sorulursa, yazı işleri onun, derginin muhabiri olduğunu ve birkaç ay önce Varşova'ya gittiğini doğrulasın. (Eğer aynı soru başka bir ad altında sorulursa, her durumda doğrulasın.)

Ailemden daha yeni haber aldım. Başıma gelenlerin böylesine trajik bir olay yaratmasına ve hepinizi perişan etmesine çok üzülüyorum. Ben çok sakinim. Dostlarım mutlaka Witte'e[23] telgraf çekmemi ve Varşova'daki Alman Konsolosluğuna mektup yazmamı istiyorlar. Sorun değil! Bu baylar sosyal demokrat bir kadın onlardan adalet ve korunma istemezse, günlerce yan gelip yatabilirler. Yaşasın devrim! Keyfinizi kaçırmayın, yoksa sizden bunu ciddi şekilde isteyeceğim. Dışarıda işler... iyi gidiyor, gazetemizin son sayısını okudum. Hurra!

Tüm kalbimle.

Sizin Rosa

Mektuplarınızı doğrudan benim adıma gönderin. Birkaç gün sonra mektuplarınızı şu adrese gönderebilirsiniz: Pawiak Hapishanesi, Dzielnastrasse, Varşova, Siyasi kadın mahkumlar bölümü X....Y.

22. Berlin'deki Cranach sokağında, R. L. evinde oturmuş olan Leo Jogiches'in takma adı. Varşova polisi henüz onun gerçek kimliğini tesbit edememişti.

23. Rusya Başbakanı.

Karl ve Luise Kautsky'e

Varşova, 7 Nisan 1906

Sevgili Dostlarım,

Uzun süredir size mektup yazmadım. Çünkü her gün, belki size "yeniden görüşmek üzere" telgrafı çekebileceğim diye umutlanıp duruyordum. Dahası yapacak çok işim vardı. Buraya geldiğimden beri dün üçüncü kitapçığımı tamamladım. (İkisi daha önce basıldı, üçüncüsü üç gün içinde "yazıya dökülmüş" olacak.) Önceden kaldığım yerde çalışmak düşünülemezdi bile. Bu durumda kaybettiğim zamanı telafi etmem söz konusuydu. Doğrusu, burada bile kendim için yalnızca gece akşamın 9'undan sabahın 2'sine kadar zaman ayırabiliyorum. Çünkü gündüz, sabahın dördünden başlayarak bütün binada ve avluda tahammül edilemez bir gürültü patırtı oluyor. "Kamu davalıları" durmadan, bağıra çağıra tartışıyorlar. Michouguenes[24] şiddetli sinir krizi geçiriyor. Doğal olarak, özellikle de cins-i latiflerde bu durum şaşılacak derecede çene yanştırma biçiminde kendini gösteriyor.

Not: Burada, daha önce, kent otelinde[25] olduğu gibi adım son derece etkili *dompteuse des folles*'e[26] çıktı. Gündüz değil ki, alçak sesle bir iki laf edip herkesi canından bezdiren birtakım öfkeden kudumuş çenesi düşüklerle tartışmaya gireyim. (Kuşkusuz, kürek gibi dili olana *istemdışı saygı* gösterilir.) Bundan dolayı, ancak akşam geç vakit kafamı toparlayabiliyor ve çalışabiliyorum. Bu da size neden yazmadığımı açıklayan nedenlerden biri işte. Ama bana gönderdiğiniz haberler her defasında içimi büyük bir sevinçle dolduruyor. Gerçekten her mektubu yeni bir mektup gelinceye kadar defalarca okuyup duruyorum. Henriette'in[27] yazdığı birkaç satır da aynca beni çok keyiflendirdi. Ona yazacaktım elbette... evet, eğer bana bugün de

24. Deliler anlamında yidiş terimi Yidiş: Yahudi ve Almanca karışımı dil, yidişçe. (çev.)

25. Daha önce hapsedildiği yer.

26. Metinde fransızca yazılmış (Deli terbiyecisi (çev.))

27. Henriette Roland - Holst, Hollandalı kadın arkadaşı ve dostu.

'son olarak" çiçek getirilmemiş olsaydı. (Bu doğru, nerdeyse her gün çiçek getiriliyor bana...) Yarının bize neye mal olacağına bakalım hele. Çıkış yolu konusunda oldukça kuşkuluyum, tüm bu olanlar beni hiç ilgilendirmiyormuş gibi çalışıyorum. [...]

Sevgili dostlarım, haberleri toplayan Thébains aracılığıyla olup bitenlerin sonucunda beni bekleyen şeyi değil, -çünkü herşey, hepten vız geliyor bana- burnumu diktiğim anda (çünkü önde ilk öne çıkan şeydir burun) Prusya'nın oluşturduğu bu özgürlük hamamında tam burnumun ucundan yakalanıp kaçtığım için cezalandırılmak üzere deliğe tıkılıp tıkılmayacağımı[28] öğrenmeyi deneyin. [...]

Tüm kalbiyle

Sizin R.

Franz Mehring'e

Plaven, 9 Aralık 1911

Sevgili Arkadaş,

Propaganda turnemin ortasında, size bir merhaba yollamaktan kendimi alamadım. Turne sırasında tamamen sizin *Neue Zeit*'teki güzel makalenizden esinlenerek hareket ediyorum. (Kronprinz'in politikası). Bu makale hiç kuşkusuz, daha birçok kişinin hoşuna gittiği gibi benim de çok hoşuma gitti. *Leipziger Volkszeitung*'ta bütün gücümle aynı can alıcı noktaya vurdum.[29]

Şimdi, propagandanın 1. XII'den beri emekçi kitleleri harekete geçiren o çok güzel düşüncenin kanıtı olarak tıklım tıklım dolu olan dokuzuncu bölgesindeyim. Her toplantıda sert bir biçimde parlamenter grubun tutumunu eleştiriyorum, emekçi grevini savunuyorum, orduya boyun eğmeyi reddediyorum, *heryerde* emekçi kitleler çığlık çığlığa, taşkınlıkla onaylıyorlar. Bu da gös-

28. R. L. sosyal demokrat yıllık parti kongresinde Iéna'da, eylül ayında yaptığı bir konuşma yüzünden tehdit edilmiş ve kovuşturmaya uğramıştı.

29. Makalesinde Mehring, S.P.D.'nin yönetimine Fas meselesi yüzünden sataşmış. R. L. da aynı sataşmayı kendi makelesinde yapmıştı.

teriyor ki, sizinki gibi makaleler Neue Zeit'te boşuna yazılmıyor; emekçi kitleler, kendilerini onların yöneticileri sanan alık parlamenterlerden çok daha iyi.

Gelecek hafta aynı şekilde Berlin'de harekete geçeceğim. Belki de bu bana "Olympe"in[30] en güzel şimşeklerini üstüme çekmeme malolacak. Bu çok hoşuma giderdi doğrusu.

Size ve eşinize en içten selamlarımla.

Sizin R. Luxemburg

Paul Levi'ye

Berlin-Südende, 31 Temmuz 1914 Cuma

Saat, akşamın yedisi, az önce Brüksel'den döndüm, mektubunu ve telgrafını buldum. Zavallı sevgili, bu kadar umutsuz olma. Bugün için gönlümüzü ferah tutmaya ve davranışlarımızla, cesaretimizi kanıtlamaya gereksinmemiz var. Sana yazmayışımın nedeni, iki haftadır cenderede yaşıyor gibiyim. Brükselden döner dönmez, ayağımın tozuyla, Ruslar ve Polonyalılar etrafımı sardı. Ondan sonra, perşembe sabahı Brüksel'de yeni bir toplantı olacağını bildiren bir telgraf aldım. Öyle olunca, salı sabahı yola çıkmam gerekti. Tabii Brüksel'de kendime ayırabileceğim bir dakikam bile olmadı ve ancak bugün dönebildim.

Kuşkusuz, Paris Kongresi[31] olmayacak, çünkü savaşın patlaması an meselesi. Brüksel ve öteki yerler üzerine söylenecek çok şey vardı ama yaşadığımız dönemler yazıyla bağıntı kurmaya uygun değil. İşin özü, kendi açımızdan oturup, ne yapacağımızı ve nasıl yapacağımızı düşünmek. Eğer bunu tartışabilseydik, çok iyi olurdu.

A, evet, sırası gelmişken! Gelince, -bil bakalım- ne buldum burada? Emekçi grevi konusunda sızlanma, şikayet. Hiç zaman kaybetmemişler. Besbelli benim el üstünde tutulmamdan kaygılandıkları için, şu karışık dönemden yararlanarak beni ola-

30. S. P. D.'nin yönetim kurulu

31. Enternasyonal kongresini Paris'te toplamayı tasarlıyordu.

bildiğince çabuk kodese tıktırmak istiyorlar. Benimle birlikte Rosenfeld, Ledebour ve Düwell[32] de suçlanıyor. Bu beni eğlendiriyor. Rosenfeld burada zaten, ama henüz konuşmadım onunla. (Telefonda, demek istiyorum.)

Dahası, son yenilik olarak söyleyeceğim, tamamen kişisel bir telefon edinmiş durumdayım. Büro Südring 1153. Görüyorsun ya! Belki benimle iletişim kurmayı deneyebilirsin. Senin numaranı yine unuttum. Şimdi, bana bir başka tonda yaz. Herşeye karşın - çelik gibi ve enerjik bir tonda!

Costia Zetkin'e

[Berlin- Südende, 2 Ağustos 1914][33]

Küçük Niouniou, iki mektubunu da aldım. Seninle olmayı, sizin evde seninle herşeyi konuşup tartışmayı ne kadar isterdim. Ama burada insan olarak mümkün olan herşeyi denemek ve yapmak gerekirken nasıl çekip geleyim. Yapacak hiçbirşey kalmayıncaya kadar burada kalmaya zorunluyum. [...] Şimdilik yapılabilecek herşeyi deniyorum. Özellikle, az da olsa, engellenebilecek şeyi engellemeye çalışıyorum.

Bu akşam Hannes Diefenbach, Maxim (Zetkin) ile birlikte hoşçakal demeye geldi. Hannes beni çok üzdü. İdam sehpasına yürüyen birine benziyordu. Bir daha dönmemek üzere veda etti. Çok kötü görünüyordu. Doktor olarak göndersinler diye uğraşmadı; işte şimdi çavuş rütbesiyle askere yazılıyor! Maxim yola çıkma belgesini almadı daha. Küçük Kurt Rosenfeld[34] salı gecesi saat üç buçukta hareket ediyor. Sokaklarda elinde ufak bir valizle koşuşturan yedek askerlerle, geç saatlere kadar dışarıda kalan bir yığın kadın ve çocuk görüyoruz yalnızca. Bütün dünya, birdenbire timarhaneye dönüştü.

32. Georg Ledebour (1850-1947), Wilhelm Düvel gazeteci ve sosyal demokratların sorumluları.

33. Guillaume bir gün önce, 1 Ağustosta, Rusya'da savaşın başladığını açıklamıştı.

34. R. L.'un avukatlarından biri.

Senin "partiden istifan" güldürdü beni. Koca çocuk, tesadüfen "insanlıktan"da istifa etmek istemez miydin? Bu şiddetin tarihi görüngüsü karşısında tüm öfke, yerini soğukkanlı bir düşünmeye ve direngen bir eyleme bırakmak zorunda. Birkaç ay sonra açlık kendini hissetirmeye başladığı zaman işler yavaş yavaş değişmeye başlayacak.

Esen kal ve benim gibi serinkanlı ol.

N.

Paul Levi'ye

Südende, 31 Ağustos 1914

Mektubun geldiğinde, tam da neden beni bu kadar uzun süre habersiz bıraktığını sormak için sana telgraf çekmek üzereydim. D[issmann]la[35] ilgili görüşlerini okurken, insanın bakış açısını netleştirmesinin benim düşünemeyeceğim boyutlarda zor bir iş olduğuna üzülerek inandım. Savaşın lehine canı gönülden ve gönülsüz oy kullanmış delegelerle, şoven ve şoven olmayan gösterişçiler arasındaki farkı belirlemek psikolojik bir yargıyı kolaylaştırsa bile, bunların politik eğilimlerini ortaya koymaz.[...] Şimdi olduğu gibi yaşamsal güç, enternasyonal sosyalizmin yaşaması ya da çöküşü gibi *nüanslar* söz konusu olduğunda, itibarların oyu belirleyici olamayacaktır. Zaten, bir olay, zorunluluktan oy verenlerle, isteyerek oy verenler arasındaki ayrımın fındık kabuğunu doldurmayacağını kanıtlıyor. Hepsi de sana eğer savaşı oyladılarsa bunun zorla ve baskı altında gerçekleştiğini, olmuş bitmiş bir olayla karşı karşıya kaldıklarını söyleyeceklerdir. O zaman ne yapmalıyız peki? Bu adamların yüreklerinden geçeni şöyle bir yoklamalı, alınan sonucu bunların bizzat kendi beyanlarının karşısına mı dikmeliyiz? İşte böylesi tarihsel önem taşıyan durumlarda *gerekçeleri* değil, yalnızca eylemleri yargılayabiliyoruz Bunun dışında, nerdeyse tüm oy verenler farklı gerekçeler uydurdular. Böyle bir durumda altı, sekiz

35. Robert Dissmann, Hesse- Nassau kazası, Sosyal demokrat parti sekreteri.

grup ortaya çıkacak ve senin sözümona sınır çizgin kumlara gömülecektir.

Şu anda istenen durum "sağ"a yaklaşmak. Bu, itibarlı kişilerin, kalburüstü takımın verdikleri oyların sonucundan öte bir şey değil. Tutarlı savaş politikası izleyenlerle, tutarsız bir politika izyelenler arasındaki farkı belirlemek için, Dissmann'ın önerdiği son çözümün sonuçları bunlar. Ben, her ne olursa olsun sonucu ve bu sonuçtan ders çıkarmalarını bekliyorum. Savaş yanlısı oylamayla ilgili kulislere kanmaktan ve bu oylamanın sonuçlarını kınamaktan ibaret olan bu tasarıdan hayır gelmesini de hiç beklemiyorum.

Dahası, bir an önce seninle ve Dismann'la tüm bu sorunlan tartışabilmeyi umut ediyorum. Obuch'ü[36] Frankfurt'a, toplantıya çağırmanı yeğlerdim. Hemen bu işi ayarlamaya çalış. Daha sonra gelişimi telgrafla bildiririm sana. Sen de bu arada, Obuch ve Dissmann'a haber verirsin. Belki, Karl Liebknecht[37] benimle gelecek. Bunu istiyor. Haydi hoşçakal, yakında görüşürüz.

Not: Bu mektubun eline geçtiğini telgrafla bildir bana.[38]

Franz Mehring'e

Sillenbuch, 13 Eylül 1914

Sevgili Arkadaş,

[...] Parti Yönetim Kurulunun Enternasyonal'e karşı itirazını ve *Hamburger Echo*'nun[39] makalesini kuşkusuz okudunuz. Sanıyorum, artık sessiz kalmamıza olanak yok. (Clara ve benim) niyetimiz, yabancı sosyalist basında (İsviçre, İtalya, Hollanda, İsveç) birkaç satır yayımlamak. Amacımız birçok arkadaş gibi

36. Gerhard Obuch savaş kredilerinin oylanmasına karşı olan sosyal demokrat avukat.

37. R. L.'un önerdiği buluşma 18 Eylülde, Paul Levi'nin Frankfurt'taki bürosunda gerçekleştirildi.

38. R. L.'un Paul Levi'ye yazdığı çoğu mektup imzasızdır ve öylece muhafaza edilmiştir.

bizim şu an için karşıtlığımızı açık açık ortaya koymamıza olanak olmadığını göstermek ve yabancı arkadaşlarımızdan bu olguyu gözönünde bulundurmalarını rica etmek. Bu metni imzalayarak bize onay verir miydiniz? Dış ülkelerde çok iyi tanınıyorsunuz. Bu tavrınız moralleri çok iyi etkilerdi ve yönetim kurulu da alçakça itirazı yüzünden hak ettiği biçimde iyi bir tokat yerdi. Karl Liebknecht önümüzdeki günlerde buraya gelecek. Umarım, o da imzalayacak.[40] Lütfen bu satırları okur okumaz, *telgrafla* yanıt verin.

Bu arada parti basını giderek çirkefe batıyor. Savaşa ve savaş giderlerini karşılamak için açılan imza kampanyasına verilen destek, (Örneğin *Schwäbische Tagwacht*'ta, kocaman harflerle "savaş borcu için imza kampanyası" yazılı bir duvar ilanı) gitgide basınımızın, hükümetin organıymış gibi davrandığını kanıtlıyor. Buradaki insanlarla konuştum. Hava çok ılımlı, ancak gazete,[41] sıkıyönetim nedeniyle ikiyüzlü, duygusuz bir baskıya boyun eğmiş durumda. Söz açılmışken, bizim "Correspondance"ta[42], *Echo*'ya karşı ölçülü polemik yaptığım bir makale yazdım bugün. Yayımlanır mı bilmem. En azından Brême gazetesinde sizin makalelerinizi görmekten mutluyum.

Bugün, dostumuz Diefenbach'tan uzun bir mektup aldım. Mektubunda bana çarpışmaları ve kurşuna dizme olaylarını anlatıyor. [...]

Not: Başka bir ricam daha var. Makalemin hiç yayımlanmamasından korkuyorum. Oysa ben bunu bir *onur me-*

39. Yönetim Komitesi Fransız ve Belçikalı sosyalistlerin Alman hakkına hitaben yaptıkları-ilkönceleri Enternasyonal sosyalist çağrısı olarak gösterilen bir çağrıyı protesto etmişti. Hamburg gazetesi 10 Eylül tarihli bir yazıda sosyal demokrat yönetimin tutumunu haklı buluyor ve yabancı sosyalistlerin savaşın nedenleri üzerine yaptıkları çözümlemeleri yeriyordu.

40. Bu metnin Mehring ve Liebknecht'in müşterek imzasıyla birçok Avrupa sosyalist partisine gönderilmiştir.

41. La Schwabische Tagwacht Stuttgart'ta yayımlanmaktaydı. R. L., Stuttgart yakınlarındaki Sillenbuch'ta, Clara Zetkin'in evinde kalmaktadır.

42. R. L. birkaç arkadaşıyla birlikte bir *"Correspondance"* yayınlıyordu. Buradaki birkaç makale (örneğin Mehring'inki) Bremer-Bürger-Zeitung'un sosyal demokrat bazı sayfalarında yeniden yayımlanmıştı.

selesi haline getirdim. Acaba siz, bu defa makaleyi yayımlamalarının manevi yükümlülükleri olduğu konusunda dikkatlerini çekmek için Brêmen yazı işlerine özel olarak yazar mısınız? Makaleye imzamı atmak istiyorum. Bu sizce de iyi bir fikir mi? Evet diyorsanız, benim yerime siz imzamı koyun. Ayrıca sizden, gerekli bulduğunuz tüm değişiklikleri yapmanızı rica ediyorum.

Dost selamlarımla.

R. L.

Paul Levi'ye

Südende, 17 Kasım 1914

Uzun süredir size yazmak istiyordum: Tabii sakin geçen *tek bir* günüm olsaydı! Şu lanet olası sağa sola koşuşturmalar, şu bitmez tükenmez çene yarıştırmalar yüzünden işler bir adım bile yürümüyor! Günler geçip gidiyor! Hergün yeni bir arkadaşın "yön değiştirdiğini öğreniyor, yeni bir rezaletin haberini alıyoruz. Ama asıl, dananın kuyruğu 2 Aralık'ta kopacak. Doğal olarak 4 ağustosta[43] olanlar yinelenecek, ancak bu kez, sürpriz sonuç mazereti olamaz; kim varsa hepsi ayakta uyuyor. Sözü fazla uzatmadan, bu iş, partinin onurunu kesinlikle yitirmesi anlamına gelecek. Bir kez daha bizim "solcular" şöhretin içinde boğulacaklar. Azınlıktaki tek kesin oy Karl'ınki [Liebknecht] ve herşey yolunda giderse - başkaca iki, belki üç oy daha.

Karar, bu yakınlarda geldi, dava masrafları da... Bir tek, tutuklama emrinin gelmesi kaldı. Sana ek olarak kararı yolluyorum, pek kötü değil.[44] [...] Şimdi bir sorum var: İnsanlarla ilişki kurup, bizimle irtibata geçmelerini sağlamak için zorunlu birkaç yolculuğa

43. 4 Ağustos 1914'te tüm sosyal demokrat milletvekilleri savaş ödenekleri konusunu oylayıp kabul etmişti. 2 Aralıkta yalnızca Karl Liebknecht red oyu verecektir.

44. 20 Şubat 1914'te Frankfurt Mahkemesi'nin R. L.'u bir yıllık hapis cezasına çarptırdığı mahkeme kararı

çıkabilir misin? Münih, Karlsruhe, özellikle de Hof? Kabul edersen, sana bazı adresler yollayacağım. Burada bu iş için kimsenin ne zamanı, ne de parası var; oysa bağlantı kurmak zorundayız. Noel'i İsviçre'de geçirmek iyi bir fikir. Bunu yapabilene ne mutlu!

Eğer oraya gidersen, sana dostlara ulaştırman için mektuplar göndereceğim. Umarım, İsviçre'ye giden yol Berlin'den geçer. Bu vesileyle görüşüp konuşabilir, yolculuktan yarar sağlayabiliriz.

NOT: Sizin *Volksstimme*'de (yaklaşık iki hafta önce) yayımlanan "Savaşın üç ayı" adlı rezalet makale, Lensch'in[45] makalesi. Şimdiden su koyvermeye başladı. Bir an önce mektup yaz.

Clara Zetkin'e

Südende, 9 Mart 1916

[...] Berlinli kadın yoldaşların beni ne biçim karşıladığından kuşkusuz daha önce haberin olmuştur. Binden fazla kadın, hapisten çıkışta beni almaya geldi; sonra hep birlikte evime, benimle tokalaşmaya geldiler. Dairem, bana getirdikleri armağanlarla dolup taştı, hâlâ da armağan yağmaya devam ediyor. -Tıpkı lüks bir bakkal dükkanındaymışsın gibi- çiçek jardiniyerleri, pastalar, kekler, konserveler, çay paketleri, sabun, kakao, sardalyalar, seçkin sebzeler... Bu yoksul, ama yürekli kadınlar tüm bunları kendi elleriyle hazırlamışlar, konserveleri kendileri yapmışlar, yine kendileri getirdiler hazırladıkları şeyleri.[46]

Bunu gördüğüm zaman neler hissettiğimi çok iyi biliyorsun. Bu durum karşısında mahçubiyetimden hıçkıra hıçkıra ağlayacaktım; bu durumda beni yatıştıran tek şey, şunu düşünmek oldu. Ben, onların militan çoşkularının bayrağının dalgalandığı

45. 1914'ten önce sol kanatta yer almış sosyal demokrat milletvekili Paul Albert Lensch.

46. Savaş ve kıtlık döneminde tüm bu gıda maddeleri Almanya'da zor zahmet bulunuyor.

gemi direğinden öte bir şey değildim. Sonra görüşmelerin yapıldığı gece boyunca, Mariendorf'ta kabul töreni yapıldı. Masada yine kocaman bir buket...

Ya o yüzler, o ciddi bakışlı pırıl pırıl gözler... Bu kadınları görseydin, yüreğin sevinçle dolardı. Başkan, 18 şubat[47] gösterisinin tamamen istem dışı olduğunu, "özlediğimiz kadını, parti yönetcilerine yanıldıklarını dobra dobra söylemekten çekinmeyen, hapishaneye girip çıktığını görmektense, partinin en yüksek kademelerinde görmeyi tercih ettiğimiz [...] kadını selamlamak için", Berlinli kadınların kendi inisiyatifleriyle örgütlendiklerini söyleyerek beni selamladı.

Bir yılın sonunda inançların arıtılması, değişmesi ve pekiştirilmesi doğrultusunda çok büyük bir adım atıldığını düşünüyorum. Kendi adıma ben, herşeyden önce yorulmak nedir bilmeden, insanları aydınlatma ve ayırt etmelerini sağlama görevini üstlenen tarihin mantığına güvenle bakıyorum. [...]

Binlerce öpücük.

Senin R.

Mathilde Wurm'a

Wronke, 28 Aralık 1916

Sevgili Tilde,

Noel dolayısıyla yazdığın mektubunu yanıtlamak için sabırsızlanıyorum. Mektubunun beni nasıl öfkelendirdiğini bilemezsin. Evet, mektubun tepemi attırdı. Çünkü, kısacık yazmış olsan bile, her satır, senin nasıl da çevrenin etkisi altında kaldığını ortaya koyuyor. Bugünkü insanlığın en göze çarpıcı aykırı tipini tüm sefaleti içinde görmek için aynada kendinize bakmanız yeterliyken, başkalarının yüzünden uğradığınızı söylediğiniz "düşkırıklıklarınız"a ilişkin bu ağlamaklı tondan, bu iç çekmelerden, sızlanmalardan çıkarıyorum bunu. Üstelik, senin ağzında "biz" sözcüğü, bugün, senin içinde yaşadığın çevreyi be-

47. 18 Şubat, R. L.'un hapisten çıkarken karşılandığı tarih.

lirtiyor. Yani şu bataklık kurbağalarını... Oysa daha dün, benimle birlikte olduğun sıralarda "biz" sözcüğü senin açından *benim* çevremi belirtiyordu. Peki, dur bakalım, şimdi ben sana şu "*siz*"i göstereceğim.

İçin kararak "pek az girişken" olduğunuzu söylüyorsun. "Pek az"a razıydım, ama siz "hiç" girişken değilsiniz, el etek öpüyorsunuz, yerlerde sürünüyorsunuz. Bu, bir derece farkı değil; bu, bir yürek farkı. Aslında "sizler" benden daha farklı bir hayvan türüne dahilsiniz. Sizin ağlamaklı, huysuz, rezil tabiatınızı, işleri hep yarım yamalak bırakma tarzınızı hiç bu kadar yadırgamamıştım, bugüne kadar hiç böyle kinlenmemiştim.

Bazı "ataklar" yapmaya hazır olduğunuzu yazıyorsun, yalnız sizi içeri atarlar ve "bu da pek bir işe yaramaz" Ah, ne sefil ruhlusunuz, ne küçük hesaplar peşindesiniz! Bir çimdik "kahramanlık" satmaya hazırdınız, ama yalnız "peşin parayla." Üç kuruş paslı paradan fazlasını görmezseniz, tezgahınızda hep "neye yarar" bulundurursunuz. Şu namuslu, sıradan adamın söylediği söz hiç de sizin gibiler için söylenmemiş. *"Bu işin içindeyim ve başka türlü davranamam, Tanrı bana yardım etsin."*[48] İyi ki dünyanın tarihini sizin gibiler yazmıyor, yoksa reform yapamazdık; kuşkusuz hâlâ İlkçağ Tarihini yaşıyor olurduk.[49]

Bana gelince, özellikle de hiç mi hiç yumuşamadan, şu son günlerde tıpkı bir çelik gibi sertleştim. Bundan sonra ne politikada ne de dostlarımı seçerken, en ufak bir ödün vermeyeceğim. Senin "kahramanlarının" bulunduğu çukuru hatırlaman, efkarlanmam için yeter de artar bile: Yumuşakbaşlı Haase güzelim sakalıyla ve Reichstag'taki harika söylevleriyle Dittmann, Kautsky, hani titrek, kaypak değneğiyle şu çoban var ya işte o, tabii sadakatle ona ayak uydurup dere tepe demeden peşi sıra giden senin şu Emmanuel'in, şu harika çocuk Arthur,[50] - aman devam edemeyeceğim![51]

Sana kesinlikle şunu söylüyorum: Yıllarca hapiste yatmayı

48. Luther'in söylediği cümleler
49. Metinde fransızca yazılmış.
50. Sosyal demokratlar. U. S. P. D.'nin gelecekteki üyeleri
51. Metinde fransızca yazılmış.

yeğlerdim - her açıdan cennete benzeyen bu hapishaneden sözetmiyorum yalnızca: hatta Alexanderplatz'ın pis kodesi de dahil.[52] Tabii buna savaşmak denirse, sizin kahramanlarınızla omuz omuza "savaşmak", hatta onlara boyun eğmek yerine, ışıklan gece gündüz yanmayan onbir m^3'lük hücremde, (W'si olmayan) C. ile demir somye arasında sıkışıp yüksek sesle Mörike'imi okuduğum hücremde olmayı yeğlerdim. Dahası Kont Westarp'ı[53] yeğlemekteyim; değil mi ki Reichstag'ta *"benim kadife gibi yumuşak bakışlı badem gözlerimden"* söz etti, Westarp'ı yeğlerim; üstelik, o bir *erkek*. Panthésilée gibi diyecektim, ama Allahtan siz Achille değilsiniz!

Yeni yıl dileği olarak bu kadarı yeter mi sana? Herşey bir yana, sen, *insan* kalmayı dene. Bu noktada aslolan budur. Bunun anlamı şu: Sapasağlam, aklı başında ve serinkanlı, evet herşeye karşın serinkanlı olmalısın. Çünkü sızlanmak, zayıfların işidir.

İnsan kalmak, gerektiği zaman, yaşanını topyekün seve seve "kaderin büyük terazisinde tartmak; ama aynı zamanda her güneşli günden, her güzel buluttan mutluluk payı çıkarmaktır. Ne yazık ki, insan kalmaya devam etmeye yarayan reçeteyi bilmiyorum, yalnızca nasıl insan kalındığını biliyorum. Ama bunu, batan güneş buğdayları kızıla boyarken birkaç saatliğine gezintiye çıktığımız Südende kırlarında sen de biliyordun. Dünya tüm iğrençliğine karşın, yine de öyle güzel ki, yeryüzünde adiler ve kalleşler olmasaydı, daha da güzel olurdu. Hadi bakalım, yine de gel seni bir kucaklayayım, çünkü sen, herşeye karşın, küçük, iyi bir çocuksun. İyi yıllar!

R.

52. Berlin Emniyet Müdürlüğü nezarethanesi. Rosa Wronke'taki hapishaneye nakledilmeden önce, 1916'da tutuklanıp oraya konmuştu.

53. Reichstag'taki muhafazakar partinin lideri.

Mathilde Wurm'a

Wronke, 16 Şubat 1917

Sevgili Tilde,

Mektubunu, kartını ve kuru pastaları aldım. Çok teşekkürler. Korkma, gözünü budaktan esirgemeden yanıt vermene, hatta bana savaş açmana karşın, sana olan duygularım değişmedi. Benimle "savaşmak" istediğini okurken gülümsemekten alamadım kendimi. Kızım, ben eyerin üstünde öyle sağlam duruyorum ki, bir daha hiç kimse bana yeri öptüremez. Bunu yapabilecek olanın alnından öperdim. Ama, gülümsememin bir başka nedeni daha var. Bir kere benimle "savaşmayı" hiç istemezsin; ayrıca kabul etmek istemesen bile, politik alanda da bana bağlanmış durumdasın. Daima sana rehber olacağım, çünkü en doğru yargıyı çok iyi bildiğimi dürüst karakterin söylüyor sana. Şu tâli özelliklerden hiçbiri yoktur bende: Ödleklik, görenekçilik, başkalarının yargısını alt üst edip bulandıran parlamenter sersemliği.

"Bu işin içindeyim, başka türlü davranamam." sözüme karşı senin ortaya koyduğun tek gerekçe şu anlama geliyor: Bütün bu olanlar iyi, güzel de, insanlar böyle bir kahramanlık için çok kalleş ve çok zayıf. Bu yüzden *"chi va piano, va sano."* ilkesinden yola çıkarak, taktiğimizi onların zayıflığına göre belirleyelim. Kuzucuğum, bu, tarihi bakış açısına sınırlama getirmektir! İnsan psikolojisi kadar değişken hiçbir şey yok. Değil mi ki yığınların ruhu daima - thalasse, sonsuz deniz örneği gizlilikler içinde, tüm mevcudiyetleri kapsıyor... Bir ölüm sessizliği ve korkunç bir fırtına: en aşağılık kalleşlik ve en yabanıl kahramanlık. Kitle, daima değişen koşullara *uymak zorunda* olandır; daima, göründüğünden farklı bir konuma bütünüyle dönüşme noktasındadır.

Ah, yalnızca denizin bir anlık geçici durumuna bel bağlayarak rotasını çizen usta gemici ne de güzel kaptanlık taslar; gökyüzünde ve okyanusta gözlemlenmiş belirtilerden yola çıkarak fırtınanın kopacağını önceden tahmin edemez! Yavrucuğum, politik bir yönetici daima kendi yetersizliğini örtbas etmek için son derecede ayıplanası bir gerekçe sunar: "Kitleler tarafından atlatılmış

olmak." Büyük çapta bir yönetici, taktiklerini kitlelerin geçici heveslerine göre değil, devrimin tunçtan yasaları üzerine geliştirir, tüm düşkırıklıklarına karşın, kesin olarak taktikleri ile yetinir ve bunun dışında yapıtının olgunlaşmasını sükunetle, tarihe bırakır. Tartışmayı burada bırakalım. Seve seve dostun olarak kalmaya devam edeceğim. Akıl hocalığına da devam etmemi istiyorsan, bu iş sana bağlı. [...]

Bana, bugünlerde "bir tek şey"in kafanı kurcalayıp zamanını aldığını söylüyorsun; partinin yürekler acısı durumu. Çok can sıkıcı bir anlayış; çünkü bu anlayış, politik sağduyuyu da bulandırır. Öncelikle, her zaman, insanın kişiliğini tamamen yükümlülük altına sokan bir yaşam sürdürmesi gerekir. Ancak, küçüğüm, binde bir de olsa bir kitap açarsan, hani şu bana yolladığın, Spinoza'nın romanlaştırılmış yaşamı tarzındaki *kitch* edebiyat türünden şeyler değil, yalnızca iyi şeyler oku.

Özellikle yahudilerin çektikleri acılarla nereye varmak istiyorsun? Bana sorarsan, Putumayo[54] bölgesindeki kauçuk tarım işletmelerindeki zavallı kurbanlar, Avrupalıların şut çeker gibi kapı dışarı ettikleri Afrikalı zenciler... Bunlar her bakımdan içime dokunuyor. Parti Kurmay Heyeti'nin hazırladığı kitapta yer alan Kalahari'deki[55] von Troha köyüyle ilgili öyküyü anımsıyor musun?

"Can çekişenlerin hırıltıları, susuzluktan delirmiş insanların çığlıkları bu enginliğin soylu sessizliğinde çınlıyordu." Bu, bir çok çığlığın içinde kaybolduğu "enginliğin soylu sessizliği" göğsümde öyle şiddetli patlıyor ki, geto için yüreğimde ufacık özel bir köşe bile olamaz. Her yanımda bulutlar, kuşlar ve gözyaşları bulunan koskoca bir dünyayı evim gibi hissediyorum.[...]

Ellerinden sıkıyor ve seni kucaklıyorum.

Senin R.

54. Kolombiya'yı Peru'dan ayıran Amazon'un sol yakasındaki ırmak kolu.

55. 1904'te Güney Batı Afrika Alman kolonisindeki Hereros ayaklanmasını. birçok insanın susuzluktan öldüğü Kalahari çölünde, ayaklanmaları kıstırarak bastıran Prusyalı general Lothar von Trotha.

Luise Kautsky'ye

Wronke, 15 Nisan 1917

Sevgili Loulou,

Paskalya'dan önce gelen kısa mektubun beni epeyce endişelendirdi. Mektubunun tonu, aşırı ruhsal çöküntü içinde olduğunu gösteriyordu. Bunun üzerine hiç zaman geçirmeden bir kez daha sana zılgıtı çekme sözü verdim kendi kendime. Söyle bakalım, Rusya'dan bize kadar koro halinde böylesine neşeli cıvıltılar gelirken, kederli bir ağustos böceği gibi hüzünlü şarkılar söylemeye nasıl devam edebiliyorsun? Orada gerçekleşen ve muzaffer olan bu davanın bizim de davamız olduğunu; bunun, mücadelesini orada noktalayan ve mutluluktan kendinden geçerek *Carmagnole* dansı yapan insanlık tarihinin canlı bir örneği olduğundan hiç haberin yok mu peki? Bizim davamız, yani hepimizin davası böylesi bir gelişme sağladığında, daha önce yaşadığımız yıkımları unutmamız gerekmez mi? Biliyorum, benim oralardan yükselen parıltıları derleyip toplayarak Rusya'da ve hatta başka yerlerdeki olaylara yardımcı olup, bu olayların propagandasını yapmam için özgür olmayışım seni üzüp bunaltıyor. Böyle bir şey, elbette güzel olurdu. Üstelik, tüm vücudumun içten içe nasıl kaynadığını, Rusya'dan gelen her haberin beni tepeden tırnağa tıpkı bir elektrik akımı gibi nasıl etkilediğini kafanda canlandırabilirsin. Ama bu hareketlere katılmamak yine de beni hiç üzmüyor. Ayrıca, değiştiremeyeceğim bir şey uğruna ağlayıp sızlayarak, olan biten hakkında duyduğum sevinci heder etmek de hiç mi hiç aklıma gelmiyor.[56]

Biliyor musun, geçmişten bugüne tarih, özellikle de şu son yılların tarihi, bana bireysel eylemlerle bir yere varılamayacağını öğretti. Kısaca, karara etken olan ve kararı güçlendiren şey, de-

56. İki gün önce de R. L. Clara Zetkin'e şunları yazıyordu: "Rusya'daki olaylar akıl almaz düzeyde büyük olaylar; orada şimdiye kadar olup bitenlerin sadece küçük bir başlangıç olduğunu düşünüyorum. Olaylar yalnızca güzelliklere gebe, çünkü işin doğası böyle. Ayrıca bu olayların dünya çapında büyük bir yankı uyandırması da kaçınılmaz"

rinden püsküren, gözle görülemez büyük güçlerdir; eninde sonunda herşey "kendiliğinden" yerine oturur. Sana söylediklerimi yanlış yorumlama! Bunu yaparken, kendi yetersizliğini örtbas etmek için bilmem hangi kaderci ve kolaya kaçan bir iyimserliği övmüyorum. Kocan beyefendinin tam tamına böyle bir tutumu var. Hayır, hayır! Her an görevimin başındayım; olanaklar elverdiği anda, dünyanın piyanosunun klavyesine on parmağımla birden öyle bir basacağım ki, esaslı bir gürültü kopacak. Ama benim hatam yüzünden değil de, dışarıdan gelen bir zorlamayla dünya tarihi tarafından "izinli" sayıldığıma göre, bu işin bensiz de yürüdüğünü gördüğüm zaman mutluluktan kahkaha atarım; ayrıca her şeyin çok iyi olacağına da inancım demir gibi sağlam. Kim olursa olsun, birileri en ufak bir çıkış yolu olmadan, umutsuz bir durumdaymış gibi göründüğü sırada, işin içinden kimin nasıl sıyrılacağını daima en iyi, tarih bilir.

Sevgili dostum, insanın öküz altında buzağı aramak gibi kötü bir huyu varsa, ömrünün sonuna kadar ağlayıp sızlanmak için de bazı gerekçeleri vardır. İşleri biraz da başka açıdan düşün ve her çiçekte bal ara; serinkanlı olmak için daima bir gerekçe bulacaksın. Ayrıca, -dışarıda geçirdiğim zamanlar gibi- hapiste geçirdiğim zamanlar da asla yitirilmiş zaman değil, buna inan. Geneli ilgilendiren büyük hesaplaşmalarda zaman, şöyle ya da böyle açığa çıkacaktır. İnsan ne kötü niyetli olmalı ne de kıçını yırtar bir tavır takınmalı; benim görüşüme göre insan, doğrulardan yana bir yaşam sürdürmeli. Olan biten herşey için, anında ağır bedeller ödemesi gerekmeden... Sonunda zaman herşeyi çözecektir eğer öyle olmazsa, bana da vız gelip tırıs gider; dahası böyle olmadan da yaşam benim için bir tür sevinç kaynağı. Her sabah bütün çalılarının tomurcuklarını titizlikle yokluyor, yerli yerinde olup olmadıklarına bakıyorum. Bulanık ve soğuk havaya karşın bir pansuman pamuğunun arasında, bir dalın üzerinde bir haftadır hayatta tuttuğum, sırtında iki minik siyah noktası olan kırmızı gelin böceğini hergün ziyaret ediyorum. Daima harikulade, durmadan şekil değiştiren bulutları gözlemliyorum; kısaca kendimi o minik gelinböceğinden daha önemli görmüyorum. Minicik bir nokta olduğum duygusuyla dopdolu, kendimi sözle anlatılamaz biçimde mutlu hissediyorum.

Özellikle, özellikle de bulutlar! İnsanca bakan gözler için ne bitmez tükenmez hayranlık kaynağı! Cumartesi günü, yani dün öğleden sonra saat beşe doğru, küçük bahçemi avlunun geri kalanından ayıran demir telden bölmeye dayanmış, güneşte sırtımı ısıtıyor ve doğuya bakıyordum. Açık pembe renkli bir ışıltının tıpkı bir esinti gibi baştan başa üzerinde yol aldığı çok tatlı gri renkten kocaman bir bulut kümesi, açık mavi gökyüzünün derinliklerinde tıpkı bir gölge gibi dolaşıyordu. Bir barışın, bir dinginliğin, bitmez tükenmez bir güzelliğin hüküm sürdüğü çok uzaklarda herhangi bir dünya sanki. Herşey belli belirsiz bir gülümsemeyi, uzaklarda kalmış bir gençliğin güzel, belli belirsiz bir anısını, ya da güzel bir düş görmüş olmanın bıraktığı hoş izlenimlerle uyandığınız bir sabah hissettiğiniz duyguyu çağrıştırıyordu. Avlu bomboştu. Bense, her zamanki gibi yalnız ve dünyaya yabancıydım. Hapishanenin açık pencerelerinden insan sesleri, temizlik gürültüleri ve cumartesileri yapılan işlerle ilgili sesler geliyordu: Arasıra birilerinin azarlandığı duyuluyordu. Henüz yapraklanmamış gövdesi batmak üzere olan güneşin eğimli ışıkları altında gümüş gibi parlayan kavak ağacının tepesine tünemiş ispinozun ötüşüyle tüm bu sesler yarıda kesiliyordu. Herşey barışı soluyor, bakışların, gökyüzünün derinliklerindeki uzak bulutların belli belirsiz gülümsemesine takılıp kalıyor, seni, hepinizi düşünüyordum. Sizin de bu manzaralardan haz duymak için benim gibi gözleriniz, bir yüreğiniz yok mu peki?

Bugün Ricarda Huch'un *Wallenstein*'ini[57] okumaya başladım. Onu bana gönderdiğin için sana yürekten teşekkür ederim. Her satırda apaçık duyumsanan düşüncedeki canlılık ve insanların yazgılarını betimlemenin kıvancı bana müthiş keyif veriyor. Elbette burada bilimsel doğrudan yana bir çalışma söz konusu değil. Yazarın öyküsündeki görüş hiçbir ciddi temele dayanmıyor. Bu, kötülük bulaşmamış bir heveslen ileri geliyor. Çoğunlukla da görüş, kesin olarak yanlış. Ama benim için bir insanı insan, kitabı da kitap yapan şey görüşler değil, insanın ya da kitabın mayasıdır.

57. Ricarda Huch, Wallenstein. Eine Charakterstudie, 1915

Yürek içtenliğine, zeka parıltısına, sanatçının dünyayı ve yaşamı betimlerken duyduğu sevince rastlamam koşuluyla görüşlerin bütünüyle yanlış olması, hiç de canımı sıkmaz. Sokağın köşesini dönerken yüreğinize sevinç katan insanları sürekli keşfetmek ne kadar güzeldir![...]

Bu durumda benim sıkı sıkıya inandığım şey bir kez daha doğrulanıyor. İnsanları seviyorsanız, onları gerçekten anlayamazsınız. Şimdilik biraz neşeli olmayı dene. Kasvetli havaya karşı söylenme, kasvetli bir gökyüzünün güzelliğini, bütünüyle kendine özel çeşitliliğini incele.

Tüm kalbimle seni kucaklıyorum.

Senin R.

Marta Rosenbaum'a

Wronke, 29 Nisan 1917

[...] Güneş, sıcak hava, yeşeren çayır çimen benim genel durumum için en iyi çare; beni tanırsınız. Ayrıca, Rusya'daki harika olaylar bende yaşam iksiri etkisi yapıyor. Oralardan bize ulaşan bir merhaba mesajı, hepimize iyi geliyor. Bütün korkum, sizin bunun öneminin boyutlarını ölçemeyecek, orada zafer kazanan davanın bizim kendi davamız olduğunu yeterince hissedemeyecek oluşunuz. Bu olayların mutlaka bütün dünyada bir kurtarıcı etkisi vardır, olacaktır, parıltıları *kesinlikle* bütün Avrupa'ya ulaşacaktır. Yeni bir çağın başladığına, savaşın uzun süre devam edemeyeceğine inancım sonsuz. Ayrıca, tüm sefalet ve yıkımlara karşın sizin de keyifli olduğunuzu, çoşkulu, neşeli bir biçimde yaşadığınızı söylemenizi isterdim. Görüyorsunuz ya tarih, olaylar

kesinlikle çözümsüzmüş gibi göründüğü bir anda çözüm üretmeyi bilir.[58] Neşeli olun ve keyfinizi bozmayın.

Binlerce kez kucaklıyorum sizi.

Sizin R.

Clara Zetkin'e

Breslau, 24 Kasım 1917

[...] Sana bir fırsattan[59] yararlanarak yazıyorum; gelecek mektubunda, bu mektubuma ilişkin hiçbir göndermede bulunma. [...]

Bir ay önce sana yolladığım *Oblomov*[60] eline ulaştı mı? Bunu sana taahhütlü yollamak isterdim, ama buradaki postane taahhütlü göndermeleri kabul etmiyor. Beni bağışla, ama 25. sayfanın ötesine geçemedim. Uzun süre önce bu kitabın Rusça baskısını okumuş, kitaba hayran kalmıştım. Şimdi kitap bana öyle gereksiz uzatmalarla dolu, öyle tatsız tuzsuz geldi ki okumak katlanılmaz oldu. Özellikle de ilk sayfadan başlayarak öylesine yetkin bir kişilik sergilenmiş, yazar sözü öylesine uzatıyor ki bize önerebileceği şeyi bile görmüyorum. Hemen ardından, konunun gelişmesi olanağı ve giderek sağlayacağı yarar ortadan kalkıyor. Yine de çok teşekkür ederim, ama onu okunamaz olanak yok.[...]

Bağımsızların Scheidemancılara karşı kurbağa gibi vıraklamaları[61] midemi bulandırıyor.[...]

İyi, hepsinin canı cehenneme! Herşeye karşın genel durumu

58. R. L. Şubat başında Marta Rosenbaum'a şunları yazmıştı: "Rusya'daki deneyimlerime dayanarak bildiğim bir şey varsa o da şu: Görünüşe göre herşey acınası ve bütünüyle çaresiz olduğu bir sırada toplum kendini hiç olmadığı kadar zorlu bir değişime hazırlar. Zaten şunu asla unutmayın ki biz asla kendikendini yalanlamayan tarihsel devrim yasalarına bağlıyız. Hatta bu yasalar bazen tamamen bizim tasarladığımız şemaya göre yol almazsa da"

59. Kuşkusuz bu mektup dışarıya gizlice çıkarılmış. R. L. bu durumda özgürce kendini ifade edebiliyor.

60. Ivan Gontcharov'un romanı.

61. Homere'in şiirlerinden öykünerek yazılmış küçük gülünç şiir. "Sıçanlarla kurbağaların savaşı." Spartakistlerin bağlı olduğu Bağımsız Sosyalist Parti, 1917'de kuruldu. Burada R. L., Bağımsızlarla çoğunlukçuları aynı kefeye koyuyor.

serinkanlılıkla karşılıyorum, çünkü şimdi, birkaç yıla kadar tüm Avrupa'da büyük bir kargaşanın kaçınılmaz olacağına inancım var. Özellikle de savaş daha da uzarsa... Büyük bir olasılıkla da savaş uzayacak.[62] Rusya'da son derecede büyük ve korkunç olaylar var. Bu kamakarışık kaos karşısında Lenin'in yandaşları doğal olarak kendilerini kabul ettiremezler, ama serüvene atılmanın tek gerekçesi dünya tarihinin gücünden ileri geliyor, gerçek bir "dönüm noktası" oluşturuyor. Ama bu, Alman partisinin her iğrenç ve boktan kongresinin ardından merhum Paulus[63] tarafından ilan edilen alışılagelmiş "dönüm noktası"ndan farklı bir şey.

Ruslar tüm kanlarını döksünler diye, tıpkı Fransızlar ve İngilizler gibi soylu Alman proleterlerin şimdilik, sakin sakin beklediklerinden eminim. Ama iki üç yıl içinde bu durumun heryerde değişmesi gerekecek; korkaklık ve zayıflık hiçbir yerde geçerliliğini koruyamayacak.

Bununla birlikte şimdilik tüm olayları sakince ve serinkanlılıkla karşılıyorum. Genel başarısızlığın boyutları arttıkça ve bu durum devam ettikçe, bu başarısızlık, ahlaki değerlerden tamamen yoksun, sıradan bir olaya dönüşüyor.

Bütün bir insanlığın tutumundan tiksinmek gülünçtür. Bu olup bitenleri bir natüralistin serinkanlılığıyla inceleyip gözlemlemek gerekir. Şimdi, olayların kesin sonuca götüren dönüm noktalarına doğru yöneldiği duygusuna, insanı yanıltmayan bir duyguya kapılıyorum. Yalnız, tüm bunlara hapishanenin parmaklıkları arasından hayranlıkla bakmak beni rahatsız eder mi etmez mi, onu bilemem.

Binlerce kez seni kucaklıyorum.

Senin R.

62. R. L. Doğu'daki çarpışmaların yatışmasıyla, merkezdeki imparatorlukların tüm askeri güçlerini Batı'ya aktararak, savaşın uzamasına zemin hazırladıklarını düşünüyor.

63. Paul Singer (1844-1911) S. P. D.'nin eski korumalarının şeflerinden biri.

Sonia Liebknecht'e

Breslau, 18 Ekim 1918

Sevgili Sonitchkacığım,

Size evvelsi gün yazdım. Şimdiye kadar Reich'in başkanına[64] çektiğim telgrafa yanıt alamadım; sanırım birkaç güne kadar yanıt gelir. Ama ne olursa olsun kesin olan birşey var. Öyle bir ruh hali içindeyim ki, gözetim altındayken, dostlarımın beni ziyaret etmesinin olanaksız olduğunu düşünüyorum. Yıllar boyu herşeye büyük bir sabırla katlandım; başka koşullarda da yıllarca herşeye sabırla katlanırdım. Ama şimdi genel bir durum değişikliği olunca, benim psikolojik durumumda da çatlaklar oluştu. Bu gözetim altındaki söyleşiler yüzünden, beni ilgilendiren şeylerden sözetmenin olanaksızlığıyla gerçekten eziliyorum. Öyle ki, özgür bireyler olduğumuzu görebilinceye dek, ne olursa olsun, birkaç ziyaret talebini geri çevirmeyi yeğliyorum.

Bu durum çok fazla uzayamaz, öyle değil mi? Dittmann ve Kurt Eisner[65] serbest bırakıldığına göre beni de uzun süre hapiste tutamayacaklar. Karl da çok geçmeden özgürlüğüne kavuşacak. En iyisi, Berlin'de tekrar görüşeceğimiz günü beklemek.

Buradan, binlerce dost selamı yolluyorum.

Daima sizin Rosa'nız.

64. Ekim başlarında Prens Max de Bade, sosyal demokratların da içinde yer aldığı bir koalisyon kabinesi oluşturmuştu.

65. Wilhelm Dittman ve Kurt Eisner, Ocak-Şubat 1918 grevlerine katılmalarından ötürü tutuklanmışlardı. Ekimde, Karl Liebknecht gibi onlar da tahliye edildiler.

1918 Alman Devrimi

Rosa Luxemburg özgürlüğüne kavuşur kavuşmaz Berlin'e koşar; gözünü budaktan sakınmadan mücadeleye atılır: Mütareke imzalanmış, imparator tahttan feragat etmiştir; Sosyal demokratlar iktidara gelmiştir. Rosa, Spartakistlerin gazetesi ***Die Rote Fahne****'nin sorumlusudur. Aşağıdaki birkaç mektup, haftalar boyunca Berlin'de hüküm süren atmosfere tanıklık etmekte.*

Clara Zetkin'e

18 Kasım 1918

Adresim: Berlin, Moltke Oteli.

Sevgili dostum, çabucak iki satır karalıyorum. Trenden indiğimden beri daha evime ayak basmadım. Düne kadar, bütün bu süre içinde gazetenin peşinde koşuşturduk. *Die Rote Fahne*. Çıkıyor mu çıkmıyor mu? Sabahtan akşama kadar tartışma bu noktanın çevresinde dönüp dolaştı. Sonunda gazete çıkıyor.

Gazete için sabır göstermen gerek. Teknik açıdan henüz gereken düzeyde değil. Yavaş yavaş hepsi olur. Ama özellikle de gazetenin içeriği hakkında senin görüşlerini öğrenmek isterim. Tamamen, seninle ayın çizgiyi[66] izleyeceğimiz duygusuna kapılıyorum, bu da beni mutlu ediyor. Tüm duygu ve düşüncelerim senden yana. Ah, keşke bir günlüğüne seni görmeye gelebilseydim! Ama bu, trenler yeniden çalışmaya başlayıncaya kadar mümkün olmayacak. O zamana değin bana ekpres-mektup yollarsın. Büyük bir sabırsızlıkla makaleni bekliyorum: çok kısa! Kendine pek fazla iş yükleme. İvedi istediğimiz şey, senin adın. Örneğin kadınlara ilişkin birşeyler yaz; Bugünlerde bu konu çok önemli, üstelik burada hiçbirimiz bu konudan anlamıyoruz.

Sevgili dostum, zaman geçirmeden, dostluklarımı iletiyorum.

Binlerce kez kucaklıyorum.

Senin R.

66. Aynı politik çizgi.

Adolf Warski'ye

(Berlin, 1918 Kasım sonu, Aralık başı)

[...] Bizim partimiz[67] bolşevizm için çoşku olduğuna, aynı zamanda bolşeviklerin imzaladığı Brest[68] barış anlaşmasına ve "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" parolası üzerine yaptıkları propagandaya karşı cephe aldığına göre, burada eleştirel anlayışa bağlı bir çoşku söz konusu. Daha ne isteyebiliriz ki?

Senin tüm çekincelerini ve kuşkularını paylaştım, ama en önemli sorunlarla pek çok nokta ile ilgili konularda senden ayrıldım, senin kadar ileri gitmedim. Terorizm büyük bir zayıflığın kanıtı, bu kesin; ancak terorizm, Rusya'nın dışında, umutlarını onlara destek ve cesaret sağlayan kapitalizmin devam ettirilmesi üzerine kuran iç düşmanlara yönelmiş durumda. Avrupa'da devrim patlarsa Rus karşı devrimciler yalnızca bu desteği yitirmekle kalmayacaklar ayrıca -bu çok önemli- tüm cesaretlerini de yitirecekler. Öyleyse bolşevik terörü, herşeyden önce, Avrupa proletaryasının zayıflığının ifadesidir. Henüz yaratılmakta olan tarihsel durumun, Rus devriminin en zayıf, en dayanıksız noktası olduğu kesin. Burada şu gerçek birkez daha doğrulanıyor. En büyük devrim, olsa olsa gelişmenin olgunlaşmışlığa götürdüğü şeyi gerçekleştirebilir. Yalnızca Avrupa'daki devrim bu zayıflığa çare bulabilir. Ve ... devrim kapıda! [...]

Clara Zetkin'e

Berlin, 29 Kasım 1918

Yalnızca işten güçten ve sıkışıklıktan değil, aynı zamanda hâlâ bir dolu eksiği olduğu, bir dolu şey kötüye gidiyor diye kafam *Rote Fahne*'a takıldığı için elim kolum bağlı. Thalheimer

67. Polonya Sosyalist Partisi (S. D. K. P. İ. L.)

68. Rusya ve Almanya arasında Brest - Litovsk Barış Antlaşması 3 Mart 1918'de imzalandı.

insanı duygulandıran bir çabayla bize yardım ediyor, ama yarıdüzensel planda... Biraz deneyimsiz. Rück[69] adındaki delikanlı da henüz çok genç. Doğal olarak benim haberim olmadan gazetede yer alan ve bağımsızlara karşı saygı sınırlarını aşarak "polemik" oluşturan Juvenis imzalı son yazısı, az kalsın bana saldırmalarına maloluyordu. Bir daha böyle olayların yinelenmemesi için tavır aldım.

Genellikle, her yakadan, özellikle de bağımsızların yakasından tek bir görüşün olduğu duyuluyor: *Rote Fahne*'nin Berlin'in tek sosyalist gazetesi olduğunu söylüyorlar. Tüm yandaşları, Freiheit[70] tarafından son derecede düş kırıklığına uğratılmışlar. Son günlerde, Grand-Berlin için yapılan yönetim Komitesi'nin toplantısından Basın Komisyonu'na kadar örnek olarak gösterilmiş olan *Rote Fahne*'ye karşı çıkarılan *Freiheit*'e yönelik genel anlamda ciddi bir saldırı başlatıldı.

Yalnızca Haase ve Hilferding[71] (yazı işleri müdürü) onu azıcık savundular. Däumig, Eichhorn, v.b. tamamen bizimle aynı görüşü paylaştıklarını dile getirdiler. Ladebour, Zietz, Kurt Rosenfeld[72] ve... halk kitleleri de aynı şekilde! Bu sol, yalnızca bizim eleştirimizi onaylamakla kalmıyor, aynı zamanda bizi bağımsızları yeterince eleştirmediğimiz için de kınıyor. Çok açıkça tek bir istekleri var: Scheidemancılarla kaçınılmaz olarak birleşir birleşmez özgürlüklerine kavuşup bizimle birlikte yürümek. İşte bu yüzden kongrenin toplanmasını istiyoruz[73].

Şimdi bizim *Fahne*'dan sözedelim. Kadın gazetesi yerine, yarı duvar afişi sayılan haftalık bir ek yayınlamaya karar verdik. Bunu sen kaleme almalısın. Dilediğin gibi yap. *Leipziger Volkszeitung*'un[74] ekinin tarzında, kuramsal sorunları ele alıp iş-

69. August Thalheimer, Fritz Rück, Stuttgartlı Spartakist grubun üyeleri.

70. U. S. P. D.'nin resmi organı.

71. Hugo Haase ve Rudolf Hilferding, U.S.P.D.'nin (Bağımsızlar) yöneticileri.

72. Bağımsızların sol kanadının üyeleri.

73. Parti yönetiminin örgütlemeyi reddettiği U. S. P. D. kongresi.

74. Die Gleichheit'in yayın düzeninden çoğunlukçular tarafından çıkarılmış, 1917'de *Leipziger Volkszeitung*'un kadın ekinin yazı işlerine Clara Zetkin düşünülmüştü.

lemeyen, ama konuları, yaklaşık olarak *Rote Fahne*'nin bir başka türünde işleyerek gündemdeki fikirlerimizi yayan bir ek sayfa düşünüyoruz. İhtiyacın olan belgeleri basından ele geçirmek de sana düşüyor. Senden her sayıda, örneğin bir buçuk sütun üzerinden bir başyazı yayımlamanı, ayrıca yurt dışına, Almanya'ya, burjuva kadın hareketine, ekonomik sorunlara vb. ilişkin her türden yazı ve haber yayımlamanı istiyoruz.

Yanına, gerekli gördüğün çalışma arkadaşlarını al. Ama resmi olarak düşüncelerimizden ödün vermeyen insanları seç. (Örneğin, ne Zietz, ne de Mathilde Wurm[75], çünkü bu durum bugün için birtakım karışıklıklara yol açardı.) Onlarla ilişkilerimizi en iyi düzeyde sürdürüyoruz, ancak kaçınılmaz olan şeyi yapmalarını, açık açık bizim saflarımıza katılmalarını da bekliyoruz. Bu durumda korkarım yalnızca Käte Duncker, Regina Ruben[76] ve birkaç kişi daha sayabilirim. Doğal olarak işin büyük bölümü sana düşüyor. Bununla birlikte kararı kendin ver, işin içinden nasıl çıkacağını daha iyi görürsün. Para bakımından bizim grup tüm gerekli gideri karşılayacak, hatta hepimize olduğu gibi, sana da bir maaş ödeyecek güçte. Bir sıkıntımız daha var! Tüm bu tasarılar, hergün uğrunda mücadele etmek zorunda kaldığımız kağıda bağlı.

Ne olursa olsun, bu, yalnızca birkaç haftamızı ya da birkaç günümüzü alacak bir sorun. Daha sonra, kadın ekimizi altı sayfa olarak yayımlayabileceğiz. Ama özellikle de hemen şuna yanıt ver: Bu tasarı kafana yatıyor mu yatmıyor mu? Bu iş nasıl olacak, yani sana yardım etmek için yapmamız gereken bir şey var mı?

El ilanları önerin herkes tarafından kabul gördü. Birincisini ilk fırsatta kaleme al. Yalnız tek koşulla: Kısa olsun! Aslına bakarsan, iki sayfalık ilan için kağıt verilmiyor bize. İki sayfayı geçmesin. (önlü arkalı) Müsveddeyi bekliyoruz. Bu, genellikle işçiler ve devrim üzerine bildiri niteliğinde bir yazı olmalı.

Bunun dışında *Rote Fahne*'da üçte bir ila yarım sütun arasında değişen ve "Kadın Hareketleri"ni konu alan, küçük ha-

75. Sosyalist kadın militanlar.
76. Spartakist kadın militanlar.

berlere. ara sıra bir pusulaya vb. yer veren günlük bir köşe oluşturmak istiyoruz. Bu köşeden Käte Duncker sorumlu olmalı. Ama bunu gazeteyi altı sayfaya çıkardığımızda gerçekleştirebiliriz.

Sana anlatacağım herşeyi ve burada sürdürdüğüm yaşamı - gerçek bir cehennem!- bir bilseydin! Dün gece yarısı ilk kez ve bir kereliğine evime gittim, çünkü her ikimiz de -Karl ve ben- semtin (Potsdamer Platz ve Anhalt garının çevresinde kalan bölge) tüm otellerinden kapı dışarı edildik!

Binlerce dost selamı; mektubu burada kesmem gerekiyor. Seni kucaklıyorum.

Senin R.

Şimdi, kadın eki için gereken kağıt konusunda sorun çıkmayacağını öğrenmiş bulunuyorum. Sen hazır olur olmaz başlayabiliriz. Dost selamlar ve öpücükler!

Clara Zetkin'e

Berlin, 25 Aralık 1918

Çok Sevgili Clara,

Breslau'dan bu yana, ilk kez bugün yazı masama oturdum, sana Noel için iyi dileklerimi yazıyorum. Seni görebilmeyi ne kadar isterdim! Ama böyle bir şey sözkonusu olamaz, çünkü yazılarımın başına çakılmış durumdayım. Hergün sayfa düzenini kontrol etmek için geceyansına kadar matbaadayım aynca. Dahası, şu bunalımlı zamanlarda, bir an önce etkisini göstermesi gereken en acil bilgiler, ancak akşamın onunda ya da onbirinde elimize ulaşıyor. Üstelik, nerdeyse hergün, sabahın ilk saatlerinden başlayarak konferanslarımız, tartışmalarımız var. Bu arada halk toplantılarını da unutmayalım. İki üç günde bir katillerin Karl'ı ve beni gözledikleri, yatmak için eve gitmeyip, her gece bir başka barınak aramamız konusunda "resmi kaynak"tan acele bir uyan gelir. Tam da bütün bu olanlar bana aptalca geldiği, tam da yeniden Südende'e döndüğüm sırada... İşte, ilk andan beri nasıl alt

üst olduğumu, nasıl bir baskı altında yaşadığımı, bu durumun nasıl aklımı başımdan aldığını gör. Yalnızca küçük bir umudum var. Yakında Julek'in [Marchlewski][77] gelmesini umuyoruz. O zaman belki kısa bir süre için işi bırakıp seni görmeye gelebileceğim. Bu, bir tek şeye bağlı: Sının geçmeyi ne zaman başarırsa.

Buradaki durum -Ebert'in yandaşlarına karşı- dışarıya olduğu kadar içeriye de yayılıyor. Şimdi, *Rote Fahne*'nin düzenli olarak eline geçtiğini sanıyorum. Gördüğün gibi bağıra çağıra bir kongre istemekten hiç geri kalmıyoruz. Dün kesin red cevabı aldık. Parti, tam çözülme noktasında. Ströbel, Haase, Bock,[78] *La Freiheit* açıkça "sola bir sınır çizgisi çizilmesini" istiyorlar. Yani bizim yüzümüzden. Öte yandan taşrada U.S.P. ve Scheidemann'ın yandaşları arasındaki uzlaşma konusu en son aşamasında. Bugünlerde La Zietz çok kaypak bir tutum takınıyor. Kongre adına "ulusal konferans" imajı yaratan ve bu son meseleyi bu şekilde baltalayan da o.

Bugün salı. Dün doğal olarak yeni bir "devrimci bozgun havası" esti. Château'nun[79] önünde büyük bir gösteri yapıldı. Bunun üzerine göstericilerin bir bölümü kendiliğinden *Vorwärts*'a doğru yöneldi ve orayı işgal etti. Oraya gizlenmiş onsekiz adet makineli tüfek ve bir zırhlı araç bulundu! Bunun üzerine çok acele toplantıya çağırıldım: eve ancak onbir buçukta dönebildim. Bugün, yeniden derhal kente gitmem gerekiyor. Hergünüm böyle işte. Buradan acele selamlarımı yolluyorum.

Binlerce dost selam.

Senin.

77. Karski lakaplı Marchlewski, o zamanlar Rusya'da bulunan Polonya asıllı spartakist militan.

78. U. S. P. D.'nin yöneticileri.

79. Berlin'in merkezinde kurulmuş kraliyet şatosu

Clara Zetkin'e

Berlin, 26 Aralık 1918

Çok Sevgili,

23'ünde yazdığın kısa mektup şimdi elime geçti. Size gelmek, benim için *düşünülemez* bile. Tek bir gün gazeteden ayrılamam. Senin gelme olasılığın, yüreğimi büyük bir sevinçle doldurdu. Dostlar, çok geniş bir etkinlik alanı ve ben, kollarımızı açmış, burada sabırsızlıkla seni bekliyoruz. Tabii küçük evim emrine amade, seni bekliyor. Şu andan itibaren sana *Rote Fahne*'yi hergün bizzat kendim yollayacağım. Gelip gelmeyeceğini, gelirsen ne zaman geleceğini *çabucak* yaz. Düşüncesi bile beni mutlu ediyor.

Tüm kalbimle seni kucaklıyorum.

Her zaman senin...

R. L.

Clara Zetkin'e

[Berlin, Aralık 1918]

Clara, Sevgili Arkadaşım,

İyi olduğunu öğrenmek beni çok mutlu etti. Bu, yüreğimdeki sıkıntıyı söküp attı ve eskisinden daha iyi çalışmaya koyulmamı sağladı. Şimdi sabırsızlıkla, sağlığına ilişkin başka bilgiler bekliyorum.

Buradaki çalışma çok, ama çok iyi gidiyor. Yoldaş Münzenberg[80] sana tüm ayrıntıları eksiksiz verecek. Ayrıca, en önemli sorunlara ilişkin benim ve bizim[81] görüşlerimizi de sana aktaracak.

Sen yeniden eski gücüne kavuşur kavuşmaz, işimizden sözedeceğiz. Biz burada öteki işlerin yanı sıra, kadınlar arasında etkinlikler ve formasyon çalışması başlatıyoruz. Ne yazık ki henüz

80. Willi Münzenberg, spartakist militan.

81. Bu, R. L.'un, "önemli sorunlar" üzerinde arkadaşlarıyla aynı görüşü paylaşmadığını gösteriyor.

işler pek iyi yürümüyor. Käte Duncker çok hasta ve pek fazla şey yapamıyor. Ondan başka da kimsemiz yok.

Ben bile öyle bir curcunada yaşıyorum ki, nasıl olduğumu düşünecek zamanım bile yok. "Bu, devrim!" Bir tek senin, eğer senin sağlıklı olduğunu bilirsem, müthiş keyif duyacağım.

İvedi, hepinize binlerce dost selamlar.

Tüm kalbimle seni kucaklıyorum.

Senin R. L.

Clara Zetkin'e

Berlin 11 Ocak 1919

Çok Sevgili Clara,

Bugün uzun yazılmış mektubunu aldım, nihayet mektubunu rahat rahat okuyabildim. Mektubuna yanıt verebilecek oluşum daha da inanılmaz bir şey. Burada haftalardır sürdürdüğüm- hepimizin sürdürdüğü- yaşamı, curcunayı, sürekli ev değiştirmeleri, ardı arkası kesilmeyen ürkütücü haberleri ve tüm bunların ortasında insanı bitkin düşüren bir çalışmayı, konferansları vb. vb... nasıl anlatabilirim, bilmem. Sana bunları mektupta yazacak zaman bile bulamadım! Evime ara sıra, birkaç saatliğine, geceleri gelebiliyorum. Belki bugün sana bir mektup yazmayı başarabileceğim. Yalnız sana söyleyeceğim bunca şey varken, nereden başlayacağımı bilemiyorum.

Herşeyden önce, seçimlere katılmama sorunu: Bu karardan doğacak sonucu çok fazla abartıyorsun. Rühle'nin[82] yandaşı yok. konferansta[83] Rühle hiç de bir "lider" olamadı. Bizim "yenilgi"miz biraz çocukça, incelikten yoksun, kendinden geçmiş bir aşırılıkçılığın zaferi olmaktan öteye geçmedi. Ama bu yalnızca konferansın başlarındaydı. İş böyleyken, delegelerle bizim (Mer-

82. Karl Heinrich Otto Rühle: Saksonyalı Spartakist delege. Alman Komünist Partisinin kuruluş kongresinde (K. P. D.) seçimlere katılmaya karşı tavır koymuştu.

83. Burada K. P. D.'nin kuruluş kongresi söz konusu ediliyor.

kez)[84] arasında bağlantı kuruldu; ben raporumda seçimlere katılma sorununa kısaca döndüğüm zaman, başlangıçtakine göre tamamen farklı bir yankılanma hissettim. Unutma ki "Spartakistler" büyük oranda genç kuşaktan oluşuyor. Eski partinin, "kendini kanıtlamış" eski partinin küçük düşürücü geleneklerine sırtını dayamayan genç bir kuşak. Gerçeği aydınlık ve karanlık yanlarıyla kabul etmek gerek. Bu noktada bir güvensizlik sorunu yaratmamaya ve konuyu trajik hale getirmemeye karar verdik.

Aslında, hızla gelişen günlük olaylar, millet meclisi sorununu tamamen ikinci plana atıyor. Eğer işler şimdi olduğu gibi devam ederse seçimlerin yapılması da millet meclisinin[85] olması da bir hayli karışık işmiş gibi görülüyor. Sen soruna (bu kararın trajik mahiyetine) ilişkin bizden farklı düşünüyorsun; çünkü şu anda ne yazık ki bizimle bağlantıda değilsin ve her tür ayrıntıyı bilemezsin. Durumu herkesin bildiği şekilde hissetmediğini, yaşanan acıya doğrudan doğruya tanık olmadığını da söyleyebiliriz.

Mektubunu ve seçimlerle ilgili sorun hakkındaki telgrafını aldığım zaman ilk işim sana telgraf çekmek oldu: "Çok acele buraya gel." Senin bir haftanı burada geçirmenin yeterli olacağından kuşkum yok. Ufak tefek ya da büyük sorunlarla ilgili aramızda tam bir uzlaşma sağlanması için doğrudan doğruya çalışmalarımıza katılırdın. Ama korkarım sana bunun tersini söyleyeceğim: Daha sakin günlere kavuşmamız için biraz daha bekle. Bu curcunada yaşamak, her saati tehlike ile geçen bir yaşam, konut değiştirmeler, bu kaçıp kovalamalar, bütün bunlar senin aleyhine şeyler, özellikle de ne doğru dürüst çalışma ortamı, hatta ne de tartışma ortamı var.

Umarım bir haftaya kadar şu ya da bu anlamda durum biraz daha açıklığa kavuşur; düzenli olarak çalışmak yeniden mümkün olur. Böylece senin buraya gelişin, doğal olarak karşılıklı görüş alış verişi ve uzlaşma sağlayacak düzenli bir işbirliğinin başlangıcı olacaktır.

84. Spartakist Birlik'in başında on ya da onbir üyeden oluşan bir yönetim vardı.

85. R. L. Berlin'deki atmosferin ve Kongre'deki, muhalif güçlere sert bir biçimde, güçlerinin altında değer biçen genç delegelerin kurbanıdır. Seçimler 8 gün daha sonra yapılacak ve aşağı yukarı normal seyrini takip edecektir.

Nota bene. Saflarımızda hiçbir Borchardt yanlısını benimsemedik. Aksine Borchardt[86] "enternasyonalist komünistler" tarafından kapı dışarı edildi ve bu, bizim isteğimizle oldu.

"Komünistler" esas olarak Hamburglulardan ve Bremenlilerden[87] yanaydı. Bu edinim kuşkusuz pürüzlük yaratıyor ama bunlar, ne olursa olsun üstünde durmaya değmeyen ve hareketin ilerlemesiyle ortadan kalkacak önemsiz noktalar.

Kısacası, bizim hareketimiz mükemmel bir biçimde, tüm Reich'te gelişiyor. *Politik* nedenlerle U.S.P.'den ayrılmak kesinlikle şart oldu: çünkü her ne kadar *insanlar* hep Gotha'daki[88] insanlarsa da, bugünkü *durum* çok farklı.

Burada, Berlin'de iki haftadır, hatta çoğu zaman yaşadığımız aşırı siyasal bunalım sistemli bir formasyon ve örgütlenme çalışmasını hale yola koymamızı büyük ölçüde engelliyor; ancak bu bunalım aynı zamanda halk kitleleri için hayran olunacak bir okul da oluşturuyor. Hasılı, tarihi akışına bırakmak gerekiyor.

Rote Fahne'yi böylesine seyrek alman çok kötü bir şey! Sana onu hergün göndermeye çalışacağım. Şu anda savaş Berlin'de devam ediyor; birçok cesur adamımız teslim oldu. Meyer, Ledebour,[89] ve (korkarız) Leo[90] tutuklandılar.

Şimdilik bana beklemek düşüyor. Seni binlerce kez kucaklıyorum.

Senin R.

86. Sosyal demokratların sol kanadından Julian Borchard, 1915'te öteki aşırı sol tarafından dışlanmıştı.

87. 1917'den beri özerk bir partinin kurulmasını salık veren (Linksradikale) hareket, Bremen ve Hamburg'ta gelişmişti. Enternasyonalist komünistler adı altındaki K. P. D.'nin kurulması sırasında Spartakistlerle birleştiler.

88. 1917'de Bağımsız Sosyalist Parti (U. S. P. D.) Gotha'da kurulmuştu.

89. Ernst Meyer (Spartakist yönetimin üyesi) ve Ledebour (U. S. P. D) 10 Ocak'ı 11 Ocak'a bağlayan gece tutuklanmışlardı.

90. Leo Jogiches - Haber yazıdan önce ulaşmıştı.

FRANSIZCA YA DA FRANSA HAKKINDA YAZILMIŞ MEKTUPLAR

Bu bölümde Rosa Luxemburg'un doğrudan doğruya Fransızca yazdığı ya da Fransa'dan sözettiği Almanca mektuplar bulacağız. Özellikle de 1789 Devrimi hakkında kaynakçaya ilişkin bilgiler verdiği mektup... Bu mektupta özetle Proudhon'un bu sorunlar üzerine yoğunlaşan bilgisini kanıtlayan kuramlarını gözler önüne seriyor.

Onun politik anlamda Guesde ve Vaillant'a (Vaillant'la yazışmaları bulunamadı.) sempati duyduğu ve Jaurès ile kavgalı olduğu biliniyor. (Sonia Liebknecht'e 14 Ocak 1918'de yazdığı mektuptan da anlaşıldığı üzere hapiste olduğu sıralarda yine de ona minnet duymaktadır.) 1914'ün sonlarında Costia Zetkin'e, Jaurès'i kastederek şunları yazmıştı: "Bu yıl çok dost kaybettik."

Son mektup (Benedikt Kautsky'e yazılan) hiçbir politik anlam taşımıyor. Bu yüzden, öteki mektuplar kronolojik sıralamaya uygun olarak kitaba alınırken, o mektubun tarihi gözönüne alınmamıştır.

Bu mektuplardan bazıları Fransızca yayınlanmamıştır. Özellikle de Rosa Luxemburg'un Polonya'daki yahudi düşmanlığı sorununu ele alıp işlediği nadir mektuplardan biri olan, Vandervelde'e yazdığı mektup, (eğer yanılmıyorsam) asla Fransızca yayınlanmamıştır.

Hubert Lagardelle'e*

Berlin-Friedenau, 7 Eylül 1899

Sevgili Yurttaş Lagardelle[1]

1 Eylül tarihli *Sosyalist Hareket*'te E. Bernstein'in beni yeren bir makale yazdığını az önce öğrendim. Bu sayı henüz elime geçmedi ama kendi açımdan, buna yanıt vermemin şart olduğunu düşünüyorum.

Mouvement'ın gelecek sayısında yayımlanmak üzere yanıtımın hangi tarihe kadar elinize geçmesi gerektiğini bana yazmak zahmetinde bulunur musunuz?

Yurttaş, size ve dostlarımız Rivière'le[2] J. Longuet'ye[3] içten selamlarımı yolluyorum.

Rosa Luxemburg

Cezaryna Wojnarowska'ya

Berlin, Kasım 1900

Sevgili Cezarynka,

[...] Polonya hakkındaki sorunları gelecek mektubuma ertelediğim için, size Fransızların sorunları hakkında yanıt veriyorum. Guesde'e selamlarımı iletin, ayrıca *Neue Zeit* ve *Vorwärts*'ın ona gönderilmesi için gerekeni yapacağımı söyleyin. Öte yandan, bana kesin belge gönderdiği takdirde *Neue Zeit* ya da *Vorwärts*'ta her zaman onun politik eğilimiyle ilgili bir makale yazmaya hazırım. Bu açıdan *Socialiste*'in bana düzenli olarak

* R. L. tarafından fransızca yazılmış bütün mektupları aslına sadık kalarak yayımlıyoruz. Bu mektuplar bir yıldız (*) imi ile gösterilmiştir.

1. Hubert Lagardelle (1875 - 1958) Sosyalist ve sendikacı militan.

2. Jacques Riviere, Polonyalı Ignacy Urbach takma adıyla Paris'e göç etmiş olan sosyalist gazeteci.

3. Jean Longuet, Karl Marks'ın torunu.

gönderilmesini sağlamak zorunda. (*Le Petit Sou* ve *La Petite Republique*'e abone oldum.)

Ayrıca, *Neue Zeit*'te Fransa'daki durumla ilgili bir makale yazmak üzereyim: biraz bilgi edinip, bazı belgeler toplamak istiyorum. İlk etapta, Ulusal Kongre[4] Genel Komitesinin raporu, çünkü *La Petite Republique* bunu atlamış. Raporda Jaurès yanlılarını hedef alan olağanüstü açıklamalar var. Kısaca Guesde bir bilgi ulaştırmak isterse bana yazsın; ona hizmet etmeye gönülden hazırım. Ayrıca, Bracke'ye[5] bu kadar güzel Almanca bildiği halde niçin Vorwärts'ta yazmadığını sorun. *Vorwärts*'ın yazı kurulu, Lafargue'a[6], Kritchevski[7] tarafından gönderilmiş mektupların arasına bir düzelti sakıştırmaya daima hazır olduğunun güvencesini verdi. Onu görme fırsatınız yok mu? Ne durumda? [...]

Sizi kucaklıyorum.

Sizin R.

Not: Çok önemli sorunları unutmuşum. Enternasyonal Kongre'nin[8] *Fransızca tutanağı* Paris'te yayımlanmış olmalı. Polonya delegasyonunun içinde meydana gelen olayların, *La Petite Republique*'tekinin aksine yansız biçimde açıklanması doğal olarak bizim için çok önemli. Bir zamanlar Lagardelle o tutanağın prova baskılarını bana göndermeye söz vermişti, ama aradan çok uzun zaman geçti ve Lagardelle sözünü unuttu. Şimdi, sizin bu işle de ilgilenmeniz gerekiyor. Bu tutanağı baskıya gitmeden önce bir kez daha okumak üzere Guesde, Jaclard[9] ya da onların dostlarından biri aracılığıyla ele geçirmeyi deneyin ve bana da yollayın. Unutmayın sakın, bu önemli! [...]

4. 28-30 Eylül 1900 tarihleri arasında Paris'te yapılan, sosyalist örgütlerin ikinci genel kongresi.

5. Alexandre Bracke, Yunan dili ve uygarlığı uzmanı, sosyalist yönetici.

6. Paul Lafargue, Marx'ın damadı, Fransız sosyalist yönetici.

7. B. N. Kritchewski (B. Veillard takma adlı), Rus sosyal demokrat. *Vorwärts*'ın Paris muhabiri.

8. 23-27 Eylül 1900. İkinci Enternasyonal Kongresi.

9. Victor Jaclard (1840-1903) blankist militan.

Bu arada, iki gün sonra, partinin gizli bir toplantısına katılmak üzere bir buçuk günlüğüne Poznan'a gitmem gerek.

Şimdi, Fransızlar hakkında birkaç laf edeyim. Singer ve Kautsky aracılığıyla, Guesde'nin isteği üzerine, ona *Vorwärts* ve *Neue Zeit*'in yollanmasını sağladım. Umarım eline geçer. Buna karşılık, bana Rodier sokağından kendi yayınlarını yolluyorlar. Bunun için onlara çok teşekkür ediyorum. Şu sıralarda *Neue Zeit*'te Fransızlara ilişkin sorunlarla ilgili makale yazıyorum. Bay Vollmar[10] (dayanaklarımızın as kişisi) Millerand'ı *Sozialistische Monatshefte*'de savunuyor, onun da pamuklarına vurmak gerekecek. Bugünlük, bu kadar yeter.

Sizi tüm kalbimle kucaklıyorum.

Daima sizin R.

Cezaryna Wojnarowska'ya

Berlin, Mart 1901

Sevgili Cezarynka,

Şapkanızı takın, Guesde'i bulun ve ona şunu söyleyin: Fransız sosyalizmi ile ilgili son makalem *Neue Zeit*'te henüz çıktı. Yazı partiler arası bağlantıları doğrudan doğruya ele alıp işliyor ve politik açıdan son derecede önem taşıyor. Kautsky, ben ve buralı öteki arkadaşlar Jaurès'i bunu tartışmaya, Almanya'ya büyük yarar sağlayacak olan tartışmaya çekmeyi gerçekten çok arzu ederdik. Bunun bir tek yolu var. Guesde, *Neue Zeit*'te çıkan son makalemle ilgili *Le Petit Sou*'da küçük bir başyazı yazsın. Jaurès, *Socialiste*'teki makalelere pek karşı çıkmıyor, çünkü Guesde, bizim makalelerin içeriğine orada şöyle bir değiniyor - çünkü Jaurès, *Socialiste*'in özellikle İşçi Partisi'nin ortamlarında okunduğunu biliyor; buna karşılık *Le Petit Sou* gibi günlük, popüler bir gazetenin sessiz kalması olanaksız. Jaurès, *Le Petit Sou*'da

10. Georg von Vollmar (1850-1922) eski subay, Bavyeralı sosyal demokrat, reformist.

yazacağı yazıda bir yanıt vermeye zorunlu kalacak; o zaman hiç zaman yitirmeden ve Jaurès'in ellerine vura vura, o yanıtın çevirisini *Die Neue Zeit*'te vereceğiz. Bu durumda Guesde'i *Le Petit Sou*'da mutlaka bir yazı yazmaya ikna edin! Bu diplomasi ister, çünkü sevgili *Socialiste*'ini söz konusu ederek onu incitmemek gerekiyor; ancak Socialiste'in ne denli az okunduğunu, *Le Petit Sou*'da yayımlanmış bir makalenin daha büyük bir kitleye ulaştığını siz de çok iyi biliyorsunuz. İşte bu nedenle Guesde'e bizzat kendim yazmıyorum, ancak bu diplomatik meseleyi olabildiğince ustalıkla çözümlemenizi de sizden ısrarla rica ediyorum.

Ayrıca ona, Kautsky'e, *Die Neue Zeit*'te Fransa'dan haberler için sürekli bir sütun ayırmasını önermeye niyetim olduğunu da söyleyin. Kritchevski'nin yol açtığı biçimde, kamuoyu saptırmalarını düzeltmeye yarayacak bir anlayışla, bu sütundan ben sorumlu olacağım. Ama eğer Alman halkını Jaurès'le bir tartışmaya çekmeyi başarabilirsek, bunu seve seve kabul edecek. Öyleyse Guesde kollarını sıvayıp işe girişsin. Bir sonraki olay, Kautsky'nin bu tartışmaya ne ölçüde önem verdiğini kanıtlar. Kautsky, Jaurès'e yazıp, benim makalelerime doğrudan doğruya *Neue Zeit*'te yanıt vermesini önerdi. Ancak Fransa'da onu yanıt vermeye zorlamadıklan sürece, Jaurès doğal olarak sessiz kalmayı sürdürecektir.

Ayrıca, Guesde'i güzel bir azarlayın, çünkü bana *Seçilmişler Federasyonunun Aylık Bültenini* göndermiyorlar; yalnızca Kasım sayısı elime ulaştı. *Socialiste*'i alıyorum ama o da düzenli gelmiyor. Son sayı elime ulaşmadı. Sevgili dostum, bu işi ivedilikle halledin ve beni sonuçtan haberdar edin.

Kendinize iyi bakın. Öpücükler.

Sizin R.

Cezaryna Wojnarowska'ya

Berlin, Mart 1901

[...] Fransa'daki durum hakkında tüm bildiklerinizi bana yazın! Özellikle de Blankistlerin Lyon Kongresi'ne[11] ilişkin hangi görüşleri benimsediklerini.... Katılıyorlar mı, tüm bu birliğin[12] sonuçları nedir? Vaillant ve Cie, Jaurès'le mi birleşecekler, yoksa Guesde ile mi kalacaklar? Bildiklerinizi yazın, çünkü bu hem benim için hem de Kautsky için çok önemli.

Kucaklıyorum.

Sizin R.

Jules Guesde'e*

Berlin, 17 Nisan 1901

Sevgili Yurttaş ve Dost,

Dostumuz Wojnarowska'dan, Fransa'daki gerçeklik "bütün gerçeklik", özellikle de "şu andaki gerçeklik"[13] hakkındaki Alman sosyalist görüşünün öğrenilip, düzeltilmesi yolundaki çalışmalarımızda sizin bize değerli yardımlarınızı esirgemeyeceğinizi öğrenmiş bulunuyorum. Öte yandan dostumuz Kautsky, sizi *Neue Zeit* için bir makale yazmaya davet etme görevini üstlenmemi istiyor. Partiyle ilgili sayısız uğraşlarınızdan zaman bulabilirseniz bize böyle bir lütufta bulunmanızı umut

11. 20 Mayıs 1901'de Lyon'a toplantıya çağrılan sosyalist kongre. "Blankistler" diyerek, burada Vaillant'ın partisi belirtiliyor.

12. Lyon Kongresi, farklı eğilimlerdeki sosyalistleri bir araya getirmeyi deneyen üçüncü kongreydi. R. L. kongrenin başarısızlıkla sonuçlanacağını önceden tahmin etmişti.

13. R. L. *Die Neue Zeit*'te çıkan bir dizi makalede, Fransa'daki durum hakkında yan tutan bir tavır takınarak (Vaillant ve Guesde'in aleyhine) bilgi vermekle suçlanan Georg von Vollmar ve Vorwarts'ın Fransa muhabiri Boris Kritchevski'ye karşı polemik yapar.

etmek istiyorum. Eğer davetimizi kabul ederseniz, makalenin ne zaman elimize ulaşacağını, ya da ne olursa olsun, bizi bilgilendirmenizi rica ediyoruz.

İçten selam ve dostluk dileklerimle!
Rosa Luxemburg

Sevgili hemşerilerimize verdiğiniz küçük yanıt mükemmeldi.[14]

Leo Jogiches'e

Friedenau, Salı akşamı 14 Ocak 1902

[...] Bugün, Vaillant'dan yeni bir mektup aldım. Bana Brüksel[15] hakkında bir rapor iletiyor ve mektuba ek yazısında şunları söylüyor: "Brüksel'de yurttaş Plehanov'la Fransız sosyalist bunalımını, eleştirel bir tarzda ve iktidar yanlılarını mahvedecek biçimde gözler önüne serdiğiniz son derecede ciddi ve parlak makaleleriniz hakkında görüşüyordum. Onun görüşü de en az benimki kadar hayranlık dolu idi. Özellikle de bunların Fransızca bir kitapçık haline getirilmelerinin çok gerekli olduğu görüşünde birleştik. Ona bir çeviri için gerekli zamanımızın olmamasına ne kadar hayıflandığımı söylüyor, yayınlanma koşulları gerçekleştirilebilirse bunları bizzat sizin çevirebileceğinizi de sözlerime ekliyordum."[16]

Bu fikri onun kafasına Plekhanov'un soktuğu açıkça belli. Tabii ben yanıtımda çeviriyi bizzat yapmayı asla düşünmediğimi söyleyeceğim. Ama şimdi, bu tartışmaya bir tür son söz alabilecek

14. Guesde, P. P. S. tarafından Rosa Luxemburg'un ve sözümona S. D. K. P. İ. L.'in reklamını yapmak ve "gerçek Polonya Sosyalist Partisi'nin inançlarına" kara çalmakla suçlanmıştı. Guesde *La Petite République*'te bunlara yanıt verdi.

15. Sosyalist Enternasyonal Büro, 30 Aralık 1901'de Brüksel'de toplanmıştı. Edouard Vaillant ve Plekhanov toplantıya katıldılar.

16. Tüm metin aktarımı Fransızcadır.

bir makaleyi, Fransa hakkında yeni bir makaleyi daha büyük bir zevkle kaleme alıyorum.[17]

Fransız Sosyalistlerine*

Temmuz 1904

Yoldaş Bracke'tan, Lille Ulusal Kongresine katılmasını sağlayacağınız güzel daveti almış bulunuyorum.[18]

[Hiçbirşey beni bu kadar memnun edemezdi]

[Özellikle] Fransız Sosyalist Partisi'nin-[19] "çağın gerisinde kalmış" tüm sosyalistlerin yaptığı gibi uzaktan hayranlıkla izlediğim - yıllık kurultaylarında en iyi şekilde yerine getirdiği sosyalist ve devrimci görevi yakından izlemek için sizlerle aynı ortamda bulunmak kadar hiçbir şey beni sevindiremezdi; ancak, gün be gün[20] beklediğim (baş belası Alman) zindancılarının davetine yanıt vermeden önce yoluna koymak istediğim (ailevi) sorunlar, beni sizin yanınızda olma mutluluğundan yoksun bırakıyor.

Yine de, sıcak davetinize (benim) ve S.D.K.P.İ.L.'deki yoldaşlarımın en içten teşekkürlerini yollayarak tüm kalbimle sizin yanınızda olacağımı bilmelisiniz. Kongrenizin başarısı için size en içten dileklerimi sunuyorum.

[Daima sizinleyim.]

Yaşasın Fransız Sosyalist Partisi!

17. Sosyalist Alexandre Millerand, Ticaret Bakanı sıfatıyla 22 Haziran 1899'da Waldeck - Rousseau kabinesine girmişti. Bu katılım, Avrupa Sosyalist Partilerinde "Hükümet yanlıları" hakkında büyük bir tartışmayı kışkırttı.

18. Fransız Sosyalist Partisi Kongresi, 9-11 Ağustos 1904.

19. Köşeli ayraç arasındaki sözcük ve bölümler açıkça bir müsveddede olan original metin üzerinde karalanmış.

20. R. L. kendisini üç ay hapse mahkum eden 16 Ocak 1904 tarihli karara karşı bir üst mahkemeye başvurmuştu.

Arthur Stadthagen

Friedenau, 30 Haziran 1905

Sevgili Arthur,

Kuşkusuz bugün *Tageblatt*'ın[21] akşam baskısında Jaurès'in *Worwarts* yazı kurulu tarafından ayın dokuzunda Berlin'e bir mitinge[22] çağrıldığını okudunuz. Bu baylar, Eisner ve Gradnaver[23], kendi tarzlarında, dahası "Berlin sosyalistleri adına" *Humanité*'nin de yazdığı üzere, bir kez daha darbe gerçekleştirdiler. Friedenau'daki emekçiler iki sesi de[24] dinleyip, aynı toplantıya en azından *Guesde* ve *Vaillant*'ı da çağırarak bu entrikayı savuşturmak gerektiği görüşünü paylaşmaktalar. Guesde ve Vaillant, dış politikada ve onların tüm düşünce ortamında, Berlinlilere Jaurès'in gevezeliğinden daha içten tavır takınmaktalar. Zaten Jaurès, özellikle de Fas meselesinde, ardı arkası kesilmeyen yazıları ile, resmi basının gürültü patırtısını körükörüne sürdürmekte.

Şu halde, eğer bu görüşü paylaşıyorsanız, derhal meseleyi Berlinlilere anlatın ve onlara her ikisini de davet etmelerini salık verin. (Onlara *Fransızca*, yazmaları gerekir.) Berlinliler ayrıca onların yol paralarını ödemeyi de göz önünde bulundursunlar, çünkü her ikisi de Jaurès kadar zengin değil. Herhangi bir organizasyon yapar yapmaz bana derhal haber verin.

Selam.

Sizin Rosa.

Konuyu bütünüyle onaylıyor, son derecede önemli buluyorum.

Selam.

Kautsky

21. Berliner Tageblatt, Berlin'de çıkan günlük gazete.

22. Alman Hükümeti toplantıyı yasakladı. Jaurès, *Vorwärts*'ta yayımlanıp, Berlin'de halka açık bir toplantıda okunan bir metin kaleme aldı.

23. Sosyal demokrat gazeteciler, *Vorwärts*'ın yayın kurulu üyeleri.

24. Kautsky ve bizzat Friedenau'da ikamet eden R. L.

Vaillant'ın adresi: E. Vaillant, delege 15, villa du Bel-Air-Paris
Guesde'in adresi: Jules Guesde, Sosyalist 16, rue de la Corderie - Paris

Hans Kautsky'e

Levanto, 20 Haziran 1909

[...] Şimdi, Almanya'da çıktığında, Louis Blanc'ın[25] Büyük Devrim[26] hakkındaki tarihini okumalısınız. (Bu tarihi, yine aynı yazarın yazdığı 1848 Devrimi Tarihi ve On yıl[27] ile karıştırmamak gerekir.) Bu kitabı bulamazsanız, Sybel'in[28] tarihini ısmarlayın; bu yazar belli bir eğilime göre "Alman" ve de gerici, ama bu yapıt ciddi bir yapıt. "Jacques"ının büyük bölümünü okumanız beni sevindirdi.

Açıkça söylemek gerekirse azizim, Bourget'nin[29] yazdığının büyük bölümü gibi, değersiz bir yapıt olan *romanı* övmedim, ama yalnız romandaki ana kişisi dikkat çekecek derecede otantik. Buna karşılık benim Büchner, sağnak gibi yağdı! *Ölüler Evi*'ni[30] okumuş olmak gerekir ama hergünkü ruh halinizdeyken... Kitap içinizi bunaltacak. Adeta gri zemin üzerine yapılmış korkunç ve karamsar bir yağlıboya resim gibi... Sırası gelmişken, Büyük Devrim hakkında mutlaka okumanız gereken klasik bir eser hatırlıyorum: Tocqueville'in *"Eski Rejim ve Devrim"*[31] adlı kitabı.

25. Burada 1789 Devrimi söz konusu ediliyor.

26. Louis Blanc, *Fransız Devrimi Tarihi*. Paris 1847.

27. Louis Blanc, *1848 Devrimi Tarihi*. Paris 1870 ve On Yılın Tarihi (1830-1840). Paris, 1841-1844.

28. H. von Sybel, Geschichte der Revolutionszeit 1789-1800. 9 vol., Stuttgart, 1897-1899.

29. Paul Bourget (1852-1935) yaklaşık tüm kitapları Almanca'ya çevrilmiş olan romancı.

30. F. Dostoyevski'nin yapıtı, 1861-1862.

31. 1856'da çıktı. Ertesi yıl Almanca'ya çevrildi. Rosa Luxemburg'un bilgisine, ilgi alanlarının genişliği ve farklılığına dikkat çekelim.

Mutlaka bu kitabın Almancası vardır; kitap piyasaya çıktığı anda büyük yankı uyandırdı. [...]

Kendinize iyi bakın; yakında görüşürüz.

Sizin R. Luxemburg

Jules Guesde'e*

Friedenau, Cranachstr. 58 Salı [15 Şubat 1910'dan sonra]

Sevgili Yurttaş Guesde,

Bayan Kautsky'den beni ziyaret etmek istediğinizi öğrenmiş bulunuyorum; bu beni çok sevindirir. Yarın, çarşamba günü sabah saat onbirden itibaren evde olacağım ve sizi görmek beni mutlu edecek.

Selamlar ve yürekten sevgiler!

Size iyi dileklerimle...
Rosa Luxemburg

Emile Vandervelde'e*

Berlin-Friedenau, 8 Ekim 1910

Sevgili Yurttaş Vandervelde,[32]

Dostumuz Karski[33] aracılığı ile sizden, Polonya işçi hareketi için önemli bir hizmette bulunmanızı istiyorum.

Sekiz aydan bu yana Varşova'da, sosyalist hareketin yasal bir yayın organı olan haftalık dergi *Mlot*'yu (Çekiç)[34] çıkarıyoruz. Polisin çıkardığı tüm güçlüklere, dergimizin toplatılmasına, hakkımızda davalar açılmasına, cezalar almamıza karşın, bir süre ara verip, yalnızca yayınımızın adını değiştirerek direnmeye devam

32. Belçikalı sosyalist, Enternasyonal Sosyalist Büro Başkanı.
33. Julian Marchlewski'nin takma adı.
34. Polonya dilinde Mlot.

edeceğiz. Böylesine açık bir biçimde devrimci ve sosyalist görüşteki bir derginin varlığı bizim burjuvazinin nefretini alabildiğine kışkırttı. Biz işte böyle haftalardan beri bütün burjuva basını ile gırtlak gırtlağa savaşmaktayız. Ama en önemlisi de, hasımlarımızın en gözü dönmüş elebaşlarından olan Niemojewski'nin çıkardığı, kendisine "ilerici" payesi veren ve sürekli bize saldırıda bulunan "Özgür Düşünce" adlı yayın organı. İşte bu "Özgür Düşünce" durup dururken bize karşı "Kahrolsun Yahudiler!" parolası veriyor. Böylece tüm liberal, ilerici basın yüzeysel bir yahudi düşmanlığıyla coşup kendinden geçiyor. Sosyalistlerin hepsi "Yahudi"; bizim "Çekiç", "Yahudi Sendikası"nın bir yayın organı, biz, hepimiz "Yahudi topluluğu"nun casuslarıyız; işte bu türden kişisel suçlamalar, işitilmedik çamur atmalar "ilerici basın" da bardağı taşırmakta. Gördüğünüz gibi bizim buralarda olup bitenler, adeta Dreyfus Davası'nın bir minyatürü görünümünde. İlericilerden, liberallerden, saf kan gericilerle ve kilise yanlılarıyla sidik yarıştıran laiklerden oluşan tüm Polonya burjuvazisi bize karşı bir sınıf savaşı başlatarak kamplaştılar. Oysa, öteki "entipüften ve vatansız" sosyalistlere karşı tutum alan o çok yönlü Fransız, Alman ve de başkaca "iyi sosyalistler"in tutumuna bakarak burjuva basınında bize meydan okunduğu sürece, Enternasyonal'in moral desteğine, bizimle dayanışma içinde olmasına gereksinmemiz var. Öyleyse "Çekiç"in yazı kuruluna bir Açık Mektup yazın; "Özgür Düşünce"nin yahudi düşmanlığı ile sosyalizm içinde yer alan "Yahudi topluluğu." hakkındaki saçmalardan seçmeleri üzerine düşündüklerinizi söyleyin bize. Son derecede zor koşullarda mücadelelerini sürdüren savaşımcı işçilere cesaret veren bir iki çift laf edin.

Şimdiden teşekkürler, içten selamlar.[35]

Rosa Luxemburg

35. Jaures. Bebel de istek üzerine "Masteau"nun yayımladığı mektuplar yazdılar.

Longjumeau'daki P. O. S. D. R.'nin Okul Komitesine*

Berlin-Friedenau
9 Haziran 1911

Sevgili Arkadaşlar,

Parti okulunuzda öğretim görevine çağrınız için sizlere teşekkür ederim. Bu çağrıya büyük bir zevkle yanıt verirdim; ne var ki burada parti çalışmalarım Almanya'dan birkaç haftalığına uzaklaşmama olanak vermiyor. Bizim partimiz için seçim kampanyası daha şimdiden gereken tüm canlılığı ile başlamış durumda. Buradaki koşuşturmaları saymazsak, ayda iki haftayı propaganda turnelerine ayırmalıyım. Bu koşullarda *maalesef* reddetmem gerekiyor.

Girişiminizin başarısı için içten dileklerim ve sosyalist selamlarımla.

Rosa Luxemburg

Jules Guesde'ye*

Berlin, Ağustos başı, 1911

Sevgili Dostum,

Leipzig Alman Sosyalist Demokrat Partisi bana, barış ve halkların kardeşliği için 20 ağustosta Leipzig'te yapılacak olan dev mitinge sizi davet etme yetkisi verdi. Konuşmanızın çevirisini yapmaktan zevk duyacağım. Tüm yol masraflarınız Leipzig'teki parti tarafından karşılanacaktır. Geliniz! Bu, enternasyonal sosyalizmin iyi bir eylemi olacak. Bir an önce kararınızı bana telgrafla bildirin, çünkü Alman arkadaşlar hazırlık yapmak için bekliyorlar. Telgraf adresi olarak Rosa Luxemburg, Friedenau, Berlin demeniz yeterlidir.

Ellerinizden sıkarım.

Rosa Luxemburg

Jules Guesde'e*

Berlin - Südende, 27 Ocak 1913

Sevgili Arkadaşım,

Yanıtımı geciktirdiğim için lütfen beni bağışlayın, ama size hizmet etmek için, kesinlikle doğru bilgileri araştırmak zorunda kaldım.

Oysa yasaya göre tüm demiryolu çalışanları özel sektör çalışanları ile kesinlikle aynı toplu haklardan yararlanıyor. Bu kategoride çalışanları kapsayan hiçbir özel mevzuat yok.

Ancak -uygulamada- demiryolu çalışanları demek kurma ve grev haklarından tamamen yoksun durumdalar; bu böyle, çünkü hükümet, çalışanları işin dışında tutup "kamu yararı", "halkın güvenliği", "devletin yararı gereği", amaçlarıyla, yasayı yorumlama hakkını kendine malediyor. Bu durumda parlamentodaki sosyal demokratlarla hükümet arasında, bu konu hakkında sürekli bir sürtüşme yaşanmakta. Size, 10 Aralık 1912'de Reichstag'ta cereyan eden son tartışmanın yer aldığı resmi gazeteyi gönderiyorum. Hükümetin tutumunu Bakan Delbrück[36], bizim takındığımız tutumu da Sendikalar Genel Komisyonu üyelerinden delege Bauer[37] temsil etmekte.

Ayrıca Demir Yollarının Almanya'da İmparatorluğa boyun eğmediğine, ama Prusya, Bavyera vb. eyaletlerin egemenliğinde olduğuna da dikkat çekelim. Prusyalının, çalışanın ensesinde olmasına duyulan tepkiyi artıran şey bu işte. Sosyal demokratlar çoğunlukla demir yollarının daima *imparatorluğun* tekelinde olmasını onayladı. En son karar, 1900'da Mayence Kongresi'nde kabul edildi. Kongrede, Partinin sağ ve sol kanatları arasında oldukça ateşli bir tartışma oldu. Size isterseniz seve seve Mayence Kongresi'nin raporunu göndereceğim ya da daha doğrusu nasıl isterseniz öyle yaparım. Bir çevirmen bulacağınızı sanıyorum.

36. Clemens von Delbrück, o dönemde içişleri Bakanı (c. a. d. bakan) ve Başbakan yardımcısı idi.

37. Gustav Bauer, 1908'de Sendikaların Genel Komisyon Başkanlığına seçildi.

yok bulamazsanız belgeleri bana gönderin, seve seve çevirilerini yapayım. Mayence'te Vollmar'ın başarısızlığa uğramasından bu yana revizyonistler bir daha savunmaya kalkışmadılar...[38]

Leo Jogiches'e

[Berlin, Ekim başı, 1913]

Sizden rica deiyorum, *hiç zaman yitirmeden* Sonia Goldenberg'e[39] yazın ve ona *Sınıf Mücadelesi* adlı gazetenin (Sosyalist gazete, 55 rue Montmartre Paris) hangi politik çizgiyi izlediğini sorun. Bu gazete benden Iéna'da[40] savunduğum kitlesel grev hakkındaki bakış açısını gözler önüne seren bir makale yazmamı rica ediyor. *Humanité*'nin soruna sessiz kaldığından yakınıyorlar. Bu benim işime gelirdi. Ancak bunun sendikacıların sonu olmasından korkuyorum. Mektup Achille Cambier[41] tarafından yazıldı. (Belki Sarl'a sorabilirdiniz).[42] Sonia bana doğrudan doğruya yanıt versin. İki satır yazsın, yeter. Ona ne olup bittiğini anlatmasına gerek yok.

38. Mektup burada kesiliyor. Mektubun sonu bulunamadı.

39. Sonia Goldenberg, S. D. K. P. L.'nin kadın militanı.

40. S. P. D.'nin yıllık kongresi, 14-20 eylül tarihleri arasında Iena'da yapılmıştı.

41. Seine'deki Sosyalist Federasyon'un Guesde* yanlısı militanı. A. Cambier. S. F. I. O.'nun genel sekreteri Louis Dubreuilh ile, partinin tatil kolonisi Grand Air'in yönetimi konusunda anlaşmazlığa düşmüştü. Tartışma 1912 şubatında Lyon Kongresinde patlak vermiş, 1913'teki Brest Kongresine kadar sürmüştü. Cambier ve karısı partiden ayrılıp sınıf Savaşı adlı gazeteyi çıkardılar.

* Guesde: (Jules lakaplı Jules BAZILE) Fransız siyaset adamı. Paris'te doğdu. (1845-1922) 1879'da Marksist tezleri Fransız işçi hareketinin merkezine taşıdı. Devrimin kaçınılmaz olduğuna inanç duyarak, burjuva partileriyle işbirliği yapmayı kabul eden Jean Jaures'e karşı tavır aldı. 1893'te milletvekili oldu. 1914-1916 yılları arasında Devlet bakanlığı yaptı. (çev.)

42. Charles Rappoport.

Camille Huysmans'a*

Berlin, 10 Kasım 1914

Sevgili Dostum! Size birkaç satır yazma fırsatı bulduğum için mutluyum. Ex. Komitesi[43] için bulduğunuz çözüm beni çok sevindirdi. Sizi temsilcilikten çekmek ya da bu görevi reddetmeye ikna etmek için yapılabilecek tüm girişimlere karşın durumunuzu korumanızı ve görevinizin başında kalmak için direnmenizi rica ediyorum sizden. İlişikte, Het Volk ve Berne'e[44] hitaben yazdığım mektup var. Buradaki durumumuz perişan. İşçi kitlelerinin yanımızda olacağına kesinlikle inancım var. Tabii sorunu onlara aktarma olanağımız olursa... Ancak bu arada leş kargaları[45] bizim gözümüzü korkutmak ve kitleleri yıldırmak için sıkıyönetim uyguluyorlar. Yine de halkın durumu giderek değişmekte...

Enternasyonal'in yükümlülüğünü yerine getirememesi ise bu korkunç durumun tuzu biberi! En azından bizi orada budala ve kuş beyinli yerine koyma çabalarına karşı çıkalım. Yeniden yapılanma, benim görüşüme göre, ancak yapılan hainliklerin ciddi ve açık seçik bir eleştirisinden, yani savaştan sonra hayata geçirilecek. En azından savaş bitsin de ben de özgürlüğün tadına varabileyim! Savaş tanrıların hoşuna gittiği sürece, hapishanenin beni yutabileceğinden öte hiçbir şey düşünemiyorum.[46]

Claire[47] İsviçre'de kaldı, kongreye katıldı, o da İtalyanlarla konuştu. İyi iş çıkardı; bizim yurt dışında "askere yazılmış çobanlarımız"ın[48] bir sürü güzel numarasını öğrendi.

43. Sosyalist Enternasyonal Büro'nun direnmesi ve Haye'e transferi.

44. Yani. Hollandalı ve İsviçreli sosyalistler. Het Volk, Hollandalı Sosyalistlerin gazetesi. Politik mektuplar bölümünde. 13 Eylül 1914'te Mehring'e yazılan mektuba bakınız. (sh. 195)

45. S. P. D.'nin yönetimi.

46. R. L. şubat 1915'te hapse atılacaktır.

47. Clara Zetkin

48. Alman Sosyal Demokrat yönetimi açısından bazı ülkelerdeki sosyalist partileri kazandırma görevini üstlenen sosyal demokrat delegeler Südekum ve Fischer'in İtalya'ya, Romanya'ya vb. ülkelere yaptıkları yolculukları anıştırıyor.

İçtenlikle ellerinizden sıkıyorum dostum, size ve ailenize selamlarımı yolluyorum. Eğer sınırı geçirme olanağınız varsa şu adrese mektup yazın bana: Herrn Hugo Eberlein.[49] Berlin-Mariendorf, Ringstrasse 82 (Başka şey yazmayın) 2 ağustosta göndermiş olduğum küçük kitap, postayla bana geri döndü.

R. L.

Luise Kautsky'e

Barnimstrasse Hapishanesi, 27 Aralık 1915

[...] Wolf[50] sayesinde tanıdığım Faisst'in savaşın başlangıcında öldüğünü biliyorsundur kuşkusuz. Jaurès'in ölümünden bir gün önce...

Bu günlerde Vaillant'ın ölümü beni derinden sarstı. Kuşkusuz, onunla da aramızda Guesde'le dostluğumuzdan bile ileri bir dostluk bağı oluştuğunu biliyorsundur. Eski mücadeleciye derinden ve içten saygı duydum; herşeye karşın[51], ona olan hayranlığını koruyorum. Clara da bundan çok etkilendi. Kuşkusuz Hannes[52] sana Clara'nın çok ağır hasta olduğunu, durumunun çok ciddi olduğunu yazmıştır. Tüm yakınlarına ona onu heyecanlandıracak ya da yoracak mektuplar yazmaları yasaklandı. Bu durumda ona mektup yazmamayı yeğliyorum. Yalnızca iki satır. (Benim yazışmalarımda nesnel sınırlamalar oldukça...) [...] *iyi yıllar!* Herşeye karşın! *Gaudeamus igitur*. "Genç ve aptal kaldığımız sürece." Saint-Sylvestre'de yüreğim seninle olacak. Seni birkez daha tüm kalbimle kucaklıyorum.

Daima senin Rosa.

49. Hugo Eberlein, gelecekteki Spartakist.

50. Vaillant da Guesde de Kutsal Birlik'in yandaşları oldular. Vaillant 22 Aralık 1915'te öldü.

51. Vaillant da Guesde gibi Kutsal Birlik'in yandaşlarından oldu. Vaillant, 22 Aralık 1915'te öldü.

52. Diefenbach.

Mathilde Wurm'a

Breslau, 20 Ocak 1918

Benim minik Tilde'im! Yalnızca sana Proudhon hakkında bir kaç aydınlatıcı bilgi daha vermek istiyordum; çünkü ne yazık ki dün hiç de rahat değildik, sözcükler ağzımda donup kalıyordu.[53] Ayrıca, konuyu bilmeyen birine karışık gelebilecek gerçek bir konferans vermek de bana zor geliyor.

Şu halde Proudhon'un yaşamı ve yapıtı hakkındaki bilgileri Mülberger'de[54] bulacaksın. Gerektiğinde, Diehl'e[55] de gözatabilirsin. (Pr. hakkında 3 ciltlik kitap. Kesinlikle Reichstag ya da Kraliyet kütüphanesinde bulabilirsin.) Konferansın için dikkate alacağın üç nokta: 1) Onun teorik ve pratik sisteminin merkezini oluşturan doğrudan doğruya "takas" hakkındaki kuramı ya da daha kısa anlatmak gerekirse: Üretimin korunması koşuluyla paranın ortadan kaldırılması! P. aslında işçi ve kapitalist arasındaki takasın "adaletsizliğini" kamufle eden şeyin paranın kullanımı olduğuna inanıyordu. (ücrete karşı iş gücü). Sömürüyü ortadan kaldırmak için malların doğrudan doğruya takasını sağlayan bir sistem kurmak yeterli olacaktı. (işin süresine bağlı) Kuşkusuz bütünüyle ütopik bir düşünce.

P.'nin görüşüne göre proletaryanın sömürüsü, üretim araçlarının sermayeye dayanan özel mülkiyetine değil, paranın kullanımı yoluyla gerçekleştirilen *dolandırıcılığa* dayanıyor.

Her tecim eşyasında yatırım yapılan çalışma saatlerinin sayısını kanıtlayan basit kâr payının işin içine zorunlu girişi buradan kaynaklanmaktadır. Bundan sonra hakkaniyetli bir takas, ekonomik planda genel anlamda bir eşitliği de beraberinde getirir.

Praudhon, proleterin kapitalistlere tecim eşyası satmadığını, sahip olduğu tek tecim eşyasının işgücü olduğunu ve özellikle iş-

53. Bir hapishane gardiyanı, Mathilde Wurm'un Rosa'yı ziyaretinde yanlarında bulunur ve iki kadının özgürce konuşmalarını engeller.

54. Arthur Mülberger Proudhon hakkında birçok kitap yazdı. Özellikle de Studien über Proudhon (1891) ve P. J. Proudhon. Lehre und Werke (1899).

55. Karl Diehl, P. J. Proudhan, seine Lehre und seine Leben, 1890.

gücü değerine ve üretiminin beraberinde getirdiği masraflara göre ödense bile, sömürünün olduğunu bütünüyle unutuyordu. Bu ütopyanın talihsiz ve gerici yanı, işçiye ekonomik planda bir şarlatan reçetesi önermesi ve onu devlette iktidarı ele geçirme mücadelesi olan siyasal mücadeleden saptırmasıdır.

Bu sistemi Büyük Devrim sırasında, iktidar uğruna tümüyle siyasal mücadelenin yol açtığı düşkırıklığına sayısız tepkilerden biri olarak algılamak gerekir.

Öte yandan bu fikrin P.'nun buluşu olmadığını unutmayalım. Daha önce More[56], yirmili otuzlu yıllarda İngiltere'de bu fikri ileri sürmüştü. (Engels'in *Felsefenin Sefaleti*'ndeki önsözüne bak.)[57] Yalnızca P.'da daha parlak biçimde geliştirildi.

2) Şubat Devriminde (1848) bu fikirlerin uygulamadaki "doğrudan takas bankacılığı" deneyimi ve tabii hızla iflası. Proudhon'un fikirleri, Louis Blanc'ın "işi örgütlemesi" ile 1848 devrimine baskın çıkan eğilimleri oluşturmaktadır. Şubat Devrimi sırasında bu iki ütopik ekonomik deneyime karşı mücadele eden gerçek devrimci tek proleter hareket doğrudan doğruya siyasal iktidarın ele geçirilmesini ve toplumsal devrimi hedefleyen Blanqui grubu oldu. Dahası, "doğrudan takas bankacılığı" deneyimi bile 1836'ya doğru İngiltere'de, sanırım Manchester'de denenmişti ve tabii bu da birkaç ayda alabora olmuştu.

3) Bu fikirlerin savunulamaz niteliğine ve 1848'de iflasına karşın, P.'nun Fransız İşçi Hareketi ile 1860-1870'lere kadar bütün Latin işçi Hareketi üzerinde büyük ve kalıcı etkisi! Birinci Enternasyonalde Marks, özellikle başlıca temsilcisinin (daha sonraları inançlarını inkar edip senatör olan) Tolain[58] olduğu proudhonculuğa karşı mücadele etmek zorunda kaldı. Bu konuda kuşkusuz Jaeckh'e[59] (*Enternasyonal'in Tarihi*) bakınan ge-

56. Olasılıkla Rosa Luxemburg yanılıyor. Engels'in önsözünde söz konusu ettiği John Gray'dir. (1798-1850) Gray aslında, temeli takasa dayanan bir "paraiş" modeli yaratmak istiyordu.

57. Marx'ın. Proudhon'un fikirlerini çürütmek için Fransızca yazdığı kitap. (1847) kitabın Almanca baskısında, Engels'in önsözü. (1884).

58. Henri Tolain, Uluslararası İşçi Derneğinin kuruluşuna katıldı, (Ire Internationale) 1875'te senatör oldu.

59. Gustav Jaeckh, Die Internationel, Leipzig, 1904

rekecek. Proudhonculuğun etkisinin P.'nun kendisinden daha önemli olduğu çok açıktır.

Fransa'da işçi hareketinin yeni temelleri ancak Commune'ün çöküşünden ve Fransa'daki Proudhoncu fikirleri arka plana iten Marksizmin etkisini seksenli yıllarda göstermesinden sonra atıldı.

Bütün bunlarda Proudhon'un düşüncelerinin temel sonucunun ve düşüncelerinin özünün paraya ve tecim eşyalarının takasına ilişkin yanlış kuramının inceliklerinde değil, işçi hareketinin. devletin iktidarını ele geçirmek için siyasal mücadeleye doğru yönlendirilmesi yerine, tümüyle ekonomik reçetelere yönlendirilmesinde yattığını unutma. Ayrıca, Proudhon'u ve Louis Blanc'ı olduğu kadar, bütün ekonomik eğilimleri Büyük Fransız Devrimi ve Jakobenlerin mahkumiyetinin yol açtığı düşkırıklığında anlaşılabilir bir tepki gösteren tarihsel perspektifi de unutma. Ekonomi ile politika arasındaki doğru ilintiyi (bugün bildiğimiz parlak sonucu ile...) kurmak için Marksizmi kurmak gerekti.[60]

60. Mektup burada kesiliyor ve imza yok.

Önceki "ciddi" mektuplardan sonra bu son mektup şaşılacak şey. 1906'nın Aralık ayında Rosa Luxemburg, Benedikt'in annesi, dostu Luise Kautsky ile birlikte Garde gölü yakınlarında birkaç gün geçirir. Ufaklık, Fransızca öğrenmek için Fransa'da bulunmaktadır. Annesinin ona yolladığı kartın kıyısına köşesine Rosa, yaşayan dillerin öğretimine yönelik kimi (kötü) ders kitaplarının yöntemlerini nükteli bir biçimde taklit eden şu satırları ekler.

Benedikt Kautsky'e*[61]

Maderno, 5 Aralık 1906

Benim küçük maymunum! Babam uzun boylu, ama annem yurtdışına gitti. Sevgili anneciğinin bulüzü mavi ama Maderno postası çok düzensiz. Rüzgâr çok şiddetli ama güneş çok yakıcı. Öğleden sonraları çok sıcak, ama akşamları hep soğuk oluyor. Garda gölünde hiç balık yok,[62] çünkü İtalyan halkı göldeki tüm balıkları yemiş. İtalyanlar çok dreckig[63] ama Maderno'da oturanlar çok temiz. Berlin'de çamaşır mutfakta yıkanır, ama Maderno'da göl kıyısında yıkanıyor. Göl kıyısında çamaşır yıkayan kadınlara İtalyancada lavandaie[64] denir. Her gün göl kıyısında birçok gömlek, pantolon ve mendil kurumakta; ama yabancılar pantolonlar, gömlekler ve mendiller arasından gölün ve dağların güzelliğine hayran kalabilirler. Anneciğinin sevgileri arasında da farklar var; bu yüzden benim sevgilerimi aynı mektuba yerleştirebildim. Bitirdim, ama burnuna kocaman bir öpücük konduruyorum ve seni şükranla anıyorum benim sevgili eşeğim.

Senin sevgili Rosan.

61. Karl ve Luise Kautsky'nin oğlu.

62. R. L. balıklardan sözetmek istiyor. (İtalyanca ile karıştırma var.) (Peches - poissons)(çev.)

63. Kirli. (Almanca sözcük)

64. Çamaşırcı kadınlar.

KAYNAKÇA

Arşiv

Rosa Luxemburg'un mektuplarının birçoğu, Moskova, ya da Varşova arşivlerinde (Bilgi araştırma ve çağdaş tarihle ilgili belgeleri saklama merkezi) saklanmaktadır. Arşivlerde özellikle de Leo Jogiches'e, Sonia ve Karl Liebknecht'e, Clara ve Costia Zetkin'e yazdığı mektupların asılları bulunmaktadır.

Sosyal demokrat yöneticilere yazılmış bir dizi mektubun asılları, Amsterdam'daki Uluslararası Toplum Tarihi Enstitüsü'ndedir. Özellikle, Kautskylere, August Bebel'e, hatta Gertrud Zlottko'ya, Jules Guesde'e yazdığı mektuplar...

Mathilde Jacob'a yazılan mektuplar Standford'ta (Hoover Öğretim Kurumu'nda) saklanmaktadır, ama Berlin'deki marksizm-leninizm eski enstitüsünün arşivlerinde bunların kopyaları vardır

Friedrich-Ebert-Stiftung, Paul Lévi'ye yazılan mektupların, Zentralbibliothek de Zurich ise, Seidellere yazılan mektupların kopyalarını barındırmaktadır.

Nihayet 1950'de Benedikt Kautsky, annesi tarafından baskıya hazırlanan *Briefe an Freunde*leri yayınladı. Bunlarda, orijinalleri özel kaynaklarda yitirilmiş ya da saklanmış bir çok mektup yer alıyor.

Yapıtlar

Rosa Luxemburg'un yapıtlarının en eksiksiz basımı, 1970 ila 1975 yılları arasında Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde, Annelies Laschitza ve Günter Radczun tarafından Dietz Verlag'ta *Gesammelte Werke* başlığı ile yayınlanmış olandır. Bu altı cilt,

Rosa Luxemburg'un tüm Almanca yazılarını bir araya toplamaktadır. Lehçe kaleme alınmış metinlerin bir bölümü 1971'de Jürgen Hentze tarafından Almanca çevirisi ile *Internationalismus und Klassenkampf* başlığı ile yayınlandı. *Die polnischen Schriften* (Luchterhand Verlag, Neuwied ve Berlin.) Bir dizi makaleden oluşan öteki metinler de bu kitapta yer almaktadır. "Nationalitätenfrage und Autonomie" (1908-1909). Bu metinlerin bir bölümü, Georges Haupt, Claudie Weil ve Michael Löwy'nin Fransızca çevirileri *Marksistler ve Ulusal Sorun* da bulunmaktadır, Maspero, 1974.

Bu metinlerin büyük bir bölümü Fransızca'ya çevrilmiş, ama bunların yer aldığı kitapların çoğu günümüzde tükenmiştir. Bunları ancak kütüphanede bulmak mümkündür. Maspero Yayınları 1971'de, *Yapıtlar* - Cilt I. "Reform mu Devrim mi?" (Irène Petit'nin sunuşu ve çevirisiyle) Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar: Cilt II. (Claudie Well'in sunuşu ve çevirisi ile, politik yazılar 1917-1918 başlıklarıyla iki cilt yayınladı. *Sermaye Birikimi* ve *Karşıeleştiri*, 2 cilt (çeviri, Irène Petit), Maspero, 1967.

Ekonomi Politikte İlk Adım Ernest Mandel'in Önsözü, J. B.'nın çevirisiyle Anthropos'ta çıktı. Paris, 1970.

Rosa Luxemburg'un birkaç makalesi, Gilbert Badia'nın *Spartakistler, Devrimde Almanya,* Julliard (Gallimard), 1966 ve *Spartakizm*'de çevrildi. *Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in Son Yılları,* 1914-1919, Arche basımcılık, 1967. 1969'da Rosa Luxemburg'tan *Metinler*'i yayınladım, Ed. Sociales ve *Rosa Luxemburg* başlığı altında çok daha eksiksiz bir derleme 1982'de çıktı. *Metinler. Reform, Devrim, Sosyal Demokrasi.* Ed. sociales, coll. Essentiel, 1982.

1946'da ve 1947'de Les Cahiers Spartacus (Jean Lefeuvre) R. L.'un birçok metnini, özellikle de, R. L.'un bir çok makalesinden derleme olan *Diktatörlüğe Karşı Rus Devrimi ve Marksizm*'i yayınladı.

Daniel Guérin R. L.'un *Fransa'da Sosyalizm* başlıklı bir metin derlemesini yayınladı. (1898-1912) Ed. Belfond, 1971. 1978'de Brèche yayınlarında *Rosa Luxemburg Burjuva Devleti ve Devrim* çıktı.

Mektuplar

Bugün için açığa çıkarılmış en eksiksiz derleme, Annelies Laschitza tarafından yayınlanmış olan *Gesammelte Briefe* başlıklı derlemedir. Dietz Verlag, Berlin, 1982-1993 (6 cilt) Daha önceleri, 1920'den başlayarak, *Briefe aus dem Gefängnis* (Hapishane Mektupları), *Briefe an Karl und Luise Kautsky* ve *Briefe an Freunde* (Dostlara Mektuplar) yayınlandı. Bir Japon araştırmacı Nariko Ito, 1980'de (Dietz Verlag, Berlin) R. L.'un Mathilde Jacob'a yazdığı mektupları yayınlamıştı.

Rosa Luxemburg - Leo Jogiches arasındaki yazışmaların original metni, Feliks Tych'in özenli çalışmasıyla 1968-1971 yılları arasında Varşova'da yayınlanmıştı. (Lehçe üç cilt) Feliks Tych daha sonraları Cezaryna Wojnarowska'ya, Franz Mehring'e, Kurt Eisner'e, Julian Marchlewski'ye v.b. yazılmış bir dizi mektup yayınladı. 1973'te (Fisher Verlag, Reihe Fisher) Charlotte Beradt, *Rosa Luxemburg im Gefängnis* adlı kitabında R. L.'un Mathilde Jacob'a yazdığı. Mathilde'in, R. L.'un hapishane günlerini ve yaşamını yorumladığı anlatılarıyla yer yer kesilmiş, R. L.'un, Mathilde'in kendisine getirdiği ajandalara günügününe aldığı kısa notlarla devam eden mektuplarını yayımlamıştı.

Ayrıca, ailesinin Rosa Luxemburg'a yazdığı mektuplar da Almanca yayınlandı; Verlag J. H.W. Dietz Nachf., Bonn, 1990.

Fransızca yayınlar:

Hapishane Mektupları ile, *Karl'a ve Luise Kautsky'e Mektuplar*, 1920, 1989 yılları arasında birçok baskı yaptı. Bugün tükenmiş olan en eksiksiz derleme, Georges Haupt, Claudie Weill, Irène Petit ve Gilbert Badia tarafından yayınlanan derlemedir. İki cilt: *Yaşasın Mücadele!* (1891-1914 yılları arasındaki *yazışmalar*) ve *Vardım, Varım, Varolacağım!* (1914 - 1919 yılları arasındaki *yazışmalar*), Maspero, 1976-1977.

Özellikle de yayınlanmamış mektuplar Gilbert Badia'da yayınlandı. *Rosa Luxemburg, Metinler; Spartakistler; Spartakizm.* Victor Fay, *Leo Jogiches'e yazılan mektuplardan seçmeleri* Fransızca çevirisi ile yayınladı. Denoël-Gonthier, 1971 (2 cilt).

Biyografiler:

Paul Frölich, *Rosa Luxemburg, yaşamı, yapıtları,* Maspero, 1965 (Çeviri: Jacqueline Bois)

Peter Nettl, *Rosa Luxemburg'un Yaşamı ve Yapıtları,* Maspero, 1972 (Çeviri: Irène Petit ve Marianne Rachline)

Gilbert Badia, *Rosa Luxemburg, Gazeteci, Polemikçi, Devrimci,* Ed. sociales, 1975 ve Clara Zetkin: *Sınırsız Feminist,* Editions de l'Atelier / Editions ouvrières, 1993.

Sapartakizm ve *Metinler,* önemli biyografik bilgiler içermektedir.

Elzbieta Ettinger, *Rosa Luxemburg, Bir Yaşam,* Ed. Belfond, 1990.

Max Gallo, *Direngen Bir Kadın. Rosa Luxemburg'un Yaşamı ve Ölümü,* Presses de la Renaissance, 1992.

Rosa Luxemburg'un öldürülmesinin eksiksiz ayrıntılarını Klaus Gietinger dile getirdi, *Eine Leiche im Landwehrkanal,* Decaton Verlag, Mainz, 1993.

Fransa'da ama özellikle de dışarıda (Almanya, İtalya) özellikle 1930-1935 yıllarında, sonra 1965 - 1975 yılları arasında, R. L.'un yapıtlarını, fikirlerini gözler önüne seren ya da yorumlayan sayısız kitap (bilimsel tartışmalar v.b.) çıktı.

Fransızca: *Bugün, Rosa Luxemburg.* Claudie Weil ve Gilbert Badia tarafından sunulmuş metinler. Presses Universitaire de Vincennes, 1986.

En son yayın, Beijing (Pekin) Bilimsel Tartışmaları: *Internationale Rosa Luxemburg,* Konferenz, 1-3 Kasım 1994.

Birçok yazar, tiyatro yazarı, sinemacı, Rosa Luxemburg'un yaşamının dönemlerini tasarlayıp sahneye koydu. Özellikle de trilogyası 1918 *kasımında* Fransızca olarak (Ed. Quai Voltaire) *Sınırdan Dönüş ve Kandırılmış Halk* adıyla çıkmış olan Alfred Döblin. Kasım 1918. Bertolt Brecht ona iki şiir adadı ve tamamlanmamış romanı *Der Tui-Roman*'da bunu anımsattı.

Armand Gatti, dramatik oyunu için ondan esinlendi, *Rosa Kolektiv, Travail Théâtral*'da, 1971'de yayınlandı. Walter Jens, *Die Friedensfrau* (Leipzig, 1989) dışında bir radyo piyesi yazdı, *Rie rote Rosa.* Alain Decaux bunu radyoda yayınlamıştı. (22 Aralık 1971)

Margarette von Trotta'nın filmi *Rosa Luxemburg*, 1985, özellikle onun son yıllarını ele alıyor.

Daha eksiksiz bir bibliyografya için (1974'e kadar) başvuru kaynağı, Gilbert Badia, *Rosa Luxemburg, Gazeteci, Polemikçi, Devrimci*, Ed. Sociales, Paris 1975 (sh. 831-904)

Jacquez Droz (s.d.) *Enternasyonal İşçi Hareketinin Biyografik Sözlüğü:* Almanya, Editions de l'Atelier / Editions Ouvrières, 1990.

ADLAR DİZİNİ

ADLER Victor. 167
AUER Ignaz. 17
BADE (Max de).
BALZAC. 46
BAUER Gustav. 234
BAUER Otto. 103
BEBEL August. 17. 22. 24. 48. 184
BERNSTEIN Eduard. 17. 22. 30. 43. 57. 67
BLANC Louis. 230. 239. 240
BISMARCK. 14. 18. 57
BLANQUI Auguste. 239
BORCHARDT Julian. 220
BOURGET Paul. 46. 230
BRACKE Alexandre. 223. 228
BRODCOORENS Pierre. 175
BRUHNS Julius. 17. 59
BÜCHNER Georg. 230
CAMBIER Achille. 235
CUNOW Heinrich. 119
DÄUMIG Ernst. 213
DE COSTER Charles. 175
DEHMEL Richard. 97
DIEFENBACH Hans. 45. 54. 78. 84. 94.120. 131. 145. 163. 166. 170. 193. 196. 237
DISSMANN Robert. 195. 196
DITTMANN Wilhelm. 200. 210
DOSTOYEVSKİ F. M.. 154
DUNCKER Käte. 214. 215
EBERLEIN Hugo. 237
EBERT Friedrich. 22. 31
EICHHORN Emil. 8. 213
EISNER Kurt. 48. 52. 184. 210. 229
ENGELS Friedrich. 18. 123. 135. 239
FRANCE Anatole. 47. 167
GALSWORTHY John. 47. 139. 146
GEORGE Stefan. 169
GERVINUS Georg Gottfried. 176
GOETHE Wolfgang. 7. 46. 98. 136. 143. 150. 157. 159. 169
GOUNOD Charles. 161
GRADNAUER Georg. 52. 184. 229
GRILLPARZER Franz. 46. 102
GRIMMELSHAUSEN Christoph von. 165
GUESDE Jules. 16. 20. 43. 221. 224. 229. 230. 231. 233. 234. 237
GUILLAUME II. 20. 33
GUIZOT Guillaume. 119
HAASE Hugo. 200. 213. 216
HAUPTMANN Gerhart. 46. 102. 146. 165
HEBBEL Friedrich. 43
HEINE Henri. 46. 75
HERVÉ Gustave. 23
HILFERDING Rudolf. 213
HOFMANNSTHAL Hugo Von. 169
HÖLDERLİN Friedrich. 164
HOLZ Arno. 169
HOMÈRE. 46
HUCH Ricarda. 102. 109. 206
HUYSMANS Camille. 114. 236
JACLARD Victor. 223

JACOB Mathilde, 11, 12, 28, 51, 62, 103, 121, 133, 134, 143, 144, 162, 176, 178
JAURÈS Jean, 20, 23, 43, 175, 221, 224, 225, 229, 237
JOGICHES Leo (ENGELMANN), 10, 14, 15, 16, 19, 20, 23, 30, 34, 48, 50, 54, 57, 81, 91, 181, 189, 220, 227, 235
KANT Emmanuel, 67
KASPRZAK Martin, 14, 21
KAUTSKY Benedikt, 221, 241
KAUTSKY Hans, 45, 131, 138, 143, 230
KAUTSKY Karl, 16, 17, 19, 22, 24, 43, 48, 50, 52, 80, 82, 84, 122, 130, 182, 183, 185, 186, 189, 190, 200, 224, 226, 229
KAUTSKY Karl Junior (Karli), 138
KAUTSKY Luise, 45, 50, 51, 54, 78, 119, 124, 127, 137, 141, 182, 186, 190, 204, 237, 241
KIPLING Rudyard, 90, 117, 118
KELLER Gottfried, 46, 109
KLEIST Heinrich von, 102
KRAUS Karl, 53
KRITCHEVSKI B. N., 223, 225
KROPOTKINE P. A., 87
LAFARGUE Paul (ve Laura), 16
LAGARDELLE Hubert, 16, 222, 223
LASSALLE Ferdinand, 43
LAVIGNE Raymond, 76
LEDEBOUR Georg, 30, 193, 213, 220
LENIN, 21, 23, 30, 31, 38, 39, 43, 57, 167, 208
LENSCH Paul Albert, 198
LESAGE Alain René, 178
LEVI Paul, 38, 55, 92, 93, 192, 194, 197
LIEBKNECHT Karl, 8, 10, 12, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 54, 106, 132, 145, 148, 151, 153, 195, 196, 210, 215
LIEBKNECHT Sonia, 44, 54, 94, 121, 139, 145, 147, 149, 153, 155, 163, 165, 168, 210, 221
LIEBKNECHT Wilhelm, 22
LONGUET Jean, 222
LÜBECK Gustav, 16, 59
LÜBECK Olympia, 14, 16, 186
LUXEMBURG Anna (Andzia), 74, 84, 185
LUXEMBURG Joseph, 185
MANN Thomas, 147
MARCHLEWSKI Julian (Karski), 27, 92, 216, 231
MARX Karl, 13, 15, 18, 20, 22, 24, 34, 43, 104, 123, 239
MAUPASSANT, 46
MEHRING Franz, 17, 27, 31, 52, 103, 104, 191, 195
MEYER Conrad Ferdinand, 143
MEYER Ernst, 220
MEYSENBURG Malvida, 120
MICKIEWICZ Adam, 13, 46
MIGNET François, 119
MILLERAND Alexandre, 20, 126, 224
MILLET Jean-François, 161
MISTRAL Frédéric, 46
MÖRIKE Eduard, 46, 151, 169, 201
MOZART Wolfgang Amadeus, 114, 163
MÜNZENBERG Willi, 217
NOSKE Gustav, 9, 12, 32
PABST Waldemar, 7, 10, 11
PREMFERT Franz, 145, 147
PLEKHANOV G. W., 57, 227
PROUDHON Pierre-Joseph, 238, 240
RADEK, 93
RAPPOPORT Charles, 14, 25, 58, 235
REMBRANDT, 175, 176
RIVIÈRE Jacques, 222
RODIN Auguste, 45, 175,
ROLLAND Romain, 47, 120
ROSEMBAUM Marta, 145, 208
ROSENFELD Kurt, 92, 93, 193, 213
RÜHLE Otto, 218
SCHILLER Friedrich, 13, 124, 132, 153

SCHÖNLANK Bruno, 17, 59
SHAKESPEARE William, 46, 164, 176
SHAW Bernard, 47, 146
SIBER Nikolai Ivanovitch, 151, 167
SINGER Paul, 22, 184, 209, 224
STADTHAGEN Arthur, 48, 184, 200, 229
STALIN, 43, 44
STAUNING Thorvald, 77
STEIN Charlotte von, 135, 136
STENDHAL, 46, 83
STRÖBEL Heinrich, 216
THALHEIMER August, 213
TITIEN (le), 175, 176
TOCQUEVILLE Alexis de, 230
TOLAIN Henri, 239
TOLSTOY Léon, 22, 47
TROÇKÍ Léon, 38
TROTHA Lothar von, 203
VAILLANT Édouard, 16, 20, 43, 221, 226, 227, 230, 237
VANDERVELDE Émile, 15, 55, 231
VIGÉE-LEBRUN Elisabeth, 135
VOLLMAR Georg von, 224, 235
VOLTAIRE, 46
WAGNER Richard, 155
WARSZAWSKI Adolf ve JADWIGA (Warski), 63, 212
WESTARP Graf von, 48, 201
WESTMEYER Johann Friedrich, 82
WILDE Oscar, 47, 146
WILLEMER Marianne von, 136
WOJNAROWSKA Cesaryna, 222, 224, 226
WOLF Hugo, 120, 151
WURM Mathilde, 26, 51, 140, 164, 199, 202, 214, 238
ZASSOULITCH, 57
ZETKIN Clara, 10, 11, 17, 30, 31, 52, 71, 78, 80, 93, 99, 133, 146, 185, 195, 198, 208, 211, 215, 217, 218, 236, 237
ZETKIN Costia, 30, 44, 46, 54, 61, 78, 91, 193, 221
ZETKIN Maxim, 193
ZIETZ Luise, 213, 214
ZLOTTKO Gertrud, 78, 81, 93, 110, 130
ZOLA Émile, 48

Berlin - Friedenau

Kaiserstr. 4.

7. IX.

Cher Citoyen Laguardelle,

Je viens d'apprendre, que le Mouv. Soc. du 1 Sept. contient un article de E. Bernstein contre moi. Je n'ai pas encore reçu cette fascicule, mais je suppose, qu'une réponse de ma part, sera nécessaire.

Ayez donc la complaisance de m'écrire, jusqu'à quelle date ma réplique devrait être entre vos mains pour pouvoir être publiée dans le N. prochain du Mouvement.

Mes salutations empressées pour Vous, Citoyen, aussi que pour nos amis Rivera et J. Longuet.

Rosa Luxemburg.

1900

KADIN KİTAPLARI

Fatmagül Berktay
KADIN OLMAK, YAŞAMAK, YAZMAK (Genişletilmiş 3. Baskı)
Lise Vogel
MARKSİST TEORİDE KADIN
Shere Hite - Kate Colleran
İYİ AŞIKLAR, KÖTÜ AŞIKLAR (3. Baskı çıkıyor)
Diana Gittins
AİLE SORGULANIYOR
J. Mitchel - A. Oakley
KADIN VE EŞİTLİK (3. Baskı)
Mariam Tilali
SOWETO ÖYKÜLERİ
Tania Modleski
HINÇLA SEVMEK
Miranda Davies
ÜÇÜNCÜ DÜNYADA İKİNCİ CİNS
Chanie Rosenberg
KADINLAR VE PERESTROYKA
Julia Voznesenskaya
KAMPLARDAN SEVGİ MEKTUPLARI
Evgenia Ginzburg
ANAFORA DOĞRU (I. Cilt)
ANAFORUN İÇİNDE (11. Cilt çıkıyor)
Jess Wells
KADIN GÖZÜYLE BATI AVRUPADA
FAHİŞELİĞİN TARİHİ (2. Baskı)

Aleksandra Kollontai
BİR BÜYÜK AŞK (2. Baskı çıkıyor)
İŞÇİ ARILARIN AŞKI
Mitchéle Barret
GÜNÜMÜZDE KADINA UYGULANAN BASKI
(Marksist Feminist Çözümlemede Kadınlar)
Marina Gambarof
SÖYLE BANA BENİ NE KADAR SEVİYORSUN
(Kadınlara Göre Erkekler)
Germaine Greer
İĞDİŞ EDİLMİŞ KADIN
Kate Millet
UÇMAK
Paule Salomon
GÜNEŞ KADINI
Soumaya Noamane - Guessous
BÜTÜN UTANÇLARIN ÖTESİNDE
Caroline Ramazanoğlu
FEMİNİZM VE EZİLMENİN ÇELİŞKİLERİ
Gilbert Badia
BİR MEKTUP USTASI ROSA LUXEMBURG
Rby Rohrlich - Elaine Hoffman Baruch
KADIN ÜTOPYA PEŞİNDE (Çıkacak)
Cathy Porter
BİR BİYOGRAFİ: ALEKSANDRA KOLLONTAİ (Çıkacak)

Hamam Sok No: 2 Yavuz Han Kat 6 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (0212) 513 27 17 - 522 79 24 - 511 64 98

Bu kitap kuşkusuz, okurların Rosa Luxemburg'u bilinmeyen ya da az bilinen yönleriyle keşfetmelerini sağlayacak. Rosa Luxemburg'un yazarlık yeteneğini de ortaya koyan bu mektupların bir çoğu ilk kez Fransızca yayımlandı.
Gilbert Badia, özlü bir sunuşla, onu Enternasyonal İşçi Hareketi'nin içine, Bebel, Jaurès ve Lenin'in yanına oturtarak ve takındığı tavırların günümüzde de üzerinde düşünmeyi ne denli hak ettiğinin altını çizerek Rosa Luxemburg'un biyografisini, politik gezilerini ve fikirlerini dile getiriyor.

SBN 975-7814-93-8